

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Θέμα:Επιδράσεις του φύλου, της ανθεκτικότητας, του γονεϊκού δεσμού και προσκόλλησης, της αντιληπτικής αποδοχής-απόρριψης των γονέων, του είδους της σχέσης και ανατροφής των γονέων, της συμπεριφοράς των γονέων στα αδέρφια τους και στους ίδιους, της συμπεριφοράς των ίδιων των γονέων προς τα παιδιά τους ανάλογα με τις ανάγκες και αλληλεπιδράσεις όλων αυτών, στη διαγενεακή διαβίβαση των συμπεριφορών σε διαζευγμένους γονείς.

Όνοματεπώνυμο:Καμνηιώτης Κωνσταντίνος (ΑΜ:2889)

Επιβλέπων Καθηγητής: Λιναρδάκης Μιχάλης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	9
1. ΠΕΡΙΛΗΨΗ	10
2. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	11
2.1. Ανθεκτικότητα- Ιστορική αναδρομή στη μελέτη της ανθεκτικότητας.....	11
2.2. Ορισμοί για την ανθεκτικότητα.....	13
2.2.1. Ορισμός του Rutter για την ανθεκτικότητα.....	14
2.2.2. Ορισμός του Garmezy	15
2.2.3. Ορισμός της Werner.....	15
2.2.4. Ορισμός της Masten	16
2.3. Τα τέσσερα κύματα της έρευνας για την ανθεκτικότητα	17
2.4. Τα δυο κριτήρια της ανθεκτικότητας	17
2.4.1. Το κριτήριο του κινδύνου ή της αντιξοότητας.....	18
2.4.2. Θετική προσαρμογή	18
2.5. Παράγοντες που επηρεάζουν την ανθεκτικότητα	19
2.5.1. Προστατευτικοί παράγοντες.....	19
2.5.2. Παράγοντες κινδύνου.....	20
2.6. Η ανθεκτικότητα από την εφηβεία προς την ενηλικίωση ως μια δυναμική διαδικασία	21
2.7. Γενετικά και επιγενετικά μοντέλα στην ανθεκτικότητα.....	22
2.8. Οικογενειακή ανθεκτικότητα	23
2.8.1. Προωθητικοί παράγοντες της οικογενειακής ανθεκτικότητας.....	24
2.8.2. Προστατευτικοί παράγοντες στην οικογενειακή ανθεκτικότητα	25
2.8.3. Παράγοντες κινδύνου στην οικογενειακή ανθεκτικότητα.....	27
2.9. Ανθεκτικότητα των γονέων.....	28
3. ΓΟΝΕΪΚΟΣ ΔΕΣΜΟΣ.....	28
3.1. Στυλ γονεϊκού δεσμού.....	30

4. ΘΕΩΡΙΑ ΠΡΟΣΚΟΛΛΗΣΗΣ.....	31
4.1. Η Θεωρία προσκόλλησης Bowlby	31
4.2. Λειτουργίες προσκόλλησης.....	32
4.3. Ainsworth και τύποι προσκόλλησης	33
4.3.1. Τύποι προσκόλλησης	35
4.3.1.1. Ασφαλή τύπος	35
4.3.1.2. Αποφευκτικός τύπος.....	36
4.3.1.3. Αμφιθυμικός τύπος.....	36
4.3.1.4. Αποδιοργανωμένος τύπος	37
4.4. Συμπεριφορικά συστήματα	37
4.5. Εσωτερικά μοντέλα εργασίας (Internalworkingmodels).....	39
4.6. Προσκόλληση κατά τη διάρκεια της ενηλικίωσης	41
4.6.1. Mary Main και AAI (Adult Attachment Interview)	41
4.6.2. Hazan και Shaver, μία διαφορετική οπτική στην κατηγοριοποίηση τύπων προσκόλλησης των εφήβων και ενηλίκων	42
4.6.3. Το μοντέλο των Bartholomew και Horowitz	43
4.6.4. Το μοντέλο των Mikulincer και Shaver	44
4.6.5. Εσωτερικά μοντέλα εργασίας στην ενηλικίωση	46
4.7. Διαπροσωπικοί παράγοντες στην προσκόλληση.....	47
4.7.1. Μητρική φροντίδα.....	48
4.7.2. Κοινωνικές δεξιότητες	49
4.7.3. Φιλίες.....	49
5. ΣΧΕΣΗ ΑΝΘΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΚΟΛΛΗΣΗΣ	49
6. ΓΟΝΕΪΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ.....	50
6.1. Τύποι γονεϊκού στυλ	51
6.2. Συνέπειες της συμπεριφοράς των γονεϊκών τύπων	53
6.2.1. Επίδραση του υποστηρικτικού τύπου γονέα	53
6.2.2. Επίδραση του αυταρχικού τύπου γονέα	54
6.2.3. Επίδραση του ανεκτικού τύπου γονέα.....	54
6.2.4. Επίδραση του αδιάφορου τύπου γονέα	55

6.3. Έρευνες σχετικά με τη γονεϊκή συμπεριφορά και την προσκόλληση.....	55
6.4. Ανθεκτικότητα και γονεϊκή συμπεριφορά, έρευνες που αποδεικνύουν τη σχέση αυτή.....	57
7. IPARTHEORY (INTERPERSONAL ACCEPTANCE-REJECTION-ΘΕΩΡΙΑΔΙΑΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣΑΠΟΔΟΧΗΣΗΑΠΟΡΡΙΨΗΣ).....	59
7.1. Η Διάσταση ζεστασίας.....	60
7.2. Υποθεωρία προσωπικότητας.....	61
7.3. Υποθεωρία αντιμετώπισης.....	62
7.3.1. Ανθεκτικότητα (resilience) και αντιμετώπιση (coping).....	63
7.4. Υποθεωρία κοινωνικοπολιτισμικού μοντέλου συστημάτων (sociocultural systems model).....	64
8. ΔΙΑΓΕΝΕΑΚΗ ΔΙΑΒΙΒΑΣΗ ΓΟΝΕΪΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ.....	64
8.1. Προσκόλληση και διαγενεακή διαβίβαση.....	66
8.2. Οι θεωρίες των Mannheim και Bengston.....	67
8.3. Ο ρόλος του φύλου στη διαγενεακή διαβίβαση.....	68
9. ΔΙΑΖΥΓΙΟ.....	69
10. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΕΣ ΥΠΟΠΙΘΕΣΕΙΣ.....	70
11. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	73
12. ΨΥΧΟΜΕΤΡΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ.....	74
12.1. Κλίμακα Ανθεκτικότητας Connor-Davidson (CD-RISC).....	74
12.2. ΌργανοΜέτρησηςΓονεϊκούΔεσμού (Parental Bonding Instrument – PBI).....	75
12.3. Κλίμακα γονεϊκής αποδοχής – απόρριψης για ενήλικες - Adult PARQ (ParentalAcceptance-RejectionQ're – Adult, Greekversion).....	76
13. ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ.....	77
13.1. Παραγοντική ανάλυση.....	78
13.1.1. Παραγοντική ανάλυση κλίμακας ανθεκτικότητας (Connor-Davidson, CD-RISC).	78
13.1.2. Παραγοντική ανάλυση κλίμακας PARQFather (Πατέρα).....	82
13.1.3. Παραγοντική ανάλυση κλίμακας PARQ Mother (Μητέρας).....	84
13.1.4. Παραγοντική ανάλυση κλίμακας PBI (Μητέρας).....	88
13.1.5. Παραγοντική ανάλυση κλίμακας PBI (Πατέρα).....	91
13.1.6. Παραγοντική ανάλυση κλίμακας PBI για την διαγενεακή διαβίβαση.....	95

13.2. Στατιστική ανάλυση ερευνητικού ερωτήματος 1: Κατά πόσο η ανθεκτικότητα μπορεί να επηρεάσει την διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας.....	98
13.3. Στατιστική ανάλυση ερευνητικού ερωτήματος 2: Κατά πόσο η αντιλαμβανόμενη πατρική αποδοχή - απόρριψη επηρεάζει την διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας.	99
13.4. Στατιστική ανάλυση ερευνητικού ερωτήματος 3: Κατά πόσο η αντιλαμβανόμενη μητρική αποδοχή - απόρριψη επηρεάζει την επαναλαμβανόμενη γονεϊκή φροντίδα.	100
13.5. Στατιστική ανάλυση ερευνητικού ερωτήματος 4: Η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας επηρεάζεται διαφορετικά ανάλογα με το φύλο.	101
13.6. Στατιστική ανάλυση ερευνητικού ερωτήματος 5: Η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας επηρεάζεται από το είδος του δεσμού που έχει δημιουργήσει ο γονέας με τον πατέρα του.	102
13.7. Στατιστική ανάλυση ερευνητικού ερωτήματος 6: Η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας επηρεάζεται από το είδος του δεσμού που έχει δημιουργήσει ο γονέας με τη μητέρα του.	107
13.8. Στατιστική ανάλυση ερευνητικού ερωτήματος 7: Η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας επηρεάζεται από το είδος της σχέσης με τους γονείς.....	111
13.9. Στατιστική ανάλυση ερευνητικού ερωτήματος 8: Η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας επηρεάζεται από την ανθεκτικότητα, την πατρική/μητρική αντιληπτική αποδοχή-απόρριψη, το φύλο, το είδος δεσμού που έχουν δημιουργήσει με το πατέρα τους και τη μητέρα τους, το είδος της σχέσης με την οποία ανατράφηκαν από του γονείς, τον τρόπο που οι γονείς συμπεριφέρονταν στους ίδιους και στα αδέρφια τους και τις αλληλεπιδράσεις που υπάρχουν μεταξύ τους.....	115
13.10. Στατιστική ανάλυση ερευνητικού ερωτήματος 9: Κατά πόσο η ανθεκτικότητα μπορεί να επηρεάσει την διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας. Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.	
13.11. Στατιστική ανάλυση ερευνητικού ερωτήματος 10: Κατά πόσο η αντιλαμβανόμενη πατρική αποδοχή - απόρριψη επηρεάζει την διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας.	120
13.12. Στατιστική ανάλυση ερευνητικού ερωτήματος 11: Κατά πόσο η αντιλαμβανόμενη μητρική αποδοχή - απόρριψη επηρεάζει την επαναλαμβανόμενη γονεϊκή υπερπροστασία.	121
13.13. Στατιστική ανάλυση ερευνητικού ερωτήματος 12: Η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας επηρεάζεται διαφορετικά ανάλογα με το φύλο.	122
13.14. Στατιστική ανάλυση ερευνητικού ερωτήματος 13: Η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας επηρεάζεται από το είδος του δεσμού που έχει δημιουργήσει ο γονέας με τον πατέρα του.	124

13.15. Στατιστική ανάλυση ερευνητικού ερωτήματος 14: Η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας επηρεάζεται από το είδος του δεσμού που έχει δημιουργήσει ο γονέας με τη μητέρα του.	128
13.16. Στατιστική ανάλυση ερευνητικού ερωτήματος 15: Η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας επηρεάζεται από το είδος της σχέσης με τους γονείς.	132
13.17. Στατιστική ανάλυση ερευνητικού ερωτήματος 16: Η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας, επηρεάζεται από την ανθεκτικότητα, το είδος δεσμού που έχουν δημιουργήσει με το πατέρα τους και τη μητέρα τους, τον τρόπο που συμπεριφέρονται στα δικά τους παιδιά ανάλογα με τις ανάγκες τους και τυχόν αλληλεπιδράσεις που υπάρχουν μεταξύ τους.	136
14. ΣΥΖΗΤΗΣΗ-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	140
15. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	15350

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1: Τεστ KMOandBartlettγιαCD-RISC	78
Πίνακας 2: Ποσοστό διακύμανσης παραγόντων για CD-RISC	79
Πίνακας 3: Πίνακας φορτίων των παραγόντων μετά την περιστροφή για για CD-RISC	80
Πίνακας 4: Τεστ KMOandBartlett για PARQ πατέρα	82
Πίνακας 5: Ποσοστό διακύμανσης παραγόντων για PARQ πατέρα.....	83
Πίνακας 6: Πίνακας φορτίων των παραγόντων μετά την περιστροφή για PARQ πατέρα.....	84
Πίνακας 7: Τεστ KMOandBartlett για PARQ μητέρας.....	85
Πίνακας 8: Ποσοστό διακύμανσης παραγόντων για PARQ μητέρας.....	85
Πίνακας 9: Πίνακας φορτίων των παραγόντων μετά την περιστροφή για PARQ μητέρας.....	86
Πίνακας 10: Τεστ KMOandBartlett για PBI πατέρα.....	88
Πίνακας 11: Ποσοστό διακύμανσης παραγόντων για PBI πατέρα	89
Πίνακας 12: Πίνακας φορτίων των παραγόντων μετά την περιστροφή για PBI πατέρα	90
Πίνακας 13: Τεστ KMOandBartlett για PBI μητέρας	91
Πίνακας 14: Ποσοστό διακύμανσης παραγόντων για PBI μητέρας.....	91
Πίνακας 15: Πίνακας φορτίων των παραγόντων μετά την περιστροφή για PBI μητέρας	92
Πίνακας 16: Τεστ KMOandBartlett για PBI που χρησιμοποιείται για την διαγενεακή διαβίβαση	95
Πίνακας 17: Ποσοστό διακύμανσης παραγόντων για PBI που χρησιμοποιείται για την διαγενεακή διαβίβαση	95
Πίνακας 18: Πίνακας φορτίων των παραγόντων μετά την περιστροφή για PBI που χρησιμοποιείται για την διαγενεακή διαβίβαση.....	96
Πίνακας 19: Παραμετρικές εκτιμήσεις και προσαρμοσμένο R τετράγωνο για την ανθεκτικότητα: Ευρενητικού Ερωτήματος 1	98
Πίνακας 20: Παραμετρικές εκτιμήσεις και προσαρμοσμένο R τετράγωνο για την αντιλαμβανόμενη αποδοχή – απόρριψη του πατέρα: Ευρενητικού Ερωτήματος 2	99
Πίνακας 21: Παραμετρικές εκτιμήσεις και προσαρμοσμένο R τετράγωνο για την αντιλαμβανόμενη αποδοχή – απόρριψη της μητέρας: Ευρενητικού Ερωτήματος 3	100

Πίνακας 22: Παραμετρικές εκτιμήσεις και προσαρμοσμένο R τετράγωνο για το φύλο: Ευρενητικού Ερωτήματος 4.....	102
Πίνακας 23: Επιδράσεις τεστ μεταξύ υποκειμένων: Ευρενητικού Ερωτήματος 5	103
Πίνακας 24: Παραμετρικές εκτιμήσεις για το είδος δεσμού με τον πατέρα: Ευρενητικού Ερωτήματος 5.....	104
Πίνακας 25: Περιγραφικός Πίνακας ANOVA: Ευρενητικού Ερωτήματος 5.....	103
Πίνακας 26: Πολλαπλές συγκρίσεις μέσων – Bonferroni : Ευρενητικού Ερωτήματος 5	105
Πίνακας 27: Επιδράσεις τεστ μεταξύ υποκειμένων: Ευρενητικού Ερωτήματος 6	107
Πίνακας 28: Παραμετρικές εκτιμήσεις για το είδος δεσμού με τη μητέρα: Ευρενητικού Ερωτήματος 6.....	108
Πίνακας 29: Περιγραφικός Πίνακας ANOVA: Ευρενητικού Ερωτήματος 6	109
Πίνακας 30: Πολλαπλές συγκρίσεις μέσων – Bonferroni: Ευρενητικού Ερωτήματος 6	110
Πίνακας 31: Επιδράσεις τεστ μεταξύ υποκειμένων: Ευρενητικού Ερωτήματος 7	112
Πίνακας 32: Παραμετρικές εκτιμήσεις για το είδος σχέσης με τους γονείς: Ευρενητικού Ερωτήματος 7.....	113
Πίνακας 33: Περιγραφικός Πίνακας ANOVA: Ευρενητικού Ερωτήματος 7	113
Πίνακας 34: Πολλαπλές συγκρίσεις μέσων – Bonferroni: Ευρενητικού Ερωτήματος 7	114
Πίνακας 35: Επιδράσεις τεστ μεταξύ υποκειμένων: Ευρενητικού Ερωτήματος 8	116
Πίνακας 36: Παραμετρικές εκτιμήσεις για τις παραπάνω μεταβλητές : Ευρενητικού Ερωτήματος 8	118
Πίνακας 37: Παραμετρικές εκτιμήσεις και προσαρμοσμένο R τετράγωνο για την ανθεκτικότητα : Ευρενητικού Ερωτήματος 9	119
Πίνακας 38: Παραμετρικές εκτιμήσεις και προσαρμοσμένο R τετράγωνο για την αντιλαμβανόμενη αποδοχή – απόρριψη του πατέρα : Ευρενητικού Ερωτήματος 10	120
Πίνακας 39: Παραμετρικές εκτιμήσεις και προσαρμοσμένο R τετράγωνο για την αντιλαμβανόμενη αποδοχή – απόρριψη της μητέρας : Ευρενητικού Ερωτήματος 11	122
Πίνακας 40: Παραμετρικές εκτιμήσεις και προσαρμοσμένο R τετράγωνο για το φύλο : Ευρενητικού Ερωτήματος 12.....	123
Πίνακας 41: Επιδράσεις τεστ μεταξύ υποκειμένων : Ευρενητικού Ερωτήματος 13	124
Πίνακας 42: Παραμετρικές εκτιμήσεις για το είδος δεσμού με τον πατέρα: Ευρενητικού Ερωτήματος 13.....	125

Πίνακας 43: Περιγραφικός Πίνακας ANOVA : Ευρενητικού Ερωτήματος 13	126
Πίνακας 44: Πολλαπλές συγκρίσεις μέσων – Bonferroni :Ευρενητικού Ερωτήματος 13	126
Πίνακας 45: Επιδράσεις τεστ μεταξύ υποκειμένων : Ευρενητικού Ερωτήματος 14	128
Πίνακας 46: Παραμετρικές εκτιμήσεις για το είδος δεσμού με τη μητέρα : Ευρενητικού Ερωτήματος 14.....	129
Πίνακας 47: Περιγραφικός Πίνακας ANOVA : Ευρενητικού Ερωτήματος 14 Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.	
Πίνακας 48: Πολλαπλές συγκρίσεις μέσων – Bonferroni: Ευρενητικού Ερωτήματος 14	131
Πίνακας 49: Επιδράσεις τεστ μεταξύ υποκειμένων: Ευρενητικού Ερωτήματος 15	133
Πίνακας 50: Παραμετρικές εκτιμήσεις για το είδος σχέσης με τους γονείς: Ευρενητικού Ερωτήματος 15	134
Πίνακας 51: Περιγραφικός Πίνακας ANOVA Ευρενητικού Ερωτήματος 15	134
Πίνακας 52: Πολλαπλές συγκρίσεις μέσων – Bonferroni : Ευρενητικού Ερωτήματος 15	135
Πίνακας 53: Επιδράσεις τεστ μεταξύ υποκειμένων : Ευρενητικού Ερωτήματος 16	136
Πίνακας 54: Παραμετρικές εκτιμήσεις για τις παραπάνω μεταβλητές: Ευρενητικού Ερωτήματος 16.....	136

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ο ρόλος των γονέων είναι πολύ σημαντικός για ένα παιδί για το πώς θα εξελιχθεί κατά τη διάρκεια της μετέπειτα ζωής και ενηλικίωσης του. Αρκετοί ερευνητές όπως ο Belsky (1984) και ο Van Ijzendoorn (1992) αναφέρουν ο καθένας με τον δικό του τρόπο πως οι γονείς επηρεάζουν την ανατροφή της επόμενης γενιάς μεταφέροντας με αυτόν τον τρόπο τις εμπειρίες τους και τον τρόπο ζωής τους. Οι Serbin & Karp (2014) αναφέρουν πως ο συνδυασμός γενετικών και ψυχολογικών παραγόντων οδηγούν τους γονείς να συμπεριφέρονται με τον ίδιο τρόπο στα παιδιά τους. Αν και δεν έχουν γίνει πολλές έρευνες πάνω στην διαγενεακή διαβίβαση, οι περισσότερες από αυτές εστιάζουν σε επιθετικές συμπεριφορές και ορισμένες μόνο σε θετικές και γεμάτη φροντίδα συμπεριφορές (Kerr, Capaldi, Pears&Owen, 2009). Επιπλέον, υπάρχουν διάφορες θεωρίες μπορούν να εξηγήσουν για ποιο λόγο μεταβιβάζονται οι γονεϊκές συμπεριφορές όπως είναι για παράδειγμα η κοινωνική μάθηση και η προσκόλληση. Για παράδειγμα, η μητρική φροντίδα θεωρείται ο πιο σημαντικός παράγοντας μεσολάβησης της διαβίβασης των γονεϊκών συμπεριφορών λόγω των αναπαραστάσεων της προσκόλλησης (Atkinson και συν, όπως αναφέρεται στους Sette, Coppola&Cassibba, 2015). Εκτός από τα παραπάνω σημαντικό είναι να τονιστεί πως το φύλο παίζει σημαντικό ρόλο στη μεταβίβαση της γονεϊκής ανατροφής. Η έρευνα των Tanaka, Kitamura, Chen, Murakami&Goto (2009) απέδειξε πως το γονεϊκό στυλ επαναλαμβάνεται ανάλογα με το φύλο. Αναλυτικότερα, βρέθηκε πως η υπερπροστασία διαβιβάστηκε από τον παππού στον πατέρα και η φροντίδα διαβιβάστηκε από την γιαγιά στη μητέρα. Αντιθέτως, οι Putallaz και συν (όπως αναφέρεται στους Klarin, Prokonic&Simunic, 2014) υπογραμμίζουν πως οι πατέρες ασκούν μικρή επιρροή στην ανατροφή του παιδιού.

Σκοπός, λοιπόν, της συγκεκριμένης έρευνας είναι να μελετήσει κατά πόσο οι διαζευγμένοι γονείς επαναλαμβάνουν τις συμπεριφορές των δικών τους γονιών στα παιδιά τους. Αναλυτικότερα, θα μελετηθεί πόσο επηρεάζει η ανθεκτικότητα, ο γονεϊκός δεσμός, η αντιλαμβανόμενη αποδοχή ή απόρριψη του πατέρα και της μητέρας, το φύλο το είδος της σχέσης και ανατροφής των γονέων, η συμπεριφορά των γονέων στα αδέρφια τους και στους ίδιους η συμπεριφορά των ίδιων των γονέων προς τα παιδιά τους ανάλογα με τις ανάγκες και

αλληλεπιδράσεις όλων αυτών, στη διαγενεακή διαβίβαση των συμπεριφορών σε διαζευγμένους γονείς.

1. ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η διαγενεακή διαβίβαση των συμπεριφορών, αποτελεί ένα κομμάτι της διεθνούς βιβλιογραφίας το οποίο δεν έχει μελετηθεί εκτενώς. Όσο έχει ερευνηθεί λοιπόν, έχει βρεθεί πως τις περισσότερες φορές επαναλαμβάνονται συμπεριφορές που σχετίζονται με αρνητικούς τρόπους ανατροφής των παιδιών. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια έχει βρεθεί πως και οι θετικοί τρόποι ανατροφής μπορούν να διαβιβαστούν από τη μία γενιά στην άλλη. Σκοπός της συγκεκριμένης ερευνητικής εργασίας είναι να μελετηθούν οι επιδράσεις του φύλου, της ανθεκτικότητας, του γονεϊκού δεσμού και προσκόλλησης, της αντιληπτικής αποδοχής-απόρριψης των γονέων, του είδους της σχέσης και ανατροφής των γονέων, της συμπεριφοράς των γονέων στα αδέρφια τους και στους ίδιους, της συμπεριφοράς των ίδιων των γονέων προς τα παιδιά τους ανάλογα με τις ανάγκες τους και αλληλεπιδράσεις όλων αυτών, στη διαγενεακή διαβίβαση των συμπεριφορών σε διαζευγμένους γονείς. Αναλυτικότερα, το δείγμα αποτελούνταν από 144 συμμετέχοντες, οι οποίοι απάντησαν στις κλίμακες PBI που μετράει το γονεϊκό δεσμό και τη διαγενεακή διαβίβαση συμπεριφορών, PARQ Adult που μετράει την αντιληπτική αποδοχή-απόρριψη, Connor- Davidson που μετράει την ανθεκτικότητα και σε κάποιες αυτό-αναφορικές ερωτήσεις. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν πως το φύλο, το είδος της σχέσης των γονέων, η ανθεκτικότητα, η αντιληπτική αποδοχή-απόρριψη του πατέρα, το είδος δεσμού που είχε συνάψει ο γονέας με τη μητέρα του και το πατέρα του και οι αλληλεπιδράσεις που υπάρχουν μεταξύ τους επιδρούν στην διαγενεακή διαβίβαση συμπεριφορών φροντίδας. Από την άλλη, η ανθεκτικότητα, το είδος το δεσμού που είχε συνάψει ο γονέας με τη μητέρα του και τον πατέρα του, η συμπεριφορά των ίδιων των γονέων προς τα παιδιά τους ανάλογα με τις ανάγκες τους και οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ αυτών των παραγόντων επηρεάζουν τη διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας. Συμπερασματικά βρήκαμε πως οι διαζευγμένοι γονείς είχαν συνάψει σχέσεις μεγαλύτερης φροντίδας με τον πατέρα τους απ' ότι με τη μητέρα τους κατά την επανάληψη συμπεριφορών φροντίδας, ενώ φαίνεται να μην υπάρχει διαφοροποίηση στο δεσμό που δημιούργησαν τόσο με τη μητέρα τους όσο και τον πατέρα τους στη διαγενεακή διαβίβαση συμπεριφορών υπερπροστασίας.

2. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

2.1. Ανθεκτικότητα-Ιστορική αναδρομή στη μελέτη της ανθεκτικότητας

Η έρευνα για την ανθεκτικότητα κατά την αναπτυξιακή πορεία ενός ατόμου, έχει τις ρίζες της σε διάφορους τομείς της ψυχολογίας. Ειδικότερα, είναι άρρηκτα συνδεδεμένη τον κλάδο της αναπτυξιακής ψυχολογίας και των ερευνών της στην ανθρώπινη ανάπτυξη. Επιπλέον, άλλες πηγές προέλευσης των ερευνών για την ανθεκτικότητα αποτελούν, ο ρόλος του «εγώ» και οι μηχανισμοί αντιμετώπισης στην ψυχαναλυτική θεωρία, αλλά και οι μελέτες της κλινικής ψυχολογίας και της ψυχιατρικής για την αντιμετώπιση και την προσαρμογή στο στρες. Οι ερευνητές άρχισαν να μελετούν για την προσαρμογή του ατόμου σε στρεσογόνες συνθήκες πιο μεθοδικά από το 19^ο αιώνα ένεκα των θεωριών του Freud και του Δαρβίνου (Cichetti 2010, όπως αναφέρεται στους Masten & Cichetti, 2016).

Το άτομο, όσον αφορά την προσαρμογή του τόσο στους προσωπικούς στόχους και ανάγκες που θέτει καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του, όσο και στο τι προσδοκούν οι άλλοι για αυτόν, είτε είναι οι γονείς είτε ο ευρύτερος κοινωνικός περίγυρος, βοηθιέται από τον ρόλο του «εγώ» στη θεωρία του Freud (Masten & Coatsworth, 1995, όπως αναφέρεται στους Masten&Cichetti, 2016). Τα τελευταία χρόνια όμως, ολοένα και περισσότεροι άνθρωποι αντιμετωπίζουν προκλήσεις που παλαιότερα δεν υφίστανται. Αυτές οι προκλήσεις σε ορισμένα άτομα προκαλούν προβλήματα προσαρμογής, ενώ σε άλλα δεν παρουσιάζουν ιδιαίτερα προβλήματα (Cummings, Davies & Campbell, 2000). Από τις έρευνες που έγιναν για να ερευνηθεί αυτό το φαινόμενο προήλθε και ο ορισμός «ψυχολογική ανθεκτικότητα», δηλαδή η δυναμική διαδικασία της θετικής προσαρμογής ενός ατόμου σε δύσκολες και στρεσογόνες καταστάσεις (Rutter, 2006).

Όλα όμως, ξεκίνησαν κατά τη διάρκεια του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου στον οποίο έκανε την εμφάνιση της η ανθεκτικότητα ως επιστήμη. Τα αποτελέσματα αυτού του πολέμου ήταν καταστροφικά, πολλά παιδιά έχασαν τη ζωή τους, άλλα τραυματίστηκαν και άλλα έχασαν την οικογένειά τους. Αυτό είχε ως συνέπεια να ευαισθητοποιηθεί η κοινή γνώμη και σιγά σιγά να διενεργηθούν έρευνες προκειμένου να τα βοηθήσουν. Οι τραυματικές εμπειρίες που είχαν αποκτήσει τα παιδιά και οι επιπτώσεις τους στη ζωή τους, αποτέλεσαν τις πρώτες έρευνες που ασχολήθηκαν (Masten, Narayan, Silverman, & Osofsky, 2015, όπως αναφέρεται στους Masten & Cichetti, 2016).

Οι πρωτεργάτες που ανέπτυξαν την ανθεκτικότητα ως επιστήμη, ήταν άνθρωποι που βίωσαν από πρώτο χέρι τις συνέπειες αυτού του πολέμου, αλλά με διαφορετικοί σκοπιά ο καθένας. Ο πρώτος απ' αυτούς ήταν ο Norman Garmezy, ένας στρατιώτης που πήρε μέρος στη

μάχη των Αρδέννων. Μετά τη λήξη του πολέμου σπούδασε κλινική ψυχολογία, αρχικά μελέτησε τη μεταβολή της προσαρμογής που υπέστησαν τα παιδιά κάτω από συνθήκες κινδύνου και στη συνέχεια την ανθεκτικότητα. Η δεύτερη ήταν η Emmy Werner που βίωσε και αυτή όλα τα παρελκόμενα του πολέμου όπως πείνα, βομβαρδισμοί κτλ. Μετά τον πόλεμο φοίτησε σε πανεπιστήμιο των Η.Π.Α και έκανε μία σημαντική έρευνα για την ανθεκτικότητα μελετώντας μια ομάδα παιδιών από τη γέννηση τους μέχρι την ενηλικίωσή τους (Werner & Smith, 1982, όπως αναφέρεται στους Masten & Cicchetti, 2016). Ο τρίτος και τελευταίος πρωτοπόρος στη μελέτη της ανθεκτικότητας ήταν ο βρετανός Michael Rutter που κατά τη διάρκεια του πολέμου ήταν ακόμη παιδί και αναγκάστηκε να καταφύγει στις Η.Π.Α για προστασία. Έπειτα από τη λήξη του πολέμου γύρισε στη Μεγάλη Βρετανία και σπούδασε ιατρική, ψυχιατρική και επιδημιολογία. Από τότε μέχρι σήμερα, έχει διεξάγει έρευνες σχετικά με τον κίνδυνο, τη στέρηση και την ανθεκτικότητα και πολλές από αυτές δημοσιεύθηκαν παίζοντας καταλυτικό ρόλο για την περαιτέρω κατανόηση και μελέτη της ανθεκτικότητας (Rutter, όπως αναφέρεται στους Masten & Cicchetti, 2016).

Μετά τον πόλεμο υπήρχε μία ταχεία ανάπτυξη στην έρευνα για την κατανόηση των ψυχικών νοσημάτων και τους παράγοντες κινδύνου κατά τη διάρκεια της ανάπτυξης (Masten & Cicchetti, 2016). Η μελέτη όμως της ανθεκτικότητας έχει αναπτυχθεί σημαντικά τα τελευταία 30 χρόνια. Αρχικά, σύμφωνα με τους Zigler & Glick, (1986), πρώιμες έρευνες επικεντρώθηκαν στην κατανόηση της δυσπροσαρμοστικής συμπεριφοράς κυρίως σε πληθυσμό που έπασχε από συμπτώματα σχιζοφρένειας. Ειδικότερα, ερευνητές στη δεκαετία του 1970 ανακάλυψαν ότι σχιζοφρενείς με μικρά επεισόδια της ασθένειας παρουσίαζαν μεγαλύτερη επάρκεια και προσαρμογή στην εργασία, στο γάμο και στις κοινωνικές σχέσεις και μπορούσαν να ανταποκριθούν με μεγαλύτερη ευκολία στις υποχρεώσεις τους, απ' ό,τι τα άτομα πλήρους συμπτωματολογίας και κανονικών επεισοδίων. Ομοίως, έρευνες σε παιδιά που οι μητέρες τους έπασχαν από σχιζοφρένεια, έδειξαν ότι πολλά από τα παιδιά αυτά κατάφεραν να μεγαλώσουν χωρίς ιδιαίτερα προβλήματα παρά το επιβαρυσμένο ιστορικό τους. Οι ερευνητές κατ' αυτόν τον οδηγήθηκαν σε άλλα ερωτήματα ώστε να κατανοήσουν καλύτερα και βαθύτερα την απόκριση διαφορετικών ατόμων σε αντίξοες συνθήκες. Συμπερασματικά, οι έρευνες αυτές είχαν καταλυτικό ρόλο στο να δοθεί ιδιαίτερη σημασία στην ανθεκτικότητα κατά τη διάρκεια της παιδικής ηλικίας, τόσο ως θεωρητικό όσο και ως εμπειρικό θέμα (Masten, Best & Garmezy, 1990).

Έπειτα από την επαναστατική έρευνα της Werner, η μελέτη για την ανθεκτικότητα ερευνήθηκε και σε άλλα επίπεδα όπως η κακή κοινωνικοοικονομική κατάσταση, η

κακοποίηση, η γονεϊκή ψυχική ασθένεια, χρόνιες ασθένειες και καταστροφικά γεγονότα ζωής (Luthar, Cicchetti, & Becker, 2000). Τα τελευταία 20 χρόνια όμως, η έρευνα για την ανθεκτικότητα έχει ένα εντελώς διαφορετικό περιεχόμενο. Πλέον, οι ερευνητές εστιάζουν στους παράγοντες που συμβάλουν θετικά στους ανθρώπους δηλαδή στην προσαρμογή τους σε δύσκολες καταστάσεις και δεν μελετούν απλώς ποιοι από αυτούς εμπλέκονται στην ανθεκτικότητα π.χ. το παιδί, η οικογένεια, οι περιβαλλοντικοί παράγοντες (Cowen, Wyman, Work, Kim, Fagen, & Magnus, 1997).

Εν κατακλείδι, κατά τη διάρκεια των ετών που έχουν περάσει έχουν αλλάξει πάρα πολύ οι αντιλήψεις που αφορούν την ανθεκτικότητα. Αρχικά, για να δηλωθούν όσοι τα έφεραν εις πέρας παρά τις αντίξοες συνθήκες, χαρακτηρίζονταν με τον όρο «άτρωτοι» σύμφωνα με τον Anthony, (1974) (όπως αναφέρεται στους Luthar, Cicchetti, & Becker, 2000). Σύμφωνα με τους Masten & Garmezy, (1985), με την πάροδο του χρόνου, καθώς γίνονταν όλο και περισσότερες έρευνες άλλαξε η αντίληψη του Anthony. Έτσι, αναπτύχθηκε η άποψη πως η θετική προσαρμογή σε αντίξοες συνθήκες περιλαμβάνει μία αναπτυξιακή πορεία, ώστε οι αδυναμίες και οι δυνατότητες των ατόμων να αλλάζουν ανάλογα με τις συνθήκες ζωής που βιώνει το άτομο τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Με αυτόν τον τρόπο, ο όρος «ανθεκτικός» άρχισε να χρησιμοποιείται έναντι του «άτρωτος», διότι περιγράφει καλύτερα και πιο ολοκληρωμένα την έννοια που θέλει να δηλώσει (Luthar, Cicchetti, & Becker, 2000).

2.2.Ορισμοί για την ανθεκτικότητα

Ο όρος ανθεκτικότητα (resilience), πηγάζει από το λατινικό «resilire» που σημαίνει πως κάποιος έχει την ικανότητα να ανακάμπτει και αναφέρεται σε μία έννοια που σχετίζεται με την καλή προσαρμογή σε ένα περιβάλλον με κινδύνους (Masten & Gewirtz, 2006). Ως όρος, η ανθεκτικότητα συναντάται σε πολλές επιστήμες, ειδικότερα στις αναπτυξιακές, και αναφέρεται στην ικανότητα των ανθρώπων, των οικογενειών, των κοινωνιών να δείχνουν επάρκεια και καλή προσαρμογή σε δύσκολες καταστάσεις της ζωής τους (Masten, 2001).

Στη διεθνή βιβλιογραφία όμως, δεν υπάρχει ένας ενιαίος ορισμός για την ανθεκτικότητα. Παρακάτω θα γίνει μία αναφορά σε ερευνητές που όρισαν την ανθεκτικότητα σύμφωνα με τη δική τους οπτική.

2.2.1. Ορισμός του Rutter για την ανθεκτικότητα

Σύμφωνα με τον Rutter (2006), η ανθεκτικότητα ορίζεται ως «μία διαδραστική έννοια που συνδυάζει επικίνδυνες αρνητικές εμπειρίες με θετική ψυχολογική επίδραση παρά τις εμπειρίες αυτές» (όπως αναφέρεται στη Shean, 2015).

Ο Rutter, πιστεύει ότι η ανθεκτικότητα δεν σχετίζεται με ατομικά ψυχολογικά χαρακτηριστικά ή ανώτερη λειτουργία, αλλά οι ατομικές διαφορές στην ανθεκτικότητα μπορεί να οφείλονται σε γενετικές επιδράσεις που κάνουν τα παιδιά περισσότερο ή λιγότερο ευαίσθητα στις περιβαλλοντικές αλλαγές. Με λίγα λόγια, τονίζει ότι καταλύτης είναι το περιβάλλον και όχι το παιδί για αυτές τις διαφορές (Rutter, 2012, , όπως αναφέρεται στη Shean, 2015).

Επίσης, τονίζει ότι τα παιδιά μπορεί να είναι ανθεκτικά σε ορισμένους κινδύνους και σε άλλους κινδύνους να μην είναι τόσο. Παραδείγματος χάριν, ένα παιδί δείχνει ανθεκτικότητα όταν υπάρχει διαμάχη μεταξύ των γονιών του, ενώ όταν αποτυγχάνει ακαδημαϊκά δεν δείχνει τόση ανθεκτικότητα. Άλλοι παράγοντες επικινδυνότητας σύμφωνα με τον Rutter (2013) εκτός από τις διαμάχες μεταξύ των γονέων, είναι το διαζύγιο και η χαμηλή κοινωνικοοικονομική κατάσταση που επηρεάζει έμμεσα τα παιδιά. Με το ίδιο σκεπτικό, η φτώχεια, η έλλειψη πόρων και η υγειονομική περιθάλψη επηρεάζουν και αυτά με τον ίδιο τρόπο τα παιδιά. Σημαντικό ρόλο σε αυτό, παίζουν γενετικοί παράγοντες, η προσωπικότητα και η ιδιοσυγκρασία του κάθε ατόμου. Μέσα από τις έρευνες του, ο Rutter δείχνει να πιστεύει έντονα στις βιολογικές και γενετικές επιδράσεις του κινδύνου και της ανθεκτικότητας. Αυτό γίνεται αντιληπτό από τις δηλώσεις του σχετικά με την ανάγκη να προσδιοριστούν οι περιβαλλοντικοί παράγοντες που αλλοιώνουν τα γονίδια και τις βιολογικές λειτουργίες της ανθεκτικότητας (Rutter, 2013).

Εκτός από τους παράγοντες κινδύνου που αναφέρονται παραπάνω, ο Rutter αναφέρθηκε και στους παράγοντες που προστατεύουν τα άτομα από τις μεταβαλλόμενες συνθήκες. Επομένως, όσα άτομα διαθέτουν αυτό-έλεγχο, αποφασιστικότητα, προγραμματισμό και αυτοπεποίθηση μπορούν να ανταπεξέρχονται σε μεταβαλλόμενα γεγονότα. Ένας προστατευτικός παράγοντας είναι το να μπορεί το άτομο να αντιμετωπίζει θετικά στους κινδύνους που βιώνει. Ένας άλλος, σύμφωνα με τον Rutter, είναι οι καλές κοινωνικές σχέσεις όπως οι καλές σχέσεις με τη μητέρα, τον πατέρα και γενικότερα το ζεστό οικογενειακό κλίμα που προστατεύει τα μέλη από συναισθηματικές και συμπεριφορικές διαταραχές (Rutter, 2013).

2.2.2. Ορισμός του Garmezy

Ο Garmezy, αναφέρει ότι « η ανθεκτικότητα μάλλον έχει σχεδιαστεί να αντικατοπτρίζει την ικανότητα για ανάκαμψη και να διατηρεί την προσαρμοστική συμπεριφορά που ακολουθεί την αρχική υποχώρηση κατά την έναρξη ενός στρεσογόνου γεγονότος» (Garmezy, 1991 όπως αναφέρεται στη Shean, 2015).

Ο Garmezy, αντιλαμβάνεται την ανθεκτικότητα από μία οικολογική σκοπιά, δηλαδή οι προστατευτικοί παράγοντες τόσο σε ατομικό και σε οικογενειακό επίπεδο όσο και έξω από την οικογένεια επηρεάζουν την ανθεκτικότητα. Πιο συγκεκριμένα η ανθεκτικότητα επηρεάζεται από κάποια μεμονωμένα στοιχεία όπως είναι η ιδιοσυγκρασία, από οικογενειακούς παράγοντες όπως είναι η οικογενειακή συνοχή, ζεστασιά και από υποστηρικτικούς παράγοντες όπως είναι οι δάσκαλοι που ενδιαφέρονται για τα παιδιά, αλλά και η κοινωνία γενικότερα που υποστηρίζει τέτοιες τάσεις (π.χ. εκκλησία) (Garmezy, Masten, & Tellegen, 1984).

Μέσα από τις έρευνες του ο Garmezy ανέπτυξε τρία μοντέλα για να μπορέσει να εξηγήσει την ανθεκτικότητα. Το πρώτο μοντέλο είναι το «αντισταθμιστικό» που αναφέρει ότι η προσαρμογή σε μία δύσκολη κατάσταση βελτιώνεται από το συνδυασμό των προσωπικών χαρακτηριστικών και των ήπιων στρεσογόνων καταστάσεων. Για παράδειγμα, αν ένα παιδί μεγαλώνει σε μία οικογένεια που επικρατεί σύγκρουση μεταξύ των γονέων αλλά έχει μία ζεστή και καλή σχέση με τους παππούδες του, τότε το παιδί θα αποκτήσει ανθεκτικότητα σε αυτή τη δύσκολη κατάσταση λόγω της παρουσίας των παππούδων. Το δεύτερο είναι το μοντέλο «προστατευτικό έναντι του ευπαθούς», το οποίο με τη σειρά του τονίζει τη διαδραστική σχέση μεταξύ στρεσογόνων παραγόντων και προσωπικών χαρακτηριστικών π.χ. όταν ένα παιδί ζει σε καταστάσεις έντονης φτώχειας αλλά έχει δίπλα του μία οικογένεια που τον προστατεύει και τον προσέχει τότε ο κίνδυνος μειώνεται. Το τρίτο και τελευταίο μοντέλο ονομάζεται «μοντέλο πρόκλησης» και αναφέρει ότι πολλές φορές ήπιες στρεσογόνες συνθήκες βοηθούν το άτομο να αναπτύξει δεξιότητες αντιμετώπισης (Garmezy, Masten, & Tellegen, 1984).

2.2.3. Ορισμός της Werner

Η Werner από τη μεριά της ορίζει ως ανθεκτικότητα «την ικανότητα των ατόμων να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τις εσωτερικές (αναπτυξιακές ισορροπίες, ασυνήθιστες ευαισθησίες) και εξωτερικές (ασθένεια, διάλυση οικογένειας) πιέσεις (Werner, 1982, όπως αναφέρεται στη Shean, 2015).

Όπως και ο Garnezy, έτσι και η Werner ανέπτυξε με τη σειρά της μια οικολογική προσέγγιση για την ανθεκτικότητα με έμφαση σε προστατευτικούς παράγοντες που προωθούν την ανθεκτικότητα σε ατομικό, οικογενειακό και κοινοτικό επίπεδο. Οι προστατευτικοί παράγοντες περιλαμβάνουν έμφυτα χαρακτηριστικά του ατόμου (κοινωνικότητα), συναισθηματικοί δεσμοί στην οικογένεια που παρέχουν συναισθηματική υποστήριξη και εξωτερικά συστήματα υποστήριξης (εκκλησία, εργασία) (Werner, 1989, όπως αναφέρεται στη Shean, 2015).

2.2.4. Ορισμός της Masten

Η Masten με τη σειρά της ορίζει ως ανθεκτικότητα «την ικανότητα ενός δυναμικού συστήματος να επιβιώνει ή να αναρρώνει από σημαντικές αλλαγές που απειλούν την σταθερότητα, τη βιωσιμότητα ή την ανάπτυξή του»(Masten, 2011, σ. 474). Το 2014 όμως, η Masten στον ορισμό της όπως αναφέρθηκε παραπάνω, αφαιρεί το «επιβιώνει» και στη θέση του προσθέτει «να προσαρμοστεί με επιτυχία» αλλάζοντας τον .Ο νέος της ορισμός έχει ως εξής: «η ικανότητα ενός δυναμικού συστήματος να προσαρμόζεται με επιτυχία στις διαταραχές που απειλούν τη λειτουργία του συστήματος, τη βιωσιμότητα ή ανάπτυξη» (Masten, 2014, σ. 6).

Σύμφωνα με τη Masten και συν (2009), για να θεωρηθεί κάποιος ότι είναι ανθεκτικός πρέπει να πληροί δύο κριτήρια. Το πρώτο είναι η θετική προσαρμογή ή ανάπτυξη και το δεύτερο είναι η παρουσία των συνθηκών που απειλούν να διαταράξουν τη θετική προσαρμογή. Ως θετική προσαρμογή ή ανάπτυξη, ορίζονται τα αναπτυξιακά καθήκοντα και τα θεμελιώδη ανθρώπινα συστήματα προσαρμογής. Τα αναπτυξιακά καθήκοντα αναφέρονται στις προσδοκίες μίας κοινωνίας για τη συμπεριφορά των παιδιών ανάλογα με την ηλικία τους (όπως να πηγαίνουν σχολείο, ερωτικές σχέσεις) και στα θεμελιώδη ανθρώπινα συστήματα προσαρμογής, τα οποία περιλαμβάνουν σχέσεις προσκόλλησης και ανατροφής των παιδιών, συστήματα αυτό-ρύθμισης των συναισθημάτων τους, τη συμπεριφορά της οικογένειας, τα εκπαιδευτικά συστήματα κ.α. (όπως αναφέρεται στη Shean, 2015).

Επιπλέον, η Masten ανέπτυξε μία λίστα προστατευτικών παραγόντων που λειτουργούν σε ατομικό, κοινοτικό και οικογενειακό επίπεδο (Masten και συν, 2009 όπως αναφέρεται στη Shean, 2015). Τα παιδιά όμως, που δεν παρουσιάζουν ανθεκτικότητα σημαίνει πως δεν έχουν τις απαραίτητες δυνατότητες και εμπειρίες, ώστε να αναπτύξουν αυτά τα προσαρμοστικά συστήματα (Masten, 2001).

2.3. Τα τέσσερα κύματα της έρευνας για την ανθεκτικότητα

Η μελέτη της ανθεκτικότητας έχει αναπτυχθεί σε τέσσερα μεγάλα κύματα που το καθένα ξεχωριστά έδωσε την δικιά του οπτική πάνω σε αυτό το θέμα. Το πρώτο κύμα περιέγραψε το φαινόμενο της ανθεκτικότητας μαζί με άλλες έννοιες και επικεντρώθηκε κυρίως στο άτομο. Αποκάλυψε ένα μεγάλο βαθμό συνέπειας μεταξύ της ποιότητας των ανθρώπων και των σχέσεων, που συνάπτει με την πρόβλεψη της ανθεκτικότητας. Οι παραπάνω προστατευτικοί παράγοντες χρησιμοποιήθηκαν και στα άλλα κύματα (Cicchetti & Curtis, 2007).

Το δεύτερο κύμα κινήθηκε σε μία εντελώς διαφορετική σκοπιά. Ενώ, το πρώτο κύμα κινήθηκε στην περιγραφή των παραγόντων που σχετίζονται με την ανθεκτικότητα, το δεύτερο κύμα εστίασε σε ερωτήσεις του «πως», προκειμένου να εντοπιστούν και να κατανοηθούν οι συγκεκριμένες συνθήκες που θα μπορούσαν να οδηγήσουν στην ανθεκτικότητα (Cicchetti & Curtis, 2007).

Το τρίτο κύμα προσπάθησε να δοκιμάσει τη διαδικασία της ανθεκτικότητας μέσω της παρέμβασης. Αυτό πραγματοποιήθηκε μέσω πειραμάτων που προσπάθησαν να προωθήσουν την προσαρμοστικότητα με την ενίσχυση προστατευτικών διαδικασιών, όπως είναι η αποτελεσματική ανατροφή των παιδιών, η εμπλοκή του σχολείου και οι εκτελεστικές δεξιότητες (Masten, & Wright, 2010).

Τέλος, το τέταρτο κύμα θεωρείται και το πιο ολοκληρωμένο, καθώς συμπεριλαμβάνει έρευνες σχετικά με γονίδια, με νευροσυμπεριφορική ανάπτυξη αλλά και στατιστικές προκειμένου να γίνει καλύτερα αντιληπτή η διαδικασία που οδηγεί στην ανθεκτικότητα (Masten, 2007). Για παράδειγμα, στις έρευνες αυτές έχει εξεταστεί ο ρόλος των γενετικών πολυμορφισμών, ως συντονιστές του κινδύνου ή της αντιξοότητας στην ανάπτυξη (Kim-Cohen & Gold, 2009).

2.4. Τα δυο κριτήρια της ανθεκτικότητας

Για να εντοπιστεί η ανθεκτικότητα στην περίπτωση ενός ατόμου ή για τους σκοπούς μια έρευνας απαιτούνται δύο κριτήρια (Luthar, Cicchetti & Becker, 2000). Σύμφωνα με τη Masten (2012), η ανθεκτικότητα αποτελείται από δύο παραμέτρους τη θετική προσαρμογή και την ύπαρξη κινδύνου ή αντιξοότητας. Τα δύο αυτά κριτήρια (κριτήριο κινδύνου ή αντιξοότητας και κριτήριο προσαρμογής) έχουν οριστεί με πολλούς τρόπους στη διεθνή βιβλιογραφία όλα αυτά τα χρόνια, αντανακλώντας με αυτόν τον τρόπο, το πόσο πολύπλοκο

είναι αυτό το θέμα (όπως αναφέρεται στη Masten & Cichetti, 2016). Εν τούτοις, υπάρχει μία ευρεία διαπίστωση, ότι η ανθεκτικότητα αναφέρεται σε ένα υποσύνολο προσαρμοστικών διαδικασιών ή αποτελεσμάτων όταν το άτομο βιώνει μία σημαντική απειλή. Παραδείγματος χάριν, όταν το παιδί σε μία κατάσταση δεν βιώνει καθόλου αντιξοότητες ή τις βιώνει αλλά σε πολύ μικρό βαθμό τότε δε θα περιγράψουμε την ανθεκτικότητα του αλλά πόσο καλά τα καταφέρνει ή πόσο καλά μεγάλωσε. Αυτό συμβαίνει, διότι η ανθεκτικότητα υποθέτει έκθεση ή πιθανή έκθεση σε σοβαρές προκλήσεις ή αντιξοότητες στην λειτουργία ή στην ανάπτυξη στο σύστημα που εξετάζεται (Masten & Cichetti, 2016).

2.4.1. Το κριτήριο του κινδύνου ή της αντιξοότητας

Σύμφωνα με τους Evans, Li & Whipple, (2013), η έννοια του κινδύνου ή οι διάφορες απειλές της ευημερίας ή της ανάπτυξης των παιδιών, έχουν εξεταστεί εκτενώς από τους ερευνητές, οι οποίοι θεώρησαν οποιαδήποτε μεταβολή στα προσαρμοστικά μοτίβα των παιδιών ως ένδειξη κινδύνου για την εμφάνιση ψυχοπαθολογίας. Μερικοί από τους παράγοντες κινδύνου που έχουν ως συνέπεια ανεπιθύμητα αναπτυξιακά αποτελέσματα, είναι οι πρόωρες γεννήσεις, ο βίαιος γονικός ρόλος, η φτώχεια κ.α. Στο ίδιο μήκος κύματος, η Masten (2001) τονίζει πως για να χαρακτηριστεί ένα άτομο ανθεκτικό πρέπει να βιώσει μία απειλή ή κάποιο κίνδυνο στην ανάπτυξη του. Επιπλέον, πρέπει να υπάρχουν κίνδυνοι που το άτομο έχει βιώσει είτε στο παρελθόν είτε στο παρόν, οι οποίοι μπορούν εν δυνάμει να προκαλέσουν εμφάνιση ψυχοπαθολογίας.

Για να προκαλέσουν προβλήματα στην ανάπτυξη των ατόμων, οι παράγοντες κινδύνου που σχετίζονται με ακαδημαϊκά προβλήματα, θέματα υγείας και άλλες ανεπιθύμητες συνέπειες πρέπει να εκτίθενται σε βάθος χρόνου και μερικές φορές για πολύ καιρό στη περίοδο της ζωής των παιδιών. Αυτό οδήγησε τους ερευνητές να συνειδητοποιήσουν πως για να κατανοήσουν τα παραπάνω πρέπει να επικεντρωθούν στο συσσωρευμένο κίνδυνο και στις επιδράσεις που ασκεί στην ανάπτυξη (Obradovic, Shaffer & Masten, 2012).

2.4.2. Θετική προσαρμογή

Το δεύτερο βασικό κριτήριο για την έρευνα της ανθεκτικότητας αναφέρεται στην ποιότητα της προσαρμογής ή της ανάπτυξης σε αντίξοες συνθήκες. Ορισμένοι ερευνητές, επικεντρώθηκαν σχετικά με το πόσο καλά τα παιδιά κατάφεραν να προσαρμοστούν σε μία κατάσταση επιτυγχάνοντας τους αναπτυξιακούς στόχους τους ανάλογα με την ηλικία στην

οποία βρίσκονται. Έτσι, παρατηρείται ότι τα παιδιά καθώς ωριμάζουν εισέρχονται σε καινούρια πλαίσια και άλλα ενδιαφέροντα. Στην πρώιμη παιδική ηλικία οι αναπτυξιακοί στόχοι περιλαμβάνουν το σχηματισμό δεσμών προσκόλλησης με τους φροντιστές του, τη μάθηση κανόνων κ.α. Όσο μεγαλώνει το παιδί σχηματίζονται άλλοι στόχοι, όπως για παράδειγμα να πάει στο σχολείο, να μάθει να γράφει και να διαβάζει και όταν φτάσουν στην εφηβεία και ενηλικίωση να σχηματίζουν βαθύτερες σχέσεις και να εναρμονίζονται ακόμη πιο εύκολα με τους κανόνες και τις υποχρεώσεις τους (Masten & Tellegen, 2012).

Ομοίως, οι Masten και Motti-Stefanidi (2009), επισημαίνουν πως η θετική προσαρμογή ως ένδειξη επάρκειας αναφέρεται στην αποτελεσματική εκπλήρωση των αναπτυξιακών στόχων με βάση την ηλικία. Επομένως, όταν ένα παιδί προσχολικής ηλικίας τα καταφέρνει στο σχολείο έχει σχολική επάρκεια, όταν τα πηγαίνει καλά με τον κοινωνικό του περίγυρο έχει κοινωνική επάρκεια. Τέλος, όταν το παιδί ενηλικιώνεται αναπτύσσονται και γίνονται σημαντικοί νέοι τομείς επάρκειας. Αντιθέτως, άλλοι ερευνητές έδωσαν πιο πολύ έμφαση στην υποκειμενική ευημερία και την ευτυχία ως βασικά κριτήρια για την καλή προσαρμογή (Jordan & Graham, 2012).

Όμως, δεν πρέπει να θεωρείται η ανθεκτικότητα ως ένα μεμονωμένο φαινόμενο αλλά ως ένα φαινόμενο πολύπλευρο και πολυπαραγοντικό σύμφωνα με τους Luthar & Zelazo (2003). Για παράδειγμα κάποια παιδιά μπορεί να τα καταφέρνουν πολύ καλά στις κοινωνικές τους σχέσεις κατά τη διάρκεια της σχολικής ηλικίας αλλά κατά τη διάρκεια της εφηβικής ηλικίας να μη μπορέσει να προσαρμοστεί στην αλλαγή και να αλλάξει άρδην η κατάσταση. Παρατηρείται λοιπόν, ότι η ανθεκτικότητα δεν πρέπει να γενικεύεται σε όλες τις εξελικτικές περιόδους αλλά να αναφέρεται σε κάθε χρονική περίοδο χωριστά (Luthar, Doernberger & Zigler, 1993).

2.5. Παράγοντες που επηρεάζουν την ανθεκτικότητα

2.5.1. Προστατευτικοί παράγοντες

Στη βιβλιογραφία, ως προστατευτικοί παράγοντες αναφέρονται αυτοί που συνδέονται με τη θετική προσαρμογή παρά την παρουσία αντίξοων συνθηκών (Masten & Gewirtz, 2006). Επίσης, η Masten (2013) αναφέρει σχετικά με την ανθεκτικότητα στην ανθρώπινη ανάπτυξη, ότι οι παράγοντες και οι διαδικασίες που συνδέονται με την επιτυχημένη προσαρμογή ανεξάρτητα από τους κινδύνους ονομάζονται προστατευτικοί παράγοντες ή προωθητικοί παράγοντες (όπως αναφέρεται στους Masten, & Monn, 2015).

Για να μπορέσουν οι άνθρωποι να αναπτυχθούν ομαλά και να έχουν μια πετυχημένη και χαρούμενη ζωή από τη παιδική τους ηλικία, χρειάζονται φροντίδα, σωστή διατροφή, ευκαιρίες μάθησης αλλά και οικονομικούς και κοινωνικούς πόρους. Χρειάζεται επίσης, να αναπτύξουν δεξιότητες μάθησης, επικοινωνίας και συμπεριφοράς σύμφωνα με τους Wright, Masten, & Narayan (2013). Με τον ίδιο τρόπο σκέψης ο Galinsky (2010) αναφέρει ότι άλλοι προωθητικοί παράγοντες για τη θετική προσαρμογή ενός ατόμου είναι οι εσωτερικές του ικανότητες όπως για παράδειγμα η ικανότητα επίλυσης προβλημάτων αλλά και εξωτερικές πηγές όπως είναι η οικογένεια που βοηθάει το άτομο να διαμορφώσει τη νευρογνωστική του ανάπτυξη (όπως αναφέρεται στους Masten, & Monn, (2015)).

Γενικότερα, για την έρευνα της ψυχικής ανθεκτικότητας παρατηρούνται τρεις κατηγορίες προστασίας των παιδιών κάτω από αντίξοες καταστάσεις και αυτές είναι: τα ατομικά, τα οικογενειακά και κοινωνικά χαρακτηριστικά. Στα ατομικά χαρακτηριστικά περιλαμβάνονται βιολογικοί παράγοντες όπως η ιδιοσυγκρασία, το επίπεδο γενικής υγείας, η γενετική προδιάθεση, το φύλο και η νοημοσύνη και ψυχολογικοί παράγοντες όπως γνωστικές ικανότητες, ικανότητα αντιμετώπισης προβλημάτων, χαρακτηριστικά προσωπικότητας και θετικά στοιχεία διαπροσωπικών σχέσεων (καλή αυτοεκτίμηση, αυτογνωσία κ.α.). Τα οικογενειακά χαρακτηριστικά σχετίζονται με την οικογενειακή συνοχή, δομή και ζεστασιά καθώς και τις πρακτικές που χρησιμοποιούν οι γονείς. Εν τέλει, τα κοινωνικά χαρακτηριστικά αποτελούνται από τις σχέσεις που συνάπτει το άτομο με τα μέλη των εξωτερικών συστημάτων που συνδιαλέγεται όπως για παράδειγμα φίλοι, συμμαθητές, συνεργάτες κ.α. (Masten, Best & Garmezy, 1990).

2.5.2. Παράγοντες κίνδυνου

Οι έννοιες του κινδύνου και της απειλής έχουν συνδεθεί άρρηκτα με έρευνες στην ανθεκτικότητα τόσο σε ατομικό όσο και σε οικογενειακό επίπεδο. Οι πρώτες έρευνες που μελέτησαν την ανθεκτικότητα σε παιδιά έδωσαν περισσότερη έμφαση σε έναν ενιαίο παράγοντα κινδύνου όπως είναι η έκθεση του εμβρύου σε αλκοόλ, η καταθλιπτική μητέρα κ.α. Οι ερευνητές σύντομα συνειδητοποίησαν ότι οι παράγοντες κινδύνου συσσωρεύονται κατά τη διάρκεια ζωής ενός ατόμου και πως οι παράγοντες «συσσωρευμένου κινδύνου» μπορούσαν να προβλέψουν με μεγαλύτερη επιτυχία τις αρνητικές συνέπειες από τους παράγοντες κινδύνου (Evans, Li & Whipple, 2013). Παρόμοια, ερευνητές της οικογενειακής ανθεκτικότητας επικεντρώθηκαν και αυτοί στο συσσωρευμένο κίνδυνο και τις απειλές του. Σύμφωνα με τον Patterson (2002), οι οικογένειες όπως και τα άτομα μπορεί να αντιμετωπίζουν κινδύνους που

συσσωρεύονται με τον καιρό, ιδίως σε καταστάσεις χρόνιας αντιξοότητας όπως η φτώχεια ή οικογενειακή βία (όπως αναφέρεται στους Masten, & Monn, (2015).

Σύμφωνα με τους Greene, Anderson, Forgatch, DeGarmo, και Hetherington, (2012), για τα παιδιά, η οικογένεια αποτελεί μία πηγή κινδύνου διότι παίζει καταλυτικό ρόλο στη φροντίδα και στην κοινωνικοποίηση τους. Μία διαλυμένη οικογένεια έχει σημαντικές συνέπειες στην ανάπτυξη του παιδιού. Το διαζύγιο, η ψυχική ασθένεια των γονιών και οι ενδοοικογενειακές συγκρούσεις απειλούν το λειτουργικό ρόλο του γονέα (όπως αναφέρεται στους Masten, & Monn, (2015). Για παράδειγμα, έρευνες πάνω στο διαζύγιο έχουν αποκαλύψει μία σημαντική ανομοιογένεια στις συνέπειες που βιώνουν τα παιδιά των οποίων οι γονείς χώρισαν. Η έννοια όμως του συσσωρευμένου κινδύνου, βοηθά να αποσαφηνιστεί αυτό το αποτέλεσμα λόγω του ότι το διαζύγιο είναι μία χρονοβόρα διαδικασία πολλαπλών στρεσογόνων γεγονότων αλλά και αλλαγών στη ζωή. Η έκταση και η διάρκεια όμως αυτών των παραγόντων, διαφέρει αρκετά από οικογένεια σε οικογένεια. Ωστόσο, κάποιες μορφές αντιξοότητας είναι τόσο χρόνιες που κανένα παιδί δεν αναμένεται να είναι ανθεκτικό εάν δε ζει κάτω από ένα ασφαλές περιβάλλον χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το τραύμα του πολέμου (Masten & Obradović, 2008).

Άλλοι παράγοντες που απειλούν την ανάπτυξη του παιδιού στο οικογενειακό πλαίσιο είναι η κακοποίηση και η παραμέληση του παιδιού. Στις περισσότερες κοινωνίες, η κακοποίηση και η παραμέληση των παιδιών δείχνει ότι η οικογένεια αδυνατεί να ανταποκριθεί στις ευθύνες της και συχνά συνδέεται με άλλους παράγοντες κινδύνου όπως η φτώχεια, η ενδοοικογενειακή βία, οι μη ασφαλείς γειτονιές και το κακό σχολικό περιβάλλον (Cicchetti, 2013). Επίσης, σύμφωνα με τους Hill, Stafford, Seaman, Ross, & Daniel, (2007) οι παράγοντες κινδύνου μπορούν να διακριθούν σε τρεις κατηγορίες. Αναλυτικότερα, την πρώτη κατηγορία αποτελεί η ενδο-οικογενειακή αντιξοότητα, όπως η παιδική κακοποίηση, η παραμέληση ή η οικογενειακή βία, την δεύτερη η ατομική στρεσογόνος κατάσταση όπως τα προβλήματα γονιμότητας, η αντιμετώπιση σοβαρής ασθένειας και την τελευταία η εξωτερική αντιξοότητα όπως είναι το θύμα πλημμύρας ή τροχαίου ατυχήματος.

2.6. Η ανθεκτικότητα από την εφηβεία προς την ενηλικίωση ως μια δυναμική διαδικασία

Η ανθεκτικότητα δε θα πρέπει να γίνεται αντιληπτή μόνο ως στατικό γνώρισμα ή χαρακτηριστικό ενός ατόμου αλλά και ως μία διεργασία που αλληλεπιδρά και συμπεριλαμβάνει στενές σχέσεις και κοινωνική στήριξη. Η ανθεκτικότητα ενός ατόμου, είναι μια δυναμική διαδικασία, δηλαδή το άτομο μπορεί να παρουσιάσει δυσπροσαρμοστική

λειτουργία σε μία κατάσταση κάποια στιγμή της ζωής του και σε κάποια άλλη στιγμή να παρουσιάσει ανθεκτικότητα στην ίδια ακριβώς κατάσταση (Rutter, 2007).

Φαίνεται, λοιπόν, πως υπάρχει σύνδεση στην πορεία της ψυχικής ανθεκτικότητας κατά τη μετάβαση από την παιδική ηλικία στην ενηλικίωση. Λίγες είναι οι μελέτες που αναφέρουν πως επιδρούν οι αναπτυξιακές εμπειρίες στη μετάβαση από τη παιδική ηλικία και εφηβεία στην ενηλικίωση. Σημαντικές όμως αντιξοότητες σε πρώιμη φάση της ζωής τους έχουν ως αντίκτυπο να μη γίνεται κανονιστικά η μετάβαση στην ενήλικη ζωή, όπως για παράδειγμα είναι η εφηβική εγκυμοσύνη, η πρώιμη σεξουαλική εμπειρία με αποτέλεσμα να έχει άσχημες συνέπειες για το παιδί (Wickrama, Conger, και ο Abraham, 2005). Ομοίως, σύμφωνα με τους Luecken και Lemery (2004), όταν τα παιδιά βιώνουν ανεπιθύμητες εμπειρίες δεν αναπτύσσουν δεξιότητες αντιμετώπισης προβλημάτων, έχουν χαμηλή αυτοεκτίμηση και κοινωνικές δεξιότητες. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να μη μπορούν να προωθήσουν θετικές εμπειρίες κατά τη διάρκεια της μετάβασης από την εφηβεία στην ενήλικη ζωή και οδηγεί στην αδυναμία από μέρους τους να διαχειριστούν την αυτονομία που τους παρέχεται (όπως αναφέρεται στους Luecken, & Gress, 2010). Τέλος, οι Masten, Burt, Roisman, Obradovic, Long, και Tellegen, (2004), αναφέρουν πως οι ενήλικες για να μπορέσουν να χαρακτηριστούν ως ανθεκτικοί πρέπει να έχουν εκπληρώσει με επιτυχία τους αναπτυξιακούς στόχους των προηγούμενων σταδίων όπως είναι οι γνωστικές ικανότητες και η γονεϊκή φροντίδα. Για να μπορέσουν τα άτομα αυτά να μεταβούν με επάρκεια στην ενήλικη ζωή τους, πρέπει να έχουν την ικανότητα να θέτουν στόχους, να είναι αυτόνομα και να έχουν την ικανότητα να διαχειρίζονται αντίξοες καταστάσεις.

2.7. Γενετικά και επιγενετικά μοντέλα στην ανθεκτικότητα

Η αλληλεπίδραση γονιδίου-περιβάλλοντος (GxE), σε μεταβολές που παρατηρούνται στις λειτουργίες ή στην ανάπτυξη του ατόμου αποδίδονται μεταξύ μίας αλληλουχίας ενός γονιδίου DNA και ενός συχνού παθογόνου χαρακτηριστικού του περιβάλλοντος ή μίας εμπειρίας (Caspi, Hariri, Holmes, Uher, & Moffitt, 2010). Στην GxE, οι περιβαλλοντικές εμπειρίες μετριάζουν ή αυξάνουν τις γενετικές επιδράσεις στη προσαρμοστική λειτουργία ή ανάπτυξη του ατόμου (Cicchetti & Rogosch, 2012).

Οι Kim-Cohen και Gold, (2009), κάνουν μία διάκριση σχετικά με το ρόλο των γενετικών επιδράσεων και της εμπειρίας στις συνέπειες που έχει για το άτομο. Συγκεκριμένα, αναφέρουν πως οι γενετικές επιδράσεις επηρεάζουν τη λειτουργία ή την ανάπτυξη του ατόμου, μόνο αν παρατηρηθούν σε ορισμένα περιβαλλοντικά πλαίσια ή σε συνδυασμό με διαφορετικές

εμπειρίες. Αντίθετα, η εμπειρία επηρεάζει τα παραπάνω μόνο όταν σχετίζεται με άτομα με ειδικά γενετικά χαρακτηριστικά. Επίσης, επισημαίνουν πως τα άτομα που έχουν εκτεθεί σε κίνδυνο αλλά φέρουν αλληλόμορφα που σχετίζονται με την εν λόγω κατάσταση κινδύνου, τότε θα αναπτύξουν χαμηλότερα επίπεδα ψυχοπαθολογίας σε σύγκριση με τα άτομα που φέρουν «ευάλωτα» αλληλόμορφα.

Την τελευταία δεκαετία αναπτύχθηκαν ζευγάρι εννοιών που έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην κατανόηση της αλληλεπίδρασης γονιδίου περιβάλλοντος και της ανθεκτικότητας. Οι δύο αυτές έννοιες είναι η «διαφορική ευαισθησία» (differential sensitivity) και η «βιολογική ευαισθησία» (biological sensitivity) (Belsky & Pluess, 2009). Η διαφορική ευαισθησία στο περιβάλλον αναφέρεται στο γεγονός ότι τα άτομα διαφέρουν ως προς την αναπτυξιακή τους πλαστικότητα ή στη πλαστικότητα τους, τόσο στις θετικές όσο και στις αρνητικές εμπειρίες. Αυτό σημαίνει, πως τα χαρακτηριστικά των ατόμων που τους καθιστούν πιο συχνά ευάλωτους στις αντιξοότητες, είναι λιγότερο πιθανόν να ωφεληθούν από υποστηρικτικά περιβάλλοντα (Belsky και συν, όπως αναφέρεται στους (Masten & Cicchetti, 2016).

Θεωρητικά σύμφωνα με τους Pluess και Belsky (2013), μπορεί να υπάρχουν «ευαίσθητα» παιδιά που ανταποκρίνονται με επάρκεια τόσο σε καλό όσο και σε εχθρικό περιβάλλον. Ωστόσο, θα μπορούσαν να υπάρχουν κάποια γνωρίσματα ή άλλοι ενδογενείς παράγοντες σε ένα παιδί που αποφέρουν δεκτικότητα μόνο σε θετικό περιβάλλον. Αυτό οδήγησε τους Pluess και Belsky (2013) να χρησιμοποιήσουν μια άλλη έννοια την «πλεονεκτική ευαισθησία» (Vantage sensitivity) που περιγράφει ότι ορισμένα άτομα είναι πιο ευαίσθητα και ανταποκρίνονται πιο θετικά στο περιβάλλον στο οποίο εκτίθενται.

2.8. Οικογενειακή ανθεκτικότητα

Η οικογένεια ως ένα προσαρμοσμένο σύστημα που βοηθά την ανάπτυξη του ατόμου έχει διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην μελέτη του κινδύνου και της ανθεκτικότητας. Παρ' όλο που η ανθεκτικότητα έχει μελετηθεί σε οικογενειακό επίπεδο τις τελευταίες δεκαετίες, η θεωρία και η έρευνα στην οικογενειακή ανθεκτικότητα, δεν έχει ενσωματωθεί στη βιβλιογραφία με την παιδική ανθεκτικότητα σε επίπεδο ατόμου (Masten & Monn, 2015). Αυτό είναι παράδοξο, καθώς η ατομική με την οικογενειακή ανθεκτικότητα έχει πολλές κοινές ρίζες, συμπεριλαμβανομένου της γενικής θεωρίας συστημάτων (von Bertalanffy, όπως αναφέρεται στους Masten & Cicchetti, 2016). Αυτό μπορεί να υφίσταται, λόγω του ότι μέχρι τώρα η οικογενειακή ανθεκτικότητα επικεντρώθηκε περισσότερο στην οικογενειακή θεραπεία και πρακτική, καθώς σχετίζεται άμεσα με την θεωρία οικογενειακών συστημάτων (Nichols, 2013).

Στην έρευνα για την παιδική ανθεκτικότητα σε επίπεδο ατόμου, η οικογένεια θεωρείται ότι προστατεύει και υποστηρίζει τη φυσιολογική ανάπτυξη του παιδιού. Αντίθετα, το πεδίο της οικογενειακής ανθεκτικότητας εστιάζει στη προσαρμογή της οικογένειας ως μονάδας, σε αντίξοες καταστάσεις που απειλούν τις λειτουργίες της οικογένειας και των προστατευτικών της διαδικασιών. Αυτές οι προστατευτικές διαδικασίες, υποστηρίζουν την οικογενειακή ανθεκτικότητα και διευκολύνουν την αποκατάσταση της οικογένειας μόλις επέλθει η κρίση, όπως για παράδειγμα ένα διαζύγιο ή μια οικογενειακή σύγκρουση (Masten & Monn, 2015. Nichols, 2013).

Επιπλέον, οι οικογένειες αναπτύσσονται κατά την πάροδο του χρόνου. Κατά πόσο μία οικογένεια εκτελεί σωστά και ικανοποιητικά τα αναπτυξιακά της καθήκοντα και στόχους που ορίζει, έχει και τις αντίστοιχες συνέπειες στην εξέλιξη του παιδιού. Πολλές φορές, η ανθεκτικότητα των παιδιών εξαρτάται από τη σωματική και συναισθηματική φροντίδα των γονέων καθώς και από την κοινωνικοποίηση που λαμβάνει από την οικογένεια. Για παράδειγμα, αν όλη η οικογένεια βιώνει στρες αυτό θα έχει αντίκτυπο στην προσαρμοστική ικανότητα του παιδιού (Masten & Monn, 2015).

Από την σκοπιά των παιδιών, η οικογένεια χρησιμεύει στο να τους προστατεύει κατά τη διάρκεια της ανάπτυξης τους. Η σωστή ανατροφή από την οικογένεια έχει ως απότοκο την ανάπτυξη γνωστικών διεργασιών όπως η γλώσσα, ικανοτήτων αυτορρύθμισης αλλά και στο να μαθαίνουν στα παιδιά τους για τον πολιτισμό, πράγμα που βοηθάει στην καλλιέργεια της ανθεκτικότητας καθ' όλη τη διάρκεια της παιδικής ηλικίας (Masten, όπως αναφέρεται από τους Masten & Cicchetti, 2016).

Εν τέλει, σύμφωνα με το Cicchetti (2013), οι μεγαλύτεροι κίνδυνοι που μπορούν να αντιμετωπίσουν τα παιδιά προκύπτουν από την ίδια την οικογένεια. Όταν ένας γονέας αδιαφορεί ή κακοποιεί τα παιδιά του ή η οικογένεια δεν μπορεί να προστατεύσει τα παιδιά λόγω θανάτου, φτώχειας είναι κάποια από τα χαρακτηριστικά παραδείγματα κινδύνων που προκύπτουν. Ωστόσο, σύμφωνα με τον Walsh (2013) ένας αποτελεσματικός γονέας έχει τη δυνατότητα να μετριάσει τον αντίκτυπο που έχει στην οικογένεια μία επικίνδυνη κατάσταση (όπως αναφέρεται από τους Masten & Cicchetti, 2016).

2.8.1. Προωθητικοί παράγοντες της οικογενειακής ανθεκτικότητας

Οι παράγοντες και οι διαδικασίες που συνδέονται με την επιτυχή προσαρμογή του ατόμου παρά τις δυσκολίες, τις αντιξοότητες και του κινδύνους παίζουν σημαντικό ρόλο στην

ανάπτυξη της ανθεκτικότητας (Masten, όπως αναφέρεται στους Masten & Monn, 2015). Για να μπορέσουν τα παιδιά να μεγαλώσουν με υγεία κάτω από ένα περιβάλλον πρέπει να πληρούνται κάποιες βασικές προϋποθέσεις όπως είναι η κατάλληλη φροντίδα, διατροφή, ευκαιρίες για μάθηση και ικανοποιητικούς οικονομικούς και κοινωνικούς πόρους. Οι προωθητικοί παράγοντες για να μπορέσει να αναπτυχθεί σωστά ένα άτομο πρέπει να περιλαμβάνουν εσωτερικές ικανότητες όπως την επίλυση προβλημάτων και εξωτερικές πηγές όπως για παράδειγμα ένα κάλος δάσκαλος ή ένα καλό σχολικό σύστημα (Masten & Monn, 2015).

Οι οικογένειες αποτελούν από μόνες τους ένα περιβάλλον, το οποίο μπορεί να δώσει πάρα πολλές πληροφορίες μέσα από τις αμέτρητες ώρες αλληλεπίδρασης μεταξύ των ατόμων σε μια οικογένεια, βοηθώντας έτσι την ανάπτυξη βασικών εργαλείων μάθησης και νευρογνωστικών συστημάτων (Galinsky, όπως αναφέρεται στους Masten & Monn, 2015). Επιπλέον, η καλύτερη ποιότητα γονεϊκής ανατροφής είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την μελλοντική επάρκεια του παιδιού σε επίπεδο κοινωνικής ικανότητας, επιτευγμάτων στο σχολείο και καλύτερη ανατροφή των μελλοντικών παιδιών του (Masten & Coatsworth, 1998).

Για να θεωρηθεί μία οικογένεια ως αποτελεσματική εξαρτάται από τις ικανότητες και τους πόρους που διαθέτουν τα μέλη της. Πρέπει λοιπόν, να έχουν ένα ευρύ κοινωνικό δίκτυο, να εργάζονται έτσι ώστε να έχουν τους απαραίτητους οικονομικούς πόρους για να προσφέρουν στην οικογένεια τα κατάλληλα αγαθά και τέλος να διαθέτουν μία κατοικία, ένα κοινοτικό σύστημα ασφαλείας και σύστημα υγείας (Britto, Engle, & Super, , όπως αναφέρεται στους Masten & Monn, 2015). Πολλές όμως από τις διαδικασίες που προωθούν την ευημερία και την ανάπτυξη της οικογένειας και του παιδιού, περιλαμβάνουν την αλληλεπίδραση του οικογενειακού συστήματος με άλλα συστήματα όπως η κοινωνία και οι διάφοροι πολιτισμοί. Για παράδειγμα η οικονομική ανάπτυξη μίας οικογένειας της δίνει τη δυνατότητα να βελτιώσει τους πόρους της και τις ευκαιρίες της. Πιο συγκεκριμένα, οι οικογένειες με ικανοποιητικούς οικονομικούς πόρους διαθέτουν δημόσια ασφάλεια, προσιτή στέγαση και βιβλιοθήκες, πράγμα που βοηθάει τα παιδιά να μεγαλώνουν σε ένα πιο προστατευτικό περιβάλλον (Akee, Copeland, Keeler, Angold, & Costello, 2010).

2.8.2. Προστατευτικοί παράγοντες στην οικογενειακή ανθεκτικότητα

Οι προστατευτικοί παράγοντες διακρίνονται από τους προωθητικούς διότι επιτελούν πιο ειδικό ρόλο όσον αφορά την προσαρμογή σε αντίξοες συνθήκες. Ένας προστατευτικός παράγοντας είναι οι γονείς, οι οποίοι σε περιόδους που το παιδί βιώνει έντονα το αίσθημα της

απειλής αυξάνουν το επίπεδο παρακολούθησης ή παρηγοριάς. Η οικογένεια λειτουργεί σε διαφορετικούς ρόλους για την ασφάλεια των παιδιών. Αναπτύσσουν συστήματα προσαρμογής που θέτουν τα θεμέλια για τη μελλοντική ανθεκτικότητα των παιδιών. Η ικανότητα της οικογένειας να παρέχει στα παιδιά μία προστατευτική λειτουργία κάτω από αντίξοες μπορεί να χαρακτηριστεί ως ένας δείκτης οικογενειακής ανθεκτικότητας (Masten & Monn, 2015).

Οι οικογενειακές διαδικασίες που μπορούν να χαρακτηριστούν ως προστατευτικοί παράγοντες για τα μέλη της οικογένειας είναι η οικογενειακή εγγύτητα και συνοχή και η σαφή επικοινωνία μεταξύ των μελών. Υπάρχουν όμως προστατευτικές διαδικασίες για την οικογενειακή ανθεκτικότητα που προκύπτουν και από εξωτερικά προστατευτικά συστήματα. Αυτά περιλαμβάνουν συστήματα έκτακτης ανάγκης για την αποτελεσματικότητα της οικογένειας, υγειονομική περίθαλψη, οικονομική βοήθεια, καθώς και συστήματα όπως η θρησκεία που βοηθούν την οικογένεια να αντιμετωπίσει τα ζητήματα που κλονίζουν την ασφάλεια της (Masten & Monn, 2015).

Σύμφωνα με τους Kim-Cohen και Turkewitz (2012), οι γονείς μπορούν να κληροδοτήσουν τους απογόνους τους γονίδια ή επιγενετικά σημάδια, Φαίνεται να δίνετε όλο ένα και περισσότερη προσοχή από τους ερευνητές στο ρόλο των γενετικών και επιγενετικών επιδράσεων στην ανθεκτικότητα των παιδιών. Οι γονείς είτε εκούσια είτε ακούσια παρέχουν στα παιδιά τους διαφορετικό περιβάλλον στο σπίτι, στο σχολείο, στην κοινωνία ως αποτέλεσμα των δικών τους εμπειριών, μόρφωσης, ικανοτήτων και επιτυχίας. Αυτά τα περιβάλλοντα πιθανώς να ενεργούν για την αποτροπή των παιδιών τους να εκτεθούν σε αντίξοες συνθήκες.

Άλλοι προστατευτικοί παράγοντες, που μπορούν να ενισχύσουν την οικογενειακή ανθεκτικότητα είναι η συμμετοχή σε διάφορα εκπαιδευτικά προγράμματα, όπως εκπαίδευση για την οικογενειακή ζωή και προγράμματα για τη γονεϊκή ανατροφή, που βοηθούν τους γονείς να τιθασεύουν τα συναισθήματα τους και τις συμπεριφορές του και εν τέλει να πειθαρχούν τα παιδιά τους με τον κατάλληλο τρόπο. Επιπλέον, η οικογένεια μπορεί να παίρνει μέρος σε θεραπευτικές παρεμβάσεις, όπως η οικογενειακή θεραπεία. Τέτοιες αλλαγές όμως, μπορούν να αλλάξουν την λειτουργία της οικογένειας, των γονέων και των παιδιών σε διάφορα επίπεδα (Sandler, Schoenfelder, Wolchik & MacKinnon, 2011).

Αν και η οικογένεια είναι ο κύριος παράγοντας που υποστηρίζει την ανθεκτικότητα του παιδιού, ο υποστηρικτικός παράγοντας για την οικογένεια είναι το ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο (Becvar, όπως αναφέρεται στους Masten & Monn, 2015). Η κοινωνία παρέχει στην οικογένεια καθημερινές υπηρεσίες που όμως είναι πολύ σημαντικές για την καθημερινή ζωή, όπως είναι

το καθαρό νερό και το σχολείο. Οι θρησκευτικές, οικυβερνητικές και μη κυβερνητικές οργανώσεις, σε κρίσιμες περιόδους είναι πολύ σημαντικές για την ανθεκτικότητα τόσο της οικογένειας όσο και του παιδιού. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι οι φυσικές καταστροφές και ο πόλεμος όπου η ανθεκτικότητα του παιδιού και της οικογένειας αλληλοεπιδρά και με άλλα κοινωνικοοικολογικά συστήματα (Masten & Narayan, 2012).

2.8.3. Παράγοντες κινδύνου στην οικογενειακή ανθεκτικότητα

Οι έννοιες της απειλής στις έρευνες για την ανθεκτικότητα έχουν πολλές ομοιότητες τόσο σε ατομικό όσο και σε οικογενειακό επίπεδο (Evans, Li, & Whipple, 2013). Αυτό συμβαίνει διότι τα παιδιά και οι οικογένειες συχνά αντιμετωπίζουν κοινές προκλήσεις όπως η φτώχεια ή προκλήσεις που είναι αλληλένδετες μεταξύ τους. Για παράδειγμα στην περίπτωση της οικογενειακής βίας ανάμεσα σε δύο άτομα, συχνά συνυπάρχει και μία βίαιη κατάσταση και σε άλλα μέλη της, το οποίο μπορεί να οδηγήσει και σε κακοποίηση των παιδιών (Tolan, Gorman-Smith, & Henry, 2006). Επίσης, σοβαρές απειλές για την αποτελεσματικότητα της οικογένειας που εγείρουν κινδύνους για την ανθεκτικότητα των παιδιών οφείλονται και σε εσωτερικά (π.χ., κατάθλιψη της μητέρας, ενδοοικογενειακή βία) και σε εξωτερικά αίτια (π.χ. μία φυσική καταστροφή, οικονομική αδυναμία) (Masten & Monn, 2015).

Όπως έχει αναφερθεί και παραπάνω για τα παιδιά, η οικογένεια μπορεί να αποτελέσει και αυτή μια πηγή κινδύνου. Έτσι, όταν μέσα στην οικογένεια επικρατούν κάποιες αναταραχές, όπως ένα διαζύγιο, μια ενδοοικογενειακή σύγκρουση ή μία ψυχική ασθένεια, οι ρόλοι των γονέων και του παιδιού απειλούνται. Το διαζύγιο για παράδειγμα, αποτελεί μία σύνθετη και παρατεταμένη διαδικασία, η οποία χαρακτηρίζεται από ενδοοικογενειακές συγκρούσεις, οικονομικές δυσκολίες, αλλαγές στο περιβάλλον του σχολείου και του σπιτιού καθώς και άλλες αντιξοότητες που προκαλούν άγχος στα παιδιά και στους γονείς για μεγάλο χρονικό διάστημα (Greene, Anderson, Forgatch, DeGarmo, & Hetherington, όπως αναφέρεται στους Masten & Monn, 2015). Επίσης ακόμη ένας επικίνδυνος παράγοντας που αποτελεί μεγάλη απειλή για την ανθεκτικότητα του παιδιού είναι η κακοποίηση των παιδιών. Η κακοποίηση δεν αναφέρεται απαραίτητα σε σωματική βία των παιδιών αλλά και η παραμέληση των αναγκών τους (Cicchetti, 2013).

Ακόμη, η οικογένεια μπορεί να εκθέσει το παιδί σε αντιξοότητες ακόμη και σε θέματα που προκύπτουν έξω από το οικογενειακό πλαίσιο όπως για παράδειγμα, οικονομικές δυσκολίες και προβλήματα στον εργασιακό χώρο. Τα παραπάνω προβλήματα προκαλούν δυσκολίες στα παιδιά, καθώς προκαλούν κακή διάθεση στους γονείς, άσχημη γονεϊκή

συμπεριφορά και δεν υπάρχει καθόλου ικανοποιητική αλληλεπίδραση των γονέων μεταξύ τους (Elder & Conger, όπως αναφέρεται στους Masten & Monn, 2015).

Επιπλέον, οι οικογένειες μεσολαβούν διάφορους στρεσογόνους παράγοντες μέσω βιολογικών «οδών» σύμφωνα με τους Repetti, Robles, & Reynolds (2011). Οι «επικίνδυνες οικογένειες» χαρακτηρίζονται από χρόνια στρες και έχουν τόσο βραχυπρόθεσμες όσο και μακροπρόθεσμες συνέπειες. Οι μακροπρόθεσμες συνέπειες προκαλούνται από αλλοστατικό φορτίο (allostatic load) στα μέλη της οικογένειας έτσι όπως αναφέρουν οι Repetti, Robles, & Reynolds (2011). Γενικότερα, το αλλοστατικό φορτίο, αναφέρεται στις εξουθενωτικές συνέπειες που έχει για το σώμα το χρόνο στρες (McEwen & Gianaros, 2011).

Εν τέλει, ένας ακόμη παράγοντας κινδύνου που απειλεί την ευημερία της οικογένειας και κατ' επέκταση του παιδιού είναι οι τυχαίοι τραυματισμοί ή η χρόνια ασθένεια που μπορεί να διακόψει την αποτελεσματική οικογενειακή λειτουργία (Masten & Monn, 2015).

2.9. Ανθεκτικότητα των γονέων

Η γονεϊκή ανθεκτικότητα έχει διερευνηθεί κυρίως σε μεγάλο βαθμό μαζί με την οικογενειακή ανθεκτικότητα και την ανθεκτικότητα των παιδιών και όχι ως ένας μεμονωμένος παράγοντας. Ειδικά, η ανατροφή των παιδιών, οι γονεϊκές πρακτικές παίζουν σημαντικό ρόλο στο να αντιμετωπίζουν οι οικογένειες τις αντιξοότητες που βιώνουν (Torres Fernandez, Schwartz, Chun, & Dickson, 2013).

Σύμφωνα με την άποψη των Masten και συν (2011) πως η ανθεκτικότητα περιλαμβάνει την ικανότητα, τη διαδικασία και το αποτέλεσμα, οι Gavidia-Payne, Denny, Davis, Francis, & Jackson (2015) ορίζουν τη γονεϊκή ανθεκτικότητα «ως την ικανότητα των γονέων να παρέχουν επαρκή και ποιοτική ανατροφή στα παιδιά τους παρά τις αντίξοες προσωπικές, οικογενειακές και κοινωνικές συνθήκες (p. 3). Για να χαρακτηριστεί ένας γονέας ως ανθεκτικός πρέπει να χρησιμοποιεί τα βιώματα που έχει ζήσει ως πόρους, όπως για παράδειγμα δεξιότητες και γνώσεις για την αντιμετώπιση διάφορων προβλημάτων στην ανατροφή των παιδιών. (όπως αναφέρεται στους Gavidia-Payne και συν, (2015).

3. ΓΟΝΕΪΚΟΣ ΔΕΣΜΟΣ

Σύμφωνα με τους Klaus και Kennell (1976), η προσκόλληση δεν είναι δεσμός, καθώς με τον όρο «δεσμό» γίνεται αναφορά στη σχέση (δεσμό) του γονέα με το παιδί που

επιτυγχάνεται με τη σωματική επαφή, σε μία κρίσιμη περίοδο για τη ζωή του βρέφους. Αυτή η έννοια δεν έχει να κάνει με την προσκόλληση, όμως πολλοί επαγγελματίες και μη, συγχέουν τις δύο αυτές έννοιες και τις χρησιμοποιούν εναλλάξ τη μία με την άλλη. Η διαφορά όμως αυτών των δύο εννοιών σύμφωνα με τους παραπάνω ερευνητές, είναι πως ο δεσμός δεν έχει αποδειχθεί πως μπορεί να προβλέψει τη συναισθηματική και κοινωνική έκβαση του παιδιού, σε αντίθεση με την προσκόλληση (όπως αναφέρεται στους Benoit, 2004).

Λίγα χρόνια αργότερα, οι Parker, Tupling και Brown (1979), αναφέρουν πως η έννοια του δεσμού μεταξύ ενός γονέα και του παιδιού είναι γενικά αποδεκτή, αλλά ούτε ο Bowlby ούτε ο Rutter δεν έδωσαν κάποιο ικανοποιητικό ορισμό. Έτσι, υπογραμμίζουν πως ο δεσμός μεταξύ του γονέα και του παιδιού, πιθανώς να επηρεάζεται από τα ατομικά χαρακτηριστικά του παιδιού, από τα χαρακτηριστικά του γονέα ή από του γενικότερου συστήματος φροντίδας και τέλος από τη δυναμική και όλο εξελισσόμενη σχέση γονέα και παιδιού. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια οι Hall, Peden, Rayens και Beebe (2004), όρισαν το γονεϊκό δεσμό ως την ποιότητα της συναισθηματικής σχέσης και συμπεριφοράς, μεταξύ του γονέα και του παιδιού από την παιδική ηλικία ως την πρώιμη ενηλικίωση του.

Οι Parker, Tupling και Brown (1979) για να μπορέσουν να μετρήσουν το γονεϊκό δεσμό δημιούργησαν την κλίμακα Γονεϊκού Δεσμού (Parental bonding Instrument), η οποία αποτελείται από δύο διαστάσεις, επηρεασμένοι καθώς ήταν από τους Bowlby, Ainsworth και Rutter. Στη μία άκρη αυτής της διάστασης τοποθετείται η φροντίδα και στην άλλη η υπερπροστασία. Η υπερπροστασία χαρακτηρίζεται από την εξάρτηση του παιδιού από τους γονείς και τον έλεγχο των συμπεριφορών τους. Έτσι, οι γονείς έχουν την τάση να ελέγχουν τη ζωή των παιδιών τους σε κάθε ευκαιρία μη επιτρέποντας τους να ανεξαρτητοποιηθούν. Αντιθέτως, η διάσταση της φροντίδα αποτελείται από αγάπη, συναισθηματική ζεστασιά, ενσυναίσθηση και εγγύτητα (Parker, Tupling & Brown, 1979). Ακόμη, πρέπει να αναφερθεί πως η κλίμακα Γονεϊκού Δεσμού, είναι η πιο συχνά χρησιμοποιημένη για τη μέτρηση τη γονεϊκής συμπεριφοράς σύμφωνα με τους Cheng & Furnham, (2004).

Μολονότι, οι δύο αυτές έννοιες μπορεί να είναι διαφορετικές και να υπάρχει μία σύγχυση σχετικά με τη χρησιμοποίησή τους, δεν παύουν όμως να είναι και άρρηκτα συνδεδεμένες μεταξύ τους. Οι Bowlby (1969/1982), Ainsworth (1989) και Bartholomew & Horowitz (1991), αναφέρουν πως η σχέση μεταξύ των γονέων και των παιδιών στα πρώτα στάδια της ζωής τους είναι πολύ σημαντική και πως αν γαλουχείται με αγάπη, κατανόηση, ανταπόκριση τότε μπορεί να χαρακτηριστεί ως ποιοτική. Ακόμη, σύμφωνα με τον Bowlby και τη θεωρία προσκόλλησης, η ποιότητα της σχέσης του γονέα και του παιδιού έχει

καταλυτικό ρόλο στη ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού, καθώς όλα τα βρέφη που αλληλοεπιδρούν με άλλα άτομα, έχουν τη δυνατότητα να αναπτύξουν έναν δεσμό προσκόλλησης. Ο δεσμός αυτός μπορεί να αναπτυχθεί ακόμη και σε άτομα που έχουν κακοποιηθεί, όμως το είδος προσκόλλησης εξαρτάται σε σημαντικό σημείο από τις προηγούμενες εμπειρίες και την ποιότητα της σχέσης μεταξύ του παιδιού και του φροντιστή του (Bowlby, 1988). Επίσης, σύμφωνα με τον Cassidy (2008), ο δεσμός που αναπτύσσεται κατά τη προσκόλληση, περιγράφεται από το Bowlby και την Ainsworth, ως μία ερμηνεία για το πώς αντιλαμβάνονται τα βρέφη τη σχέση με τη μητέρα και όχι ως μία δυαδική και αμοιβαία σχέση που γαλουχείται μεταξύ του φροντιστή και του βρέφους (όπως αναφέρεται στους Flaherty&Sadler, 2011).

Κλείνοντας, σύμφωνα με τους Hall και συν (2004), που αναφέρουν πως ο γονεϊκός δεσμός ορίζεται ως η ποιότητα της συναισθηματικής σχέσης και συμπεριφοράς μεταξύ του γονέα και του παιδιού, παρατηρείται έμμεσα η σχέση που έχει με την προσκόλληση. Αυτό γίνεται αντιληπτό από τις αναφορές των Aber, Belsky, Slade, & Crnic (1999) που υπογραμμίζουν πως η ικανότητα της μητέρας να αναλαμβάνει με επιτυχία τον ρόλο της, επηρεάζει την ποιότητα της προσκόλλησης. Ο ρόλος της λοιπόν, χαρακτηρίζεται από ευαισθησία και άμεση ανταπόκριση στις ανάγκες του παιδιού, συστατικά που δημιουργούν έναν ποιοτικό δεσμό και που οδηγούν σε ασφαλή προσκόλληση (Van Egeren, Barratt & Roach, 2001).

3.1. Στυλ γονεϊκού δεσμού

Για να μπορέσουν να μελετηθούν οι διαφορετικοί τρόποι ανατροφής, εκτός από τα γονεϊκά στυλ της Baumrind και των Maccoby & Martin που θα αναφερθούν στη συνέχεια, αναπτύχθηκαν από τους Parker, Tupling & Brown τα γονεϊκά στυλ δεσμού. Υπάρχουν αρκετές ομοιότητες μεταξύ των δύο μοντέλων, καθώς και τα δύο αποτελούνται από δύο αντίθετες διαστάσεις. Το μοντέλο των Maccoby και Martin, από την απαιτητικότητα και την ανταπόκριση και το μοντέλο των Parker, Tupling & Brown από την υπερπροστασία και την φροντίδα. Επιπλέον, τα δύο αυτά μοντέλα μπορούν να συγκριθούν καθώς η διάσταση της ανταπόκρισης σχετίζεται με τη διάσταση της φροντίδας και η διάσταση της απαιτητικότητας σχετίζεται με αυτή της υπερπροστασίας (Yterdal, 2016).

Καθώς οι Maccoby & Martin ανέπτυξαν περαιτέρω τα γονεϊκά στυλ ανατροφής της Baumrind μπορεί να παρατηρηθεί πως υπάρχει ομοιότητα και μεταξύ του μοντέλου της Baumrind και των Parker, Tupling & Brown. Η ομοιότητα φαίνεται στο γεγονός, πως η

διάσταση της φροντίδας χαρακτηρίζεται από αγάπη, συναισθηματική ζεστασιά, ενσυναίσθηση και εγγύτητα ομοίως και η διάσταση της ζεστασιάς στο μοντέλο της Baumrind χαρακτηρίζεται με τον ίδιο τρόπο. Από την άλλη η διάσταση της υπερπροστασίας όπως αναφέρθηκε προηγουμένως αναφέρεται στην εξάρτηση του παιδιού από τους γονείς και στον έλεγχο των συμπεριφορών τους η οποία συνδέεται άμεσα με τη διάσταση του ελέγχου στο μοντέλο της Baumrind, καθώς η διάσταση του ελέγχου αναφέρεται στα ίδια χαρακτηριστικά (Baumrind, 1966. Parker, Tupling & Brown, 1979).

Η κλίμακα Γονεϊκού Δεσμού διαχωρίζεται σε τέσσερις διαφορετικούς τύπους. Ο πρώτος τύπος είναι ο βέλτιστος δεσμός (optimal bonding) που χαρακτηρίζεται από υψηλή φροντίδα αλλά όχι και τόσο υψηλή προστασία, ο δεύτερος τύπος είναι ο στοργικός περιορισμός (affectionate constraint) ο οποίος χαρακτηρίζεται από υψηλές βαθμολογίες τόσο στη φροντίδα όσο και στην προστασία. Αντίθετα, ο τρίτος τύπος είναι ο μη στοργικός έλεγχος (affectionless control) που παρουσιάζει υψηλή προστασία και χαμηλή φροντίδα και ο τελευταίος που χαρακτηρίζεται από χαμηλά σκορ τόσο στη φροντίδα όσο και στην προστασία είναι ο απών ή αδύναμος δεσμός (neglectful parenting) (Parker, Tupling & Brown, 1979).

4. ΘΕΩΡΙΑ ΠΡΟΣΚΟΛΛΗΣΗΣ

Η θεωρία προσκόλλησης περιγράφει την ανάπτυξη σταθερών προτύπων κατά την παιδική ηλικία που επηρεάζουν το άτομο καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του. Πολλοί σημαντικοί ερευνητές ανέπτυξαν ο καθένας ξεχωριστά διάφορα σημεία αυτής της θεωρίας. Παρακάτω θα γίνει μία αναφορά των βασικών εννοιών και των ερευνητών που θεμελίωσαν και ανέπτυξαν περαιτέρω αυτή τη θεωρία.

4.1. Η Θεωρία προσκόλλησης Bowlby

Ο Bowlby ήταν παιδοψυχίατρος, ψυχαναλυτικής κατεύθυνσης, ο οποίος επηρεασμένος καθώς ήταν από τις συνέπειες του Β' Παγκοσμίου πολέμου, όπου πολλά παιδιά και βρέφη απομακρύνονταν από τους γονείς τους προκειμένου να είναι ασφαλή από βομβαρδισμούς, διαμόρφωσε τη θεωρία «προσκόλλησης». Κατά τη διάρκεια της έρευνας του, εισήγαγε διάφορες έννοιες από την ηθολογία, τη ψυχανάλυση, την αναπτυξιακή ψυχολογία. Εκτός των άλλων, εντυπωσιάστηκε από την επιστημονική μελέτη της συμπεριφοράς των ζώων των Harlow και Lorenz και με τα πειράματά τους σε πιθήκους και πουλιά, δίνοντας έτσι ένα βιολογικό υπόβαθρο στη θεωρία του (Mikulincer & Shaver, 2007).

Υποστήριξε λοιπόν, πως οι άνθρωποι γεννιούνται με ένα σύστημα προσκόλλησης, το οποίο παρακινεί τα άτομα να αναζητούν την εγγύτητα, την άνεση και τη βοήθεια από τους γονείς αλλά και από άλλες προστατευτικές φιγούρες όπως είναι οι δάσκαλοι, οι φίλοι, οι σύντροφοι. Συγκεκριμένα, ο Bowlby αναφέρθηκε στη θεωρία της προσκόλλησης, η οποία είναι μία θεωρία ανάπτυξης, που έχει ως πυρήνα της, τις σχέσεις μεταξύ του βρέφους και του ατόμου, που έχει αναλάβει τη φροντίδα του. Αυτοί οι δεσμοί, αναπτύσσονται για πρώτη φορά μεταξύ τους στη βρεφική και παιδική ηλικία, ως έναν έμμεσο τρόπο για να μπορέσει να εξασφαλίσει την απαιτούμενη ασφάλεια. Το παιδί αναπτύσσει αυτούς τους δεσμούς με το φροντιστή του ενστικτωδώς, δείχνοντας έτσι πως υπάρχει ένα έμφυτο σύστημα στον άνθρωπο, για τη δημιουργία μιας σχέσης με ένα άτομο από την αρχή της ζωής του, που θα του παρέχει φροντίδα και προστασία (Bowlby, 1982). Όταν το παιδί αισθάνεται να κινδυνεύει ή να απειλείται, βιώνει μία αίσθηση ανησυχίας, η οποία με τη σειρά της ενεργοποιεί το αίσθημα της προσκόλλησης και προάγει υποστήριξη από μία προστατευτική παρουσία που συνήθως είναι η μητέρα και ο πατέρας. Εάν όμως, η προστατευτική παρουσία δεν είναι δίπλα στο παιδί και δεν ανταποκρίνεται τότε βιώνει ένα αίσθημα άγχους (Bowlby, 1969/1982).

Καθ' όλη τη διάρκεια της καριέρας του, ο Bowlby (1969/1982) επικεντρώθηκε στην προσκόλληση στην παιδική ηλικία. Ωστόσο, ο ίδιος ανέφερε ότι η προσκόλληση είναι μία διαδικασία που υφίσταται σε όλη τη διάρκεια της ζωής του ανθρώπου και καθοδηγεί τις σκέψεις, τα συναισθήματα και τις συμπεριφορές σε όλες τις σχέσεις που συνάπτει «από την κούνια μέχρι το τάφο» (Bowlby, 1979, σ. 129). Προέβλεψε επιπλέον, ότι οι εμπειρίες προσκόλλησης ενός γονέα παίζουν σημαντικό ρόλο στην ποιότητα της φροντίδας του στο δικό του παιδί. Αν και ο Bowlby δεν αναφέρθηκε εκτενώς για την παροχή φροντίδας, η σύλληψη της συμπεριφοράς σε όρους δυναμικών συμπεριφορικών συστημάτων και η πρόταση του σχετικά με το ότι οι γνωστικές αναπαραστάσεις των πρόωρων σχέσεων μπορούν να λειτουργήσουν ως στήριγμα για τις μελλοντικές του σχέσεις, παρέχει μία θεωρητική βάση για τη μελέτη και τη κατανόηση της προσκόλλησης ανάμεσα στους ενήλικες και στην ανατροφή των παιδιών (όπως αναφέρεται από τους Jones, Cassidy & Shaver, 2015).

4.2. Λειτουργίες προσκόλλησης

Οι σχέσεις προσκόλλησης που συνάπτει ένα άτομο με τον εκάστοτε φροντιστή του, είναι τελείως διαφορετικές από κάθε άλλου είδους σχέση που σχηματίζει κατά τη διάρκεια της ζωής του. Η διαφορά έγκυται λόγω των τεσσάρων λειτουργιών που παρατηρούνται στη σχέση μεταξύ της φιγούρας προσκόλλησης και του μικρού παιδιού. Κάθε μία ξεχωριστά, επιτρέπει

στο βρέφος να χρησιμοποιήσει τη σχέση του με το γονέα, προκειμένου να βιώσει ασφάλεια, όταν πρόκειται να αντιμετωπίσει μία απειλή αλλά και να εξερευνήσει μόνο του το περιβάλλον με εμπιστοσύνη στον εαυτό του και στους άλλους. Η εξερεύνηση αυτή που είναι γεμάτη εμπιστοσύνη, βοηθά στην ανάπτυξη μίας ώριμης και ανεξάρτητης λειτουργίας (Hunter, Maunder & Le, 2016).

Η πρώτη λειτουργία της προσκόλλησης είναι η ασφαλής βάση (secure base), η οποία αναφέρεται σε μία φιγούρα προσκόλλησης που χρησιμεύει ως η βάση για να μπορέσει το παιδί να εξερευνήσει τον κόσμο. Η δεύτερη λειτουργία είναι το ασφαλές καταφύγιο (safe haven). Σε αυτή τη λειτουργία, η φιγούρα προσκόλλησης παρέχει μία ασφάλεια και το βρέφος μπορεί να επιστρέψει μόλις η εξερεύνηση ή ο χωρισμός γίνει τρομακτικός γι' αυτό. Είναι κοινά αποδεκτό ότι τα παιδιά σε μία κατάσταση ανάγκης έχουν συγκεκριμένες προτιμήσεις για το ποιο θα είναι το άτομο που θα αναζητήσουν μόλις φοβηθούν. Για να μπορέσει να επωφεληθεί το μικρό παιδί από τις δύο παραπάνω λειτουργίες, χρησιμοποιεί την τρίτη κατά σειρά, που είναι η αναζήτηση και η διατήρηση της εγγύτητας (seek and maintain proximity). Αυτό μπορεί να επιτευχθεί συνήθως με το κλάμα και τη δημιουργία εξάρτησης. Η τελευταία λειτουργία, είναι ο χωρισμός διαμαρτυρίας (separation protest), η οποία εμφανίζεται κατά καιρούς για να διασφαλιστεί από το βρέφος πως ακόμα είναι το επίκεντρο της προσοχής των γονέων του. Το βρέφος στη συγκεκριμένη λειτουργία, μπορεί να «τιμωρήσει» τον γονέα θυμώνοντας, διότι δεν ήταν διαθέσιμος την στιγμή που τον είχε ανάγκη (Hunter, Maunder & Le, 2016).

Σημαντικό είναι να αναφερθεί, πως αυτές οι λειτουργίες της προσκόλλησης και οι συμπεριφορές που είναι απόρροια αυτών λειτουργιών, εμφανίζονται σε συγκεκριμένες χρονικές περιόδους. Για παράδειγμα, οι συμπεριφορές που αναζητούν εγγύτητα, ενεργοποιούνται μόνο στις στιγμές που το άτομο εισέρχεται σε μία επικίνδυνη κατάσταση και όχι σε καθημερινές καταστάσεις. Για παράδειγμα αυτό συμβαίνει, όταν ένα άτομο απομακρύνεται από τους ανθρώπους που μπορούν να του παρέχουν τις λειτουργίες δεσμού ή όταν βρίσκεται σε μία κατάσταση που δε μπορεί να υπερασπιστεί τον εαυτό του (Zeifman & Hazan, όπως αναφέρεται στους Hunter, Maunder & Le, 2016).

4.3. Ainsworth και τύποι προσκόλλησης

Η Mary Ainsworth είναι η άλλη σημαντική προσωπικότητα που σχετίζεται με την θεμελιοποίηση της θεωρίας δεσμού. Αρχικά, με τις έρευνες της στην Ουγκάντα και στη Βαλτιμόρη, παρατήρησε τις αλληλεπιδράσεις της μητέρας με το βρέφος της σε διάφορες κουλτούρες. Όταν τελείωνε την έρευνα της στη Βαλτιμόρη, ανέπτυξε τη δοκιμασία «Συνθήκη

του ξένου» (Strange Situation) που αποτελεί την πιο σημαντική και πιο διάσημη συμβολή της στη θεωρία της προσκόλλησης. Αυτήν τη δοκιμασία, την εμπνεύστηκε από τα πειράματα του Harry Harlow με βρέφη πιθήκων ρέζους, που δείχνουν ότι αυτά τα βρέφη εξερευνούν περισσότερο το χώρο όταν είναι η μητέρα τους κοντά. Επινόησε λοιπόν, μία ελεγχόμενη εργαστηριακή δοκιμασία για να μελετήσει τον αποχωρισμό και τον δεσμό σε ανθρώπους (Berghaus, 2011).

Η «Συνθήκη του ξένου» είχε ως στόχο να παρατηρήσει τη συμπεριφορά ενός βρέφους σε ένα εντελώς άγνωστο περιβάλλον για αυτό, όταν αποχωριζόταν τη μητέρα του και όταν αυτή επέστρεφε. Πιο συγκεκριμένα, αυτή η δοκιμασία αποτελείται από οκτώ «σκηνοθετημένα» επεισόδια με διάρκεια 20 λεπτών το καθένα στα οποία το βρέφος έμενε μόνο του ή με έναν απολύτως άγνωστο. Το πρώτο επεισόδιο (1) της πειραματικής συνθήκης περιλαμβάνει τη μητέρα και το βρέφος να εισέρχονται σε ένα άγνωστο δωμάτιο, έπειτα (2) η μητέρα κάθεται και αφήνει το παιδί να εξερευνήσει το χώρο ελεύθερο για τρία λεπτά, (3) ένας άγνωστος μπαίνει στο χώρο και συνομιλεί πρώτα με τη μητέρα για ένα λεπτό και αρχίζει να παίζει με το βρέφος για άλλο ένα λεπτό (4), μετά η μητέρα φεύγει από το δωμάτιο αφήνοντας μόνους τον άγνωστο και το βρέφος, (5) η μητέρα επιστρέφει μιλάει και ησυχάζει το αναστατωμένο μωρό (για τρία λεπτά) και ο άγνωστος άνδρας φεύγει για τρία λεπτά, (6) η μητέρα φεύγει ξανά από το δωμάτιο αφήνοντας το μωρό μόνο του για άλλα τρία λεπτά, (7) ο άγνωστος επιστρέφει και προσπαθεί να ηρεμήσει το βρέφος για τρία λεπτά και τέλος (8) η μητέρα επιστρέφει και ο άγνωστος φεύγει (Καφέτσιος, 2005. Ainsworth, Blehar, Waters, & Wall, 1978).

Τα αποτελέσματα αυτής τη δοκιμασίας, ποικίλουν ανάλογα με τις αντιδράσεις των βρεφών στα διάφορα επεισόδια και στο είδος προσκόλλησης που εμφανίζει το παιδί με τη μητέρα του. Τα βρέφη ενός έτους, τις περισσότερες φορές εμφανίζουν ένα από τα τρία είδη προσκόλλησης σύμφωνα με την Ainsworth, τα οποία είναι η ασφαλής προσκόλληση (ασφαλής τύπος προσκόλλησης), η αποφυγή (αγχώδης/αποφευκτικός τύπος προσκόλλησης) και η αμφίθυμη προσκόλληση (αγχώδης/ αμφίθυμικός τύπος προσκόλλησης). Ο ασφαλής τύπος προσκόλλησης χρησιμοποιεί τη μητέρα ως ασφαλή βάση και είναι άνετο σε όλη τη διάρκεια της διαδικασίας εφόσον η μητέρα είναι παρούσα. Όταν η μητέρα φεύγει μπορεί να δείχνει ή να μη δείχνει την ενόχληση του αλλά όταν επιστρέφει αναζητά την επαφή μαζί της. Επίσης εξερευνά με άνεση το χώρο. Περίπου τα 2/3 των βρεφών ανήκουν σε αυτό το είδος. Όσον αφορά στο δεύτερο είδος προσκόλλησης (την αποφυγή), το παιδί δεν επιδιώκει την επαφή με τη μητέρα του και όταν φεύγει από κοντά του διαμαρτύρεται έντονα, ενώ όταν επιστρέφει

δείχνει να αδιαφορεί και να την αποφεύγει. Περίπου το 20% των βρεφών βρίσκονται στη συγκεκριμένη κατηγορία. Από την άλλη το παιδί με αγχώδη αμφιθυμικό τύπο προσκόλλησης παρουσιάζει και θετικές και αρνητικές αντιδράσεις στη μητέρα. Ειδικότερα, το συγκεκριμένο παιδί είναι σε πάρα πολύ στενή επαφή με τη μητέρα με αποτέλεσμα ελάχιστες φορές να εξερευνά το περιβάλλον. Μόλις η μητέρα φύγει το παιδί δυσφορεί όπως ο αποφευκτικός τύπος, ενώ όταν επιστρέφει οι αντιδράσεις του είναι αμφίθυμες δηλαδή από τη μία ζητά την επαφή μαζί της και από την άλλη τη χτυπάει και εμφανίζεται αρκετά θυμωμένο. Σε αυτή τη κατηγορία εμπίπτει το 10-15% των παιδιών (Cassidy & Berlin, 1994).

Η Ainsworth αναφέρθηκε σε τρεις τύπους προσκόλλησης, όμως μεταγενέστερες έρευνες βρήκαν ακόμα ένα τύπο προσκόλλησης τον αποδιοργανωμένο/αποπροσανατολισμένο τύπο. Το παιδί με αυτό το είδος προσκόλλησης πιθανώς να τρέξει στη μητέρα μόλις αυτή επιστρέψει αλλά δεν έχει οπτική επαφή μαζί της. Μπορεί επίσης στην αρχή να δείξει ήρεμο και στη συνέχεια να ξεσπάσει κλαίγοντας δείχνοντας έτσι πως το παιδί εμφανίζει μία αντιφατική και ασταθή συμπεριφορά. Το 5-10% των παιδιών εμφανίζουν το συγκεκριμένο τύπο, ο οποίος λογίζεται ως ένας από τους λιγότερους ασφαλείς (Mayselless, 1996).

4.3.1. Τύποι προσκόλλησης

Αναλυτικότερα, οι τύποι προσκόλλησης μπορούν να διαχωριστούν σε δύο κύριες κατηγορίες: την ασφαλή προσκόλληση και την ανασφαλή, η οποία με τη σειρά της κατηγοριοποιείται σε τρεις υπότυπους την αποφευκτική, την αποδιοργανωμένη και την αμφιθυμική.

4.3.1.1. Ασφαλή τύπος

Όπως έχει διαπιστωθεί, η σχέση των γονέων και του παιδιού παίζει σημαντικό ρόλο για τις μελλοντικές σχέσεις του και για το πώς εφαρμόζει αυτές τις εμπειρίες που έχει προσκομίσει από τη παιδική του ηλικία στις μετέπειτα σχέσεις του. Για να υπάρχει η δυνατότητα να συνάψει το παιδί υγιείς μελλοντικές κοινωνικές και ερωτικές επαφές, πρέπει να έχει μία σχέση αλληλοβοήθειας με το γονέα και θα πρέπει ως σύμμαχοι να φέρουν εις πέρας δύο στόχους. Ο πρώτος στόχος είναι να δημιουργηθεί ένα αίσθημα εμπιστοσύνης για τον κόσμο και ο δεύτερος είναι να μπορεί να εκφράζει τα συναισθήματα του με τον κατάλληλο τρόπο. Εάν επιτευχθούν οι παραπάνω στόχοι τότε το παιδί θα δημιουργήσει μια ασφαλή προσκόλληση με τον φροντιστή του. Αποκτώντας λοιπόν, ασφαλή προσκόλληση στη βρεφική ηλικία, μπορεί να

βοηθήσει το άτομο να αποκτήσει μεγαλύτερη ανεξαρτησία και ελευθερία καθώς περνάνε τα χρόνια, καθώς από παιδί είχε αποκτήσει περισσότερες αρμοδιότητες για τη ζωή του, γνωρίζοντας ότι ο φροντιστής του θα μπορούσε να τον προστατεύσει ανά πάσα στιγμή (Gearity, όπως αναφέρεται στον Malekrou, 2007). Ομοίως, οι Papalia και συν (1999) αναφέρουν πως όσο πιο πολύ ένα παιδί έχει σχηματίσει ασφαλή προσκόλληση με το φροντιστή του, αργότερα στη ζωή του είναι πιο εύκολο να ανεξαρτητοποιηθεί και να αναπτύξει καλύτερες σχέσεις με άλλους (όπως αναφέρεται στον Malekrou, 2007).

Μέχρι το βρέφος να μπει στο δεύτερο χρόνο της ζωής του, παρατηρούνται διάφορες αλλαγές στη συμπεριφορά του, που οφείλονται στην ποιότητα των εμπειριών που έχει αποκτήσει από τη σχέση του με τους γονείς του. Ο Thompson (1999), υπογραμμίζει ότι τα παιδιά με ασφαλή τύπο προσκόλλησης δείχνουν περισσότερο ενθουσιασμό και συμμόρφωση όταν κάνουν τις ίδιες εργασίες με τη μητέρα τους και επιπλέον έχουν τη τάση να διατηρούν καλύτερες σχέσεις και πιο αρμονικές με τους γονείς τους άλλους (όπως αναφέρεται στον Malekrou, 2007). Επιπροσθέτως, τα ασφαλή παιδιά είναι πιο ανθεκτικά όταν αντιμετωπίζουν την πίεση και γενικότερα υπάρχει η πεποίθηση πως ο ασφαλής τύπος προσκόλλησης οδηγεί σε ψυχολογική ευεξία (Thompson, 2000). Ακολουθώντας τον ίδιο τρόπο σκέψης, ο Schore (2001) τονίζει ότι το παιδί με ασφαλή προσκόλληση (ή ενήλικας) έχει τη ψυχολογική και νευρολογική ικανότητα να ρυθμίζει από μόνος του διάφορες αγχογόνες καταστάσεις (όπως αναφέρεται στον Malekrou, 2007).

4.3.1.2. Αποφευκτικός τύπος

Ο αποφευκτικός τύπος προσκόλλησης αναπτύσσεται κυρίως στα βρέφη, στα οποία οι γονείς τους δεν τους έχουν δώσει την απαραίτητη σημασία, φροντίδα και αγάπη. Το συγκεκριμένο βρέφος δεν αντιδρά στην φυγή της μητέρας και αποσπά την προσοχή του. Αυτή η ανεξάρτητη συμπεριφορά του βρέφους από τη μεριά του παρατηρητή μοιάζει να είναι θετικό διότι δείχνει μία αυτάρκεια. Ωστόσο, ένα αποφευκτικό παιδί δεν αναγνωρίζει γρήγορα τη μητέρα και αδιαφορεί για την ύπαρξη της. (Lyons-Ruth & Zeanah, όπως αναφέρεται στον Malekrou, 2007).

4.3.1.3. Αμφιθυμικός τύπος

Αυτός ο τύπος ανασφαλούς προσκόλλησης πηγάζει από την ασυνεπή συμπεριφορά του γονέα και των εμπειριών που έχει σχηματίσει το ίδιο το παιδί πάνω σε αυτά τα βιώματα. Η

ασυνεπής συμπεριφορά του γονέα, μεταφράζεται από το γεγονός ότι το παιδί δεν μπορεί να είναι σίγουρο εάν οι εκφράσεις άγχους του θα παρατηρηθούν. Υπάρχει δηλαδή έλλειψη φροντίδας και προστασίας με αποτέλεσμα να μη νιώθει την απαραίτητη ασφάλεια για να εξερευνήσει τον κόσμο. Επομένως, μπορεί το παιδί σε αυτό το σημείο να μην εκφράζει τη δυσθυμία του αλλά δεν υπάρχει και η απαραίτητη εμπιστοσύνη. Επιθυμεί να πάει κοντά στους γονείς του μόνο όταν βρίσκεται σε κάποιου είδους αναστάτωση, μόνο και μόνο για να θυμώσει και να αντισταθεί στην επαφή. Αυτή η συμπεριφορά μεταβολίζεται και στην ενήλικη ζωή του εκάστοτε παιδιού, με αποτέλεσμα να συμπεριφέρεται ανώριμα και να καταλαμβάνεται εύκολα από τα συναισθήματα του (Karen, όπως αναφέρεται στον Malekrour, 2007).

4.3.1.4. Αποδιοργανωμένος τύπος

Ο συγκεκριμένος τύπος προσκόλλησης εμφανίζεται όταν οι γονείς έχουν δικά τους άλυτα συναισθηματικά ζητήματα από το παρελθόν, που τους ταλανίζουν ακόμη και σήμερα και λόγω αυτών δεν μπορούν να ασχοληθούν πνευματικά με το παιδί τους. Τα μωρά και από βιολογικής απόψεως είναι αναγκασμένα να επιζητούν την ασφάλεια και την προστασία μέσα από την σχέση αγάπης με το φροντιστή του. Όταν όμως οι γονείς αποτελούν μία φιγούρα φόβου, αυτό έχει ως συνέπεια διάφορες επιπτώσεις, όπως για παράδειγμα να κλονίζεται η πίστη του παιδιού για τις σχέσεις. Η προγεννητική ανάπτυξη και τα δύο πρώτα χρόνια ζωής είναι μία πολύ σημαντική περίοδος, διότι τότε θέτονται τα θεμέλια για τις γενετικές, νευροχημικές και βιολογικές βάσεις του ατόμου. Επίσης, στη συγκεκριμένη περίοδο αναπτύσσεται η ικανότητα για ορθολογική σκέψη, καθώς και η ευαισθησία για τους άλλους ανθρώπους (Karr- Morse & Wiley, όπως αναφέρεται στον Malekrour, 2007). Οι Moss και συν (1999), καταλήγουν ότι ο αποδιοργανωμένος τύπος προσκόλλησης είναι ικανός να διαταράξει διάφορους τομείς της ανάπτυξης του ατόμου. Πιο συγκεκριμένα, προβλέπει την ανάπτυξη συμπεριφορικών προβλημάτων σε παιδιά προσχολικής και σχολικής ηλικίας, όπως για παράδειγμα αγωνία και φόβος για την επίδοση και γενικότερα σε πιο μικρές ηλικίες υπάρχει ένα μοτίβο επιθετικής, διασπαστικής συμπεριφοράς (όπως αναφέρεται στον Malekrour, 2007).

4.4. Συμπεριφορικά συστήματα

Για να μπορέσει ο Bowlby να αιτιολογήσει τα ευρήματά του, δηλαδή, τη συμπεριφορά των παιδιών ως απόκριση στο διαχωρισμό από τη μητέρα τους, πρότεινε ένα βιολογικά βασισμένο και εξελικτικά προσαρμοσμένο σύστημα προσκόλλησης. Αυτό το

σύστημα οργανώνει τη συμπεριφορά του βρέφους ώστε να επιδιώξει να έρθει κοντά με την παρουσία στην οποία προσκολλάται (attachment figure) που συνήθως είναι ο κύριος φροντιστής του παιδιού. Ο στόχος του συμπεριφορικού συστήματος του δεσμού (attachment behavioral system) είναι διττός, αρχικά να προστατεύσει τα βρέφη από τους κινδύνους το οποίο βοηθά στην επιβίωση και δευτερευόντως να ενισχύει την αναπαραγωγική ικανότητα. Υποστήριξε λοιπόν, ότι αυτό το σύστημα λειτουργεί και επιδρά στη συμπεριφορά σε όλη τη διάρκεια ζωής του ατόμου. Αυτό έρχεται σε αντίθεση με την τότε γνώμη, πως επηρεάζει πιο έντονα τη συμπεριφορά ενός ατόμου σε μικρή ηλικία και όταν τα άτομα είναι ευάλωτα και εξαρτώνται από τους άλλους (Jones, Cassidy&Shaver, 2015). Σύμφωνα με την Ainsworth (1989), αυτό το συμπεριφορικό σύστημα προσκόλλησης έχει τη δυνατότητα να επηρεάζει κάποιες από τις γονεϊκές συμπεριφορές. Έτσι το παιδί και ο γονέας συνάπτουν μία σχέση σε αυτό το συμπεριφορικό σύστημα που με τη σειρά του, επηρεάζει τις σκέψεις, τα συναισθήματα και τις συμπεριφορές μεταξύ τους (όπως αναφέρεται από τους Jones, Cassidy&Shaver, 2015).

Το συμπεριφορικό σύστημα που οργανώνει καλύτερα τις συμπεριφορές και τα συναισθήματα των γονέων προς τα παιδιά τους, είναι το συμπεριφορικό σύστημα φροντίδας (caregiving behavioral system). Ο Bowlby, βρήκε ένα κοινό παρανομαστή ανάμεσα στη συμπεριφορά προσκόλλησης και στη γονεϊκή συμπεριφορά, ότι δηλαδή αυτές οι δύο συμπεριφορές είναι βιολογικά συνδεδεμένες. Το συγκεκριμένο σύστημα, πιστεύεται πως έχει αναπτυχθεί στον άνθρωπο με ένα και μόνο στόχο, να οργανώνει τη συμπεριφορά με τέτοιο τρόπο, ώστε να προστατεύει και να υποστηρίζει τα παιδιά σε καταστάσεις κινδύνου, δυσθυμίας και γενικότερα στην ανάπτυξη τους (Jones, Cassidy & Shaver, 2015).

Ο Bowlby (1988) συνειδητοποίησε πως η φροντίδα του γονέα παίζει σημαντικό ρόλο στη συμπεριφορά προσκόλλησης του παιδιού και στην εύρυθμη λειτουργία της σχέσης γονέα-παιδιού, διότι το σύστημα προσκόλλησης του παιδιού βρίσκεται σε πλήρη συγχρονισμό με το σύστημα φροντίδας του γονέα. Ο στόχος αυτών των δύο συστημάτων, είναι κοινός και δεν είναι άλλος από την ανάπτυξη μίας στενής σχέσης σε περιόδους απειλής μεταξύ του βρέφους και της παρουσίας στην οποία προσκολλάται. Όμως, αυτά τα δύο συστήματα δεν βρίσκονται πάντα σε πλήρη αρμονία (όπως αναφέρεται από τους Jones, Cassidy & Shaver, 2015).

Παρατηρήθηκε, λοιπόν, πως η αυξημένη ενεργοποίηση ενός συμπεριφορικού συστήματος έχει τη δυνατότητα να προκαλέσει τη μείωση της ενεργοποίησης του άλλου συστήματος. Αναλυτικότερα, περιέγραψε πως αυξημένη ενεργοποίηση του συστήματος προσκόλλησης των βρεφών οδηγεί σε μειωμένη ενεργοποίηση του συστήματος εξερεύνησης. Παράλληλα, η αυξημένη ενεργοποίηση του συγκεκριμένου συστήματος των γονέων οδηγεί με

τη σειρά του σε μειωμένη ενεργοποίηση του συστήματος φροντίδας των γονέων. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, οι ανάγκες προσκόλλησης του γονέα να εμπλέκονται άμεσα στην ικανότητα του να μπορεί να αντιμετωπίσει τις ανάγκες του παιδιού. Παραδείγματος χάριν, όταν μία μητέρα χάνει τον άντρα της (στην παρουσία στην οποία προσκολλάται), και βιώνει έντονα την απώλεια του, αυτό έχει ως συνέπεια να επιδρά στο σύστημα δεσμού και με τη σειρά του να επηρεάζει το σύστημα φροντίδας (Bowlby, 1969/1982).

Από τα παραπάνω, δημιουργείται όμως το ερώτημα, για το αν η συνεχής λειτουργία του γονεϊκού συστήματος προσκόλλησης επηρεάζει το σύστημα φροντίδας και την ποιότητα της φροντίδας που ο γονέας παρέχει στα παιδιά του. Ο όρος «συνεχής» που χρησιμοποιήθηκε υποδηλώνει ότι το σύστημα προσκόλλησης είναι μία συνεχόμενη και δυναμική διαδικασία, το οποίο παρατηρεί και αξιολογεί τις πληροφορίες και τα ερεθίσματα που δέχεται από το περιβάλλον, για να μπορέσει να λειτουργεί πιο αποτελεσματικά. Επομένως, όταν το σύστημα προσκόλλησης της μητέρας μετά την παρατήρηση και την αξιολόγηση των ερεθισμάτων που έχει λάβει από το περιβάλλον, την οδηγεί να συμπεριφέρεται επιλεκτικά στη συμπεριφορά προσκόλλησης του παιδιού της, η ποιότητα της της φροντίδας δέχεται μεγάλο πλήγμα (Bowlby, 1969/1982).

4.5. Εσωτερικά μοντέλα εργασίας (Internal working models)

Σύμφωνα με τη θεωρία προσκόλλησης, τα παιδιά από τη βρεφική τους ηλικία έχουν τη βιολογική προδιάθεση να σχηματίσουν δεσμό με κάποιον από τους φροντιστές τους (τους γονείς τους). Ο σχηματισμός αυτών των προσκολλήσεων γίνεται, επειδή τα βρέφη βλέπουν τους ενήλικες ως ένα «ασφαλές καταφύγιο» για την επιβίωση τους σε επικίνδυνες και αντίξοες συνθήκες (Bowlby, 1969/1982). Επίσης σύμφωνα με τους Waters και Cummings (2000) ακόμη ένας λόγος που τα βρέφη συνάπτουν προσκόλληση με τους φροντιστές τους είναι διότι μπορούν να εξερευνήσουν το περιβάλλον με ασφάλεια. Η δημιουργία μίας ασφαλούς βάσης είναι πολύ σημαντική εξελικτική διαδικασία, διότι η πλήρης επίγνωση και κατανόηση του περιβάλλοντος είναι ένα πολύ σημαντικό βήμα για την αναπτυξιακή διαδικασία του παιδιού (Grossmann, Grossmann, & Zimmermann, όπως αναφέρεται στους Dykas, & Cassidy, 2011).

Αντιθέτως, εάν ο φροντιστής δεν καταφέρει να του μειώσει το στρες αλλά μέσα από την αδιαφορία του το αυξήσει και άλλο, τότε το βρέφος χρησιμοποιεί κάποιες στρατηγικές προκειμένου να αντιμετωπίσει την ενεργοποίηση του συστήματος προσκόλλησης. Αυτές οι στρατηγικές, ονομάστηκαν «δευτερογενείς στρατηγικές προσκόλλησης» και αποτελούνται από την υπέρ-ενεργοποίηση του συστήματος προσκόλλησης (hyper-activation) και η υπό-

ενεργοποίηση του συστήματος προσκόλλησης (deactivation), τα οποία μετέπειτα συνδέθηκαν με δύο ανασφαλείς τύπους προσκόλλησης (Mikulincer & Shaver, 2003).

Η προσκόλληση που δημιουργείται μεταξύ του βρέφους και του φροντιστή του, έκανε τον Bowlby να εισάγει τον όρο «εσωτερικά μοντέλα εργασίας», που δανείστηκε από τον Craik το 1943 (Bretherton & Munholland, 2008). Ειδικότερα, τα «εσωτερικά μοντέλα εργασίας», αναφέρονται σε αναπαραστάσεις που δείχνουν πόσο προσιτός και ευαισθητοποιημένος είναι ένας γονέας. Οι αναπαραστάσεις αυτές βασίζονται στην αλληλεπίδραση της προσκόλλησης του βρέφους με τις συμπεριφορές του γονέα που οφείλονται στις δικές του αναπαραστάσεις. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι, όταν ένας γονέας είναι ασφαλής δηλαδή καταλαβαίνει και κατανοεί τις ανάγκες του βρέφους που πηγάζουν από το σύστημα προσκόλλησης του και αποκρίνεται σε αυτό με φροντίδα, τότε θα αναπτύξει και το ίδιο ένα ασφαλές «εσωτερικό μοντέλο εργασίας» (Kafetsios, 2003) Έτσι για παράδειγμα, όταν ένα άτομο διαθέτει ένα εσωτερικό μοντέλο των γονέων του που είναι ασφαλή, θα έχει τη τάση να διατηρήσει αυτό το μοντέλο ακόμα και όταν οι γονείς του μερικές φορές αποτυγχάνουν να δώσουν στο παιδί του την απαραίτητη ασφάλεια (Bretherton & Munholland, 2008). Ο Bowlby πίστευε πως αυτά τα μοντέλα είναι σταθερά και καθώς περνάνε τα χρόνια γίνονται όλο ένα και πιο ανθεκτικά, με αποτέλεσμα να μπορεί το άτομο να εξοικειωθεί όσο το δυνατόν περισσότερο με τον «έξω» κόσμο (Main, Kaplan, & Cassidy, 1985). Ομοίως, οι Bretherton και Munholland, (2008) ενστερνίζονται την άποψη του Bowlby και αναφέρουν πως εάν αυτά τα μοντέλα άλλαζαν τόσο εύκολα, τότε τα άτομα θα ανέπτυσαν μία συγκεχυμένη αντίληψη για τον εξωτερικό κόσμο. Αυτή η στρεβλωμένη άποψη θα προκαλούσε στο άτομο άγχος και άμεσες ψυχολογικές συνέπειες.

Γενικότερα, τα «εσωτερικά μοντέλα εργασίας» αναφέρονται σε μνήμες, συμπεριφορές και συναισθήματα που σχετίζονται με τις σχέσεις προσκόλλησης που συνάπτει ένα βρέφος. Μεταβάλλονται δύσκολα και μετά το πέρας της παιδικής ηλικίας (κατά τη διάρκεια της εφηβείας και ενηλικίωσης) η μεταβολή αυτή γίνεται όλο και πιο δύσκολη, από ασφαλή σε ανασφαλή ενεργά μοντέλα ή και το αντίστροφο (Main, Kaplan, & Cassidy, 1985. West & Sheldon-Keller, όπως αναφέρεται στον Kafetsios, 2003).

Επιπροσθέτως, πρέπει να επισημανθεί πως τα άτομα που διαθέτουν «εσωτερικά μοντέλα εργασίας» προσκόλλησης, εμπλέκονται σε διάφορες θεωρίες της ψυχολογίας. Σχετίζονται λοιπόν, με έρευνες γνωστικής νευροεπιστήμης και κοινωνικής γνωστικής λειτουργίας (Bretherton & Munholland, 2008). Η συγκεκριμένη θεωρία συμφωνεί επίσης, τόσο με κλασικές όσο και με πιο πρόσφατες θεωρίες κοινωνικής νόησης, δηλώνοντας έτσι ότι τα

άτομα αναπτύσσουν εσωτερικές αναπαραστάσεις της κοινωνικής εμπειρίας. Κάποιες από αυτές τις θεωρίες είναι οι εξής: Αρχικά ο Mead (1934) ανέφερε πως τα άτομα καταλαβαίνουν τον εαυτό τους και τον κόσμο γύρω τους με βάση τις εμπειρίες για το πώς οι άλλοι ανταποκρίνονται στα κοινωνικά τους καθήκοντα. Παρόμοια αναφορά έγινε και από τον Baldwin (1995), που τόνισε ότι οι άνθρωποι αναπτύσσουν διαπροσωπικά γνωστικά σενάρια από την επαφή τους με άλλα άτομα (όπως αναφέρεται Dykas, & Cassidy, 2011).

Η αντίληψη ότι τα «εσωτερικά μοντέλα εργασίας» αναπτύσσονται και μεταβάλλονται ως μία λειτουργία εμπειριών που σχετίζεται με την προσκόλληση στην πραγματική ζωή, είναι μείζονος σημασία για τη συγκεκριμένη θεωρία. Με αυτόν τον τρόπο διακρίνεται από άλλες απόψεις, που προτείνουν ότι τα βρέφη εσωτερικεύουν νοερά τις εμπειρίες με τους φροντιστές τους με άλλες διαδικασίες όπως ασυνείδητες φαντασιώσεις (Dykas, & Cassidy, 2011). Παράλληλα, ο Kafetsios (2003) αναφέρει ότι η έννοια των «εσωτερικών μοντέλων εργασίας» συνδέει τις αναπαραστάσεις του ατόμου με συμπεριφορικά συστήματα όπως η ρύθμιση του συναισθήματος. Επιπλέον, οι πληροφορίες που δέχεται το άτομο από το περιβάλλον που είναι σχετικές με τις εμπειρίες δεσμού διενεργούνται μέσω της μνήμης.

4.6. Προσκόλληση κατά τη διάρκεια της ενηλικίωσης

4.6.1. Mary Main και AAI (Adult Attachment Interview)

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1980 η Main και οι συνεργάτες της ανέπτυξαν μία διαδικασία συνέντευξης με στόχο να διερευνήσουν περαιτέρω την προσκόλληση κατά τη διάρκεια της ενήλικης ζωής (Main, Kaplan, & Cassidy, 1985). Γενικότερα όμως το έργο της, χαρακτηρίζεται από την εμπειρική διερεύνηση της έννοιας των «εσωτερικών μοντέλων εργασίας» (Hesse & Main, 2000). Για να μπορέσει να γίνει πιο κατανοητός ο ρόλος της Main στην έρευνα για την προσκόλληση, πρέπει να ληφθεί υπόψη η διαπίστωση του Wallin (2007). Σύμφωνα με τον οποίο, η θεωρία του Bowlby αποτελείται από δύο μέρη, το πρώτο είναι η ύπαρξη συμπεριφορικού συστήματος και το δεύτερο μέρος η ύπαρξη εσωτερικών μοντέλων διεργασίας. Από αυτά τα δύο, η Ainsworth ασχολήθηκε με το πρώτο και η Main με το δεύτερο (Wallin, 2007).

Αναλυτικότερα, το AAI, αξιολογεί πως αντιλαμβάνονται την τρέχουσα στιγμή οι ενήλικες την προσκόλληση, μέσα από τις απαντήσεις τους σχετικά με τις πρώιμες σχέσεις προσκόλλησης που είχαν δημιουργήσει, με τις πρόσφατες απώλειες, τις τρέχουσες σχέσεις τους με τους γονείς τους αλλά και με τη σχέση που έχουν τώρα με τα παιδιά τους. Επιπλέον,

ζητούνται από τον συμμετέχοντα να ανασύρει μνήμες για τα συγκεκριμένα γεγονότα έτσι ώστε να στηριχθούν τα λεγόμενά του. Η αξιολόγηση κατά κύριο λόγο βασίζεται στο πόσο καλά δομημένη και συνεπή είναι η απάντηση για τα παιδικά του χρόνια και όχι με το περιεχόμενο της απάντησης. Η διαδικασία γίνεται με αυτόν τον τρόπο για να μην μπορεί να καταλάβει ο συμμετέχων ότι εκφράζει τις αναπαραστάσεις του, δηλαδή τα εσωτερικά μοντέλα εργασίας (Hesse, 2008).

Στο AAI, διαχωρίστηκαν τρεις τύποι προσκόλλησης, με βάση την αντίστοιχη κατηγοριοποίηση της Ainsworth στην «Περίεργη Κατάσταση». Κατηγοριοποιήθηκαν λοιπόν, στον ασφαλή τύπο προσκόλλησης όταν παρουσίαζε τα γεγονότα της παιδικής του ηλικίας με συνοχή, στον απορριπτικό τύπο (στη θέση του αποφευκτικού) ο οποίος περιέγραφε την παιδική του ηλικία επιφανειακά χωρίς συγκεκριμένες αναμνήσεις ενώ ανέφερε πως ήταν ικανοποιημένοι από τους γονείς σαν να μην υπήρξαν τριβές. Επίσης ο προκατειλημμένος (στη θέση του αμφιθυμικού) κατά τη διάρκεια της συνέντευξης, έδειχνε έντονα συναισθήματα θυμού και άγχους. Τέλος, ο αποδιοργανωμένος τύπος αναφέρεται σε ενήλικες που είχαν κάποια κενά κατά τη διάρκεια της συνέντευξης (Hesse, 2008).

Μεγάλο μέρος της διεθνούς βιβλιογραφίας σύμφωνα με τους Jones, Cassidy & Shaver (2015), έχει δείξει πως ο τύπος προσκόλλησης στη παιδική ηλικία είναι στενά συνδεδεμένος με το πώς αντιλαμβάνεται τα πράγματα ένας ενήλικας και έχει άμεσο αντίκτυπο στην ποιότητα της γονεϊκής συμπεριφοράς. Παράλληλα, οι Madigan, Bakermans-Kranenburg, Van IJzendoorn, Moran, Pederson και Benoit (2006), υπογραμμίζουν πως όσοι ενήλικες ταξινομούνται στον ασφαλή τύπο προσκόλλησης στην AAI, είναι πιο ευαίσθητοι και υποστηρικτικοί γονείς με αποτέλεσμα τα παιδιά τους να έχουν περισσότερες πιθανότητες να χαρακτηριστούν και αυτά με τη σειρά τους ασφαλή.

4.6.2. Hazan και Shaver, μία διαφορετική οπτική στην κατηγοριοποίηση τύπων προσκόλλησης των εφήβων και ενηλίκων

Δύο κοινωνικοί επιστήμονες, οι Hazan και Shaver (1987), πρότειναν πώς η κατηγοριοποίηση των τύπων προσκόλλησης της Ainsworth, μπορεί να παραλληλιστεί στους εφήβους και στους ενήλικες. Η κατηγοριοποίηση αυτή στους ενήλικους, θα έχει τη δυνατότητα να επηρεάσει τις εμπειρίες που έχει ένα άτομο στη σύναψη ερωτικών και συζυγικών σχέσεων. Αντίθετα, με τη Main και συν, οι Hazan και Shaver κατηγοριοποίησαν σε τρεις τύπους την προσκόλληση, στην ασφαλή, στην αποφευκτική και στη ανήσυχη/αμφίθυμη. Σε αυτή τη δοκιμασία, οι ενήλικες επέλεξαν από μόνοι τους, ποια περιγραφή από τις τρεις ταιριάζει

περισσότερο στον τρόπο σκέψης τους, στα συναισθήματα τους και στη συμπεριφορά γύρω από τις σχέσεις που καλλιεργούν με άλλους ανθρώπους. Έτσι, με τον παραπάνω τρόπο κατηγοριοποιούνταν. Η αρχική κλίμακα που ανέπτυξαν οι Hazan και Shaver (1987), δημιουργήθηκε για να μετράει κατά κύριο λόγο τις εμπειρίες των ατόμων όσον αφορά τις ερωτικές του σχέσεις, αλλά μπορεί να μετρήσει και τις σχέσεις σε ένα ευρύ πλαίσιο (όπως αναφέρεται στους Jones, Cassidy & Shaver, 2015).

Μετέπειτα έρευνες όμως, έδειξαν ότι η διακύμανση στους ενήλικους τύπους προσκόλλησης παρατηρείται καλύτερα με διαστάσεις παρά με την κατηγοριοποίηση (Mikulincer & Shaver, 2007). Οι διαστάσεις είναι δύο: η αποφυγή και το άγχος. Η αποφυγή αντικατοπτρίζει την τάση που έχει το άτομο να απενεργοποιεί το σύστημα προσκόλλησης και χαρακτηρίζεται από δυσφορία όταν έρχεται σε στενή επαφή με άτομα, εξάρτηση στις σχέσεις και απροθυμία να αποκαλύψει τα συναισθήματα του στο σύντροφο του. Από την άλλη, το άγχος, αναφέρεται στη τάση που έχει το άτομο να υπερενεργοποιεί το σύστημα προσκόλλησης και χαρακτηρίζεται από έντονο φόβο απόρριψης και εγκατάλειψης, καθώς και μία ισχυρή επιθυμία στο να επιζητά στενή επαφή από το σύντροφο του (Shaver & Mikulincer, 2002).

4.6.3. Το μοντέλο των Bartholomew και Horowitz

Η Bartholomew (1990) ερμήνευσε με τον δικό της τρόπο τις διαστάσεις των εσωτερικών μοντέλων εργασίας του εαυτού και των άλλων, έτσι όπως διατυπώθηκε από τον Bowlby. Πρότεινε λοιπόν, ότι η διάσταση του άγχους μπορεί να συμπεριληφθεί στην έννοια «του μοντέλου του εαυτού» (model of self) και η διάσταση της αποφυγή που μπορεί να γίνει αντιληπτή ως η έννοια «του μοντέλου των άλλων» (model of others). Επεσήμανε λοιπόν, πως οι συνδυασμοί αυτών των δύο διαστάσεων ορίζουν τέσσερις, αντί για τρεις τύπους προσκόλλησης.

Αναλυτικότερα, τα άτομα με θετικά μοντέλα εαυτού και άλλων, χαρακτηρίζονται ως ασφαλείς, επιπλέον αυτοί που έχουν θετικό μοντέλο των άλλων και αρνητικό μοντέλο του εαυτού αναφέρονται ως προκατειλημμένοι (τον όρο το δανείστηκε από το AAI). Ακόμη, τα άτομα με θετικό μοντέλο εαυτού και αρνητικό μοντέλο άλλων χαρακτηρίζονται ως απορριπτικοί (και αυτόν τον δανείστηκε από το AAI) και τέλος τα άτομα με αρνητικά μοντέλα τόσο του εαυτού όσο και των άλλων χαρακτηρίζονται ως φοβισμένοι. Εδώ πρέπει να αναφερθεί πως οι ασφαλείς και φοβισμένοι τύποι υπάρχουν σε μεγαλύτερο ποσοστό απ' ότι οι απορριπτικοί και προκατειλημμένοι σε μη κλινικά δείγματα (Bartholomew, 1990).

Οι Bartholomew και Horowitz (1991), δημιούργησαν μία συνέντευξη προσκόλλησης για να μπορούν να εντάξουν τα άτομα σε μία από τις τέσσερις κατηγορίες ακολουθώντας το μοντέλο της Main και συν. Επιπλέον, συνεχίζοντας το μοντέλο των Hazan και Shaver ανέπτυξαν το ερωτηματολόγιο σχέσεων (RQ) που περιέγραφε τους τέσσερις τύπους. Οι τύποι περιγράφονται ως εξής: Ο ασφαλής τύπος, είναι ένα άτομο που μπορεί να έρθει συναισθηματικά κοντά σε άλλους, δε φοβάται να βασιστεί από τους άλλους όποτε έχει ανάγκη αλλά ούτε και να βασιστούν οι άλλοι πάνω του. Ακόμη, δε φοβάται να μείνει μόνος του και να μη γίνεται αποδεκτός από τους άλλους. Από την άλλη, ο φοβικός τύπος, νιώθει άβολα να έρθει σε στενή επαφή με άλλους συνανθρώπους του, επιθυμεί να συνάψει στενές συναισθηματικές σχέσεις με άλλους ανθρώπους αλλά του είναι δύσκολο να τους εμπιστευτεί και να εξαρτηθεί από αυτούς. Ο προκατειλημμένος τύπος τώρα, θέλει και αυτός από τη μεριά του να συνάψει στενές συναισθηματικές σχέσεις με τους άλλους, αλλά πιστεύει πως οι άλλοι είναι απρόθυμοι να έρθουν τόσο κοντά όσο αυτός επιθυμεί. Πολλές φορές ανησυχεί μήπως δεν τον εκτιμούν όσο τους εκτιμά. Εν τέλει, ο απορριπτικός τύπος, αναφέρεται σε ανθρώπους που νιώθουν άνετα στο να μη συνάπτουν στενές σχέσεις με τους συνανθρώπους τους, επιθυμώντας να νιώθει ανεξάρτητος και αυτάρκης. Προτιμά να μην εξαρτάται από τους άλλους και να εξαρτούνται οι άλλοι απ' αυτόν (Bartholomew & Horowitz, 1991).

4.6.4. Το μοντέλο των Mikulincer και Shaver

Οι Mikulincer και Shaver για να μπορέσουν να μελετήσουν πως λειτουργεί ο ενήλικος τύπος προσκόλλησης, πρότειναν ένα μοντέλο που ενσωματώνει όλες τις πληροφορίες που υπάρχουν στη βιβλιογραφία με τα γραπτά σημαντικών ερευνητών όπως είναι ο Bowlby, η Ainsworth, οι Cassidy και Kobak και τέλος η Main. Ειδικότερα, το παρών μοντέλο, αποτελεί μία βελτίωση αλλά και επέκταση των προηγούμενων μοντέλων του δεσμού (Mikulincer & Shaver, 2007).

Αποτελείται από τρεις ενότητες: η πρώτη αναφέρεται στην εγγύτητα που επιζητούν τα άτομα μετά την ενεργοποίηση του συστήματος προσκόλλησης (πρωτογενής στρατηγική), η δεύτερη αναφέρεται στις ευεργετικές συνέπειες που έχει η χρήση της παραπάνω στρατηγικής, για να μπορέσει ο ενήλικας να βρει μία υποστηρικτική παρουσία προσκόλλησης (attachment figure). Τέλος, η τρίτη ενότητα αναφέρεται στις δευτερογενείς στρατηγικές που είναι η αγχώδη υπερενεργοποίηση και αποφευκτική απενεργοποίηση, οι οποίες ενεργοποιούνται όταν η φιγούρα προσκόλλησης δεν είναι διαθέσιμη και δεν ανταποκρίνεται. Επιπλέον, το παρών μοντέλο, περιλαμβάνει τους στόχους των πρωτογενών και δευτερογενών στρατηγικών

προσκόλλησης συνδυασμένο με τα πιστεύω και τις προσδοκίες τόσο του ίδιου του ατόμου όσο και των άλλων αλλά και με κανόνες για τη διαχείριση της δυσθυμίας και των διαπροσωπικών σχέσεων. Τέλος, εξηγεί τι συμβαίνει, όταν οι δευτερογενείς στρατηγικές αποτυγχάνουν να ολοκληρώσουν τους στόχους τους (Mikulincer & Shaver, 2007).

Αναλυτικότερα, η πρώτη συνιστώσα του μοντέλου αυτού σύμφωνα με τους Mikulincer & Shaver (2007), περιλαμβάνει την παρακολούθηση και την εκτίμηση των επικίνδυνων γεγονότων και αποτελεί τη διαδικασία που είναι υπεύθυνη για την ενεργοποίηση του συστήματος προσκόλλησης. Η δεύτερη συνιστώσα, παρακολουθεί και αξιολογεί τη διαθεσιμότητα της φιγούρας προσκόλλησης, η οποία σχετίζεται με το πώς αντιλαμβάνονται διαφορετικά τα άτομα την ασφάλεια και τις συνέπειες του ασφαλή τύπου. Η τρίτη συνιστώσα με τη σειρά της, σχετίζεται με την αξιολόγηση και την παρακολούθηση για το πόσο βιώσιμη είναι η επαφή που δημιουργείται μεταξύ των ατόμων για να μπορέσει να αντιμετωπιστεί η ανάπτυξη ενός ανασφαλή τύπου προσκόλλησης. Πιο συγκεκριμένα, σε αυτό το επίπεδο, «επιλέγεται» ποια στρατηγική θα ακολουθηθεί (η υπερενεργοποίηση ή η απενεργοποίηση) για να μπορέσει να αντιμετωπίσει την ανασφάλεια. Αυτό που θα πρέπει να τονιστεί σε αυτό το σημείο είναι πως η λέξη «επιλέγεται» αναφέρθηκε μέσα σε εισαγωγικά, διότι όλη αυτή η διαδικασία είναι ασυνείδητη και επηρεάζεται από πολλές παρελθοντικές εμπειρίες όπως αναφέρουν οι Mikulincer & Shaver, (2007).

Στο παρών μοντέλο ωστόσο, υπάρχουν κάποια υποθετικά «νευρικά κυκλώματα» που δημιουργούνται από τη συνεχή χρήση των στρατηγικών της υπερενεργοποίησης και απενεργοποίησης. Η λειτουργία τους είναι να επηρεάζουν την παρακολούθηση και την αξιολόγηση των απειλών και της διαθεσιμότητας της φιγούρας προσκόλλησης. Οι Mikulincer και Shaver υποθέτουν πως αυτά τα κυκλώματα δεν αποτελούν μόνο την «επιλογή» κάποιας εκ των δύο στρατηγικών για την αντιμετώπιση μίας φιγούρας προσκόλλησης που δεν ανταποκρίνεται στις ανάγκες του ατόμου. Μπορούν, επιπλέον, να λειτουργήσουν στον τρόπο σκέψης ενός ενήλικα ατόμου συνειδητά ή ασυνείδητα, εσκεμμένα και αυτόματα. Επίσης, οι δύο αυτοί ερευνητές αν και τις αντιλαμβάνονται ως ανεξάρτητες στρατηγικές, αναγνωρίζουν την ύπαρξη του αποδιοργανωμένου ή του φοβικού αποφευκτικού τύπου όπως αναφέρονται στους Bartholomew & Horowitz, (1991) που περιλαμβάνουν τόσο το άγχος όσο και την αποφυγή κατά την κατηγοριοποίηση τους (Mikulincer & Shaver, 2007).

4.6.5. Εσωτερικά μοντέλα εργασίας στην ενηλικίωση

Όπως έχει αναφερθεί και παραπάνω για τα «εσωτερικά μοντέλα εργασίας», ο Bowlby υπέθεσε ότι είναι μία γνωστικό-συναισθηματική διεργασία που αποτελείται από δύο μέρη. Το πρώτο μέρος έχει να κάνει με τις προσδοκίες των ατόμων σχετικά με το τι θεωρούν απειλητικό γι' αυτούς στο περιβάλλον και το δεύτερο μέρος στο τι προσμένουν από τις φιγούρες προσκόλλησης όταν επρόκειτο να απειληθούν. Αυτή η προσδοκία οφείλεται από τις εμπειρίες που αποκτά το άτομο με τη πάροδο του χρόνου κατά τη διάρκεια των αναπτυξιακών σχέσεων. Το δεύτερο μέρος αποτελείται από ένα σχέδιο για το πώς θα συμπεριφερθεί το άτομο σε περιόδους απειλής της προσκόλλησης. Για παράδειγμα, εάν ένα άτομο συνειδητοποιήσει ότι μία συμπεριφορά έχει θετικά αποτελέσματα για αυτόν και αποτελεί την καλύτερη στρατηγική για την επιβίωση του, τότε το συμπεριφορικό του σύστημα θα την επαναλάβει αργότερα (Hunter, Maunder & Le, 2016).

Ο ασφαλής τύπου ενήλικα, χαρακτηρίζεται από εμπειρίες μιας αξιόπιστης και ευαίσθητης γονεϊκής ανατροφής που ανταποκρινόταν άμεσα στις ανάγκες του. Αυτό οδηγεί σε ένα εσωτερικό μοντέλο εργασίας που περιλαμβάνει τις προσδοκίες ότι οι άλλοι θα είναι συνεπείς, υποστηρικτικοί, γεμάτη σεβασμό και ανταπόκριση. Επομένως, στο ασφαλές εσωτερικό μοντέλο εργασίας δημιουργείται μία συμπεριφορά αρκετά ευέλικτη, που επιθυμεί την εγγύτητα και την οικειότητα, την ανεξαρτησία όπου αρμόζει με την κατάσταση (Hunter, Maunder&Le, 2016).

Αντίθετα, ο προκατειλημμένος ενήλικας σχηματίζει ένα εσωτερικό μοντέλο εργασίας με αντιφατικές αλληλεπιδράσεις όσον αφορά τη σχέση του με τη φιγούρα προσκόλλησης που μπορεί να τον αγχώνουν και να τον στεναχωρούν. Αυτού του τύπου ο ενήλικας λοιπόν, περιμένει αντιφατικές αντιδράσεις από τους άλλους, με αποτέλεσμα να προτιμάει συμπεριφορές που φανερώνουν την ανάγκη και την ευπάθεια του έτσι ώστε να κρατήσει κοντά του ακόμη και ένα αναξιόπιστο άτομο. Πολλές φορές, αυτά τα άτομα επιδιώκουν σταθερά τη στενή επαφή με έναν ενήλικο που συχνά μοιάζει σαν εξάρτηση (Hunter, Maunder&Le, 2016).

Από την άλλη, ο απορριπτικός τύπος έχει μάθει όσον αφορά τις σχέσεις με τους γονείς του να μην παρουσιάζει ευπάθεια ή συναισθηματική εξάρτηση. Το εσωτερικό μοντέλο ενός απορριπτικού τύπου διαμορφώνεται και λειτουργεί με την προϋπόθεση ότι ο πιο επιτυχημένος τρόπος για να διατηρήσει την προσκόλληση με κάποιον είναι να του δείχνει πως δεν τον χρειάζεται και δεν τον έχει ανάγκη. Επιπλέον, χαρακτηρίζεται από τις προσδοκίες ότι κανείς δε θα τον υποστηρίξει με επάρκεια και αυτό συμβαίνει λόγω πόνου ή φόβου και μία πτυχή της συμπεριφοράς του, που προωθεί την αυτάρκεια και την ανεξαρτησία. Η καταπίεση που υπάγει

στον εαυτό του, οδηγεί το άτομο να πιστεύει πως δε χρειάζεται υποστήριξη ούτε σε σημαντικά στρεσογόνα γεγονότα (Hunter, Maunder&Le, 2016).

Ο φοβικός τύπος, αποτελεί ένα τύπο προσκόλλησης που στο παρελθόν έχει βιώσει ενοχλητική και επιζήμια για αυτόν γονεϊκή ανατροφή. Αυτό έχει ως απότοκο, να μην περιμένει βοήθεια και υποστήριξη από κανέναν και να προσπαθεί μόνος του να αντιμετωπίσει διάφορες στρεσογόνες καταστάσεις και άλλα οδυνηρά συναισθήματα. Οι συμπεριφορές που παρατηρούνται ως αποτέλεσμα της παραπάνω αντιμετώπισης είναι η συναισθηματική εξάρτηση του ατόμου εξαιτίας του υψηλού αγχώδους δεσμού και η απόσυρση ή ακόμη και εχθρικότητα που οφείλεται στον υψηλό απορριπτικό δεσμό (Hunter, Maunder&Le, 2016).

Εν τέλει, το άτομο με αποδιοργανωμένο τύπο προσκόλλησης είναι πιθανό να έχει μεγαλώσει σε ένα οικογενειακό περιβάλλον που δεν το έχει βοηθήσει να αντιμετωπίσει του φόβους του. Τα χαρακτηριστικά της συμπεριφοράς αυτού του παιδιού, οφείλονται στους γονείς του, που είναι τόσο φοβισμένοι έτσι ώστε να του παρέχουν μία αίσθηση ασφάλειας και άνεσης (Lyons-Ruth & Jacobvitz, όπως αναφέρεται στους Hunter, Maunder&Le, 2016). Το δίλλημα που υφίσταται όμως στη συγκεκριμένη περίπτωση για το ποια είναι η αιτία αυτής της συμπεριφοράς, εμφανίζεται σε δύο όψεις. Αυτό συμβαίνει διότι, είτε το άτομο στο οποίο το βρέφος, αναζητά ασφάλεια είναι το συγκεκριμένο άτομο που προκαλεί αυτήν την απειλή ή ότι το παιδί μεταβολίζει αυτές τις εμπειρίες φόβου και ανασφάλειας από το φροντιστή του. Το εσωτερικό μοντέλο που αναπτύσσεται κατά την ενήλικη ζωή του στο συγκεκριμένο τύπο δεν ακολουθεί συγκεκριμένο μοτίβο. Ως ενήλικας, χρησιμοποιεί τόσο τις στρατηγικές του προκατειλημμένου τύπου όσο και του απορριπτικού ώστε να μπορεί να καλύψει τις ανάγκες του. Ο αποδιοργανωμένος τύπος, λοιπόν, ωθεί μακριά του τα άτομα που μπορούν να τον βοηθήσουν και οι διαπροσωπικές σχέσεις που χαρακτηρίζονται ως ασυμβίβαστες και γεμάτες ένταση (Hunter, Maunder & Le, 2016).

4.7. Διαπροσωπικοί παράγοντες στην προσκόλληση

Οι κοινωνικοί ψυχολόγοι χρησιμοποιούν τη θεωρία προσκόλλησης για να μπορέσουν να κατανοήσουν πως αντιλαμβάνονται διαφορετικά τα άτομα τη δημιουργία πιο στενών σχέσεων στη ενήλικη ζωή τους. Ειδικότερα, υποθέτουν πως σημαντικό ρόλο στη δημιουργία του τύπου προσκόλλησης των ενηλίκων εκτός από τις εμπειρίες που είναι βασισμένες στις σχέσεις, είναι και η επίδραση των διαπροσωπικών σχέσεων σε όλη την παιδική και εφηβική ηλικία. Έχουν υπογραμμίσει τρεις διαφορετικές κατηγορίες: Η πρώτη είναι η μητρική ευαισθησία και ποικίλοι παράγοντες που μπορούν να επηρεάσουν την ποιότητα της παιδικής

φροντίδας (όπως μία καταθλιπτική μητέρα ή η απουσία του πατέρα), η δεύτερη είναι οι κοινωνικές δεξιότητες του ατόμου και η τρίτη είναι η ποιότητα των σχέσεων που σχηματίζει με τους συνομήλικούς του όπως για παράδειγμα οι φίλιες (Fraley, Roisman, Booth-LaForce, Owen & Holland, 2013).

4.7.1. Μητρική φροντίδα

Ο πρώτος από τους παράγοντες είναι η μητρική φροντίδα, η οποία έχει τονιστεί περισσότερο από όλους τους άλλους παράγοντες στη βιβλιογραφία. Με τον όρο φροντίδα, εννοείται ότι οι φροντιστές του ατόμου στη βρεφική του ηλικία ήταν διαθέσιμοι και πρόθυμοι στο να καλύπτουν τις ανάγκες του. Η συχνή επαφή με έναν ευαίσθητο φροντιστή έχει ως αποτέλεσμα το άτομο να μαθαίνει πως όταν θα έχει ανάγκη για βοήθεια, κάποιος θα είναι πρόθυμος να βοηθήσει και έτσι από μικρή ηλικία, αναπτύσσει την αυτονομία και την ψυχολογική ευημερία του (Feeney&Thrush, 2010).

Έρευνες έχουν δείξει ότι όσοι ενήλικες θυμούνται από τα παιδικά τους χρόνια να έχουν σχέση αγάπης και ζεστασιάς με τους γονείς τους έχουν περισσότερες πιθανότητες να χαρακτηρίσουν τον εαυτό τους ως ασφαλή. Πιο συγκεκριμένα οι Hazan και Shaver (1987) συμφωνούν με το γεγονός ότι οι ενήλικες αυτοχαρακτηρίζονται ως ασφαλείς όταν περιγράφουν θετικές εμπειρίες από το παρελθόν τους ενώ αυτοί που ταξινομούν τους εαυτούς τους ως ανασφαλείς έχουν να θυμούνται έναν απορριπτικό γονέα.

Εκτός από τα παραπάνω, οι ερευνητές έχουν εντοπίσει και παράγοντες που επηρεάζουν τη φροντίδα που δέχεται ένα μικρό παιδί από το περιβάλλον. Αυτοί οι παράγοντες, όπως η κατάθλιψη σε μία μητέρα, επηρεάζει την ύπαρξη ενός υποστηρικτικού και ασφαλούς περιβάλλοντος για το παιδί. ενώ τα άτομα που ανέφεραν ένα τέτοιο περιστατικό παρατηρήθηκε ότι ήταν ποιο ανασφαλή (Cummings & Davies, όπως αναφέρεται στους Fraley και συν, 2013). Ακόμη ένας άλλος παράγοντας που επηρεάζει την ποιότητα της γονεϊκής φροντίδας και ως συνέχεια αυτού και τον τύπο προσκόλλησης του ενήλικα, είναι η σχέση μεταξύ των γονέων σύμφωνα με τους Selcuk και συν (2010). Το διαζύγιο, η απουσία του πατέρα και οι γονεϊκές συγκρούσεις, μπορούν να οδηγήσουν το παιδί στη πεποίθηση πως δε θα μπορεί να εντοπίσει άτομα τόσο υποστηρικτικά και αξιόπιστα έτσι ώστε να μπορεί να βασιστεί πάνω τους και να καλύψουν τις ανάγκες του (Belsky, Houts, & Fearon, 2010).

4.7.2. Κοινωνικές δεξιότητες

Οι ερευνητές που έχουν ασχοληθεί με τον ενήλικο δεσμό, υποστηρίζουν ότι οι πρώιμες εμπειρίες των παιδιών παίζουν ένα καταλυτικό ρόλο στην ικανότητα να συνάπτει πιο εύκολα κοινωνικές σχέσεις με τους συνομήλικούς τους (Englund, Kuo, Puig, & Collins, 2011). Οι Bartholomew και Horowitz (1991) υπογραμμίζουν τη σχέση μεταξύ των κοινωνικών δεξιοτήτων και του ενήλικου δεσμού. Αναλυτικότερα, διαπίστωσαν πως τα άτομα ασφαλή τύπου δεσμού έχουν περισσότερες πιθανότητες να έχουν υψηλά επίπεδα αυτοπεποίθησης και να εκφράζουν σε μεγαλύτερο βαθμό τη θαλπωρή τους στις διαπροσωπικές σχέσεις που συνάπτουν.

4.7.3. Φιλίες

Ο τρίτος και τελευταίος παράγοντας, είναι οι ποιοτικές σχέσεις που δημιουργούν τα άτομα. Σύμφωνα με τους Fraley και Davis, (1997) , οι φιλίες είναι πολύ σημαντικές για το άτομο, ειδικότερα εκείνες που δημιουργούνται στην τρυφερή περίοδο της εφηβείας και της πρώιμης ενηλικίωσης και παίζουν σημαντικό ρόλο στη δημιουργία του τύπου προσκόλλησης (όπως αναφέρεται στους Fraley και συν, 2013). Παρ' όλο που οι γονείς διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη του παιδιού τους δεν είναι οι μόνοι. Οι σχέσεις που δημιουργούν τα παιδιά με τους συνομήλικους τους είναι πολύ σημαντικές διότι για πρώτη φορά στη ζωή τους βρίσκονται εκτός του οικογενειακού πλαισίου και πρέπει να προσπαθήσουν να εμπιστευτούν και να νιώσουν οικεία με διαφορετικά άτομα απ' ότι είχαν συνηθίσει μέχρι τώρα. Επιπροσθέτως, οι φίλοι μπορούν να εξυπηρετούν σημαντικές λειτουργίες προσκόλλησης (Zeifman & Hazan, όπως αναφέρεται στους Fraley και συν, 2013).

5. ΣΧΕΣΗ ΑΝΘΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΚΟΛΛΗΣΗΣ

Η προσκόλληση από τη σκοπιά του Bowlby είναι ένα σύστημα που αναπτύχθηκε από το άτομο για να μπορεί να προστατευτεί από επικίνδυνους παράγοντες, έτσι ώστε να μπορέσει να εξερευνήσει με περισσότερη ασφάλεια τον κόσμο γύρω του. Ο δεσμός που δημιουργείται μεταξύ γονέα και παιδιού είναι η πιο δυνατή προσκόλληση στον άνθρωπο και λειτουργεί ως προστατευτικός παράγοντας (Masten & Wright, 2010). Σε αυτό το σημείο, φαίνεται και η σύνδεση μεταξύ της προσκόλλησης και της ανθεκτικότητας, καθώς σημαντικός παράγοντας για την ύπαρξη και την ανάπτυξη της ανθεκτικότητας είναι το άτομο να μεγαλώνει σε ένα ασφαλές περιβάλλον (όπως αναφέρεται στους Masten, & Monn, (2015).

Η σχέση αυτή αποδεικνύεται από μία έρευνα των Karreman & Vingerhoets, (2012) που είχε ως στόχο να αποδείξει τη σχέση μεταξύ των στυλ προσκόλλησης της ψυχολογικής ευεξίας και της ανθεκτικότητας. Παίρνοντας το μέρος της έρευνας που σχετίζεται μόνο με την ανθεκτικότητα και τα στυλ προσκόλλησης, βλέπουμε πως ο ασφαλής και ο απορριπτικός τύπος προσκόλλησης, σχετίζονται με υψηλότερα επίπεδα ανθεκτικότητας σε αντίθεση με τον προκατειλημμένο που συνδέεται με χαμηλότερα επίπεδα ανθεκτικότητας. Επιπροσθέτως, άλλη μία έρευνα που είχε ως στόχο να εξετάσει το ρόλο που παίζει ο ασφαλής τύπος προσκόλλησης και οι στρατηγικές αντιμετώπισης στην ανθεκτικότητα, διενεργήθηκε στην Τουρκία με τη συμμετοχή 225 φοιτητών. Τα αποτελέσματα της έρευνας παρουσιάζουν πως ο ασφαλής τύπος προσκόλλησης ήταν σημαντικός για την πρόγνωση της ανθεκτικότητας (Terzi, 2013).

Επίσης, οι Sam, Ghosh και Richardson (2015), στην έρευνα τους μελέτησαν τη σχέση μεταξύ των τύπων προσκόλλησης και της ανθεκτικότητας σε Αβορίγινες εφήβους του Καναδά. Πιο συγκεκριμένα, στη παρούσα έρευνα πήραν μέρος 136 έφηβοι και βρέθηκε πως ο προκατειλημμένος τύπος προσκόλλησης είχε το χαμηλότερο επίπεδο ανθεκτικότητας ενώ ο ασφαλής τύπος προσκόλλησης είχε το υψηλότερο επίπεδο ανθεκτικότητας. Περίπου τα ίδια αποτελέσματα βρέθηκαν και σε μια έρευνα που έγινε στην Ιαπωνία με μαθητές. Αναλυτικότερα, βρέθηκε πως ο ασφαλής τύπος προσκόλλησης σχετίζεται με την ανθεκτικότητα (Shibue&Kasai, 2014).

6. ΓΟΝΕΪΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ

Οι γονείς παίζουν σημαντικό ρόλο στη ζωή των παιδιών τους και αυτό αποδεικνύεται από τις πολλές έρευνες που έχουν διενεργηθεί προκειμένου να δείξουν την επιρροή που έχει στο παιδί η σχέση του με το γονέα (Lamb, 2012). Για να μπορέσουν τα παιδιά να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τις καθημερινές προκλήσεις και τους στρεσογόνους παράγοντες πρέπει να βασίζονται σε μία ζεστή και υποστηρικτική σχέση με τους γονείς τους (Benzies & Mychasiuk, 2009).

Για να δημιουργηθεί όμως αυτή η σχέση πρέπει και οι γονείς να αναπτύξουν την κατάλληλη συμπεριφορά. Ειδικότερα, η γονεϊκή συμπεριφορά συνδέεται με κάποιες διαδικασίες και στρατηγικές που χρησιμοποιεί ο γονέας έτσι ώστε να μπορέσει το παιδί του από την βρεφική έως την ενήλικη ζωή του να είναι συναισθηματικά, πνευματικά και κοινωνικά απολύτως ικανό για να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις της ζωής. Οι συμπεριφορές που χρησιμοποιεί ο γονέας χρησιμοποιεί για να επιτύχει τα παραπάνω αναφέρονται ως γονεϊκά στυλ (Baumrind, 1967).

6.1. Τύποι γονεϊκού στυλ

Η Baumrind (1966) ήταν η πρώτη που ανέπτυξε μία θεωρία για τη γονεϊκή τυπολογία. Πιο συγκεκριμένα, στη θεωρία της διέκρινε τρεις τύπους γονέων: τον υποστηρικτικό (authoritative), τον αυταρχικό (authoritarian) και τον ανεκτικό (permissive) που θα αναλυθούν στην παρακάτω παράγραφο. Η κατηγοριοποίηση αυτή έγινε με βάση τη συμπεριφορά των γονέων και βασίστηκε πάνω σε δύο διαστάσεις τη γονεϊκή ζεστασιά (warmth) που σχετίζεται με την εμπλοκή των γονέων στη σχέση τους με το παιδί και το γονεϊκό έλεγχο (control) που αφορά στον ρόλο που έχουν οι γονείς για να προωθήσουν τους κατάλληλους κανόνες μέσα στο οικογενειακό πλαίσιο.

Ο υποστηρικτικός τύπος γονέα χαρακτηρίζεται από στοργικότητα και τρυφερότητα και είναι πάντα παρών όταν το παιδί του τον έχει ανάγκη. Έχουν υψηλές απαιτήσεις για τα παιδιά τους αλλά πάντα σε ένα λογικό πλαίσιο εναρμονιζόμενο με το αναπτυξιακό τους στάδιο. Ενθαρρύνουν το διάλογο και συζητούν συνέχεια με τα παιδιά τους. Ελέγχουν και τιμωρούν τα παιδιά τους πάντα με λογικό τρόπο σκέψης έτσι ώστε να θέτουν όρια στη συμπεριφορά τους. Επίσης σέβονται την ατομικότητα των παιδιών τους, τα ενδιαφέρονται, τις κλίσεις τους και τη θέληση τους χωρίς να συμπεριφέρονται ως αυθεντίες (Baumrind, 1967).

Από την άλλη, ο αυταρχικός γονέας ασκεί υπερβολικό και αυστηρό έλεγχο αλλά και έντονη κριτική στη συμπεριφορά των παιδιών τους κατά τη διάρκεια της ανάπτυξης της προσωπικότητάς τους. Επιπλέον, έχουν πολλές απαιτήσεις από τα παιδιά τους και θεσπίζουν αυστηρούς κανόνες επιζητώντας την πλήρη υπακοή τους (Bornstein & Zlotnik, 2010). Σε αντίθεση με τους υποστηρικτικούς γονείς, οι αυταρχικοί δεν είναι υπέρμαχοι του διαλόγου και θεωρούν πως το παιδί δε χρειάζεται να συμμετέχει ενεργά στη λήψη αποφάσεων και στη διαμόρφωση των κανόνων της οικογένειας. Επιπροσθέτως, δεν είναι υποστηρικτικοί και στοργικοί και δεν ανταποκρίνονται στις συναισθηματικές ανάγκες των παιδιών τους (Baumrind, 1967). Τέλος πρέπει να επισημανθεί πως αυτές οι στρατηγικές που χρησιμοποιούν

Τέλος οι ανεκτικοί γονείς έχουν λίγες απαιτήσεις από τα παιδιά τους και δεν τα ελέγχουν όσο χρειάζεται. Δίνουν στα παιδιά τους ότι θελήσουν χωρίς όρια, είτε λόγω υπερβολικής αγάπης είτε λόγω αδιαφορίας. Αφήνουν τα παιδιά από μόνα τους να ρυθμίζουν τις δραστηριότητές τους καθώς πιστεύουν πως δεν μπορούν να έχουν ενεργό ρόλο στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς τους (Baumrind, 1967).

Αργότερα, οι Maccoby και Martin (1983) ανέφεραν πως η γονεϊκή συμπεριφορά βασίζεται πάνω σε δύο διαστάσεις την απαιτητικότητα (demandingness) και την ανταπόκριση (responsiveness). Από τις δύο διαστάσεις δημιουργήθηκαν τέσσερις διαφορετικοί τύποι

γονεϊκού στυλ. Η διαφορά μεταξύ την κατηγοριοποίηση της Baumrind έγγυται στο γεγονός ότι οι Maccoby και Martin διαχώρισαν σε δύο τύπους τον ανεκτικό γονέα. Αναλυτικότερα, οι τύποι είναι οι εξής: ο υποστηρικτικός-ανταποδοτικός (authoritative-reciprocal), ο αυταρχικός-διεκδικητικός (authoritarian-power assertive), ο επιεικής-ανεκτικός (indulgent-permissive) και τέλος ο αδιάφορος-αμέτοχος (indifferent-uninvolved) (όπως αναφέρεται στους Braza, και συν, 2015).

Σε αυτή την κατηγοριοποίηση ο υποστηρικτικός γονέας σχετίζεται με υψηλά επίπεδα απαιτητικότητας και ανταπόκρισης, ο αυταρχικός γονέας συνδέεται με υψηλά επίπεδα απαιτητικότητας και χαμηλά επίπεδα ανταπόκρισης. Έπειτα ο επιεικής γονέας χαρακτηρίζεται από χαμηλά επίπεδα απαιτητικότητας και υψηλά επίπεδα ανταπόκρισης δείχνοντας πως είναι ένας γονέας που είναι κοντά στο παιδί του γιατί το αγαπάει αλλά δεν έχει πολλές απαιτήσεις απ' αυτό και δε θέτει πολλούς κανόνες. Τέλος, ο αδιάφορος χαρακτηρίζεται τόσο από χαμηλά επίπεδα ανταπόκρισης όσο και απαιτητικότητας, ο οποίος δεν ενδιαφέρεται ουσιαστικά για το παιδί του και αδιαφορεί για τις ανάγκες του και τις επιθυμίες του (Maccoby and Martin, όπως αναφέρεται στους Braza, και συν, 2015).

Αναλυτικότερα, ο επιεικής/ ανεκτικός τύπος γονέας φροντίζει πολύ το παιδί του και επιθυμεί να επικοινωνεί μαζί του αλλά δεν θέτει τα κατάλληλα όρια. Έχει λίγες απαιτήσεις για το παιδί του και αυτό έχει ως αποτέλεσμα να το αφήνει να δρα όπως αυτό επιθυμεί και να μην μπορέσει να αναπτύξει μία ώριμη συμπεριφορά. Η μη θέσπιση κανόνων οφείλεται στην πεποίθηση τους ότι περιορίζοντας το παιδί θα έχει ως αντίκτυπο την ελλιπή ανάπτυξη του. Ωστόσο, είναι πολύ υποστηρικτικός και αποδέχεται όλες τις συμπεριφορές του παιδιού του. Πολλές φορές ο ανεκτικός γονέας επιθυμεί να είναι περισσότερο φίλος με το παιδί παρά να είναι μία μορφή εξουσίας, συγχέοντας με αυτόν τον τρόπο το ρόλο του. Τέλος, απέχει από την έκφραση των συναισθημάτων, ενώ επιτρέπει στο παιδί να εκφράζει ελεύθερα αρνητικά συναισθήματα και συμπεριφορές (Bornstein&Zlotnik, 2010).

Εν τέλει, ο αδιάφορος γονέας δεν αφιερώνει πολύ χρόνο στην ανατροφή των παιδιών του και χαρακτηρίζεται από χαμηλά επίπεδα ανταπόκρισης και απαιτητικότητας. Επίσης, δε συμμετέχει παρά ελάχιστα στη προσωπική ζωή του παιδιού τους και δεν ανησυχεί για τις καθημερινές ασχολίες και τα προβλήματα που πηγάζουν από αυτές. Ακόμη, ένα άλλο χαρακτηριστικό αυτού του τύπου γονέα είναι πως αδιαφορεί να θεσπίσει κανόνες και βάζει τα δικά του συμφέροντα πάνω από αυτά του παιδιού. Σε αντίθεση με τους τρεις παραπάνω τύπους, ο συγκεκριμένος τύπος γονέα δε λειτουργεί με γνώμονα την καλύτερη ανάπτυξη του

παιδιού όπως οι άλλοι, διότι είναι απασχολημένος να καλύπτει τις δικές του ανάγκες (Bornstein & Zlotnik, 2010).

6.2. Συνέπειες της συμπεριφοράς των γονεϊκών τύπων

6.2.1. Επίδραση του υποστηρικτικού τύπου γονέα

Όσα παιδιά ζουν σε ένα υποστηρικτικό οικογενειακό περιβάλλον έχει θετική επίδραση στη συμπεριφορά τους. Πιο συγκεκριμένα, τα παιδιά αυτά είναι κοινωνικά, υπεύθυνα, προσαρμοστικά, γεμάτα αυτοπεποίθηση, αυτοεκτίμηση, ανεξαρτησία, επάρκεια και συνάπτουν επιτυχημένες σχέσεις τόσο σε φιλικό όσο και σε οικογενειακό επίπεδο. Επίσης, είναι ώριμα με ηθικές αξίες και στα συγκεκριμένα παιδιά παρατηρούνται χαμηλά επίπεδα εσωτερικευμένων συμπεριφορών όπως κατάθλιψη και άγχος και εξωτερικευμένων όπως για παράδειγμα αντικοινωνική συμπεριφορά (Bornstein & Zlotnik, 2010).

Οι παραπάνω επιδράσεις οφείλονται στο ότι οι υποστηρικτικοί γονείς βοηθούν τα παιδιά να γίνουν αυτοδύναμα και ανεξάρτητα παρέχοντας τους τις απαραίτητες ελευθερίες προκειμένου να επιτύχουν το συγκεκριμένο αποτέλεσμα. Επομένως, τα συγκεκριμένα παιδιά έχουν μεγαλώσει και αναπτυχθεί σε ένα τέτοιο περιβάλλον που είναι πιο εύκολο για αυτά να αντιμετωπίσουν τις πιέσεις της ζωής και τις πιέσεις που ασκούνται από τους συνομηλίκους τους. Ακόμη, ο αμοιβαίος διάλογος έχει με τη σειρά του ακόμη ένα θετικό απότοκο, που δεν είναι άλλο από την προώθηση της πνευματικής του ανάπτυξης. Έτσι, οι γνωστικές και κοινωνικές δεξιότητες που αναπτύσσουν τους βοηθούν να προσαρμοστούν καλύτερα και σε άλλα περιβάλλοντα εκτός σπιτιού (Bornstein&Zlotnik, 2010).

Ακόμη άλλη μία θετική επίδραση που έχει ένα οικογενειακό υποστηρικτικό περιβάλλον στα παιδιά είναι η κατανόηση των κοινωνικών συστημάτων και σχέσεων μέσα από τις εξηγήσεις των ορίων και των κανόνων που θέτουν οι γονείς. Επίσης, τα παιδιά βιώνοντας από τους γονείς ζεστασιά, φροντίδα δημιουργείται μία πιο δυνατή και στενή σχέση με τους γονείς τους. Αυτός ο ισχυρός δεσμός που δημιουργείται έχει ως αποτέλεσμα τα παιδιά να επηρεάζονται ακόμη περισσότερο από τους γονείς, να υιοθετούν παρόμοιες αξίες και συμπεριφορές και να κοινωνικοποιούνται αναπτύσσοντας φιλίες πιο εύκολα. Για παράδειγμα τα παιδιά αυτά αναπτύσσουν φιλίες με άτομα που έχουν τις ίδιες στάσεις και αξίες με τους ίδιους και κατ' επέκταση με τους γονείς τους. Τέλος, οι υποστηρικτικοί γονείς μέσα από τις σχέσεις αμοιβαιότητας που καλλιεργούν, διευκολύνουν τη μετάβαση των παιδιών τους σε επόμενα στάδια της ζωής τους (Bornstein&Zlotnik, 2010).

6.2.2. Επίδραση του αυταρχικού τύπου γονέα

Οι επιδράσεις που έχει ο αυταρχικός τύπος γονέα στην ανάπτυξη της συμπεριφοράς του παιδιού δεν είναι τόσο θετικές όσο στον υποστηρικτικό τύπο. Γενικότερα, εξαρτώνται από τους γονείς τους και ειδικά τα κορίτσια, είναι λιγότερο σίγουρα, κοινωνικά έμπειρα και προσηλωμένα στο να επιτυγχάνουν τους στόχους τους σε σύγκριση με τα παιδιά που μεγάλωσαν σε ένα υποστηρικτικό περιβάλλον. Επίσης κάποια αρνητικά χαρακτηριστικά αυτών των παιδιών είναι ότι παρουσιάζουν συχνά επιθετική συμπεριφορά. Αντίθετα ένα θετικό αποτέλεσμα της ανατροφής του αυταρχικού τύπου γονέα είναι ότι τα παιδιά παρουσιάζουν περισσότερα επιτεύγματα στο σχολείο. Όσο τα παιδιά αυταρχικών γονέων μεγαλώνουν υπάρχουν περισσότερες πιθανότητες να επαναστατήσουν, καθώς επιθυμούν περισσότερη αυτονομία και ατομικότητα. Αυτή η διαμάχη με τους γονείς του έχει ως συνέπεια την έλλειψη κατανόησης των προβλημάτων τους (Bornstein&Zlotnik, 2010).

6.2.3. Επίδραση του ανεκτικού τύπου γονέα

Ομοίως, ο ανεκτικός τύπος γονέα δεν έχει τόσο θετική επίδραση όσο ο υποστηρικτικός. Πιο συγκεκριμένα, τα παιδιά των ανεκτικών γονέων έχουν λιγότερες επιτυχίες στο σχολείο, ενώ αυξημένα είναι τα επίπεδα χρήσης ναρκωτικών και αλκοόλ. Επιπλέον, κατά την περίοδο της ανάπτυξης τους εμφανίζουν κοινά χαρακτηριστικά με τα παιδιά που έχουν μεγαλώσει με αυταρχικούς γονείς όπως έλλειψη αυτοπεποίθησης, μεγαλύτερη εξάρτηση από γονείς και χαμηλότερα επίπεδα αυτό-ελέγχου. Αυτό που πρέπει να αναφερθεί στο συγκεκριμένο σημείο είναι πως ο ανεκτικός και αυταρχικός τύπος μοιράζονται ένα ακόμη κοινό σχετικά με την ανατροφή των παιδιών τους και αυτό είναι να μη μπορούν να αντιμετωπίζουν τις στρεσογόνες καταστάσεις αποτελεσματικά. Οι αυταρχικοί γονείς το επιτυγχάνουν αυτό περιορίζοντας τις αποφάσεις του παιδιού τους και οι ανεκτικοί παραλείποντας να εφαρμόσει το παιδί την κατάλληλη συμπεριφορά, δίνοντας του ένα βαθμό ελευθερίας που δε μπορεί να διαχειριστεί (Bornstein & Zlotnik, 2010).

Άλλες συνέπειες που σχετίζονται με τον τρόπο ανατροφής του ανεκτικού γονέα είναι πως καλλιεργούν ένα παιδί που αδυνατεί να ελέγξει τις παρορμήσεις του, χωρίς ωριμότητα και έλλειψη αυτοδυναμίας. Επίσης, έχει αποδειχθεί πως τέτοιου είδους συμπεριφορά των γονέων συνδέεται με επιθετικότητα και η στάση τους πάνω σε αυτό το ζήτημα εντείνει και πιθανώς να μονιμοποιεί τέτοιες συμπεριφορές. Αυτό μπορεί να συμβαίνει διότι δεν θέτουν όρια και

κανόνες και τις ανέχονται. Η έλλειψη κανόνων όμως έχει και άλλες συνέπειες όπως είναι η δύσκολη προσαρμογή στους κανόνες που διέπουν την κοινωνία. Λόγω της ανύπαρκτης καθοδήγησης από τους γονείς, αυτά τα παιδιά αποστασιοποιούνται από τους γονείς και δημιουργούν τους αντίστοιχους συναισθηματικούς δεσμούς με τους συνομηλίκους τους (Bornstein & Zlotnik, 2010).

Τέλος, πρέπει να επισημανθεί πως οι επιδράσεις του ανεκτικού τύπου γονέα επηρεάζουν περισσότερο τα αγόρια απ' ότι τα κορίτσια διότι, η κοινωνία είναι δομημένη με τέτοιο τρόπο ώστε να θέτει λιγότερα όρια για τη συμπεριφορά των αγοριών έναντι των κοριτσιών (Bornstein & Zlotnik, 2010).

6.2.4. Επίδραση του αδιάφορου τύπου γονέα

Οι συνέπειες της ανατροφής ενός αδιάφορου τύπου γονέα είναι οι πιο επικίνδυνες απ' όλους τους παραπάνω τύπους, ειδικά σε περιπτώσεις παραμέλησης και κακοποίησης. Σύμφωνα με έρευνες τα παιδιά μόλις από την ηλικία των δύο ετών παρουσιάζουν προβληματική σχέση με τις φιγούρες προσκόλλησης αλλά και γενικότερα προβλήματα γνωστικής, ψυχολογικής και κοινωνικής ανάπτυξης, με αποτέλεσμα τα περισσότερα απ' αυτά να χαρακτηρίζονται από αίσθημα ανωριμότητας και ανευθυνότητας (Bornstein & Zlotnik, 2010).

Όλα τα παραπάνω οφείλονται στο γεγονός πως οι αδιάφοροι γονείς δεν παρέχουν στα παιδιά τους την κατάλληλη καθοδήγηση και έτσι δεν μπορούν να κατανοήσουν ποιο είναι το θεμιτό και ποιο όχι. Τα προβλήματα για τα παιδιά που ανατρέφονται με τους συγκεκριμένους τύπους γονέων δεν σταματούν στην παιδική και εφηβική ηλικία αλλά μεταβολίζονται και την ενήλικη ζωή. Εν τέλει, κάποιοι άλλοι παράγοντες που μπορούν να οδηγήσουν στην αδιάφορη ανατροφή είναι η φτώχεια, η ανεργία και η συζυγική αγωνία (Bornstein & Zlotnik, 2010).

6.3. Έρευνες σχετικά με τη γονεϊκή συμπεριφορά και την προσκόλληση

Γενικότερα, υπάρχει μία άρρηκτη σχέση μεταξύ της προσκόλλησης και των γονεϊκών στυλ ανατροφής, διότι όπως αναφέρουν και οι Kilmann, Vendemia, Parnell, & Urbaniak, (2009) η θεωρία προσκόλλησης μπορεί να προβλέψει πως οι γονείς με ασφαλή προσκόλληση θα μεγαλώσουν τα παιδιά τους με σωστό και θετικό τρόπο. Η συγκεκριμένη σχέση έχει μελετηθεί εκτενώς στη βιβλιογραφία και παρακάτω θα παρατεθούν ορισμένες έρευνες αποδεικνύοντας την.

Αρχικά οι Doinita και Maria (2015), απέδειξαν σε μία έρευνα τους με δείγμα από 74 Ρουμάνους γονείς με παιδιά ηλικίας μεταξύ 4-8 ετών, πως η ασφαλής προσκόλληση σχετίζεται θετικά με τον υποστηρικτικό τύπο γονέα και αρνητικά τόσο με αυταρχικό όσο και με τον ανεκτικό τύπο γονέα. Ομοίως, σύμφωνα με τους Millings, Walsh, Hepper και O'Brien (2013), οι οποίοι εξέτασαν τη συμβολή που έχει η ρομαντική προσκόλληση και η ανταποκρίσιμη φροντίδα στο στυλ γονεϊκής φροντίδας. Στην έρευνα αυτή πήραν μέρος, 125 ζευγάρια με την ηλικία των παιδιών τους να κυμαίνεται μεταξύ 7-8 ετών και συμπλήρωσαν κλίμακες που μετρούσαν το στυλ προσκόλλησης, την ανταποκρίσιμη φροντίδα προς τον σύντροφο και το στυλ ανατροφής των παιδιών. Τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας δείχνουν πως η αποφευκτική και αγχώδης προσκόλληση σχετίζονται αρνητικά, τόσο με την ανταποκρίσιμη φροντίδα στον σύντροφο όσο και με το υποστηρικτικό στυλ ανατροφής των παιδιών. Αντίθετα, σχετίζεται θετικά με μειωμένα επίπεδα ανταποκρίσιμης φροντίδας, το οποίο με τη σειρά του σχετίζεται με αυταρχικό και ανεκτικό στυλ ανατροφής. Επομένως, όταν δημιουργείται μία ασφαλής προσκόλληση, ο ένας ανταποκρίνεται με φροντίδα στις ανάγκες του άλλου συντρόφου και αυτό έχει ως απόρροια, να σχετίζεται θετικά με τον υποστηρικτικό τύπο γονέα και αρνητικά με τον ανεκτικό και τον αυταρχικό.

Παρόμοια, σε μία πρόσφατη έρευνα οι Wilhelm, Gillis και Parker (2016), χρησιμοποίησαν την τυπολογία του PBI για να μπορέσουν να μελετήσουν τις πρόωρες σχέσεις που διαμορφώνονται μεταξύ του γονέα και του παιδιού και πως αυτές διαμορφώνουν τον τρόπο σκέψης και τις μετέπειτα σχέσεις του. Με άλλα λόγια, σε αυτήν την έρευνα μελετάται η επίδραση του δεσμού και της προσκόλλησης. Οι συμμετέχοντες που πήραν μέρος ήταν 133 και από τα αποτελέσματα που πάρθηκαν στην παρούσα έρευνα αποδεικνύουν πως υπάρχει σχέση μεταξύ ασφαλούς προσκόλλησης και βέλτιστης γονεϊκής (optimal parenting) συμπεριφοράς στις γυναίκες. Επίσης, φάνηκε στα αποτελέσματα πως υπάρχει σχέση μεταξύ μη στοργικού ελέγχου (affectionless control) και του προκατειλημμένου τύπου προσκόλλησης αλλά και μία αντίστροφη σχέση μεταξύ στοργικού περιορισμού (affectionate constraint) και απορριπτικού τύπου προσκόλλησης για τους άνδρες.

Επίσης, άλλη μία έρευνα που εξετάζει πως συνδέεται το γονεϊκό στυλ ανατροφής με τον τύπο προσκόλλησης έγινε από τους Neal & Frick-Horbury (2001). Αναλυτικότερα, οι συμμετέχοντες που πήραν μέρος αποτελούνταν από 56 προπτυχιακούς φοιτητές. Τα αποτελέσματα που εξήχθησαν από τη συγκεκριμένη έρευνα, έρχονται σε πλήρη συμφωνία με τα αποτελέσματα των παραπάνω ερευνών, καθώς δείχνουν πως το 92% των φοιτητών με υποστηρικτικό στυλ έχουν ασφαλή προσκόλληση. Τέλος, η έρευνα των Pepping, Davis,

O'Donovan&Pal (2015), δείχνει πως η γονεϊκή ζεστασιά οδηγεί σε χαμηλά επίπεδα αγχώδους προσκόλλησης, με αποτέλεσμα το άτομο από τη παιδική ηλικία να νιώθει μία ασφάλεια χωρίς να φοβάται την εγκατάλειψη. Τέλος, σύμφωνα με τους Gittleman, Klein, Smider&Essex (1998), οι άνδρες και οι γυναίκες με ασφαλή τύπο προσκόλλησης είχαν υψηλότερο σκορ φροντίδας.

6.4. Ανθεκτικότητα και γονεϊκή συμπεριφορά, έρευνες που αποδεικνύουν τη σχέση αυτή

Από τις παραπάνω ενότητες διαφαίνεται μία πιθανή σχέση μεταξύ των γονεϊκών τύπων ανατροφής και της ανθεκτικότητας. Σε αυτό το σημείο της εργασίας θα γίνει μία παράθεση των ευρημάτων ορισμένων ερευνών από τη διεθνή βιβλιογραφία, ώστε να γίνει αντιληπτή και να αποδειχθεί πως η ποιότητα της γονεϊκής συμπεριφοράς έχει άμεσα αποτελέσματα στην ανθεκτικότητα των παιδιών.

Αρχικά, στην έρευνα των Swanson, Valiente, Lemery-Chalfant και O'Brien (2011) μελετήθηκε η σχέση της ανθεκτικότητας και της αντιμετώπισης της δέσμευσης με βάση τις γονεϊκές πρακτικές που χρησιμοποίησαν (υποστηρικτική έναντι ελεγχόμενης γονεϊκής πρακτικής) σε ένα δείγμα 240 εφήβων από τις Η.Π.Α με μεξικάνικη καταγωγή. Παίρνοντας μόνο το πρώτο μέρος αυτής της έρευνας, δηλαδή τη σχέση μεταξύ ανθεκτικότητας και γονεϊκών πρακτικών, παρατηρήθηκε πως η υποστηρικτική γονεϊκή πρακτική σχετίζεται με υψηλά επίπεδα ανθεκτικότητας, ενώ η ελεγχόμενη σχετίζεται με χαμηλή ανθεκτικότητα. Ομοίως, οι Kritzas και Grobler (2005) μελέτησαν τις γονεϊκές συμπεριφορές σε ένα δείγμα 360 ατόμων που αποτελούνταν και από τη λευκή και από τη μαύρη φυλή. Ειδικότερα, βρήκαν πως η υποστηρικτική γονεϊκή ανατροφή σχετίζεται θετικά με την ανθεκτικότητα τόσο και στα δύο φύλα, όσο και στις δύο φυλές που πήραν μέρος. Παραδόξως, η έρευνα αυτή ανέφερε πως η αυταρχική συμπεριφορά του πατέρα οδηγεί σε στρατηγικές αντιμετώπισης εστιασμένες στο συναίσθημα σε λευκούς εφήβους, δηλαδή σχετίζεται και αυτή θετικά με την ανθεκτικότητα. Το πόρισμα αυτό έρχεται σε αντίθεση με τα αποτελέσματα πρότερων ερευνών καθώς άλλοι ερευνητές διαπίστωσαν ότι η αυταρχική και σκληρή γονική συμπεριφορά και ανατροφή είναι στενά συνδεδεμένη με αρνητική ψυχολογική προσαρμογή. Τέλος, δε βρέθηκε καμία σημαντική συσχέτιση μεταξύ του γονεϊκού τύπου και της ψυχολογικής προσαρμογής ενός σημαντικού παράγοντα για την ανάπτυξη της ανθεκτικότητας.

Παράλληλα σε μία πρόσφατη έρευνα των Petrowski, Brähler και Zenger (2014), αποδείχτηκε το γεγονός πως η θετική γονεϊκή ανατροφή όπως η ανταπόκριση και η ζεστασία σχετίζεται με υψηλά επίπεδα ανθεκτικότητας και χαμηλά επίπεδα ψυχολογικών διαταραχών,

ενώ η αρνητική γονεϊκή ανατροφή όπως είναι η τιμωρία και η απόρριψη σχετίζονται με χαμηλά επίπεδα ανθεκτικότητας. Τέλος, στην ίδια έρευνα αποδείχθηκε το γεγονός πως η άνδρες είχαν υψηλότερα επίπεδα ανθεκτικότητας απ' ότι οι γυναίκες.

Επιπλέον, σε μία μελέτη με δείγμα προπτυχιακών φοιτητών στη Τουρκία δείχνει πως στις φοιτήτριες παρατηρήθηκαν μεγαλύτερα σκορ στην ανθεκτικότητα, όταν αισθάνθηκαν μεγαλύτερη αποδοχή από τους γονείς τους, διότι όταν αισθάνεται κάποιος αποδεκτός από τους γονείς του, τότε αυτό λειτουργεί ως προστατευτικός παράγοντας όπως έχει ειπωθεί και προηγουμένως. Ομοίως, ο Gizir (2004) αναφέρει πως μία υποστηρικτική σχέση μεταξύ ενός γονιού τουλάχιστον αποτελεί ένα σημαντικό προστατευτικό παράγοντα (όπως αναφέρεται στους Sart, Börkan, Erkman&Serbest, 2016).

Όμοια σε μία έρευνα των Rinaldi και Howe (2012), στην οποία συμμετείχαν 59 γονείς, μελετήθηκε πως η γονεϊκή συμπεριφορά και το γονεϊκό στυλ επιδρά στις προσαρμοστικές συμπεριφορές των παιδιών αλλά και στις εσωρικευμένες (π.χ. κοινωνική απομόνωση, φόβος, ενοχές κτλ.) και εξωτερικευμένες (π.χ. μαλώνει συχνά, κλέβει κτλ) συμπεριφορές του. Αναλυτικότερα, οι υποστηρικτικοί πατέρες που ήταν ανταποκρίσιμοι και ζεστοί σχετίστηκαν με περισσότερη προσαρμοστική συμπεριφορά των παιδιών σε δύσκολες καταστάσεις, ενώ οι αυταρχικοί γονείς και οι ανεκτικοί σχετίστηκαν με εσωτερικευμένες και εξωτερικευμένες συμπεριφορές του παιδιού. Οι μητέρες χαρακτηρίστηκαν ως ανεκτικοί στη γονεϊκή ανατροφή και είχαν ακριβώς τα ίδια αποτελέσματα με τους πατέρες. Από την παραπάνω έρευνα, συμπεραίνουμε πως οι εσωτερικευμένες και εξωτερικευμένες συμπεριφορές σχετίζονται με χαμηλά επίπεδα ανθεκτικότητας και αυτό το αποδεικνύει και η έρευνα των Kim & Im (2014), οι οποίοι βρήκαν πως η ανθεκτικότητα σχετίζεται θετικά με την εσωτερικευμένη και εξωτερικευμένη συμπεριφορά. Άρα, η αύξηση τέτοιου είδους συμπεριφορών περιλαμβάνει μειωμένα επίπεδα ανθεκτικότητας και το αντίστροφο. Επιστρέφοντας λοιπόν, στην έρευνα των Rinaldi & Howe (2012) τώρα μπορούμε να κατανοήσουμε πως οι υποστηρικτικοί γονείς αυξάνουν την προσαρμοστική συμπεριφορά και μειώνουν τις εσωτερικευμένες και εξωτερικευμένες, επομένως αυξάνονται και τα επίπεδα της ανθεκτικότητας. Αντίθετα οι αυταρχικοί και ανεκτικοί αυξάνουν τα επίπεδα άσχημων συμπεριφορών και μειώνονται τα επίπεδα ανθεκτικότητας.

Ακόμη μία απόδειξη της σχέσης των διαφορετικών στυλ γονεϊκής ανατροφής και της ανθεκτικότητας αποτελεί και η έρευνα των Zhong και συν (2016) που είχε ως στόχο να βρει τη σχέση της ανθεκτικότητας, των γονεϊκών στυλ στην κατάθλιψη και το άγχος. Παίρνοντας το σημείο της έρευνας που αφορά την ανθεκτικότητα και το γονεϊκό στυλ, βρίσκουμε για ακόμη

μια φορά πως οι ζεστοί, υποστηρικτικοί και οι γονείς που δείχνουν έμπρακτα την αγάπη τους, δηλαδή οι γονείς που χρησιμοποιούν το υποστηρικτικό γονεϊκό στυλ, αναπτύσσουν ψυχολογική ανθεκτικότητα που μπορεί και να τη διατηρήσουν ακόμα και στην υπόλοιπη ζωή τους. Τα ίδια αποτελέσματα όμως, παρουσιάστηκαν και από τους Zakeri, Jowkar, & Razmjooe, (2010). Αναλυτικότερα, η ζεστασιά, η υποστηρικτικότητα είναι στοιχεία γονεϊκής ανατροφής που σχετίζεται με υψηλά επίπεδα ανθεκτικότητας. Επιπροσθέτως, σε ακόμη μία έρευνα που μία από τις υποθέσεις της ήταν να δείξει τη σχέση μεταξύ των γονεϊκών στυλ και της ανθεκτικότητας μεταξύ εφήβων, αποδείχθηκε το γεγονός πως όλα τα είδη γονεϊκού στυλ (υποστηρικτικός, αυταρχικός, ανεκτικός) είχαν σημαντική σχέση με την ανθεκτικότητα. Όμως, μόνο ο υποστηρικτικός γονέας αναγνωρίστηκε ως προγνωστικός παράγοντας με την ανθεκτικότητα έναντι του αυταρχικού και του ανεκτικού τύπου (Mathibe, 2015). Τέλος, οι Sun και συν (2012) στην έρευνα τους με εφήβους που είχαν συμπτώματα μετατραυματικού στρες παρουσίασαν στοιχεία όμοια με τις παραπάνω έρευνες, αποδεικνύοντας πως τα υψηλά επίπεδα φροντίδας σε συνδυασμό με χαμηλά επίπεδα υπερπροστασίας συνέλαβαν στην αύξηση της ανθεκτικότητας.

Παρά την εκτενή βιβλιογραφία σχετικά με την σύνδεση των γονεϊκών στυλ με την ανθεκτικότητα, υπάρχει και μία έρευνα με εντελώς διαφορετικό αποτέλεσμα. Αναλυτικότερα, οι Gera και Kaur (2015), βρήκαν πως δεν υπάρχει σημαντική σχέση μεταξύ ανθεκτικότητας και γονεϊκών στυλ ανατροφής.

7. IPARTHEORY (INTERPERSONAL ACCEPTANCE-REJECTION-ΘΕΩΡΙΑΔΙΑΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣΑΠΟΔΟΧΗΣΗΑΠΟΡΡΙΨΗΣ)

Η IPARTheory, είναι μία τεκμηριωμένη θεωρία που αναφέρεται στην κοινωνικοποίηση και στην ανάπτυξη του ατόμου καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του. Ο στόχος της είναι να μπορέσει να προβλέψει και να εξηγήσει τις συνέπειες που έχει η αποδοχή ή η απόρριψη από τις διαπροσωπικές σχέσεις του ατόμου. Αρχικά, η θεωρία αυτή επικεντρώθηκε στις επιπτώσεις που έχει η αντιλαμβανόμενη από τα παιδιά γονεϊκή αποδοχή-απόρριψη και πως επεκτείνεται στην ενήλικη ζωή. Το όνομα με το οποίο ήταν γνωστό τότε ήταν PARTheory (γονεϊκή αποδοχή-απόρριψη). Αργότερα όμως, στη θεωρία αυτή συμπεριελήφθησαν οι προσωπικές σχέσεις των ενηλίκων και άλλες σημαντικές διαπροσωπικές σχέσεις που συνάπτουν κατά τη διάρκεια της ζωής τους. Έτσι, το 2014 μετονομάστηκε με το παρών όνομα IPARTheory. Παρ' όλο που άλλαξε την ονομασία της και την έμφαση της, η συγκεκριμένη θεωρία συνεχίζει να συμπεριλαμβάνει τις επιδράσεις, τις αιτίες και διάφορους άλλους συσχετισμούς της αντίληψης

των παιδιών για τη γονεϊκή αποδοχή-απόρριψη, καθώς και τις αναμνήσεις των ενηλίκων από την παιδική τους ηλικία. Για να μπορέσει να απαντήσει σε διάφορα ερωτήματα, η IPARTheory χωρίζεται σε τρεις υποθεωρίες: την υποθεωρία της προσωπικότητας (personality subtheory), την υποθεωρία της αντιμετώπισης (coping subtheory) και τη κοινωνικοπολιτισμική υποθεωρία των συστημάτων (sociocultural systems model and subtheory) (Rohner, 2016).

7.1.Η Διάσταση ζεστασιάς

Η διαπροσωπική αποδοχή-απόρριψη που βιώνει ένα άτομο έχει ως αποτέλεσμα το σχηματισμό της διάστασης ζεστασιάς για τις διότι ο διαπροσωπικές του σχέσεις. Στη διάσταση αυτή, μπορούν να τοποθετηθούν όλοι οι άνθρωποι καθένας βιώνει διαφορετικά, είτε λιγότερο είτε περισσότερο την αγάπη από τα αγαπημένα του πρόσωπα. Επομένως η διάσταση ζεστασιάς, έχει να κάνει με την ποιότητα του συναισθηματικού δεσμού που δημιουργείται μεταξύ των ατόμων (π.χ. μεταξύ των παιδιών και των γονέων του). Ειδικότερα, επικεντρώνεται σε συμπεριφορές που χρησιμοποιούν τα άτομα για να εκφράσουν συναισθήματα αποδοχής ή απόρριψης (Rohner, 2016).

Η διαπροσωπική αποδοχή χαρακτηρίζεται από συμπεριφορές που αγάπης, φροντίδας, ενδιαφέροντος, προστασίας και υποστήριξης. Από την άλλη, η διαπροσωπική απόρριψη αναφέρεται στην απουσία των παραπάνω θετικών συναισθημάτων. Πιο συγκεκριμένα, ένα άτομο μπορεί να βιώσει τη διαπροσωπική απόρριψη μέσα από ένα συνδυασμό τεσσάρων εκφράσεων : (1)ψυχρότητα/ζεστασιά,μη στοργικότηταέναντι στοργικότητας, (2) εχθρικότητα και επιθετικότητα, (3)αδιαφορία και παραμέληση και (4) αδιαφοροποίητη απόρριψη (Rohner, 2016).

Με τον όρο «αδιαφοροποίητη απόρριψη» αναφέρεται στις πεποιθήσεις των ατόμων ότι τα άλλα άτομα δεν ενδιαφέρονται πραγματικά για αυτούς ή δεν τους αγαπάνε αρκετά. Δεν αναφέρεται όμως, εάν η συμπεριφορά των άλλων είναι επιθετική ή τους παραμελούν. Στη συνέχεια, η ζεστασιά/ψυχρότητα, η εχθρικότητα και η αδιαφορία αναφέρονται ως εσωτερικές ψυχολογικές καταστάσεις των ατόμων.Από την άλλη, η στοργή, η επιθετικότητα και η παραμέληση αναφέρονται ως συμπεριφορές που παρατηρούνται όταν οι σημαντικοί άλλοι δρουν πάνω σε αυτά τα αντιλαμβανόμενα συναισθήματα. Για παράδειγμα, η διαπροσωπική στοργή μπορεί να εμφανιστεί είτε σωματικά π.χ. με αγκαλιές, είτε λεκτικά π.χ. με επαίνους είτε συμβολικά με κάποιες χειρονομίες που διαφέρουν από πολιτισμό σε πολιτισμό. Επίσης, πολλές άλλες συμπεριφορές φροντίδας, υποστήριξης και αγάπης εκφράζουν τη διαπροσωπική αποδοχή. Αντίθετα, όταν οι άνθρωποι δρουν με αισθήματα εχθρικότητας, αγανάκτησης, θυμού

τότε συμπεριφέρονται με επιθετικότητα. Η συμπεριφορά της επιθετικότητας στην IPARTheory, ερμηνεύεται ως η πρόθεση κάποιου να βλάψει κάποιον άλλον είτε σωματικά είτε συναισθηματικά. Η επιθετικότητα μπορεί να είναι σωματική (χτύπημα), λεκτική (σαρκασμό) ή να περιλαμβάνει μη λεκτικές χειρονομίες προς τους άλλους (Rohner, 2016).

7.2.Υποθεωρία προσωπικότητας

Η υποθεωρία προσωπικότητας προσπαθεί να προβλέψει και να εξηγήσει σημαντικές συνέπειες της προσωπικότητας ή ψυχολογικές συνέπειες που σχετίζονται με την αντιληπτική διαπροσωπική αποδοχή-απόρριψη. Αρχικά, στην υποθεωρία αυτή, γίνεται αναφορά σε μία υπόθεση που αναφέρει, πως οι άνθρωποι έχουν αναπτύξει μια διαρκή βιολογικά βασισμένη συναισθηματική ανάγκη για θετική ανταπόκριση στις ανάγκες τους από τους ανθρώπους που είναι σημαντικοί για αυτούς. Η ανάγκη ενός ατόμου για θετική ανταπόκριση στις ανάγκες του περιλαμβάνει μία συναισθηματική επιθυμία για φροντίδα, υποστήριξη και προστασία. Οι άνθρωποι που χαρακτηρίζονται, ως οι πιο ικανοί και κατάλληλοι για να ικανοποιήσουν αυτές τις ανάγκες είναι οι γονείς για τα βρέφη και τα παιδιά. Επιπλέον, μπορούν να συμπεριληφθούν σε αυτή την κατηγορία διάφοροι σημαντικοί άλλοι, αλλά και φιγούρες προσκόλλησης εκτός των γονέων, για τους εφήβους και τους ενήλικους (Rohner, 2016). Για τον Rohner (2005), στη κατηγορία των σημαντικών άλλων συμπεριλαμβάνονται άτομα που είναι σημαντικά και δεν μπορούν να αντικατασταθούν από άλλα. Σύμφωνα με αυτό, οι γονείς και οι σύντροφοι εντάσσονται σε αυτήν την κατηγορία, αλλά έχουν ένα επιπλέον χαρακτηριστικό που δεν διαθέτουν άλλοι το αίσθημα της συναισθηματικής ασφάλειας (όπως αναφέρεται στον Rohner, 2016).

Οι γονείς είναι πολύ σημαντικοί για τα παιδιά διότι η ποιότητα στη σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ τους έχει ως αντίκτυπο διάφορες συναισθηματικές και ψυχολογικές καταστάσεις στους απογόνους τους. Έτσι, η αποδοχή ή η απόρριψη από κάποιο σημαντικό άτομο έχει σημαντική επιρροή στην προσωπικότητα και στη ψυχολογική προσαρμογή των ενηλίκων. Όταν για παράδειγμα, τα παιδιά δεν δέχονται αυτή την ικανοποίηση των αναγκών τους από τους φροντιστές τους ή οι ενήλικοι από τις φιγούρες προσκόλλησης αισθάνονται πως έχουν απορριφθεί και είναι ανήσυχοι και ανασφαλής. Για να μπορέσουν όμως αυτά τα άτομα να αντιμετωπίσουν αυτήν την ανασφάλεια και την ανησυχία τείνουν να είναι πιο εξαρτημένοι (Rohner, 2016).

Στην IPARTheory ο όρος εξάρτηση ερμηνεύεται ως ένα συνεχές με δύο πόλους στον έναν είναι η ανεξαρτησία και στον άλλον η εξάρτηση. Ανεξάρτητα, ορίζονται τα άτομα στα

οποία πληρούνται όλες τους οι ανάγκες επαρκώς, ενώ τα άτομα που ορίζονται ως πολύ εξαρτημένα είναι αυτά που έχουν μία έντονη επιθυμία για θετική ανταπόκριση και θα προσπαθήσουν με ότι μέσα διαθέτουν να αλλάξουν αυτή τη κατάσταση (Rohner, 2016).

Σύμφωνα με την υποθεωρία της προσωπικότητας, οι γονική απόρριψη αλλά και η απόρριψη από τις φιγούρες προσκόλλησης έχει και άλλες συνέπειες πέρα από την εξάρτηση. Για παράδειγμα δημιουργούνται ψυχολογικά προβλήματα, όπως συναισθηματική απάθεια, προβλήματα διαχείρισης επιθετικότητας και εχθρικότητας, εξάρτηση ή αμυντική ανεξαρτησία ανάλογα με τη μορφή τη συχνότητα της αντιλαμβανόμενης απόρριψης, συναισθηματική αστάθεια και διαταραχή στην αυτοεκτίμηση (Rohner, 2016).

7.3.Υποθεωρία αντιμετώπισης

Η υποθεωρία αντιμετώπισης ασχολείται με το γεγονός πως τα άτομα που έχουν απορριφθεί μπορούν να αντέξουν τις ψυχολογικές συνέπειες αυτής της απόρριψης, σε αντίθεση με τα άτομα που δε μπορούν να αντιμετωπίσουν την απόρριψη (Rohner, 2016). Σύμφωνα με τον Ki (2015), λίγα είναι γνωστά για τους μηχανισμούς και τις διαδικασίες που χρησιμοποιούν τα άτομα έτσι ώστε να αντιμετωπίσουν πιο αποτελεσματικά την απόρριψη. Για να μπορέσει να αντιληφθεί κάποιος την διαδικασία αντιμετώπισης και γενικότερα τη διαδικασία αποδοχής-απόρριψης πρέπει να αναπτυχθεί ένα πολυπαραγοντικό μοντέλο. Το συγκεκριμένο μοντέλο αποτελείται από τρία στοιχεία τον εαυτό, τους άλλους και το πλαίσιο στο οποίο δρουν. Ειδικότερα, το πολυπαραγοντικό μοντέλο που αναφέρεται στην IPARTheory δηλώνει πως η συμπεριφορά ενός ατόμου είναι μια συνάρτηση μεταξύ του εαυτού των άλλων και του πλαισίου (Rohner, 2016).

Ο όρος «εαυτός» αναφέρεται σε χαρακτηριστικά του ατόμου που περιλαμβάνουν τις νοητικές αναπαραστάσεις του μαζί με εσωτερικά (βιολογικά) ή εξωτερικά χαρακτηριστικά (προσωπικότητα). Στη συνέχεια ο όρος «άλλοι» αναφέρεται στα προσωπικά και διαπροσωπικά χαρακτηριστικά των ατόμων που τους απορρίπτουν καθώς και το είδος της απόρριψης (μορφή, συχνότητα κτλ). Τέλος, ο όρος «πλαίσιο» αναφέρεται στα χαρακτηριστικά των σημαντικών άλλων μαζί με τα χαρακτηριστικά του περιβάλλοντος που ζει το άτομο (Rohner, 2016).

Η υποθεωρία της αντιμετώπισης στην IPARTheory, αναφέρει δύο είδη ατόμων που αντιμετωπίζουν διαφορετικά την απόρριψη. Το πρώτο είδος αποτελείται από τους ανθρώπους που αντιμετωπίζουν συναισθηματικά την απόρριψη. Πιο συγκεκριμένα, τέτοιου είδους άτομα έχουν αρκετά καλή συναισθηματική και ψυχική υγεία (αλλά όχι όσο τα άτομα που μεγάλωσαν

σε ένα οικογενειακό πλαίσιο με αποδοχή) παρά το γεγονός ότι έχουν μεγαλώσει με γονείς ή με άλλες φιγούρες προσκόλλησης που τους απέρριπταν έντονα. Αντίθετα, το άλλο είδος αποτελείται από άτομα που έχουν αδύναμη συναισθηματική και ψυχική υγεία εν αντιθέσει με τους παραπάνω, αλλά διαθέτουν ένα σημαντικό επίπεδο αρμοδιότητας στην εργασία τους και επαγγελματική απόδοση παρά την απόρριψη που βίωσαν κατά τη παιδική τους ηλικία (Rohner, 2016).

7.3.1. Ανθεκτικότητα (*resilience*) και αντιμετώπιση (*coping*)

Η ανθεκτικότητα είναι μία έννοια που σχετίζεται βαθιά με την έννοια της αντιμετώπισης. Αν και σε ορισμένες έρευνες μελετιούνται ξεχωριστά, σε πολλές άλλες εξετάζονται μαζί λόγω των ομοιοτήτων τους σε νοήματα και σε ερμηνείες (Leipold & Greve, όπως αναφέρεται στον Ki, 2015). Οι μελέτες που σχετίζονται με την ανθεκτικότητα και την αντιμετώπιση αντλούνται από την υποθεωρία της αντιμετώπισης της IPARTheory. Έτσι η υποθεωρία της αντιμετώπισης περιλαμβάνει διάφορα συστατικά της ανθεκτικότητας μεταξύ των ανθρώπων και των διαπροσωπικών τους σχέσεων.

Παράλληλα, σύμφωνα με τους Folkman και Moskowitz (2004), τόσο η ανθεκτικότητα όσο και η αντιμετώπιση έχουν επικεντρωθεί στο πως αποκρίνονται τα άτομα στο στρες. Ειδικότερα, η αντιμετώπιση αναφέρεται στο σύνολο των γνωστικών και συμπεριφορικών στρατηγικών που χρησιμοποιούνται από ένα άτομο, ώστε να μπορέσει να διαχειριστεί μία αγχογόνο κατάσταση. Αντίθετα, η ανθεκτικότητα αναφέρεται στη δυνατότητα προσαρμογής των ατόμων κάτω από αντίξοες συνθήκες.

Επίσης, η αντιμετώπιση βοηθά τους ανθρώπους να αποκτήσουν καλύτερη κοινωνική ζωή, να έχουν υψηλές διακρίσεις, να είναι συμπαθείς (Masten, όπως αναφέρεται στον Ki, 2015). Από την άλλη, τα άτομα που είναι ανθεκτικά και που αντιμετωπίζουν αποτελεσματικά τις αντιξοότητες, χαρακτηρίζονται από υψηλή αυτοεκτίμηση, θετική αντιμετώπιση και ικανότητες επίλυσης προβλημάτων και καλές διαπροσωπικές δεξιότητες (Bogenschneider, όπως αναφέρεται στον Ki, 2015).

Ωστόσο, δε σημαίνει πως όσοι χρησιμοποιούν δεξιότητες αντιμετώπισης χαρακτηρίζονται και ως ανθεκτικοί. Αυτό συμβαίνει διότι μερικές προσπάθειες αντιμετώπισης μπορεί να μην είναι τόσο επιτυχείς και εάν δεν είναι επιτυχημένες τότε το άτομο δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως ανθεκτικό όπως αναφέρουν οι Campbell-Sills, Cohan, Murray, & Stein, (2006).

7.4.Υποθεωρία κοινωνικοπολιτισμικού μοντέλου συστημάτων (sociocultural systems model)

Η τρίτη και τελευταία υποθεωρία της IPARTheory περιλαμβάνει το κοινωνικοπολιτισμικό μοντέλο συστημάτων, το οποίο αναφέρεται σε ένα σύνθετο οικολογικό πλαίσιο. Η συγκεκριμένη υποθεωρία πραγματεύεται τους διάφορους συσχετισμούς αποδοχής-απόρριψης μεταξύ των ατόμων και των κοινωνιών. Για παράδειγμα, δείχνει ότι μια συγκεκριμένη συμπεριφορά (αποδοχή-απόρριψη) των γονέων προς τα παιδιά τους, μπορεί να οφείλεται σε διάφορους κοινωνικούς δεσμούς, όπως είναι η οικογενειακή δομή, η οργάνωση της οικογένειας σε διάφορα επίπεδα (π.χ. οικονομικό, άμυνας κτλ). Επίσης, το συγκεκριμένο μοντέλο δείχνει ότι η γονεϊκή αποδοχή ή απόρριψη έχει άμεσο αντίκτυπο στην ανάπτυξη της συμπεριφοράς και της προσωπικότητας των παιδιών ((Rohner, 2016).

8. ΔΙΑΓΕΝΕΑΚΗ ΔΙΑΒΙΒΑΣΗ ΓΟΝΕΪΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ

Ο ρόλος που έχουν οι γονείς στην ανατροφή των παιδιών του είναι πολύ σημαντικός για την μετέπειτα ανάπτυξή τους. Πολύ συχνά στη διεθνή βιβλιογραφία, υπογραμμίζεται το γεγονός, πως η ποιότητα της γονεϊκής ανατροφής παίζει σημαντικό ρόλο στην προσαρμογή τους σε δύσκολες καταστάσεις, αλλά και στα προβλήματα συμπεριφοράς και συναισθημάτων που αντιμετωπίζουν τα παιδιά. Ένα ζεστό, γεμάτο αγάπη και κατανόηση οικογενειακό περιβάλλον, συνδέεται με καλή ακαδημαϊκή επίδοση, ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη και σταθερότητα, ενώ ένα σκληρό οικογενειακό περιβάλλον χαρακτηρίζεται από την επιθετικότητα του παιδιού και διάφορα άλλα προβλήματα συμπεριφοράς (Madden και συν, 2015).

Ο Belsky (1984), πρότεινε ένα μοντέλο που δείχνει πως οι εμπειρίες των γονιών είναι ένας σημαντικός προγνωστικός παράγοντας στον τρόπο που θα αναθρέψουν το δικό τους παιδί και τι είδους γονεϊκή μέθοδο θα χρησιμοποιήσουν. Με βάση τον τρόπο σκέψης του Belsky, ο Van Ijzendoorn (1992, σ.76)) ορίζει ως διαγενεακή διαβίβαση (intergenerational transmission) «τη διαδικασία μέσω της οποίας σκόπιμα ή ακούσια μια παλαιότερη γενιά επηρεάζει τη ψυχολογική ανατροφή τις στάσεις και τις συμπεριφορές των παιδιών της επόμενης γενιάς».

Η πιο κατάλληλη συνθήκη, έτσι ώστε να μετρηθεί και να ερευνηθεί η διαγενεακή διαβίβαση της ανατροφής των παιδιών είναι η συλλογή των δεδομένων από τρεις διαφορετικές γενιές (Bailey, Hill, Oesterle, & Hawkins, όπως αναφέρεται στους Klarin, Prorokovic & Simunic, 2014). Εφόσον, η διαγενεακή διαβίβαση περιλαμβάνει τη μεταφορά συμπεριφορών, πεποιθήσεων, στάσεων και αξιών, μπορεί να συμπεριληφθεί ως ένας κομμάτι της

κοινωνικοποίησης, όπου οι παλαιότερες γενιές μεταφέρουν τις εμπειρίες στην επόμενη γενιά, δηλαδή στα παιδιά τους. Η συγκεκριμένη θεωρία, προτείνει ένα συνδυασμό γενετικών και περιβαλλοντικών επιδράσεων, που οδηγούν τους γονείς να συμπεριφέρονται με τον ίδιο τρόπο στα παιδιά τους (Serbin & Karp, όπως αναφέρεται στους Klarin, Prorokovic & Simunic, 2014).

Ωστόσο, δεν υπάρχουν και πολλές έρευνες σχετικά με τη διαγενεακή διαβίβαση και οι περισσότερες από αυτές δείχνουν πως οι γονείς χρησιμοποιούν τους γονεϊκούς τρόπους ανατροφής, που οι ίδιοι έχουν βιώσει από την παιδική τους ηλικία (Chen & Kaplan, 2001). Το ενδιαφέρον για τη μελέτη της διαγενεακής διαβίβασης άρχισε την δεκαετία του 1950, καθώς τότε ήταν που δημοσιεύθηκαν οι πρώτες μελέτες με το συγκεκριμένο θέμα (Roskam, 2013). Σύμφωνα με τους Belsky, Conger και Capaldi (2009), μόνο το 35-45% των συμπεριφορών των γονέων διαβιβάζεται στην επόμενη γενιά. Επιπλέον, οι περισσότερες έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί στη διαγενεακή διαβίβαση έχουν εστιάσει στη διαγενεακή συνέχεια σκληρών και επιθετικών συμπεριφορών. Από την άλλη πιο πρόσφατες έρευνες έχουν αποδείξει πως υπάρχει διαγενεακή συνέχεια και για τις ζεστές και υποστηρικτικές γονεϊκές πρακτικές ανατροφής (Kerr, Capaldi, Pears & Owen, 2009). Αναλυτικότερα, αποτελέσματα ερευνών δείχνουν πως αυτή η διαγενεακή διαβίβαση αρνητικών γονεϊκών πρακτικών έχει ως απότοκο διάφορες επικίνδυνες συμπεριφορές των παιδιών (Campbell & Gilmore, όπως αναφέρεται στους Klarin, Prorokovic & Simunic, 2014), όπως για παράδειγμα, χαμηλή ακαδημαϊκή επίδοση. Τα παραπάνω αποδεικνύουν, πως η κακοποίηση των παιδιών από τους γονείς μπορεί να μεταβεί στην επόμενη γενιά κακοποιώντας τα δικά τους παιδιά (Serbin & Karp, όπως αναφέρεται στους Klarin, Prorokovic & Simunic, 2014).

Η διαγενεακή διαβίβαση μπορεί να αναλυθεί από διάφορες θεωρίες και μηχανισμούς. Η μάθηση είναι ένας από τους μηχανισμούς που έχουν καταλυτικό ρόλο στην διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής συμπεριφοράς. Ο Crittenden (1984), αναφέρει με τη σειρά του, τρεις μηχανισμούς μάθησης που οδηγούν στο παραπάνω αποτέλεσμα. Ο πρώτος μηχανισμός είναι η παρατηρητική μάθηση, στην οποία βλέπει το παιδί πως ο γονέας αλληλοεπιδρά με ένα άλλο παιδί, ο δεύτερος μηχανισμός είναι η προσπάθεια του παιδιού να ανακαλέσει παλαιότερες μνήμες σχετικά με την επικοινωνία που είχε σε μικρότερη ηλικία με τους γονείς του και ο τελευταίος μηχανισμός είναι η γονεϊκή καθοδήγηση (όπως αναφέρεται στους Klarin, Prorokovic & Simunic, 2014).

Άλλος ένας μηχανισμός που μπορεί να οδηγήσει στην μεταβίβαση των γονεϊκών πρακτικών από τη μία γενιά στην άλλη, είναι η Θεωρία της Κοινωνικής Μάθησης. Η συγκεκριμένη θεωρία προτάθηκε από τον Bandura και αναφέρει πως οι άνθρωποι έχουν την

ικανότητα να διατηρούν εικόνες από τη παιδική τους ηλικία και καθώς αναπτύσσονται και ωριμάζουν αυτές οι εικόνες, αποτελούν ένα κομμάτι της συμπεριφοράς τους. Η ερμηνεία της διαγενεακής διαβίβασης της γονεϊκής συμπεριφοράς με την παραπάνω θεωρία, πραγματοποιήθηκε στην έρευνα των Chen & Kaplan (2001). Αναλυτικότερα, υπέθεσαν επιτυχημένα πως υπάρχει μία άμεση επίδραση των πρώιμων εμπειριών από έναν υποστηρικτικό τρόπο ανατροφής στις μετέπειτα στρατηγικές ανατροφής που χρησιμοποιεί ο γονέας,. Αποδεικνύοντας έτσι, πως η κοινωνική μάθηση αποτελεί πρωταρχικό μηχανισμό της διαγενεακής διαβίβασης στην θετική ανατροφή των παιδιών (Chen & Kaplan, 2001).

8.1. Προσκόλληση και διαγενεακή διαβίβαση

Εκτός από τη Θεωρία Κοινωνικής Μάθησης, ένας ακόμη μηχανισμός που θα μπορούσε να επεξηγήσει τη διαγενεακή διαβίβαση των γονεϊκών συμπεριφορών είναι και η θεωρία της προσκόλλησης, έτσι όπως αναπτύχθηκε από το Bowlby (όπως αναφέρεται στους Klarin, Prokovic & Simunic, 2014). Σύμφωνα με τον Bowlby, τα εσωτερικά μοντέλα διεργασίας τα οποία είναι γνωστικά σχήματα του εαυτού και των άλλων και βασίζονται στις καθημερινές εμπειρίες της ζωής μεταξύ του παιδιού και του φροντιστή, αποτελούν το «κινητήριο όργανο» της διαγενεακής διαβίβασης (Bowlby, όπως αναφέρεται στους Sette, Coppola & Cassibba, 2015). Αναλυτικότερα, όταν ένα παιδί βιώνει εμπειρίες σε αντίξοες συνθήκες και έχει δίπλα του μία υποστηρικτική και διαθέσιμη φιγούρα προσκόλλησης, τότε δημιουργεί θετικές προσδοκίες και βλέπει τον εαυτό του ως ένα άτομο αντάξιο φροντίδας. Αντιθέτως, εάν το παιδί βιώσει απόρριψη, τότε είναι πιθανό να αναπτύξει ένα εσωτερικό μοντέλο διεργασίας που αντιλαμβάνεται τον εαυτό του, ως ένα άτομο που δε μπορεί να αγαπηθεί (Bowlby, όπως αναφέρεται στους Sette, Coppola & Cassibba, 2015).

Επίσης, το σύστημα φροντίδας έχει και αυτό το δικό του ρόλο στην μεταβίβαση των γονεϊκών τρόπων ανατροφής από τη μία γενιά στην άλλη, καθώς είναι αυτό που επηρεάζεται άμεσα από τις παρελθοντικές εμπειρίες προσκόλλησης. Οι συνέπειες αυτών των εμπειριών έχουν άμεσο αντίκτυπο στη λειτουργία του παιδιού ως ενήλικα. Οι George και Solomon (2008), πρότειναν «το μοντέλο αφομοίωσης της φροντίδας» (assimilation model of caregiving), σύμφωνα με το οποίο η μητέρα συμπεριφέρεται στο παιδί της με βάση τη φροντίδα και τις δικές της εμπειρίες γονεϊκής ανατροφής που έχει λάβει από τους γονείς της (όπως αναφέρεται στους Sette, Coppola & Cassibba, 2015).

Η μητρική φροντίδα για αρκετό χρονικό διάστημα θεωρούνταν, ως ο πιο σημαντικός παράγοντας μεσολάβησης της διαβίβασης των γονεϊκών συμπεριφορών λόγω των

αναπαραστάσεων της προσκόλλησης (Atkinson και συν, όπως αναφέρεται στους Sette, Coppola & Cassibba, 2015). Ειδικότερα, οι ασφαλείς μητέρες είναι πιο βοηθητικές, πιο προστατευτικές και συμπεριφέρονται με μεγαλύτερη ευαισθησία απ' ό,τι οι μητέρες που είναι ανασφαλείς. Επομένως, τα παιδιά που μεγάλωσαν με ασφαλή μητέρα είναι πιθανότερο να αναπτύξουν ασφαλή δεσμό προσκόλλησης με το φροντιστή τους (De Wolff & van IJzendoorn, όπως αναφέρεται στους Sette, Coppola & Cassibba, 2015). Ομοίως, οι Main και συν (2003), αναφέρουν πως οι μητέρες με ασφαλή κατάσταση του νου (secure state of mind) θα ανταποκριθούν γρήγορα και κατάλληλα στις ανάγκες των παιδιών τους σε αντίθεση με τα άτομα με ανασφαλή κατάσταση του νου (όπως αναφέρεται στους Behrens, Haltigan & Bahm, 2016).

8.2.Οι θεωρίες των Mannheim και Bengston

Η θεωρία του Mannheim υποστηρίζει ότι υπάρχει ασυνέχεια μεταξύ των γενεών και ένας από τους λόγους που παρατηρείται κάτι τέτοιο, είναι οι διαφορές που παρουσιάζονται στη συμπεριφορά των ανθρώπων μέσα σε μία ομάδα. Για να εξηγήσει το μεγάλο ερώτημα αν υπάρχει συνέχεια ή ασυνέχεια μεταξύ των γενεών, πρότεινε την κατασκευή «δομές της μνήμης» (structures of memory) τόσο σε ατομικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο. Αυτή η κατασκευή αναφέρει πως οι διαφορές μεταξύ των γενεών οφείλονται στις διαφορετικές εμπειρίες και μνήμες που έχει το άτομο. Έτσι μία εμπειρία μπορεί να δημιουργήσει μόνο μία μνήμη για την παλαιότερη γενιά, ενώ η ίδια εμπειρία μπορεί να δημιουργήσει μνήμη με σκοπό να σχηματίσει μία θεμελιώδη συνείδηση για την επόμενη γενιά (Scabini & Marta, 2006).

Αντιθέτως, με την παραπάνω θεωρία που αναφέρεται στις διαφορές που επικρατούν ανάμεσα στις γενιές, η θεωρία των Bengston και Kuypers τονίζει πως υπάρχει συνέχεια αλλά και ασυνέχεια μεταξύ των γενεών. Οι Bengston, Marti και Roberts τονίζουν με τη σειρά τους πως ο όρος γενιά θα πρέπει να αναφέρεται μέσα στο πλαίσιο της οικογένειας και δε θα πρέπει να αναφέρεται με τον όρο ομάδα, όπως αναφέρει ο Mannheim στη θεωρία του. Η διαφορά έγκυται, στο ότι οι γενιές αναφέρονται στις οικογένειες και στις αλληλεπιδράσεις μέσα στο οικογενειακό πλαίσιο, αντίθετα η ομάδα αναφέρεται σε αλληλεπιδράσεις που συμβαίνουν στην κοινωνία. Ειδικότερα, για να εξηγήσουν τη διαδικασία που υφίσταται από γενιά σε γενιά, οι Bengston και Kuypers αναφέρουν, ότι λόγω της ανάγκης των ενηλίκων να αφήσουν κάτι πίσω τους και την ανάγκη των εφήβων να δημιουργήσουν κάτι δικό τους, έρχονται σε αντιδιαστολή τα πιστεύω των δύο ηλικιακών ομάδων και δημιουργείται το λεγόμενο «χάσμα γενεών». Σε μια άλλη έρευνα όμως βρήκαν πως η αλληλεγγύη παραμένει σταθερή μέσα στο χρόνο ακόμα και

στη σχέση μεταξύ παππού και εγγονιού δείχνοντας έτσι την συνέχεια που υπάρχει μεταξύ των γενεών (Scabbini & Marta, 2006).

Η ύπαρξη συνέχειας αλλά και ασυνέχειας μεταξύ των γενεών έχει αποδειχθεί και μέσω ερευνών. Αναλυτικότερα, σε μία έρευνα των Campbell και Gilmore (2007), μελετήθηκαν οι αντιλήψεις του δικού τους γονεϊκού στυλ ανατροφής που χρησιμοποιούν, σε αντιδιαστολή με τις αναμνήσεις που είχαν από τον τρόπο ανατροφής τους από τους δικούς τους γονείς. Συγκεκριμένα, συμμετείχαν 286 μητέρες και 274 πατέρες και τα αποτελέσματα που βρέθηκαν δείχνουν, πως υπάρχει μια ισχυρή διαγενεακή ομοιότητα μεταξύ των πατεράδων και των υιών τους απ' ότι μεταξύ των μητέρων και το θυγατέρων τους, δείχνοντας έτσι τη σημαντική σχέση που έχει ο πατέρας για τον υιό. Από την άλλη, βρέθηκε διαγενεακή ασυνέχεια για το υποστηρικτικό στυλ γονεϊκής ανατροφής, δείχνοντας έτσι πως διαφορετικά ερμηνεύουν τα παιδιά το υποστηρικτικό στυλ ανατροφής και διαφορετικά οι γονείς.

8.3. Ο ρόλος του φύλου στη διαγενεακή διαβίβαση

Ένα σημαντικό θέμα που θα πρέπει να αναφερθεί είναι ο ρόλος και οι επιπτώσεις του φύλου στην διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής συμπεριφοράς. Αρκετοί ερευνητές, υπογραμμίζουν τη σημαντικότητα του γονεϊκού στυλ και πως αυτό μεταβιβάζεται σύμφωνα με το φύλο του γονέα. Η έρευνα των Tanaka, Kitamura, Chen, Murakami & Goto (2009) στην οποία συμμετείχαν 396 πατέρες και 733 μητέρες με παιδιά ηλικίας μεταξύ 1-10 ετών απέδειξε πως το γονεϊκό στυλ επαναλαμβάνεται ανάλογα με το φύλο. Αναλυτικότερα, βρέθηκε πως η υπερπροστασία διαβιβάστηκε από τον παππού στον πατέρα και η φροντίδα διαβιβάστηκε από την γιαγιά στη μητέρα.

Επίσης, στη μετα-ανάλυση του VanIjzendoorn (1995), αποδεικνύεται ο ρόλος του φύλου στις αναπαραστάσεις της προσκόλλησης. Πιο συγκεκριμένα, υπήρχε μεγαλύτερη σχέση στις αναπαραστάσεις προσκόλλησης της μητέρας με το παιδί παρά σε αυτές με τον πατέρα. Η διαφοροποίηση στην επιρροή της μητέρας και του πατέρα στην ανατροφή του παιδιού τους εξηγείται με τη θεωρία γονεϊκής εμπλοκής (parental investment theory), σύμφωνα με την οποία ο πατέρας και η μητέρα εμπλέκονται διαφορετικά στην ανατροφή των παιδιών τους. Η μητέρα για παράδειγμα, περνά πολύ περισσότερο χρόνο στην ανατροφή των παιδιών της και αλληλεπιδρούν με αυτά περισσότερο απ' ότι ο πατέρας. Από την άλλη ο πατέρας δεν ασχολείται τόσο με τη φροντίδα των παιδιών όσο με τη διαδικασία στο να βρει ταίρι (Bjorklund & Shackelford, 1999). Παράλληλα, οι Geher, Fairweather, Mollette, Ugonabo, Murphy και Wood (2007), υπογραμμίζουν πως οι γυναίκες ασχολούνται περισσότερο με τη

γονεϊκή εμπλοκή και λιγότερο με στρατηγικές ζευγαρώματος, σε αντίθεση με τους άνδρες που ασχολούνται περισσότερο με αυτές τις στρατηγικές παρά με την γονεϊκή εμπλοκή.

Ακόμη μία ερμηνεία για την μικρή επιρροή που ασκεί ο πατέρας στην ανατροφή του παιδιού αλλά και για την αδύναμη προσκόλληση πατέρα και παιδιού διατυπώθηκε από τους Putallaz και συν (όπως αναφέρεται στους Klarin, Prorokovic & Simunic, 2014). Συγκεκριμένα αναφέρουν πως αυτή η εξασθενημένη επιρροή του πατέρα οφείλεται στον τρόπο ζωής του Δυτικού Κόσμου, καθώς οι πατέρες έχουν λιγότερη ευθύνη για την ανατροφή των παιδιών και λιγότερη εμπλοκή στη ζωή του παιδιού. Η μητέρα είναι πιο προστατευτικός και φροντίζει περισσότερο τα παιδιά της, ενώ ο ρόλος του πατέρα είναι μεν σημαντικός αλλά πιο βοηθητικός (Deković & Raboteg-Šarić, όπως αναφέρεται στους Klarin, Prorokovic & Simunic, 2014). Επίσης, σύμφωνα με τους Bukatko και Daehler (2001), η μητέρα είναι πιο ενεργή στη ζωή των παιδιών της (όπως αναφέρεται στους Klarin, Prorokovic & Simunic, 2014).

Τέλος, οι πατέρες συχνά αντιμετωπίζουν με περισσότερο αυταρχισμό τα αγόρια αλλά μιλάνε για περισσότερα πράγματα μαζί τους απ' ό,τι με τα κορίτσια (Youniss & Smollar, όπως αναφέρεται στους Klarin, Prorokovic & Simunic, 2014). Οι μητέρες από την άλλη, έχουν καλύτερη σχέση με τις κόρες τους καθώς τα κορίτσια μιλούν πιο συχνά για τα συναισθήματα τους και μοιράζονται πράγματα και πληροφορίες που είναι προσωπικές (Way, Updegraff, McHale, Grouter, & Kuranoff, όπως αναφέρεται στους Klarin, Prorokovic & Simunic, 2014).

9. ΔΙΑΖΥΓΙΟ

Το διαζύγιο σύμφωνα με το Amato (2000), θεωρείται μια διαδικασία που είναι γεμάτη στρεσογόνα ερεθίσματα ή αν λάβουμε υπόψη αυτό που θεωρεί Weiss (1975), είναι μία διαδικασία πένθους (σύμφωνα με τον Yáñez-Yaben, 2010). Στην Ευρώπη αν και παραμένουν υψηλά τα επίπεδα των διαζυγίων παρατηρείται μία μείωση τους τα τελευταία χρόνια. Αυτό το μοτίβο όμως, δεν ακολουθείται από όλα τα κράτη καθώς στην Ελλάδα, στην Ολλανδία, στο Μαυροβούνιο, στη Τουρκία, στο Λουξεμβούργο και στα Σκόπια παρατηρείται αύξηση. Συγκεκριμένα, στην Ελλάδα το 2013 τα διαζύγια ανέρχονταν σε 16.717, σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat (Eurostat Yearbook, 2016). Κάποιοι παράγοντες που αυξάνουν τις πιθανότητες για διαζύγιο είναι η φτώχεια, το χαμηλό επίπεδο μόρφωσης, ο γάμος σε μικρή ηλικία (Bratter & King, 2008).

Ένας παράγοντας που μπορεί να ορίσει μία σχέση σαν επιτυχημένη και ευτυχισμένη ή δυστυχισμένη, γεμάτη διαπληκτισμούς και κόντρες, είναι η θεωρία προσκόλλησης. Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία, η ποιότητα των αλληλεπιδράσεων μεταξύ των παιδιών και των φροντιστών στα πρώτα χρόνια της ζωής τους, παρουσιάζει καταλυτικό ρόλο στη ψυχολογική και διαπροσωπική λειτουργία του παιδιού, καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του (Bowlby, 1969/1982). Οι πρώτοι που αναφέρθηκαν στο πως η προσκόλληση επηρεάζει τις μετέπειτα ερωτικές σχέσεις ήταν οι Hazan & Shaver (1987), οι οποίοι βρήκαν πως οι ενήλικες που χαρακτηρίστηκαν με ασφαλή τύπο προσκόλλησης είχαν βιώσει μια πιο ζεστή και ανταποκρίσιμη σχέση με τους γονείς τους. Αντίθετα, αυτοί που αναφέρθηκαν με ανασφαλή τύπο είχαν βιώσει μία απορριπτική σχέση με τους γονείς τους. Η έρευνα των Lowyck, Luyten, Demuyttenaere και Corveleyn (2008), επιβεβαιώνει την επίδραση του τύπου προσκόλλησης στις ερωτικές σχέσεις. Αναλυτικότερα, η έρευνα τους είχε ως στόχο να αποδείξουν πως ο τύπος προσκόλλησης επιδρά στην ικανοποίηση της σχέσης. Ειδικότερα, παρουσίασαν ευρήματα, που δείχνουν πως ο ασφαλής τύπος προσκόλλησης σχετίζεται θετικά με την ικανοποίηση κατά τη διάρκεια της σχέσης, ενώ ο ανασφαλής τύπος σχετίστηκε αρνητικά με την ικανοποίηση που έχει ένα άτομο στη σχέση του. Παρόμοια αποτελέσματα βρήκαν και οι Gleeson & Fitzgerald (2014), οι οποίοι βρήκαν πως οι συμμετέχοντες με ασφαλή τύπο προσκόλλησης ήταν πιο ικανοποιημένοι με τη σχέση τους απ' ό,τι αυτοί με ανασφαλή τύπο.

Εκτός όπως από τη θεωρία προσκόλλησης, ένας άλλος προβλεπτικός παράγοντας για την ποιότητα της ερωτικής σχέσης κατά τη διάρκεια της ενηλικίωσης είναι και η γονεϊκή ανατροφή που έχουν λάβει τα άτομα κατά την παιδική τους ηλικία. Ο υποστηρικτικός γονέας που η σχέση με το παιδί του χαρακτηρίζεται από υψηλά επίπεδα ζεστασιάς και απαιτητικότητας, έχει συσχετιστεί με υγιείς ερωτικές σχέσεις για τους νεαρούς ενήλικους. Οι σχέσεις αυτές που δημιουργούν βασίζονται στην εμπιστοσύνη και εγγύτητα (Siegler και συν, όπως αναφέρεται στην DelToro, 2012). Ομοίως, οι Roisman, Booth-LaForce, Cauffman, Spieker και NICHD Early Child Care Research Network (2009) σε μία έρευνα τους που αποτελούνταν από εφήβους, αποδεικνύει και αυτή πως η ποιότητα της γονεϊκής ανατροφής βοηθά στις μετέπειτα ερωτικές σχέσεις. Πιο αναλυτικά, αναφέρουν πως η ποιότητα της μητρικής ανατροφής σχετίζεται θετικά με την ποιότητα των εφηβικών σχέσεων.

10. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΕΣ ΥΠΟΠΘΕΣΕΙΣ

Οι ερευνητικές υποθέσεις της συγκεκριμένης έρευνας μπορούν να χωριστούν σε δύο κατηγορίες, σε αυτές που μελετούν την διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας και σε αυτές που μελετούν την διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας.

Αναλυτικότερα, θέλουμε να βρούμε απαντήσεις για το αν η ανθεκτικότητα μπορεί να επηρεάσει τη γονεϊκή φροντίδα και υπερπροστασία, έτσι το ερευνητικό μας ερώτημα διαμορφώνεται ως εξής: «Κατά πόσο η ανθεκτικότητα μπορεί να επηρεάσει τη διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας» (Schofield, Conger & Neppel, 2014), Κατά πόσο η ανθεκτικότητα μπορεί να επηρεάσει τη διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας» (Schofield, Conger & Conger, 2016).

Έπειτα ακόμη μία πληροφορία που θέλουμε να εξάγουμε είναι εάν η μητρική και πατρική αντιληπτική αποδοχή- απόρριψη μπορεί να επηρεάζει την διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας/υπερπροστασίας, με αυτόν η ερευνητική μας υπόθεση διαμορφώνεται ως εξής: «Κατά πόσο η αντιλαμβανόμενη πατρική αποδοχή - απόρριψη επηρεάζει τη διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας» (Hofferth, Pleck & Vesely, 2012), «Κατά πόσο η αντιλαμβανόμενη πατρική αποδοχή - απόρριψη επηρεάζει τη διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας» (Erzinger & Steiger, 2014) και «Κατά πόσο η αντιλαμβανόμενη μητρική αποδοχή - απόρριψη επηρεάζει τη διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας» (Madden και συν, 2015), «Κατά πόσο η αντιλαμβανόμενη μητρική αποδοχή - απόρριψη επηρεάζει τη διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας» (Madden και συν, 2015).

Επιπλέον, θέλουμε να δούμε αν το φύλο μπορεί να επηρεάσει διαφορετικά την διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας/υπερπροστασίας, με αυτόν τον τρόπο η ερευνητική μας υπόθεση διαμορφώνεται με τον εξής τρόπο: «Η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας επηρεάζεται διαφορετικά ανάλογα με το φύλο» (Tanaka, Kitamura, Chen, Murakami & Goto, 2009), Η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας επηρεάζεται διαφορετικά ανάλογα με το φύλο» (Tanaka και συν (2009).

Ακόμη μία πληροφορία που θέλουμε να εξάγουμε είναι εάν το είδος δεσμού που έχει συνάψει ο γονέας με τον δικό του γονέα μπορεί να επηρεάσει τη διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας/υπερπροστασίας. Η ερευνητική υπόθεση που μελετάει αυτό το ζήτημα είναι η εξής: «Η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας επηρεάζεται από το είδος του δεσμού που έχει δημιουργήσει ο γονέας με τον πατέρα του» (Yan, Han & Li, 2016), Η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας επηρεάζεται από το είδος του δεσμού που έχει δημιουργήσει ο γονέας με τον πατέρα του» (Yan, Han & Li, 2016), και «Η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας επηρεάζεται από το είδος του δεσμού που έχει δημιουργήσει ο γονέας με τη μητέρα του» (Tanaka και συν, 2009) «Η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας επηρεάζεται από το είδος του δεσμού που έχει δημιουργήσει ο γονέας με τη μητέρα του» (Tanaka και συν, 2009).

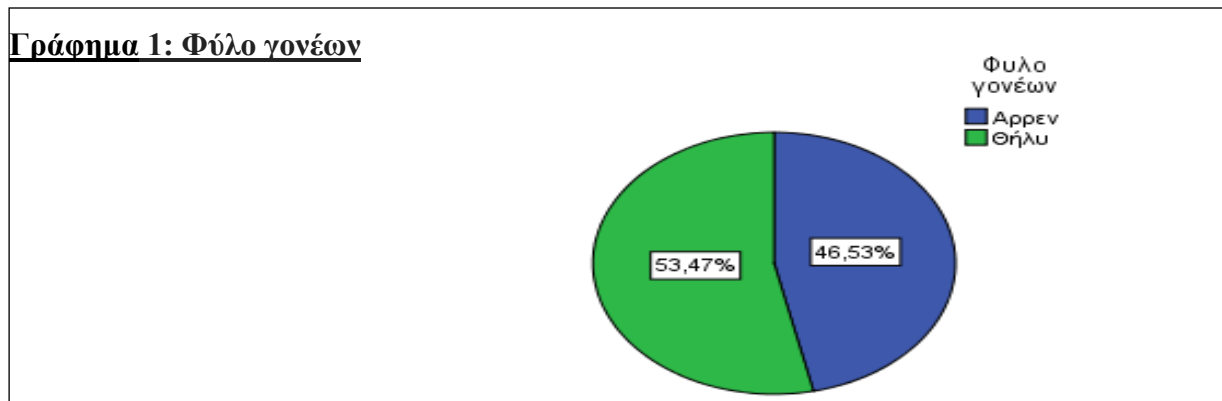
Επίσης θέλουμε να μελετήσουμε αν το είδος της σχέσης που έχουν συνάψει οι γονείς με τους δικούς τους γονείς παίζει κάποιο ρόλο στη διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας/υπερπροστασίας. Η ερευνητική υπόθεση για το συγκεκριμένο ερώτημα είναι η εξής: «Η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας επηρεάζεται από το είδος της σχέσης που έχουν δημιουργήσει με τους γονείς τους και με την οποία έχουν ανατραφεί» (Pasternak (2011), «Η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας επηρεάζεται από το είδος της σχέσης που έχουν δημιουργήσει με τους γονείς τους και με την οποία έχουν ανατραφεί» (Campbell&Gilmore, 2007).

Τέλος, θα εξεταστούν σε ένα μοντέλο όλες οι παραπάνω ανεξάρτητες μεταβλητές για να μπορέσουμε να βρούμε τυχόν αλληλεπιδράσεις που μπορεί να υπάρχουν. Η ερευνητική υπόθεση διαμορφώνεται ως εξής: «Η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας επηρεάζεται από την ανθεκτικότητα, την πατρική/μητρική αντιληπτική αποδοχή-απόρριψη, το φύλο, το είδος δεσμού που έχουν δημιουργήσει με το πατέρα τους και τη μητέρα τους, το είδος της σχέσης με την οποία ανατράφηκαν από του γονείς, τον τρόπο που οι γονείς συμπεριφέρονταν στους ίδιους και στα αδέρφια τους και τις αλληλεπιδράσεις που υπάρχουν μεταξύ τους».

Ενώ, για τη διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας έχουμε την εξής ερευνητική υπόθεση: : Η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας, επηρεάζεται από την ανθεκτικότητα, το είδος δεσμού που έχουν δημιουργήσει με το πατέρα τους και τη μητέρα τους, τον τρόπο που συμπεριφέρονται στα δικά τους παιδιά ανάλογα με τις ανάγκες τους και τυχόν αλληλεπιδράσεις που υπάρχουν μεταξύ τους.

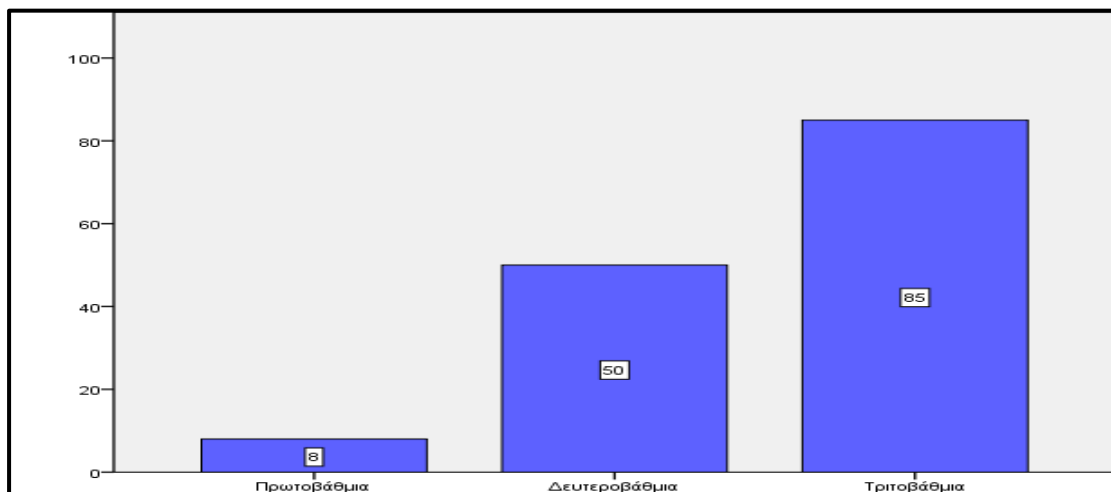
11. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Στην παρούσα έρευνα συμμετείχαν 144 άτομα, από τα οποία οι 67 ήταν άνδρες (43,5%) και 77 ήταν γυναίκες (56,5%). Από τα 144 άτομα μόνο τα τέσσερα δε συμπλήρωσαν την ηλικία τους, με αποτελέσματα ο μέσος όρος ηλικίας του δείγματος να διαμορφώνεται $M=44,62\%$, $SD=7,35$ (Εικόνα 1).

Εικόνα 1: Γράφημα στο οποίο απεικονίζεται το φύλο των γονέων που συμμετείχαν στην έρευνα.

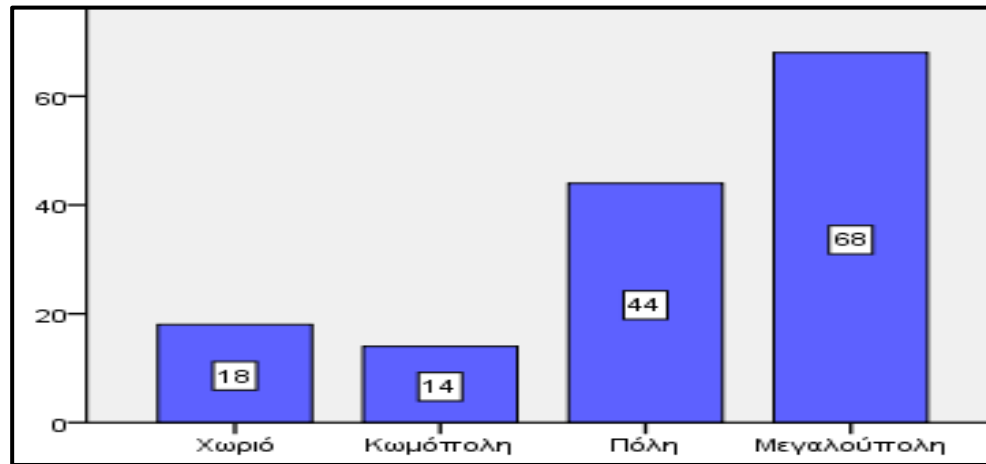
Οκτώ από τα παραπάνω άτομα (5,6%) φοίτησαν μέχρι την πρωτοβάθμια εκπαίδευση, 50 άτομα (34,7%) φοίτησε μέχρι τη δευτεροβάθμια και 85 άτομα μέχρι την τριτοβάθμια (59%), ενώ από ένα άτομο δε γνωρίζουμε το εκπαιδευτικό του υπόβαθρο. Οι συμμετέχοντες αυτής της έρευνας μπορούν να ενταχθούν σε μία ειδική κατηγορία διότι είναι όλοι τους διαζευγμένοι (εικόνα 2).

Εικόνα 2: Γράφημα στο οποίο φαίνεται το εκπαιδευτικό επίπεδο των γονέων

Επιπλέον τους ζητήθηκαν να συμπληρώσουν στο ερωτηματολόγιο και τον τόπο από τον οποίο κατάγονται. Αναλυτικότερα, 18 από τους συμμετέχοντες (12,5%) δήλωσαν πως

κατάγονται από χωριό, 14 (9,7%) από κωμόπολη, 44 από πόλη (30,6%) και 68 συμμετέχοντες (47,2%) από μεγαλούπολη με πληθυσμό άνω των 250.000 (εικόνα 3).

Εικόνα 3: Γράφημα στο οποίο φαίνεται ο τόπος καταγωγής των γονέων

Τα δεδομένα της συγκεκριμένης έρευνας συλλέχθηκαν από ερωτηματολόγια τα οποία συμπληρώθηκαν και παραδόθηκαν από το ΓΟ.ΝΙΣ [ΓΟΝ(ΕΪΚΗ) ΙΣ(ΟΤΗΤΑ)]. Η διανομή και η συμπλήρωσή τους πραγματοποιήθηκε από τον Ιούλιο του 2016 μέχρι το Δεκέμβριο του ίδιου έτους. Η συμπλήρωση τους ήταν προαιρετική και έγινε με τη συγκατάβαση τους. Τέλος πρέπει να αναφερθεί πως δε ζητήθηκαν προσωπικά στοιχεία, ώστε να μπορέσουν να ταυτοποιηθούν με κάποιο τρόπο.

12. ΨΥΧΟΜΕΤΡΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ

12.1. Κλίμακα Ανθεκτικότητας Connor-Davidson (CD-RISC)

Για την μελέτη της Ανθεκτικότητας χρησιμοποιήθηκε το ερωτηματολόγιο της Κλίμακα Ανθεκτικότητας Connor-Davidson (CD-RISC) (Connor & Davidson, 2003). Αυτή κλίμακα αποτελείται από μία πενταβάθμια κλίμακα Likert 25 ερωτήσεων όπου 0–Καθόλου αληθές, 1–Σπάνια αληθές, 2–Κάποιες φορές αληθές, 3–Συχνά αληθές, 4–Σχεδόν πάντα αληθές. Οι παράγοντες της συγκεκριμένης κλίμακας είναι πέντε: (1) Προσωπική επάρκεια, Υψηλά κριτήρια, και Επιμονή – (2) Εμπιστοσύνη στο προσωπικό ένστικτο, Μακροθυμία όσον αφορά την αρνητική διάθεση, και Ενδυναμωτική επίδραση του στρες – (3) Θετική αποδοχή της αλλαγής και Ασφαλείς Σχέσεις – (4) Έλεγχος – και (5) Πνευματικού χαρακτήρα επιρροές. Η βαθμολόγηση γίνεται με κριτήριο το πώς έχουν αισθανθεί οι ερωτώμενοι κατά τη διάρκεια του τελευταίου μήνα και το εύρος των αποτελεσμάτων κυμαίνεται από 0 μέχρι 100, με τα υψηλότερα σκορ να υποδεικνύουν μεγαλύτερη ανθεκτικότητα. Η δοκιμασία της κλίμακας τόσο σε γενικό πληθυσμό όσο και σε κλινικά δείγματα έδειξε καλή εσωτερική συνέπεια (Cronbach a

= 0,89) και επίσης καλή αξιοπιστία ελέγχου – επανελέγχου (συντελεστής ενδοσυσχέτισης = 0,87). Το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε στην παρούσα μελέτη περιλαμβάνει 24 ερωτήσεις. Επίσης, έχει μεταφραστεί στα ελληνικά από τους Δημητριάδου και Σταλικά το 2008.

12.2. Όργανο Μέτρησης Γονεϊκού Δεσμού (Parental Bonding Instrument – PBI)

Στη παρούσα εργασία για τη μελέτη της ποιότητας του τύπου γονεϊκού δεσμού, χρησιμοποιήθηκε το Όργανο Μέτρησης Γονεϊκού Δεσμού (Parental Bonding Instrument – PBI) το οποίο δημιουργήθηκε από τους Parker, Tupling & Brown (1979). Η συγκεκριμένη κλίμακα μετράει το συναισθηματικό δεσμό που αναπτύσσεται ανάμεσα στο γονέα και το παιδί. Οι συμμετέχοντες προσπαθούν να θυμηθούν ολόκληρη την περίοδο της παιδικής τους ηλικίας μέχρι περίπου τα 16 τους χρόνια και αξιολογούν ξεχωριστά τη συμπεριφορά του πατέρα και της μητέρας τους σε ερωτηματολόγιο 25 ερωτήσεων. Οι απαντήσεις τους βαθμολογούνται σε μία τετραβάθμια κλίμακα Likert από 0 (ποτέ) έως 3 (πάντα).

Το PBI αποτελείται από δύο κλίμακες τη φροντίδα και την προστασία, οι οποίες καταλήγουν σε τέσσερις διαφορετικούς τύπους δεσμού, ανάλογα με υψηλές ή χαμηλές βαθμολογίες. Η φροντίδα απαντάται σε 12 ερωτήσεις και ορίζεται από τη μία με την ενσυναίσθηση, την εγγύτητα, τη συναισθηματική ζεστασιά, την αγάπη και από την άλλη από την αμέλεια, την αδιαφορία και τη συναισθηματική ψυχρότητα. Η προστασία αξιολογείται σε 13 ερωτήσεις και ορίζεται από την υπερπροστασία, την εισβολή, την υπερβολική επαφή, τον έλεγχο, την πρόληψη της ανεξάρτητης συμπεριφοράς στην αυτονομία και την ανεξαρτησία. Ειδικότερα, για τις μητέρες η φροντίδα θεωρείται υψηλή εάν το τελικό άθροισμα ισούται ή είναι μεγαλύτερο του 27.0 ενώ για την προστασία έχει καθοριστεί το όριο του 13.5. Για τους πατέρες η φροντίδα θεωρείται υψηλή εάν το τελικό άθροισμα ισούται ή ξεπερνά το 24.0, ενώ η αντίστοιχη βαθμολογία για τη διάσταση της προστασίας είναι το 12.5.

Για να χαρακτηριστεί μία συμπεριφορά ως ιδανική πρέπει να χαρακτηρίζεται από υψηλή φροντίδα αλλά όχι και τόσο υψηλή προστασία (optimal bonding). Επίσης, οι υψηλές βαθμολογίες τόσο στη φροντίδα όσο και στην προστασία δείχνουν έναν αρκετά καλό τύπο προσκόλλησης καθώς το παιδί δικαιολογεί την υπερπροστασία λόγω της έντονης αγάπης που βιώνει (affectionate control). Αντίθετα, υψηλές βαθμολογίες στην προστασία και χαμηλές στη φροντίδα θεωρείται ως η πιο προβληματική καθώς το παιδί όχι μόνο δε βιώνει τη στοργή και την αγάπη αλλά αισθάνεται και ένα συνεχή έλεγχο (affectionless control). Τέλος, χαμηλές βαθμολογίες και στην προστασία και στη φροντίδα δείχνει πως ότι δεν έχει δημιουργηθεί

κανένα είδος δεσμού (neglectful bonding) και το παιδί αισθάνεται ότι ο γονέας είναι πάντα απών (Parker, Tupling & Brown, 1979).

Η επιλογή αυτών των δύο διαστάσεων σε μία τέτοια κλίμακα που μετράει την προσκόλληση δεν είναι τυχαία, καθώς αυτές οι δύο διαστάσεις προτείνονται από πολλές παραγοντικές μελέτες ως βασικές διαστάσεις που φαίνεται να παίζουν καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη του παιδιού αποτελώντας τη βάση των περισσότερων ψυχιατρικών διαταραχών. Τα αποτελέσματα δεν επηρεάζονται από το φύλο ούτε και από την κοινωνικοοικονομική κατάσταση του συμμετέχοντα. Η αξιοπιστία επανεξέτασης της συγκεκριμένης κλίμακας είναι πολύ υψηλή για έως 8-12 μήνες και αρκετά σταθερή για μία περίοδο έως και 10 χρόνια (Parker, 1990).

Για τη παρούσα έρευνα, η κλίμακα εκτός από τη μέτρηση της ποιότητας του γονεϊκού δεσμού θα χρησιμοποιηθεί για να μετρήσει και την ασφαλή προσκόλληση, καθώς ο βέλτιστος δεσμός (optimal bonding) σχετίζεται με τον ασφαλή τύπο προσκόλλησης (secure attachment) από το AAI. Επίσης, δεν υπάρχει σημαντική σχέση μεταξύ των υπόλοιπων τύπων προσκόλλησης και των υπολοίπων δεσμών όπως αναφέρεται στους Manassis, Owens, Adam, West&Sheldon-Keller, (1999).

Επιπλέον, οι ερωτήσεις αυτής της κλίμακας διατυπώθηκαν ξανά αλλά με διαφορετικό τρόπο ώστε να αναφέρουν οι συμμετέχοντες πως συμπεριφέρονται αυτή τη στιγμή οι ίδιοι στα παιδιά τους, τονίζοντας κατ' αυτόν τον τρόπο την διαγενεακή διαβίβαση της συμπεριφοράς. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το εξής: Η αρχική ερώτηση, «Μου μιλούσε με ζεστή και φιλική φωνή» διατυπώνεται σε «Του/της μιλάτε με ζεστή και φιλική φωνή;»

Τέλος, η συγκεκριμένη κλίμακα μεταφράστηκε και επαναμεταφράστηκε για την έρευνα των Αναγίου, Mouzas, Siomos, & Zafirovoulou, (2010) και βρέθηκε ότι ο δείκτης αξιοπιστίας είναι 0.76.

12.3. Κλίμακα γονεϊκής αποδοχής – απόρριψης για ενήλικες - Adult PARQ (Parental Acceptance-Rejection Q're – Adult, Greek version)

Η συγκεκριμένη κλίμακα (Rohner 2005) χρησιμοποιήθηκε ώστε να μετρήσει την αντιλαμβανόμενη γονεϊκή αποδοχή ή απόρριψη. Στη παρούσα κλίμακα ζητούνταν από τους συμμετέχοντες να θυμηθούν πως τους φέρονταν οι γονείς τους στην ηλικία μεταξύ 7-12 ετών. Ειδικότερα, τους δόθηκαν δύο εκδόσεις της συγκεκριμένης κλίμακας, στη μία οι συμμετέχοντες αξιολόγησαν τις εμπειρίες που ανέστυραν από τη μνήμη για τη συμπεριφορά

(αποδοχής-απόρριψης) της μητέρας τους (PARQ Mother) και στην άλλη ενήργησαν ακριβώς με τον ίδιο τρόπο μόνο που ανέσυραν μνήμες για τον πατέρα τους (PARQ Father).

Σε αυτήν την έρευνα χρησιμοποιήθηκε η σύντομη έκδοση (μία για κάθε γονέα) αυτής της κλίμακας που αποτελείται από 24 ερωτήσεις και οι απαντήσεις βαθμολογούνται σε μία τετραβάθμια κλίμακα Likert όπου 1 (σχεδόν πάντα αληθής) και 4 (σχεδόν ποτέ αλήθεια). Οι ερωτήσεις αυτές, μετράνε πως αντιλαμβάνονται οι συμμετέχοντες την αγάπη και τη ζεστασιά, την επιθετικότητα, την αδιαφορία και την παραμέληση και τέλος την απόρριψη από τον κάθε γονέα. Για να εξαχθούν τα αποτελέσματα οι βαθμολογίες των τεσσάρων κλιμάκων αποδοχής-απόρριψης (αγάπη-ζεστασιά, επιθετικότητα, αδιαφορία-παραμέληση, απόρριψη) αθροίζονται (αντιστρέφοντας όμως την κλίμακα ζεστασιά). Οι βαθμολογίες κυμαίνονται από 24 (μέγιστη αντιληπτική αποδοχή) έως 96 (ανώτατο όριο αντιληπτικής απόρριψης). Ορισμένα παραδείγματα ερωτήσεων είναι τα εξής: Η μητέρα μου / πατέρας μου έλεγε καλά λόγια για μένα ή η μητέρα μου / πατέρας μου με χτυπούσε, ακόμα και όταν δεν το άξιζα. Στη παρούσα έρευνα η βαθμολογία 24 δηλώνει τη μέγιστη αντιληπτική απόρριψη ενώ η βαθμολογία 96 τη μέγιστη αντιληπτική αποδοχή

Τέλος, οι δύο εκδόσεις παρουσίασαν υψηλά επίπεδα εσωτερικής συνέπειας Cronbach $\alpha = 0.95$ για την έκδοση του πατέρα και $\alpha = 0,94$ για την έκδοση της μητέρας.

13. ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

Προκειμένου να δοθούν απαντήσεις στις προηγούμενες υποθέσεις, διεξήχθησαν οι απαραίτητες στατιστικές αναλύσεις που σε αυτή την ενότητα παρουσιάζονται συνοπτικά. Για τη στατιστική ανάλυση χρησιμοποιήθηκε το στατιστικό πρόγραμμα IBM SPSS Statistics 21.

Πιο συγκεκριμένα, χρησιμοποιήθηκε το γενικό γραμμικό μοντέλο (general linear model), προκειμένου να πάρουμε το αντίστοιχο μοντέλο ανάλογα με τις ανεξάρτητες μεταβλητές που χρησιμοποιήσαμε. Αναλυτικότερα, τοποθετήσαμε όλες τις ανεξάρτητες μεταβλητές, είδαμε ποιες από αυτές είναι στατιστικά σημαντικές, τις αφαιρέσαμε και πήραμε ένα βέλτιστο μοντέλο (φειδωλό μοντέλο).

Αναλυτικότερα, στις υποθέσεις που ανεξάρτητες μεταβλητές είναι η ανθεκτικότητα και η αντιλαμβανόμενη πατρική και μητρική αποδοχή - απόρριψη χρησιμοποιήθηκε απλή παλινδρόμηση (regression). Στις υποθέσεις που ανεξάρτητη μεταβλητή είναι το φύλο χρησιμοποιήθηκε το T-test για δύο ανεξάρτητα δείγματα ((Independent Samples T-Test). Επίσης, στις υποθέσεις που ανεξάρτητες μεταβλητές ήταν το είδος του γονεϊκού δεσμού και το είδος της σχέσης με τους γονείς, χρησιμοποιήθηκε Ανάλυση Διακύμανσης Μονής

Κατεύθυνσης (One Way Anova). Τέλος, στις υποθέσεις που ανεξάρτητες μεταβλητές ήταν το φύλο, το είδος δεσμού με τον πατέρα και με τη μητέρα, η ανθεκτικότητα, , το είδος της σχέσης με την οποία ανατράφηκαν από του γονείς, τον τρόπο που οι γονείς συμπεριφέρονταν στους ίδιους και στα αδέρφια τους και τον τρόπο που συμπεριφέρονται στα δικά τους παιδιά ανάλογα με τις ανάγκες του χρησιμοποιήθηκε η Ανάλυση Συνδιακύμανσης (ANCOVA).

13.1. Παραγοντική ανάλυση

Για να εξαχθούν οι παράγοντες από τις κλίμακες που χρησιμοποιήθηκαν στην παρούσα εργασία, χρησιμοποιήθηκε το μοντέλο της παραγοντικής ανάλυσης (factor analysis) με τη μέθοδο των κύριων συνιστωσών (principal components). Αναλυτικότερα, χρησιμοποιήθηκε ο έλεγχος «KMO and Bartlett's test of sphericity» που εξετάζει αν ο πίνακας συσχετίσεων περιέχει στατιστικά σημαντικές διακυμάνσεις. Πιο συγκεκριμένα, για να ελεγχθεί η καταλληλότητα της παραγοντικής ανάλυσης εφαρμόζεται το τεστ KMO ο οποίος συγκρίνει τους παρατηρούμενους συντελεστές συσχέτισης με τους συντελεστές μερικής συσχέτισης το οποίο πρέπει να έχει τιμή $KMO > 0,5$ για να μπορέσει να γίνει η παραγοντική ανάλυση. Από την άλλη για να ελεγχθεί το γεγονός της ύπαρξης συσχετίσεων μεταξύ των μεταβλητών, πραγματοποιείτε ο έλεγχος σφαιρικότητας του Bartlett (Bartlett's test of sphericity), στον οποίο γίνεται έλεγχος για το αν η μηδενική υπόθεση απορρίπτεται ή όχι. Επίσης, χρησιμοποιήθηκε το «ScreePlot» (γράφημα ιδιοτιμών), για την επιλογή τον αριθμό των παραγόντων που θα περιληφθούν στο μοντέλο μέσω της αξιολόγησης ενός αριθμού ιδιοτιμών που είναι σημαντικά μεγαλύτερες από άλλες. Τέλος, για να απλοποιηθεί η ερμηνεία των παραγόντων πραγματοποιήθηκε η μέθοδος της ορθογωνικής περιστροφής (Rotation) και «varimax» περιστροφή των παραγόντων. Η παραπάνω παραγοντική ανάλυση πραγματοποιήθηκε από το στατιστικό λογισμικό IBM SPSS Statistics 21 (Analyze, Dimension Reduction, Factor).

13.1.1. Παραγοντική ανάλυση κλίμακας ανθεκτικότητας (Connor-Davidson, CD-RISC).

Πίνακας 1: Τεστ KMO and Bartlett

Κριτήριο καταλληλότητας KMO		,861
Κριτήριο	Approx. Chi-Square	1228,840
σφαιρικότητας	του Βαθμοί ελευθερίας	276
Bartlett	P-Value.	,000

Ζεύγος στατιστικών υποθέσεων:

H_0 : Οι συσχετίσεις είναι περίπου μηδενικές

H_1 : Υπάρχει συσχέτιση

Για να δούμε αν μπορούμε να κάνουμε παραγοντική ανάλυση στην κλίμακα Ανθεκτικότητας, ο παραπάνω πίνακας μας δείχνει αν τα δεδομένα μας μπορούν να χρησιμοποιηθούν για αυτόν τον σκοπό. Αναλυτικότερα, το τεστ KMO έχει τιμή ίση με $0,861 > 0,5$ και το P-Value είναι μικρότερο από κάθε σύνηθες επίπεδο σημαντικότητας ($p < 0,01$), άρα απορρίπτουμε την H_0 , γεγονός που δηλώνει πως μπορεί να πραγματοποιηθεί παραγοντική ανάλυση.

Πίνακας 2: Ποσοστό διακύμανσης παραγόντων

Παράγοντες	Αρχικές Ιδιοτιμές		
	Σύνολο	Μεταβλητότητα %	Αθροιστικότητα %
1	7,348	30,617	30,617
2	1,912	7,966	38,583
3	1,512	6,300	44,883
4	1,439	5,996	50,879
5	1,163	4,846	55,725

Μετά την περιστροφή των ορθογώνιων αξόνων με τη μέθοδο «Varimax», η παραγοντική ανάλυση έδωσε έξι παράγοντες. Επειδή όμως ο 5^{ος} με τον 6^ο παράγοντα είχαν περίπου το ίδιο νοηματικό περιεχόμενο, δώσαμε την εντολή (Extraction, Fixed of Factor) να μας βγάλει πέντε παράγοντες, οι οποίοι μεταφράζουν το 55,7% του συνόλου του δείγματος. Αναλυτικότερα, ο 1^{ος} παράγοντας ερμηνεύει το μεγαλύτερο ποσοστό της συνολικής διακύμανσης όλων των μεταβλητών και πιο συγκεκριμένα το 30,6 %, ο 2^{ος} παράγοντας το 7,97%, ο 3^{ος} το 6,3%, ο 4^{ος} το 6% και ο 5^{ος} το 4,85%. Οι πληροφορίες αυτές φαίνονται και στον παραπάνω πίνακα.

Πίνακας 3: Πίνακας φορτίων των παραγόντων μετά την περιστροφή

	Παράγοντες				
	1	2	3	4	5
12 Όταν τα πράγματα φαίνονται χωρίς ελπίδα, εγώ δεν παραιτούμαι	,605	,219	,061	,280	-,103
13 Ξέρω που να στραφώ για βοήθεια	,430	,273	,202	-,200	,014
14 Όταν βρίσκομαι κάτω από πίεση, συγκεντρώνομαι και σκέφτομαι καθαρά	,529	,326	,228	-,412	-,153
15 Προτιμώ να παίρνω το προβάδισμα στην επίλυση προβλημάτων	,691	,245	,073	,092	-,151
17 Με θεωρώ δυνατό άτομο	,564	,515	,218	,095	,009
18 Μπορώ να παίρνω μη δημοφιλείς ή δύσκολες αποφάσεις	,751	,153	,075	,257	,121
19 Μπορώ να χειρίζομαι δυσάρεστα συναισθήματα	,640	,270	,023	-,142	,121
20 Έχω ανάγκη να ακολουθώ τη διαίσθησή μου	,464	-,282	,063	,132	,552
21 Έχω ισχυρή αίσθηση σκοπού	,664	,020	,267	,294	-,053
23 Μου αρέσουν οι προκλήσεις	,550	,207	,376	,092	,009
16 Δεν αποθαρρύνομαι εύκολα από την αποτυχία	,484	,503	,202	,075	-,146
1 Μπορώ να προσαρμόζομαι στην αλλαγή	,252	,653	,037	,003	-,058
4 Μπορώ να τα βγάλω πέρα με ό,τι μου προκύπτει	,426	,635	-,007	,129	-,050
5 Προηγούμενες επιτυχίες μου δίνουν αυτοπεποίθηση για καινούριες προκλήσεις	,120	,680	,212	,125	,025
6 Βλέπω την εύθυμη πλευρά των πραγμάτων	,060	,685	-,041	,193	,224
11 Μπορώ να επιτυγχάνω τους στόχους μου	,355	,459	,323	,176	-,152
22 Νιώθω ότι έχω τον έλεγχο της ζωής μου	,311	,371	,498	,077	,094
24 Εργάζομαι για να επιτυγχάνω τους στόχους μου	,260	,110	,786	,091	-,142
25 Καμαρώνω για τα επιτεύγματά μου	,034	,005	,775	,108	,134
2 Έχω στενές και ασφαλείς σχέσεις	,185	,283	,202	,341	-,295
7 Το να αντεπεξέρχομαι στο στρες μου δίνει δύναμη ή ασθένεια	,109	,234	,056	,597	,124
10 Κάνω την καλύτερη δυνατή προσπάθεια, ό,τι και να γίνει	,168	,108	,187	,744	,035
3 Μερικές φορές η μοίρα και ο Θεός μπορούν να βοηθήσουν	,033	,137	-,084	-,071	,748
9 Τα πράγματα συμβαίνουν για κάποιο λόγο	-,218	,028	,190	,242	,709

Στον παραπάνω πίνακα παρατηρείται πως οι πρώτες δέκα ερωτήσεις φορτώνουν στον πρώτο παράγοντα καθώς οι τιμές είναι μεγαλύτερες στην πρώτη στήλη απ' ότι είναι στις υπόλοιπες τέσσερις και αναφέρονται στην εμπιστοσύνη του ατόμου στο ένστικτό του και δυνατότητα επίλυσης προβλημάτων. Οι επόμενες έξι ερωτήσεις φορτώνουν στον δεύτερο παράγοντα και αναφέρονται στη θετική αποδοχή της αλλαγής και την προσαρμογή του ατόμου ώστε να επιτύχει τους στόχους του. Οι άλλες τρεις φορτώνουν στον τρίτο παράγοντα και αναφέρονται στον έλεγχο που έχει το άτομο για τη ζωή του και τα υψηλά κριτήρια και στόχους που θέτει. Οι άλλες τρεις φορτώνουν στον τέταρτο παράγοντα και αναφέρονται στην

ενδυναμωτική επίδραση του στρες, στις στενές σχέσεις με άλλα άτομα και στην προσωπική επάρκεια του ατόμου και οι τελευταίες δύο φορτώνουν στο πέμπτο και τελευταίο παράγοντα και αναφέρονται σε πνευματικού χαρακτήρα επιρροές.

Επίσης, στον Πίνακα 3 φαίνεται πως υπάρχουν κάποιες ερωτήσεις που φορτώνουν με περίπου ίδιες τιμές και σε άλλους παράγοντες. Ειδικότερα, η ερώτηση «Με θεωρώ δυνατό άνθρωπο» βλέπουμε πως φορτώνει και στον δεύτερο παράγοντα και θα μπορούσε να ενταχθεί και σε αυτόν, διότι όντας κάποιος δυνατός μπορεί να προσαρμοστεί καλύτερα. Άλλες ερωτήσεις που φορτώνουν εξίσου όχι μόνο σε ένα παράγοντα είναι: «Δεν αποθαρρύνομαι εύκολα από την αποτυχία» και «Έχω στενές και ασφαλείς σχέσεις». Αρχικά, η ερώτηση «Έχω στενές και ασφαλείς σχέσεις», παρατηρούμε πως φορτώνει στο δεύτερο παράγοντα και στον τέταρτο παράγοντα αλλά με αρνητικό πρόσημο. Η παραπάνω ερώτηση θα μπορούσε να ενταχθεί στο δεύτερο παράγοντα, διότι η δημιουργία ασφαλών σχέσεων θα μπορούσε να ερμηνευθεί πως το άτομο, θα μπορούσε να προσαρμοστεί σε αντίξοες συνθήκες έχοντας κάποιον κοντινό του άνθρωπο ως σύμμαχο. Επίσης, θα μπορούσε να ενταχθεί και στον τέταρτο παράγοντα καθώς αφού έχει αρνητική φόρτωση σε αυτόν, το άτομο πιστεύει πως θα μπορούσε να ξεπεράσει οποιοδήποτε αδιέξοδο συνάπτοντας μια πραγματική και ρεαλιστική σχέση και όχι να αναζητά απαντήσεις πνευματικού περιεχομένου. Τέλος, η ερώτηση «Δεν αποθαρρύνομαι εύκολα από την αποτυχία», μπορεί να ενταχθεί και στον πρώτο παράγοντα και αυτό συμβαίνει διότι η μη αποθάρρυνση από την αποτυχία μπορεί να ερμηνευθεί ως εμπιστοσύνη στον εαυτό του και στο ένστικτό του προκειμένου να μπορέσουν επιλύσουν διάφορα προβλήματα που θα εμφανιστούν κατά τη διάρκεια της ζωής τους.

Συγκρίνοντας τους παράγοντες που εξήχθησαν από τη συγκεκριμένη έρευνα με τους παράγοντες που βρήκαν οι Connor & Davidson (2003) μπορούμε να παρατηρήσουμε κάποιες ομοιότητες και διαφορές. Αυτές οι ομοιότητες και διαφορές πιθανώς να οφείλονται στο γεγονός πως το δείγμα της συγκεκριμένης έρευνας (διαζευγμένοι) αποτέλεσαν μια ειδική ομάδα και δε δόθηκε στο γενικό πληθυσμό. Οι ομοιότητες που μπορούν να αναφερθούν είναι πως η συγκεκριμένη παραγοντική ανάλυση έδειξε πέντε παράγοντες, όπως ακριβώς συνέβη και στους Connor&Davidson. Όμως, οι πέντε παράγοντες που βρέθηκαν στην παρούσα έρευνα διαφέρουν σε κάποια σημεία από τους παράγοντες που βρήκαν οι παραπάνω ερευνητές. Αναλυτικότερα, κάποιες ομοιότητες μπορούν να βρεθούν στο πρώτο παράγοντα της έρευνας μας και στο δεύτερο παράγοντα των Connor&Davidson καθώς και οι δύο αναφέρονται ως επί τω πλείστον στην εμπιστοσύνη του προσωπικού ενστίκτου. Αντίθετα, ο πέμπτος παράγοντας που βρέθηκε είναι τελείως όμοιος με τον πέμπτο παράγοντα των Connor&Davidson, καθώς και

οι δύο αναφέρονται σε πνευματικού περιεχομένου επιρροές. Αυτή η ομοιότητα πιθανώς να υφίσταται λόγω του ότι οι συγκεκριμένες επιρροές ακολουθούν ένα ορισμένο μοτίβο και μπορούν να ερμηνευθούν με ένα συγκεκριμένο τρόπο χωρίς να υπάρχουν παρερμηνείες. Διαφορετικές ωστόσο, είναι οι ερμηνείες για τους υπόλοιπους παράγοντες. Ο δεύτερος παράγοντας της παρούσας έρευνας, αναφέρεται στη θετική αποδοχή της αλλαγής και πως αυτή επηρεάζει την προσαρμογή του ατόμου. Αντίθετα ο παράγοντας που αναφέρει τη θετική αποδοχή της αλλαγής σύμφωνα με τους Connor&Davidson σχετίζεται με τις ασφαλείς σχέσεις. Ο τρίτος παράγοντας της συγκεκριμένης έρευνας, αναφέρεται στον έλεγχο που έχει το άτομο για τη ζωή του και τα υψηλά κριτήρια και στόχους που θέτει. Αντιθέτως, ο παράγοντας που αναφέρεται για τα υψηλά κριτήρια στο μοντέλο των παραπάνω ερευνητών σχετίζεται με άλλες πτυχές, όπως είναι η επιμονή. Τέλος, δεν υπάρχει καμία σχέση μεταξύ του τέταρτου παράγοντα και στα δύο μοντέλα. Στην παρούσα έρευνα, ο τέταρτος παράγοντας αναφέρεται στην ενδυναμωτική επίδραση του στρες, στις στενές σχέσεις με άλλα άτομα και στην προσωπική επάρκεια του ατόμου, ενώ στην ανάλυση των Connor&Davidson αναφέρεται στον έλεγχο. Συμπεραίνοντας, παρατηρείται πως οι παράγοντες μεταξύ τους, έχουν ως ένα μικρό βαθμό κάποιες ομοιότητες αλλά συμπληρώνονται από διαφορετικές ερωτήσεις σε σύγκριση με την παραγοντική ανάλυση των Connor&Davidson αλλάζοντας την ερμηνευσιμότητα τους.

Σε αυτήν την έρευνα, κάποιες από τις ερωτήσεις της κλίμακας Connor-Davidson, CD-RISC φορτώνουν σε παραπάνω από ένα παράγοντα. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την αφαίρεση τους. οι ερωτήσεις που αφαιρέθηκαν είναι οι εξής: «Με θεωρώ δυνατό άνθρωπο», «Δεν αποθαρρύνομαι εύκολα από την αποτυχία» και «Έχω στενές και ασφαλείς σχέσεις». Αφαιρώντας τις παραπάνω ερωτήσεις, η κλίμακα τώρα αποτελείται από 21 ερωτήσεις και η βαθμολογία της ανθεκτικότητας διαμορφώνεται ως εξής : 0 (ελάχιστος βαθμός ανθεκτικότητας) – 105 (μέγιστος βαθμός ανθεκτικότητας).

13.1.2. Παραγοντική ανάλυση κλίμακας PARQ Father (Πατέρα)

Πίνακας 4: Τεστ KMO and Bartlett

Κριτήριο καταλληλότητας KMO	,940
Approx. Chi-Square	2537,630
Κριτήριο σφαιρικότητας του Bartlett	276
Βαθμοί ελευθερίας	276
P-Value.	,000

Ζεύγος στατιστικών υποθέσεων:

H₀: Οι συσχετίσεις είναι περίπου μηδενικές

H₁: Υπάρχει συσχέτιση

Με τον ίδιο τρόπο για να δούμε αν μπορούμε να κάνουμε παραγοντική ανάλυση στην κλίμακα PARQ με τις ερωτήσεις που σχετίζονται με τον πατέρα, ο παραπάνω πίνακας μας δείχνει αν τα δεδομένα μας μπορούν να χρησιμοποιηθούν για αυτόν τον σκοπό. Αναλυτικότερα, το τεστ KMO έχει τιμή ίση με 0,940>0,5 και το P-Value είναι μικρότερο από κάθε σύνηθες επίπεδο σημαντικότητας ($p<0,01$), άρα απορρίπτουμε την H₀, γεγονός που δηλώνει πως μπορεί να πραγματοποιηθεί παραγοντική ανάλυση.

Πίνακας 5: Ποσοστό διακύμανσης παραγόντων

Παράγοντες	Αρχικές Ιδιοτιμές		
	Σύνολο	Μεταβλητότητα %	Αθροιστικότητα %
1	12,288	51,200	51,200
2	1,907	7,946	59,146
3	1,193	4,973	64,119
4	1,047	4,362	68,481

Μετά την περιστροφή των ορθογώνιων αξόνων με τη μέθοδο «Varimax», η παραγοντική ανάλυση έδωσε τέσσερις παράγοντες, οι οποίοι μεταφράζουν το 68,5% του συνόλου του δείγματος. Αναλυτικότερα, ο 1^{ος} παράγοντας ερμηνεύει το μεγαλύτερο ποσοστό της συνολικής διακύμανσης όλων των μεταβλητών και πιο συγκεκριμένα το 51,2 %, ο 2^{ος} παράγοντας το 7,95%, ο 3^{ος} το 4,97% και ο 4^{ος} το 4,36% .Τις πληροφορίες αυτές τις αντλούμε από τον παραπάνω πίνακα.

Στον παρακάτω πίνακα παρατηρείται πως οι εννιά πρώτες ερωτήσεις φορτώνουν στον πρώτο παράγοντα καθώς οι τιμές είναι μεγαλύτερες στην πρώτη στήλη απ' ότι είναι στις υπόλοιπες τρεις και αναφέρονται στην αντιλαμβανόμενη αγάπη και ζεστασιά του πατέρα προς το παιδί. Οι επόμενες επτά ερωτήσεις φορτώνουν στον δεύτερο παράγοντα και αναφέρονται στην αντιλαμβανόμενη απόρριψη αλλά και σε γενικές γραμμές αντιπάθεια του πατέρα προς το παιδί. Οι άλλες τέσσερις φορτώνουν στον τρίτο παράγοντα και αναφέρονται στην αντιλαμβανόμενη επιθετικότητα του πατέρα. Από την άλλη, οι τελευταίες τέσσερις αναφέρονται στην αντιλαμβανόμενη αδιαφορία και παραμέληση του πατέρα.

Επιπροσθέτως, στον πίνακα 6 παρατηρείται πως υπάρχει μία ερώτηση που φορτώνει σε παραπάνω από έναν παράγοντα. Πιο συγκεκριμένα, η ερώτηση « Ό,τι και αν έκανα, νόμιζε ότι τα άλλα παιδιά συμπεριφέρονταν καλύτερα από μένα» βλέπουμε πως φορτώνει και στο

δεύτερο αλλά και στον τρίτο παράγοντα. Η ερώτηση αυτή έχει παρόμοιες τιμές στον τρίτο παράγοντα διότι το παιδί μπορεί να λαμβάνει την απόρριψη του πατέρα και ως μία μορφή επιθετικότητας ως προς το πρόσωπο του.

Πίνακας 6: Πίνακας φορτίων των παραγόντων μετά την περιστροφή

	Παράγοντες			
	1	2	3	4
1 (Πατέρας) Έλεγε καλά λόγια για μένα	,719	-,212	-,334	-,098
3 (Πατέρας) Με διευκόλυνε με τον τρόπο του να του μιλώ για πράγματα που ήταν σημαντικά για μένα	,693	-,127	-,286	-,383
9 (Πατέρας) Έδειχνε πραγματικά ενδιαφέρον για τις δραστηριότητές μου.	,688	-,349	,052	-,364
12 (Πατέρας) Με έκανε να νιώθω ότι με θέλει και με χρειάζεται.	,699	-,300	-,051	,113
13 (Πατέρας) Μου έδινε πολλή σημασία.	,784	-,221	-,148	-,325
17 (Πατέρας) Με έκανε να αισθάνομαι ότι ασχολούμαι με σημαντικά πράγματα	,760	-,116	-,265	-,236
19 (Πατέρας) Ενδιαφερόταν για το τι σκέφτομαι και ήθελε να το συζητώ μαζί του.	,757	-,221	-,245	-,332
22 (Πατέρας) Μου έδειχνε την αγάπη του.	,633	-,509	-,176	-,189
24 (Πατέρας) Μου συμπεριφερόταν με στοργή και καλοσύνη.	,678	-,379	-,198	-,317
5 (Πατέρας) Με έβλεπε ως μεγάλο μπελά.	-,258	,694	,251	,230
8 (Πατέρας) Φαινόταν να με αντιπαθεί.	-,346	,780	,212	,150
11 (Πατέρας) Με αγνοούσε όταν του ζητούσα βοήθεια.	-,453	,663	,094	,321
14 (Πατέρας) Έκανε τα πάντα για να με στεναχωρεί.	-,182	,622	,322	,214
16 (Πατέρας) Με έκανε να νιώθω ότι δε μ' αγαπά, αν έκανα κάποια αταξία.	-,199	,524	,384	,412
20 (Πατέρας) Ό,τι και αν έκανα, νόμιζε ότι τα άλλα παιδιά συμπεριφέρονταν καλύτερα από μένα.	-,374	,411	,396	,211
21 (Πατέρας) Μου έδειχνε ότι δεν με θέλει.	-,185	,738	,315	,060
4 (Πατέρας) Με χτυπούσε ακόμη κι αν μερικές φορές δεν το άξιζα	-,114	,216	,777	,130
6 (Πατέρας) Με τιμωρούσε πολύ αυστηρά όταν θύμωνε	-,193	,229	,816	,134
10 (Πατέρας) Μου έλεγε πολλά σκληρά λόγια.	-,292	,487	,572	,084
18 (Πατέρας) Με φοβέριζε ή με απειλούσε όταν έκανα κάποιο λάθος.	-,248	,325	,618	,341
2 (Πατέρας) Δε μου έδινε καθόλου σημασία	-,164	,052	,133	,725
7 (Πατέρας) Ήταν πάντοτε πολύ απασχολημένος για να απαντήσει στις ερωτήσεις μου.	-,491	,228	,117	,618
15 (Πατέρας) Ξεχνούσε σημαντικά πράγματα που νομίζω θα έπρεπε να θυμάται.	-,392	,361	,103	,599
23 (Πατέρας) Με αγνοούσε όσο δεν έκανα κάτι που τον ενοχλεί.	-,157	,297	,297	,657

13.1.3. Παραγοντική ανάλυση κλίμακας PARQ Mother (Μητέρας)

Πίνακας 7: Τεστ KMO and Bartlett

Κριτήριο καταλληλότητας KMO	,945	
Approx. Chi-Square	2757,995	
Κριτήριο σφαιρικότητας του Bartlett	Βαθμοί ελευθερίας	276
P-Value.	,000	

Ζεύγος στατιστικών υποθέσεων:

H_0 : Οι συσχετίσεις είναι περίπου μηδενικές

H_1 : Υπάρχει συσχέτιση

Με τον ίδιο τρόπο για να δούμε αν μπορούμε να κάνουμε παραγοντική ανάλυση στην κλίμακα PARQ με τις ερωτήσεις που σχετίζονται με την μητέρα, ο παραπάνω πίνακας μας δείχνει αν τα δεδομένα μας μπορούν να χρησιμοποιηθούν για αυτόν τον σκοπό. Αναλυτικότερα, το τεστ KMO έχει τιμή ίση με $0,945 > 0,5$ και το P-Value είναι μικρότερο από κάθε σύνηθες επίπεδο σημαντικότητας ($p < 0,01$), άρα απορρίπτουμε την H_0 , γεγονός που δηλώνει πως μπορεί να πραγματοποιηθεί παραγοντική ανάλυση.

Πίνακας 8: Ποσοστό διακύμανσης παραγόντων

Παράγοντες	Αρχικές Ιδιοτιμές		
	Σύνολο	Μεταβλητότητα %	Αθροιστικότητα %
1	13,269	55,289	55,289
2	1,611	6,714	62,003
3	1,045	4,355	66,358

Μετά την περιστροφή των ορθογώνιων αξόνων με τη μέθοδο «Varimax», η παραγοντική ανάλυση έδωσε τρεις παράγοντες, οι οποίοι μεταφράζουν το 66,36% του συνόλου του δείγματος. Αναλυτικότερα, ο 1^{ος} παράγοντας ερμηνεύει το μεγαλύτερο ποσοστό της συνολικής διακύμανσης όλων των μεταβλητών και πιο συγκεκριμένα το 55,3 %, ο 2^{ος} παράγοντας το 6,7% και ο τρίτος το 4,36%.

Πίνακας 9: Πίνακας φορτίων των παραγόντων μετά την περιστροφή

	Παράγοντες		
	1	2	3
1 (Μητέρα) Έλεγε καλά λόγια για μένα.	,640	-,432	-,175
3 (Μητέρα) Με διευκόλυνε με τον τρόπο του να της μιλώ για πράγματα που ήταν σημαντικά για μένα.	,699	-,326	-,240
9 (Μητέρα) Έδειχνε πραγματικά ενδιαφέρον για τις δραστηριότητές μου.	,813	-,123	-,207
12 (Μητέρα) Με έκανε να νιώθω ότι με θέλει και με χρειάζεται.	,705	-,270	-,052
13 (Μητέρα) Μου έδινε πολλή σημασία.	,570	-,277	-,421
17 (Μητέρα) Με έκανε να αισθάνομαι ότι ασχολούμαι με σημαντικά πράγματα	,748	-,255	-,266
19 (Μητέρα) Ενδιαφερόταν για το τι σκέφτομαι και ήθελε να το συζητώ μαζί της.	,700	-,197	-,390
22 (Μητέρα) Μου έδειχνε την αγάπη της.	,799	-,284	-,241
24 (Μητέρα) Μου συμπεριφερόταν με στοργή και καλοσύνη.	,731	-,449	-,242
4 (Μητέρα) Με χτυπούσε ακόμη κι αν μερικές φορές δεν το άξιζα.	-,108	,761	,187
5 (Μητέρα) Με έβλεπε ως μεγάλο μπελά.	-,375	,629	,252
6 (Μητέρα) Με τιμούσε πολύ αυστηρά όταν θύμωνε.	-,248	,762	,224
10 (Μητέρα) Μου έλεγε πολλά σκληρά λόγια.	-,368	,712	,234
8 (Μητέρα) Φαινόταν να με αντιπαθεί.	-,460	,550	,419
14 (Μητέρα) Έκανε τα πάντα για να με στεναχωρεί.	-,500	,536	,321
16 (Μητέρα) Με έκανε να νιώθω ότι δε μ' αγαπά, αν έκανα κάποια αταξία.	-,316	,594	,487
18 (Μητέρα) Με φοβέριζε ή με απειλούσε όταν έκανα κάποιο λάθος.	-,275	,778	,160
20 (Μητέρα) Ό,τι και αν έκανα, νόμιζε ότι τα άλλα παιδιά συμπεριφέρονταν καλύτερα από μένα	-,448	,587	,229
21 (Μητέρα) Μου έδειχνε ότι δεν με θέλει.	-,484	,508	,484
23 (Μητέρα) Με αγνοούσε όσο δεν έκανα κάτι που την ενοχλεί.	-,304	,459	,529
11 (Μητέρα) Με αγνοούσε όταν της ζητούσα βοήθεια.	-,261	,558	,560
2 (Μητέρα) Δε μου έδινε καθόλου σημασία.	-,412	,342	,441
7 (Μητέρα) Ήταν πάντοτε πολύ απασχολημένη για να απαντήσει στις ερωτήσεις μου.	-,334	,151	,745
15 (Μητέρα) Ξεχνούσε σημαντικά πράγματα που νομίζω θα έπρεπε να θυμάται.	-,122	,264	,794

Στον παραπάνω πίνακα παρατηρείται πως υπάρχουν τρεις παράγοντες. Αναλυτικότερα, οι πρώτες εννιά ερωτήσεις φορτώνουν στον πρώτο παράγοντα και αναφέρονται στην

αντιλαμβανόμενη ζεστασιά και αγάπη της μητέρας προς το παιδί. Οι επόμενες δέκα ερωτήσεις φορτώνουν στο δεύτερο παράγοντα, οι οποίες με τη σειρά τους αναφέρονται στην αντιλαμβανόμενη επιθετικότητα και απόρριψη της μητέρας προς το παιδί. Ο τρίτος και τελευταίος παράγοντας φορτώνεται από τις επόμενες πέντε ερωτήσεις και αναφέρεται στην αντιλαμβανόμενη αδιαφορία και παραμέληση της μητέρας προς το παιδί.

Στον ίδιο πίνακα παρατηρούμε πως υπάρχουν ερωτήσεις που φορτώνουν σε παραπάνω από έναν παράγοντα. Αναλυτικότερα, αυτές οι ερωτήσεις είναι οι εξής: «Έκανε τα πάντα για να με στεναχωρεί», «Μου έδειχνε ότι δεν με θέλει», «Με αγνοούσε όταν της ζητούσα βοήθεια» και τέλος «Δε μου έδινε καθόλου σημασία». Η ερώτηση : «Έκανε τα πάντα για να με στεναχωρεί» βλέπουμε πως φορτώνει εκτός από το δεύτερο παράγοντα και στον πρώτο αλλά με αρνητικό πρόσημο. Το ίδιο συμβαίνει και με τις ερωτήσεις «Μου έδειχνε ότι δεν με θέλει» και «Δε μου έδινε καθόλου σημασία» καθώς φορτώνουν και αυτές με αρνητικό πρόσημο στον πρώτο παράγοντα. Αυτό μπορεί να οφείλεται στο γεγονός πως η μητέρα είναι δύσκολο να έχει αδιάφορες και επιθετικές συμπεριφορές προς τα παιδιά τους. Τέλος, η ερώτηση «Με αγνοούσε όταν της ζητούσα βοήθεια» φορτώνει εκτός του τρίτου παράγοντα και στο δεύτερο διότι το παιδί πιθανώς να αντιλαμβάνεται την αδιαφορία της μητέρας ως μια μορφή επιθετικότητας και απόρριψης.

Παρατηρώντας, στη παρούσα έρευνα τους παράγοντες που εξήχθησαν από τη κλίμακα PARQ τόσο του πατέρα όσο και της μητέρας σε σχέση με τους παράγοντες που ανέφερε ο Rohner (2005) παρατηρούνται κάποιες ομοιότητες και διαφορές (όπως αναφέρεται στους Giaouzi & Giovazolias, 2015). Αρχικά, πρέπει να επισημανθεί πως αυτές οι ομοιότητες και διαφορές, πιθανώς να οφείλονται στο δείγμα της συγκεκριμένης έρευνας καθώς δε δόθηκε στο γενικό πληθυσμό αλλά σε διαζευγμένους ενήλικες. Οι ομοιότητες που παρατηρούνται είναι πως η κλίμακα PARQ του πατέρα έχει τον ίδιο αριθμό παραγόντων (τέσσερεις) έτσι όπως βρέθηκαν και από τον Rohner (2005). Η κατηγοριοποίηση των παραγόντων έχει ως εξής: αγάπη-ζεστασιά, επιθετικότητα, αδιαφορία-παραμέληση, απόρριψη. Αντιθέτως, η κλίμακα PARQ της μητέρας παρουσιάζει τρεις παράγοντες αντί για τέσσερεις δείχνοντας έτσι πως τα παιδιά αντιλαμβάνονται διαφορετικά τη γενικότερη αποδοχή ή απόρριψη των γονέων. Πιο συγκεκριμένα, οι παράγοντες που βρέθηκαν στη κλίμακα PARQ της μητέρας φαίνεται να συγχωνεύονται μεταξύ τους. Ειδικότερα, αντίθετα από το γενικό τρόπο κατηγοριοποίησης των παραγόντων παρατηρούμε πως οι παράγοντες επιθετικότητα και απόρριψη συγχωνεύονται στη κλίμακα PARQ της μητέρας. Αυτό μπορεί να οφείλεται στο γεγονός πως οι μητέρες είναι πιο κοντά στα παιδιά τους, δεν είναι τόσο αυστηρές, ο ρόλος της είναι καθαρά η ανατροφή των

παιδιών και αυτό έχει ως αποτέλεσμα τα παιδιά να μη μπορούν να διακρίνουν όλες τις πτυχές της απόρριψης. Αντιθέτως, ο ρόλος του πατέρα είναι πιο αποστασιοποιημένος όσον αφορά την ανατροφή των παιδιών και αυτό πιθανώς να έχει σημασία στη διάκριση περισσότερων πτυχών της απόρριψης όπως είναι η επιθετικότητα, αδιαφορία/παραμέληση. Ο διαφορετικός ρόλος των γονέων στην ανατροφή των παιδιών φαίνεται και από τις έρευνες των Putallaz και συν, αλλά και των Deković & Raboteg-Šarić (όπως αναφέρεται στους Klarin, Prorokovic & Simunic, 2014).

Οι ερωτήσεις, τόσο του PARQ που αφορά τη μητέρα όσο και του PARQ που αφορά τον πατέρα, που φορτώνουν σε παραπάνω από έναν παράγοντα, αφαιρέθηκαν. Έτσι, στη κλίμακα PARQ που αφορά τον πατέρα, αφαιρέθηκε η ερώτηση «Ό,τι και αν έκανα, νόμιζε ότι τα άλλα παιδιά συμπεριφέρονταν καλύτερα από μένα» και οι ερωτήσεις που έχει η συγκεκριμένη κλίμακα είναι 23. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα στη παρούσα έρευνα η βαθμολογία 23 δηλώνει τη μέγιστη αντιληπτική απόρριψη από μεριάς του πατέρα ενώ η βαθμολογία 92 τη μέγιστη αντιληπτική αποδοχή από τον πατέρα. Όσον αφορά τη κλίμακα PARQ της μητέρας αφαιρέθηκαν οι ερωτήσεις «Έκανε τα πάντα για να με στεναχωρεί», «Μου έδειχνε ότι δεν με θέλει», «Με αγνοούσε όταν της ζητούσα βοήθεια» και τέλος «Δε μου έδινε καθόλου σημασία». Αυτό έχει ως αποτέλεσμα στη συγκεκριμένη έρευνα η κλίμακα να έχει 20 ερωτήσεις και η βαθμολογία να διαμορφώνεται ως εξής : 20 που δηλώνει τη μέγιστη αντιληπτική απόρριψη από τη μητέρα και 80 που δηλώνει τη μέγιστη αντιληπτική αποδοχή.

13.1.4. Παραγοντική ανάλυση κλίμακας PBI (Μητέρας)

Πίνακας 10: Τεστ KMO and Bartlett

Κριτήριο καταλληλότητας KMO	,903
Approx. Chi-Square	2064,227
Κριτήριο σφαιρικότητας του Bartlett	300
Βαθμοί ελευθερίας	300
P-Value.	,000

Ζεύγος στατιστικών υποθέσεων:

H₀: Οι συσχετίσεις είναι περίπου μηδενικές

H₁: Υπάρχει συσχέτιση

Από τον παραπάνω πίνακα αντλούμε πληροφορίες για το αν θα κάνουμε παραγοντική ανάλυση στην κλίμακα PBI με τις ερωτήσεις που σχετίζονται με την μητέρα. Ο παραπάνω πίνακας μας δείχνει αν τα δεδομένα μας μπορούν να χρησιμοποιηθούν για αυτόν τον σκοπό. Αναλυτικότερα, το τεστ KMO έχει τιμή ίση με $0,903 > 0,5$ και το P-Value είναι μικρότερο από κάθε σύνηθες επίπεδο σημαντικότητας ($p < 0,01$), άρα απορρίπτουμε την H_0 , γεγονός που δηλώνει πως μπορεί να πραγματοποιηθεί παραγοντική ανάλυση.

Πίνακας 11: Ποσοστό διακύμανσης παραγόντων

Παράγοντες	Αρχικές Ιδιοτιμές		
	Σύνολο	Μεταβλητότητα %	Αθροιστικότητα %
1	9,380	37,521	37,521
2	2,969	11,874	49,395

Μετά την περιστροφή των ορθογώνιων αξόνων με τη μέθοδο «Varimax», η παραγοντική ανάλυση έδωσε τέσσερις παράγοντες. Επειδή όμως ο 3^{ος} και ο 4^{ος} παράγοντας είχαν περίπου το ίδιο νοηματικό περιεχόμενο, δώσαμε την εντολή (Extraction, FixedofFactor) να μας βγάλει δύο παράγοντες, οι οποίοι μεταφράζουν το 49,4% του συνόλου του δείγματος. Αναλυτικότερα, ο πρώτος παράγοντας ερμηνεύει το μεγαλύτερο ποσοστό της συνολικής διακύμανσης όλων των μεταβλητών και πιο συγκεκριμένα το 37,5 % και ο δεύτερος παράγοντας το 11,9 %.

Από τον παρακάτω πίνακα φαίνεται πως οι πρώτες δώδεκα ερωτήσεις φορτώνουν στο πρώτο παράγοντα και το νοηματικό του περιεχόμενο αναφέρεται στη φροντίδα που δηλώνει η μητέρα προς το παιδί. Από την άλλη, οι επόμενες δεκατρείς ερωτήσεις φορτώνουν στον δεύτερο παράγοντα και αναφέρονται στην υπερπροστασία που ασκεί η μητέρα προς το παιδί της. Επίσης παρατηρείται πως η ερώτηση «Δε μου μιλούσε πολύ» φορτώνει αρνητικά στον πρώτο παράγοντα αλλά φορτώνει εξίσου και στο δεύτερο. Αυτό πιθανώς να οφείλεται στο γεγονός πως η καλή επικοινωνία με τους γονείς δηλώνει στοργή και φροντίδα (επειδή φορτώνει αρνητικά έχει αντίθετη σημασία) ενώ η όχι τόσο άμεση επικοινωνία που δηλώνει η ερώτηση «Δε μου μιλούσε πολύ» μπορεί να δηλώσει μια αποστασιοποίηση του γονέα που έχει να κάνει περισσότερο με την προστασία, διότι για να είναι κάποιος προστατευτικός δε σημαίνει πως πρέπει να έχει και υψηλά επίπεδα φροντίδας.

Πίνακας 12: Πίνακας φορτίων των παραγόντων μετά την περιστροφή

	Παράγοντες	
	1	2
1 (Μητέρα) Μου μιλούσε με ζεστή και φιλική φωνή	,798	-,240
2 (Μητέρα) Δε με βοηθούσε όσο θα ήθελα	-,317	,178
3 (Μητέρα) Με άφηγε να κάνω πράγματα που με ευχαριστούσαν	,598	-,476
4 (Μητέρα) Έδειχνε συναισθηματικά αδιάφορη απέναντί μου	-,701	,238
5 (Μητέρα) Φαινόταν να καταλαβαίνει τα προβλήματα/τις ανησυχίες μου	,836	-,206
6 (Μητέρα) Ήταν τρυφερή απέναντί μου	,829	-,261
11 (Μητέρα) Της άρεσε να συζητάει μαζί μου	,831	-,146
12 (Μητέρα) Συχνά μου χαμογελούσε	,816	-,255
13 (Μητέρα) Της άρεσε να με 'νταντεύει'	,668	,168
16 (Μητέρα) Με έκανε να μην αισθάνομαι ευπρόσδεκτος/η	-,210	,051
17 (Μητέρα) Με έκανε να αισθάνομαι καλύτερα όταν ήμουν ταραγμένος/η	,472	-,259
18 (Μητέρα) Δε μου μιλούσε πολύ	-,307	,228
7 (Μητέρα) Της άρεσε να παίρνω μόνος/η μου αποφάσεις	,433	-,690
8 (Μητέρα) Δεν ήθελε να μεγαλώσω	,004	,545
9 (Μητέρα) Προσπαθούσε να ελέγχει ότι έκανα	-,107	,737
10 (Μητέρα) Εισέβαλε στην προσωπική μου ζωή	-,289	,777
14 (Μητέρα) Δεν φαινόταν να καταλαβαίνει τι χρειάζομαι ή τι θέλω	-,269	,566
15 (Μητέρα) Με άφηγε να παίρνω αποφάσεις για τον εαυτό μου	,442	-,726
19 (Μητέρα) Προσπαθούσε να με κάνει να εξαρτώμαι από αυτή	-,206	,707
20 (Μητέρα) Αισθανόταν ότι χωρίς την παρουσία της δεν θα μπορούσα να φροντίσω τον εαυτό μου	-,096	,680
21 (Μητέρα) Μου έδινε όση ελευθερία χρειαζόμουν	,359	-,708
22 (Μητέρα) Με άφηγε να βγαίνω όσο συχνά ήθελα	,296	-,594
23 (Μητέρα) Ήταν υπερπροστατευτική απέναντί μου	,406	,604
24 (Μητέρα) Δεν με επαινούσε	-,082	,268
25 (Μητέρα) Μου επέτρεπε να ντύνομαι όπως επιθυμούσα	,342	-,604

13.1.5. Παραγοντική ανάλυση κλίμακας PBI (Πατέρα)

Πίνακας 13: Τεστ KMO and Bartlett

Κριτήριο καταλληλότητας KMO		,886
Κριτήριο	Approx. Chi-Square	2012,613
σφαιρικότητας	του Βαθμοί ελευθερίας	300
Bartlett	P-Value.	,000

Ζεύγος στατιστικών υποθέσεων:

H_0 : Οι συσχετίσεις είναι περίπου μηδενικές

H_1 : Υπάρχει συσχέτιση

Από τον παραπάνω πίνακα αντλούμε πληροφορίες για το αν θα κάνουμε παραγοντική ανάλυση στην κλίμακα PBI με τις ερωτήσεις που σχετίζονται με τον πατέρα. Ο παραπάνω πίνακας μας δείχνει αν τα δεδομένα μας μπορούν να χρησιμοποιηθούν για αυτόν τον σκοπό. Αναλυτικότερα, το τεστ KMO έχει τιμή ίση με $0,866 > 0,5$ και το P-Value είναι μικρότερο από κάθε σύνηθες επίπεδο σημαντικότητας ($p < 0,01$), άρα απορρίπτουμε την H_0 , γεγονός που δηλώνει πως μπορεί να πραγματοποιηθεί παραγοντική ανάλυση.

Πίνακας 14: Ποσοστό διακύμανσης παραγόντων

Παράγοντες	Αρχικές Ιδιοτιμές		
	Σύνολο	Μεταβλητότητα %	Αθροιστικότητα %
1	8,925	35,699	35,699
2	3,192	12,769	48,468

Μετά την περιστροφή των ορθογώνιων αξόνων με τη μέθοδο «Varimax», η παραγοντική ανάλυση έδωσε πέντε παράγοντες. Επειδή όμως ο 3^{ος} ο 4^{ος} και ο 5^{ος} παράγοντας είχαν περίπου το ίδιο νοηματικό περιεχόμενο, δώσαμε την εντολή (Extraction, Fixed of Factor) να μας βγάλει δύο παράγοντες, οι οποίοι μεταφράζουν το 48,5% του συνόλου του δείγματος. Αναλυτικότερα, ο πρώτος παράγοντας ερμηνεύει το μεγαλύτερο ποσοστό της συνολικής

διακύμανσης όλων των μεταβλητών και πιο συγκεκριμένα το 35,7 % και ο δεύτερος παράγοντας το 12,8 %.

Πίνακας 15: Πίνακας φορτίων των παραγόντων μετά την περιστροφή

	Παράγοντες	
	1	2
3 (Πατέρας) Με άφηνε να κάνω πράγματα που με ευχαριστούσαν	,678	,431
7 (Πατέρας) Του άρεσε να παίρνω μόνος/η μου αποφάσεις	,588	,468
8 (Πατέρας) Δεν ήθελε να μεγαλώσω	-,433	,117
9 (Πατέρας) Προσπαθούσε να ελέγχει ότι έκανα	-,775	-,173
10 (Πατέρας) Εισέβαλε στην προσωπική μου ζωή	-,761	-,100
14 (Πατέρας) Δεν φαινόταν να καταλαβαίνει τι χρειάζομαι ή τι θέλω	-,326	-,295
15 (Πατέρας) Με άφηνε να παίρνω αποφάσεις για τον εαυτό μου	,726	,368
19 (Πατέρας) Προσπαθούσε να με κάνει να εξαρτώμαι από αυτόν	-,684	-,334
20 (Πατέρας) Αισθανόταν ότι χωρίς την παρουσία του δεν θα μπορούσα να φροντίσω τον εαυτό μου	-,611	-,172
21 (Πατέρας) Μου έδινε όση ελευθερία χρειαζόμουν	,811	,231
22 (Πατέρας) Με άφηνε να βγαίνω όσο συχνά ήθελα	,788	,155
23 (Πατέρας) Ήταν υπερπροστατευτικός απέναντί μου	-,498	,446
25 (Πατέρας) Μου επέτρεπε να ντύνομαι όπως επιθυμούσα	,603	,250
1 (Πατέρας) Μου μιλούσε με ζεστή και φιλική φωνή	,141	,775
2 (Πατέρας) Δε με βοηθούσε όσο θα ήθελα	-,052	-,298
4 (Πατέρας) Έδειχνε συναισθηματικά αδιάφορος απέναντί μου	-,230	-,792
5 (Πατέρας) Φαινόταν να καταλαβαίνει τα προβλήματα/τις ανησυχίες μου	,413	,711
6 (Πατέρας) Ήταν τρυφερός απέναντί μου	,226	,802
11 (Πατέρας) Του άρεσε να συζητάει μαζί μου	,265	,798
12 (Πατέρας) Συχνά μου χαμογελούσε	,141	,849
13 (Πατέρας) Του άρεσε να με 'νταντεύει	-,294	,583
16 (Πατέρας) Με έκανε να μην αισθάνομαι ευπρόσδεκτος/η	-,119	-,177
17 (Πατέρας) Με έκανε να αισθάνομαι καλύτερα όταν ήμουν ταραγμένος/η	,343	,515
18 (Πατέρας) Δε μου μιλούσε πολύ	-,100	-,576
24 (Πατέρας) Δεν με επαινούσε	-,057	-,089

Από τον παραπάνω πίνακα φαίνεται πως οι πρώτες δεκατρείς ερωτήσεις φορτώνουν στο πρώτο παράγοντα και το νοηματικό του περιεχόμενο αναφέρεται στην υπερπροστασία που ασκεί ο πατέρας προς το παιδί του. Αντιθέτως, οι επόμενες δώδεκα ερωτήσεις φορτώνουν στον δεύτερο παράγοντα και αναφέρονται στη φροντίδα που δηλώνει ο πατέρας στο παιδί του. Επίσης, παρατηρούνται και σε αυτόν τον πίνακα ερωτήσεις που φορτώνουν και στους δύο παράγοντες. Για παράδειγμα η ερώτηση «Με έκανε να μην αισθάνομαι ευπρόσδεκτος/η» φορτώνει και στους δύο παράγοντες αρνητικά. Αυτό πιθανώς να συμβαίνει διότι όταν ένας πατέρας κάνει το παιδί του να νιώθει ευπρόσδεκτο μπορεί να χαρακτηριστεί ως μια ένδειξη φροντίδας αλλά και ως προστασία καθώς κάνει το παιδί του να νιώθει πως παρά τα όποια μειονεκτήματα που έχει, ο πατέρας του το δέχεται. Αυτό ίσως να το λαμβάνει ως ένα μέσο προστασίας καθώς πάντα θα έχει κάποιον που θα τον κάνει να νιώθει άνετα ένεκα των δυσκολιών. Ακόμη μια ερώτηση που φορτώνει και στους δύο παράγοντες είναι και η ερώτηση «Δεν με επαινούσε». Η συγκεκριμένη ερώτηση όπως η προηγούμενη φορτίζεται αρνητικά και στους δύο παράγοντες. Αυτό μπορεί να οφείλεται στο γεγονός πως ένα παιδί όταν επαινείται μπορεί να το εκλάβει είτε ως φροντίδα και ένδειξη αγάπης καθώς αναγνωρίζονται οι κόποι του είτε ως ένδειξη προστασίας διότι ο έπαινος από τον πατέρα του είναι ένα χρήσιμο εφόδιο στο να δημιουργήσει ένα αίσθημα εμπιστοσύνης και αυτοεκτίμησης. Τέλος, η ερώτηση «Ήταν υπερπροστατευτικός απέναντί μου» φορτώνει αρνητικά στον πρώτο παράγοντα αρχικά αλλά και στον δεύτερο, δείχνοντας έτσι πως η υπερπροστασία του πατέρα είναι και μία ένδειξη φροντίδας.

Παρατηρώντας τις παραπάνω παραγοντικές αναλύσεις της κλίμακας PBI τόσο του πατέρα όσο και της μητέρας, φαίνεται να υπάρχουν ομοιότητες αλλά και διαφορές μεταξύ των παραγόντων της συγκεκριμένης έρευνας και έτσι όπως βρέθηκαν από τους Parker, Tupling & Brown (1979). Αρχικά, στη κλίμακα PBI που αφορά τον πατέρα παρατηρείται πως υπάρχουν δύο παράγοντες όπως ακριβώς στο μοντέλο των Parker, Tupling & Brown. Επίσης οι ερωτήσεις των παραγόντων που εξήχθησαν στη συγκεκριμένη έρευνα είναι περίπου ίδιες με αυτές του μοντέλου που ανέφεραν οι Parker, Tupling & Brown (1979). Όμως, υπάρχουν δύο ερωτήσεις που κατηγοριοποιήθηκαν ανάποδα. Πιο συγκεκριμένα, η ερώτηση «Δε φαινόταν να καταλαβαίνει τι χρειάζομαι ή τι θέλω» στη συγκεκριμένη έρευνα φόρτωσε στον παράγοντα υπερπροστασία ενώ στο μοντέλο των Parker, Tupling & Brown φορτώνει στον παράγοντα φροντίδα. Αντίθετα, η ερώτηση «Του άρεσε να με 'νταντεύει» στη συγκεκριμένη έρευνα φορτώνει στον παράγοντα φροντίδα ενώ στο μοντέλο των παραπάνω ερευνητών φορτώνει στο παράγοντα υπερπροστασία. Όσον αφορά τους παράγοντες του PBI που αφορά τη μητέρα μεταξύ του μοντέλου των Parker, Tupling & Brown και της συγκεκριμένης έρευνας υπάρχουν

και εκεί κάποιες ομοιότητες και διαφορές. Στις ομοιότητες εντάσσεται το γεγονός πως υπάρχει συμφωνία στον αριθμό των παραγόντων που υπάρχουν και στα δύο μοντέλα. Οι διαφορές υπάρχουν μεταξύ της κατηγοριοποίησης των ερωτήσεων. Οι δύο από τις τέσσερις ερωτήσεις που κατηγοριοποιήθηκαν διαφορετικά είναι όμοιες με αυτές που κατηγοριοποιήθηκαν στη κλίμακα PBI που αφορά του πατέρα («Του άρεσε να με 'νταντεύει», «Δε φαινόταν να καταλαβαίνει τι χρειάζομαι ή τι θέλω»). Οι άλλες δύο είναι «Με άφηνε να κάνω πράγματα που με ευχαριστούσαν» και «Δεν με επαινούσε». Αρχικά, η ερώτηση «Με άφηνε να κάνω πράγματα που με ευχαριστούσαν» στο μοντέλο των παραπάνω ερευνητών φορτώνει στον παράγοντα υπερπροστασία, ενώ στη συγκεκριμένη έρευνα φορτώνει στον παράγοντα φροντίδα. Τέλος, η ερώτηση «Δεν με επαινούσε» στη συγκεκριμένη έρευνα φορτώνει στον παράγοντα υπερπροστασία ενώ στο μοντέλο των Parker, Tupling & Brown φορτώνει στον παράγοντα φροντίδα. Εκτός όμως από τις διαφορές μεταξύ των παραγόντων της παρούσης έρευνας και του μοντέλου των Parker, Tupling & Brown υπάρχουν και διαφορές στις ερωτήσεις που φορτώνουν ανάμεσα στη κλίμακα PBI του πατέρα και της μητέρας στη συγκεκριμένη έρευνα. Για παράδειγμα στη κλίμακα της μητέρας φορτώνουν διαφορετικά οι ερωτήσεις «Με άφηνε να κάνω πράγματα που με ευχαριστούσαν» και «Δεν με επαινούσε» απ' ότι στη κλίμακα PBI του πατέρα.

Οι παραπάνω διαφορές ενδεχομένως να οφείλονται στο ότι το δείγμα της συγκεκριμένης έρευνας αποτελεί μια ειδική ομάδα (διαζευγμένοι) και όχι στο γενικό πληθυσμό. Άλλος ένας λόγος είναι ο τρόπος που μεταφράστηκαν οι ερωτήσεις και πως τις εξέλαβαν οι άνθρωποι διαφορετικών πολιτισμικών συνηθειών και κουλτούρας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η ερώτηση «Του άρεσε να με 'νταντεύει» που στα αγγλικά πιθανώς να έχει ένα διαφορετικό νόημα, διότι στην αγγλική έκδοση εντάσσεται στο νοηματικό περιεχόμενο της υπερπροστασίας ενώ στη δικιά μας έρευνα στη φροντίδα. Τέλος, οι διαφορές στις ερωτήσεις που επικρατούν μεταξύ της κλίμακα PBI πατέρα και μητέρας πιθανόν να οφείλονται στο διαφορετικό ρόλο που έχουν οι γονείς στην ανατροφή των παιδιών, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω.

Το μοντέλο της συγκεκριμένης έρευνας μοιάζει αρκετά με το μοντέλο των Parker και συν με αποτέλεσμα να μην προβούμε σε αφαίρεση ερωτήσεων ή σε διαφορετική κατανομή τους τόσο στις ερωτήσεις που αφορούν τη μητέρα όσο και σε αυτές του πατέρα. Θα κρατήσουμε το μοντέλο ως έχει.

13.1.6. Παραγοντική ανάλυση κλίμακας PBI για την διαγενεακή διαβίβαση

Πίνακας 16: Τεστ KMO and Bartlett

Κριτήριο καταλληλότητας KMO		,771
Κριτήριο	Approx. Chi-Square	1284,174
σφαιρικότητας	του Βαθμοί ελευθερίας	300
Bartlett	P-Value.	,000

Ζεύγος στατιστικών υποθέσεων:

H_0 : Οι συσχετίσεις είναι περίπου μηδενικές

H_1 : Υπάρχει συσχέτιση

Με τον ίδιο τρόπο για να δούμε αν μπορούμε να κάνουμε παραγοντική ανάλυση στην κλίμακα PBI με τις ερωτήσεις που διατυπώθηκαν με τέτοιο τρόπο ώστε να αναφέρουν οι συμμετέχοντες πως συμπεριφέρονται αυτή τη στιγμή οι ίδιοι στα παιδιά τους, ο παραπάνω πίνακας μας δείχνει αν τα δεδομένα μας μπορούν να χρησιμοποιηθούν για αυτόν τον σκοπό. Αναλυτικότερα, το τεστ KMO έχει τιμή ίση με $0,771 > 0,5$ και το P-Value είναι μικρότερο από κάθε σύνηθες επίπεδο σημαντικότητας ($p < 0,01$), άρα απορρίπτουμε την H_0 , γεγονός που δηλώνει πως μπορεί να πραγματοποιηθεί παραγοντική ανάλυση.

Πίνακας 17: Ποσοστό διακύμανσης παραγόντων

Παράγοντες	Αρχικές Ιδιοτιμές		
	Σύνολο	Μεταβλητότητα %	Αθροιστικότητα %
1	5,747	22,987	22,987
2	3,463	13,854	36,841

Μετά την περιστροφή των ορθογώνιων αξόνων με τη μέθοδο «Varimax», η παραγοντική ανάλυση έδωσε επτά παράγοντες. Επειδή όμως ο 3^{ος}, ο 4^{ος}, ο 5^{ος}, ο 6^{ος} και ο 7^{ος} παράγοντας είχαν περίπου το ίδιο νοηματικό περιεχόμενο, δώσαμε την εντολή (Extraction, FixedofFactor) να μας βγάλει τρεις παράγοντες, οι οποίοι μεταφράζουν το 36,9% του συνόλου του δείγματος. Αναλυτικότερα, ο πρώτος παράγοντας ερμηνεύει το μεγαλύτερο ποσοστό της συνολικής διακύμανσης όλων των μεταβλητών και πιο συγκεκριμένα το 23 % και ο δεύτερος παράγοντας το 13,8% .Τις πληροφορίες αυτές τις αντλούμε από τον παραπάνω πίνακα.

Πίνακας 18: Πίνακας φορτίων των παραγόντων μετά την περιστροφή

	Παράγοντες	
	1	2
1 Του/της μιλάτε με ζεστή και φιλική φωνή;	,745	-,227
2 Πιστεύετε ότι τον/την βοηθάτε όσο θα ήθελε;	,666	-,128
3 Τον/την αφήνετε να κάνει πράγματα που τον/την ευχαριστούν;	,426	-,309
4 Δείχνετε συναισθηματικά αδιάφορος/η απέναντί του/της;	-,622	,156
5 Καταλαβαίνετε τα προβλήματα/τις ανησυχίες του/της;	,666	,029
6 Ήσασταν τρυφερός/η απέναντί του/της;	,680	-,102
7 Σας αρέσει να παίρνει μόνος/η του/της αποφάσεις;	,412	-,362
11 Σας αρέσει να συζητάτε μαζί του/της;	,735	,086
12 Του/της χαμογελάτε συχνά;	,667	,057
14 Καταλαβαίνετε συνήθως τι χρειάζεται ή τι θέλει;	,639	,138
15 Τον/την αφήνετε να παίρνει αποφάσεις για τον εαυτό του/της	,511	-,433
17 Τον/την κάνετε να αισθάνεται καλύτερα όταν είναι ταραγμένος/η	,215	,087
18 Του/της μιλάτε πολύ;	,703	,177
24 Τον/την επαινείτε;	,594	-,055
8 Δεν θέλετε να μεγαλώσει για να μην χάσετε τον έλεγχο πάνω του/της;	,044	,470
9 Προσπαθείτε να ελέγχετε ό,τι κάνει;	-,024	,656
10 Εισβάλετε στην προσωπική του/της ζωή;	,039	,637
13 Σας αρέσει να τον/την 'νταντεύετε';	,236	,477
16 Τον/την κάνετε να μην αισθάνεται ευπρόσδεκτος/η;	,058	,077
19 Προσπαθούσατε να τον/την κάνετε να εξαρτάται από εσάς;	-,227	,570
20 Αισθάνεσθε ότι χωρίς εσάς δεν θα μπορεί να φροντίσει τον εαυτό του/της;	-,021	,360
21 Του/της δίνετε όση ελευθερία χρειάζεται;	,170	-,631
22 Τον/την αφήνετε να βγαίνει όσο συχνά το θελήσει;	-,015	-,673
23 Είστε υπερπροστατευτικός/ή απέναντί του/της;	,045	,509
25 Του/της επιτρέπετε να ντύνεται όπως επιθυμεί;	,249	-,604

Οι πρώτες δεκατέσσερις ερωτήσεις του παραπάνω πίνακα φορτώνουν στον πρώτο παράγοντα που αναφέρεται στη φροντίδα. Οι επόμενες έντεκα ερωτήσεις φορτώνουν στο δεύτερο παράγοντα και το νοηματικό του περιεχόμενο αναφέρεται στην υπερπροστασία

Επιπλέον, υπάρχουν δύο ερωτήσεις που φορτώνουν σε παραπάνω από ένα παράγοντα. Συγκεκριμένα, οι ερωτήσεις αυτές είναι «Τον/την αφήνετε να κάνει πράγματα που τον/την ευχαριστούν;», «Σας αρέσει να παίρνει μόνος/η του/της αποφάσεις;» και «Τον/την κάνετε να μην αισθάνεται ευπρόσδεκτος/η;». Αρχικά, η ερώτηση «Τον/την αφήνετε να κάνει πράγματα που τον/την ευχαριστούν;» βλέπουμε πως φορτώνει στο δεύτερο παράγοντα, δηλαδή αναφέρεται στην προστασία που προσφέρει ο γονέας στο παιδί, ωστόσο φορτώνει και στον πρώτο παράγοντα που έχει να κάνει με τη φροντίδα. Αυτό πιθανώς να συμβαίνει διότι το να

αφήνει το παιδί του να κάνει πράγματα που το ευχαριστούν είναι μία μορφή φροντίδας. Το ίδιο ακριβώς πιθανώς να συμβαίνει και με την ερώτηση «Σας αρέσει να παίρνει μόνος/η του/της αποφάσεις;». Τέλος, η ερώτηση «Τον/την κάνετε να μην αισθάνεται ευπρόσδεκτος/η;» παρατηρούμε πως φορτώνει χαμηλά και στους δύο παράγοντες, πράγμα που δείχνει πως οι συμμετέχοντες δεν αντιλαμβάνονται ξεκάθαρα το νόημα της συγκεκριμένης ερώτησης.

Επιπροσθέτως, κάνοντας τη σύγκριση μεταξύ των παραγόντων που βρέθηκαν στη συγκεκριμένη έρευνα με αυτούς τους παράγοντες που βρήκαν οι Parker και συν, παρατηρείται πως τέσσερις ερωτήσεις κατηγοριοποιούνται διαφορετικά στη συγκεκριμένη έρευνα. Οι ερωτήσεις αυτές είναι οι εξής: «Τον/την αφήνετε να κάνει πράγματα που τον/την ευχαριστούν;», «Σας αρέσει να παίρνει μόνος/η του/της αποφάσεις;», «Τον/την κάνετε να μην αισθάνεται ευπρόσδεκτος/η;» και «Τον/την αφήνετε να παίρνει αποφάσεις για τον εαυτό του/της». Αρχικά, η ερώτηση : «Τον/την αφήνετε να κάνει πράγματα που τον/την ευχαριστούν;», στην παρούσα έρευνα φορτώνει στον παράγοντα φροντίδα. Αντίθετα, στο μοντέλο των Parker και συν φορτώνει στο δεύτερο παράγοντα που αναφέρεται στην υπερπροστασία. Ομοίως, οι ερωτήσεις «Σας αρέσει να παίρνει μόνος/η του/της αποφάσεις;» και «Τον/την αφήνετε να παίρνει αποφάσεις για τον εαυτό του/της», στο μοντέλο των Parker και συν φορτώνει στον παράγοντα που αναφέρεται στην υπερπροστασία των γονέων ως προς τα παιδιά τους, ενώ στη παρούσα εργασία φορτώνει στον παράγοντα που αναφέρεται στην φροντίδα. Τέλος, η ερώτηση «Τον/την κάνετε να μην αισθάνεται ευπρόσδεκτος/η;» σε αυτήν την έρευνα φορτώνει στον δεύτερο παράγοντα που όπως αναφέρθηκε παραπάνω δηλώνει την υπερπροστασία. Από την άλλη η συγκεκριμένη ερώτηση στο μοντέλο των παραπάνω ερευνητών φορτώνει στον πρώτο παράγοντα που αναφέρεται στη φροντίδα. Όλες οι παραπάνω διαφορές πιθανώς να οφείλονται τόσο στο δείγμα της συγκεκριμένης έρευνας, το οποίο αποτελείται από διαζευγμένους όσο και από την μετάφραση, διότι διαφορετικό νόημα έχει μία φράση σε μία γλώσσα και διαφορετικό όταν μεταφράζεται σε άλλη.

Η κλίμακα PBI της συγκεκριμένης έρευνας που έβγαλε δύο παράγοντες θα αποτελείται από 22 ερωτήσεις καθώς υπάρχουν τρεις ερωτήσεις που φορτώνουν σε παραπάνω από έναν παράγοντα με αποτέλεσμα να αφαιρεθούν. Οι ερωτήσεις που αφαιρέθηκαν είναι οι παρακάτω: «Τον/την αφήνετε να κάνει πράγματα που τον/την ευχαριστούν;», «Σας αρέσει να παίρνει μόνος/η του/της αποφάσεις;» και «Τον/την κάνετε να μην αισθάνεται ευπρόσδεκτος/η;». Το μοντέλο της συγκεκριμένης έρευνας μοιάζει αρκετά με το μοντέλο των Parker και συν με αποτέλεσμα να μην προβούμε σε αφαίρεση ερωτήσεων ή σε διαφορετική κατανομή τους τόσο στις ερωτήσεις που αφορούν τη φροντίδα όσο και στις ερωτήσεις που αφορούν την υπερπροστασία. Θα κρατήσουμε το μοντέλο ως έχει.

13.2. Στατιστική ανάλυση ερευνητικού ερωτήματος 1: Κατά πόσο η ανθεκτικότητα μπορεί να επηρεάσει τη διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας.

Ζεύγος στατιστικών υποθέσεων:

H_0 : Η ανθεκτικότητα δεν επηρεάζει τη διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας.

H_1 : Η ανθεκτικότητα επηρεάζει τη διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας.

Πίνακας 19: Παραμετρικές εκτιμήσεις και προσαρμοσμένο R τετράγωνο για την ανθεκτικότητα

Παραμετρικές εκτιμήσεις						
Εξαρτημένη Μεταβλητή: διαγενεακή διαβίβαση γονεϊκής φροντίδας						
Παράμετρος	B	Τυπικό σφάλμα	t	P - value	95% Διάστημα εμπιστοσύνης	
					Χαμηλότερο όριο	Ανώτερο όριο
Intercept	22,253	1,749	12,72	,000	18,795	25,711
Ανθεκτικότητα	,002	,021	,091	,928	-,040	,044
RSquared (τετράγωνο) = ,000 (ΠροσαρμοσμένοRTετράγωνο = -,007)						

Από τον παραπάνω πίνακα μπορούμε να εξάγουμε αρκετές πληροφορίες. Σύμφωνα με την ανάλυση απλής παλινδρόμησης (από την επιλογή general linear model), αρχικά παρατηρούμε πως ο συντελεστής προσδιορισμού $R^2 = 0,00$ και το προσαρμοσμένο $R^2 = -0,007$. Επομένως το R^2 είναι το ποσοστό της μεταβλητότητας της εξαρτημένης μεταβλητής (διαγενεακή διαβίβαση γονεϊκής φροντίδας) που ερμηνεύεται από την ανεξάρτητη (ανθεκτικότητα) που έχουν συμπεριληφθεί στο μοντέλο. Στη συγκεκριμένη περίπτωση το 0% της μεταβλητότητας της διαγενεακής διαβίβασης της γονεϊκής φροντίδας ερμηνεύεται από την ανθεκτικότητα, δηλαδή το συγκεκριμένο μοντέλο δεν ερμηνεύει καθόλου την μεταβλητότητα αυτή, άρα η ανθεκτικότητα είναι εξαιρετικά μη ισχυρός προβλεπτικός παράγοντας για το πώς επηρεάζει τη διαγενεακή διαβίβαση γονεϊκής φροντίδας. Με άλλα λόγια τα παραπάνω σημαίνουν πως η ανθεκτικότητα και η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας δεν έχουν καμία συσχέτιση μεταξύ τους. Γίνεται αντιληπτό λοιπόν πως η ερμηνευσιμότητα αυτού του μοντέλου είναι μηδενική.

Επιπλέον, σύμφωνα με την ανάλυση απλής παλινδρόμησης μεταξύ των δύο παραπάνω μεταβλητών, μπορούμε να παρατηρήσουμε πως τα αποτελέσματα δεν ήταν στατιστικά σημαντικά καθώς το P-Value = 0,928 το οποίο είναι μεγαλύτερο από κάθε σύνηθες επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας $\alpha = 0,05$. Εφόσον το P-Value > α τότε δεν απορρίπτουμε την H_0 , άρα η ανθεκτικότητα δεν επηρεάζει τη διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας.

13.3. Στατιστική ανάλυση ερευνητικού ερωτήματος 2: Κατά πόσο η αντιλαμβανόμενη πατρική αποδοχή - απόρριψη επηρεάζει τη διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας.

Ζεύγος στατιστικών υποθέσεων:

H_0 : Η αντιλαμβανόμενη πατρική αποδοχή – απόρριψη δεν επηρεάζει διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας

H_1 : Η αντιλαμβανόμενη πατρική αποδοχή – απόρριψη επηρεάζει διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας

Πίνακας 20: Παραμετρικές εκτιμήσεις και προσαρμοσμένο R τετράγωνο για την αντιλαμβανόμενη αποδοχή – απόρριψη του πατέρα

Παραμετρικές εκτιμήσεις						
Εξαρτημένη Μεταβλητή: διαγενεακή διαβίβαση γονεϊκής φροντίδας						
Παράμετρος	B	Τυπικό σφάλμα	T	P - value	95% Διάστημα εμπιστοσύνης	
					Χαμηλότερο όριο	Ανώτερο όριο
Intercept	20,624	1,042	19,799	,000	18,564	22,683
Αντιλ. αποδοχή-απόρριψη	,024	,014	1,759	,081	-,003	,052
RSquared (τετράγωνο) = ,022 (ΠροσαρμοσμένοRTετράγωνο = ,015)						

Σύμφωνα με την ανάλυση απλής παλινδρόμησης (από την επιλογή general linear model) αρχικά παρατηρούμε πως ο συντελεστής προσδιορισμού $R^2 = 0,022$ και το προσαρμοσμένο $R^2 = 0,015$. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, το ποσοστό της μεταβλητότητας της διαγενεακής διαβίβασης της γονεϊκής φροντίδας (εξαρτημένη) που ερμηνεύεται από την αντιληπτική αποδοχή – απόρριψη (ανεξάρτητη μεταβλητή) ανέρχεται στο 2% , δηλαδή το συγκεκριμένο μοντέλο ερμηνεύει εξαιρετικά μικρό ποσοστό της μεταβλητότητας αυτής, άρα η

αντιληπτική αποδοχή – απόρριψη από τον πατέρα είναι ένας μη ισχυρός προβλεπτικός παράγοντας για το πώς επηρεάζει τη διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας. Με άλλα λόγια, τα παραπάνω σημαίνουν πως η αντιληπτική αποδοχή – απόρριψη του πατέρα και η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας έχουν πολύ μικρή συσχέτιση μεταξύ τους. Γίνεται αντιληπτό λοιπόν πως η ερμηνευσιμότητα αυτού του μοντέλου είναι εξαιρετικά μικρή.

Επιπλέον, σύμφωνα με την ανάλυση απλής παλινδρόμησης μεταξύ των δύο παραπάνω μεταβλητών μπορούμε να παρατηρήσουμε πως τα αποτελέσματα ήταν ασθενώς στατιστικά σημαντικά καθώς το P-Value= 0,081 το οποίο είναι μεγαλύτερο από $\alpha = 0,05$ ($p > 0,05$). Εφόσον το P-Value > α τότε απορρίπτουμε την H_0 , άρα η αντιληπτική αποδοχή – απόρριψη του πατέρα επηρεάζει την διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας.

13.4. Στατιστική ανάλυση ερευνητικού ερωτήματος 3: Κατά πόσο η αντιλαμβανόμενη μητρική αποδοχή - απόρριψη επηρεάζει τη διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας.

Ζεύγος στατιστικών υποθέσεων:

H_0 : Η αντιλαμβανόμενη μητρική αποδοχή – απόρριψη δεν επηρεάζει τη διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας

H_1 : Η αντιλαμβανόμενη μητρική αποδοχή – απόρριψη επηρεάζει διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας

Πίνακας 21: Παραμετρικές εκτιμήσεις και προσαρμοσμένο R τετράγωνο για την αντιλαμβανόμενη αποδοχή – απόρριψη της μητέρας

Παραμετρικές εκτιμήσεις						
Εξαρτημένη Μεταβλητή: διαγενεακή διαβίβαση γονεϊκής φροντίδας						
Παράμετρος	B	Τυπικό σφάλμα	t	P - value	95% Διάστημα εμπιστοσύνης	
					Χαμηλότερο όριο	Ανώτερο όριο
Intercept	20,093	1,039	19,346	,000	18,040	22,147
Αντιλ. αποδοχή-απόρριψη	,035	,016	2,274	,024	,005	,066
RSquared (τετράγωνο) = ,036 (ΠροσαρμοσμένοRTετράγωνο = ,029)						

Σύμφωνα με την ανάλυση απλής παλινδρόμησης (από την επιλογή general linear model) αρχικά παρατηρούμε πως ο συντελεστής προσδιορισμού $R^2 = 0,036$ και το προσαρμοσμένο $R^2 = 0,029$. Στη συγκεκριμένη περίπτωση το ποσοστό της μεταβλητότητας της διαγενεακής διαβίβασης της γονεϊκής φροντίδας (εξαρτημένη) που ερμηνεύεται από την αντιληπτική αποδοχή – απόρριψη (ανεξάρτητη μεταβλητή) ανέρχεται στο 3,6% , δηλαδή το συγκεκριμένο μοντέλο ερμηνεύει εξαιρετικά μικρό ποσοστό της μεταβλητότητας αυτής. Άρα, η αντιληπτική αποδοχή – απόρριψη από τη μητέρα είναι ένας μη ισχυρός προβλεπτικός παράγοντας για το πώς επηρεάζει την επανάληψη της γονεϊκής φροντίδας. Με άλλα λόγια, τα παραπάνω σημαίνουν πως η αντιληπτική αποδοχή – απόρριψη της μητέρας και η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας έχουν πολύ μικρή συσχέτιση μεταξύ τους. Γίνεται αντιληπτό λοιπόν πως η ερμηνευσιμότητα αυτού του μοντέλου είναι εξαιρετικά μικρή.

Επιπλέον, σύμφωνα με την ανάλυση απλής παλινδρόμησης μεταξύ των δύο παραπάνω μεταβλητών μπορούμε να παρατηρήσουμε πως τα αποτελέσματα ήταν στατιστικά σημαντικά καθώς το $P\text{-Value} = 0,024$, όπου $p < 0,05$. Εφόσον το $P\text{-Value} < \alpha$ τότε απορρίπτουμε την H_0 , άρα η αντιληπτική αποδοχή – απόρριψη της μητέρας επηρεάζει τη διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας.

13.5. Στατιστική ανάλυση ερευνητικού ερωτήματος 4: Η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας επηρεάζεται διαφορετικά ανάλογα με το φύλο.

Ζεύγος στατιστικών υποθέσεων:

H_0 : Δεν υπάρχει διαφορά στις μέσες τιμές μεταξύ ανδρών και γυναικών ως προς τον τρόπο που επηρεάζει τη διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας.

H_1 : Οι μέσες τιμές μεταξύ ανδρών και γυναικών διαφέρουν ως προς τον τρόπο που επηρεάζει τη διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας

Πίνακας 22: Παραμετρικές εκτιμήσεις και προσαρμοσμένο R τετράγωνο για το φύλο

Παραμετρικές εκτιμήσεις						
Εξαρτημένη Μεταβλητή: διαγενεακή διαβίβαση γονεϊκής φροντίδας						
Παράμετρος	B	Τυπικό σφάλμα	t	P – value	95% Διάστημα εμπιστοσύνης	
					Χαμηλότερο όριο	Ανώτερο όριο
Intercept	22,067	,286	77,117	,000	21,501	22,632
Άρρεν	,724	,417	1,739	,084	-,099	1,548
Θήλυ	0 ^a	.	.	.	.	.
RSquared (τετράγωνο) = ,021 (ΠροσαρμοσμένοRTετράγωνο = ,014)						

Σύμφωνα με την ανάλυση T-test για δύο ανεξάρτητα δείγματα (Independent Samples T-Test) (από την επιλογή general linear model), παρατηρούμε πως ο συντελεστής προσδιορισμού $R^2 = 0,021$ και το προσαρμοσμένο $R^2 = 0,014$. Αυτό σημαίνει πως στη συγκεκριμένη περίπτωση το ποσοστό της μεταβλητότητας της διαγενεακής διαβίβασης της γονεϊκής φροντίδας (εξαρτημένη) που ερμηνεύεται από το φύλο (ανεξάρτητη μεταβλητή) ανέρχεται στο 2,1% , δηλαδή το συγκεκριμένο μοντέλο ερμηνεύει εξαιρετικά μικρό ποσοστό της μεταβλητότητας αυτής. Άρα, γίνεται αντιληπτό πως το φύλο είναι ένας μη ισχυρός προβλεπτικός παράγοντας για το πώς επηρεάζει τη διαγενεακή διαβίβαση γονεϊκής φροντίδας. Με άλλα λόγια, τα παραπάνω σημαίνουν πως το φύλο και η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας έχουν πολύ μικρή συσχέτιση μεταξύ τους. Γίνεται αντιληπτό λοιπόν πως η ερμηνευσιμότητα αυτού του μοντέλου είναι εξαιρετικά μικρή.

Αυτή η σύγκριση όμως, μας δίνει ασθενώς στατιστικά σημαντική διαφορά διότι P – Value = 0,084, όπου $p < 0,05$. Επομένως απορρίπτουμε με επιφύλαξη την H_0 ,άρα η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής συμπεριφοράς φαίνεται να επηρεάζεται διαφορετικά από τους άνδρες (πατέρες) και από τις γυναίκες (μητέρες).

13.6. Στατιστική ανάλυση ερευνητικού ερωτήματος 5: Η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας επηρεάζεται από το είδος του δεσμού που έχει δημιουργήσει ο γονέας με τον πατέρα του.

Ζεύγος στατιστικών υποθέσεων:

H₀: Οι μέσες τιμές των τεσσάρων επιπέδων δεσμού που έχει δημιουργήσει ο γονέας με τον πατέρα του είναι ίσες μεταξύ τους, όσον αφορά στην επίδραση που έχουν στη διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας.

H₁: Δύο τουλάχιστον από τις μέσες τιμές του δεσμού που έχει δημιουργήσει ο γονέας με τον πατέρα του διαφέρουν μεταξύ τους, όσον αφορά στην επίδραση που έχουν στη διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας.

Πίνακας 23: Επίδρασεις τεστ μεταξύ υποκειμένων

Επίδρασεις τεστ μεταξύ υποκειμένων					
Εξαρτημένη Μεταβλητή: διαγενεακή διαβίβαση γονεϊκής φροντίδας					
Πηγή	Τύπος III αθροιστικότητας τετραγώνων	Βαθμοί Ελευθερίας	Μέσα τετράγων α	F	P- Value
Διορθωμένο Μοντέλο	111,931 ^a	3	37,310	6,687	,000
Intercept	62893,776	1	62893,77 6	11272,456	,000
Πατρικός δεσμός	111,931	3	37,310	6,687	,000
Σφάλμα	764,381	137	5,579		
Σύνολο	71741,000	141			
Διορθωμένο Σύνολο	876,312	140			

RSquared (τετράγωνο) = ,128 (Προσαρμοσμένο R Τετράγωνο) = ,109

Σύμφωνα με την Ανάλυση Διακύμανσης Μονής Κατεύθυνσης (One Way Anova) (από την επιλογή general linear model) στον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε πως ο συντελεστής προσδιορισμού $R^2 = 0,128$ και το προσαρμοσμένο $R^2 = 0,109$. Αυτό σημαίνει πως στη συγκεκριμένη περίπτωση το ποσοστό της μεταβλητότητας της διαγενεακής διαβίβασης της γονεϊκής φροντίδας (εξαρτημένη) που ερμηνεύεται από το είδος του δεσμού του πατέρα (ανεξάρτητη μεταβλητή) ανέρχεται στο 13% , δηλαδή το συγκεκριμένο μοντέλο ερμηνεύει σχετικά μικρό ποσοστό της μεταβλητότητας αυτής. Άρα, γίνεται αντιληπτό πως το είδος δεσμού του πατέρα είναι ένας σχετικά μικρός προβλεπτικός παράγοντας για το πώς επηρεάζει τη διαγενεακή διαβίβαση γονεϊκής φροντίδας. Με άλλα λόγια, τα παραπάνω σημαίνουν πως το είδος του πατρικού γονεϊκού δεσμού και η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας έχουν σχετικά μικρή συσχέτιση μεταξύ τους. Γίνεται αντιληπτό λοιπόν πως η ερμηνευσιμότητα αυτού του μοντέλου είναι σχετικά μικρή.

Εκτός από το συντελεστή προσδιορισμού, από τον παραπάνω πίνακα μπορούμε να παρατηρήσουμε πως το P-Value= 0,000 είναι μικρότερο από κάθε σύνηθες επίπεδο σημαντικότητας $\alpha=0,05$ [F(3)=6,687, $p=0,00$]. Επομένως αφού $p<0,01$ απορρίπτουμε τη μηδενική υπόθεση (H_0) και συμπεραίνουμε πως η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής συμπεριφοράς φροντίδας επηρεάζεται τουλάχιστον από δύο είδη δεσμού που έχει δημιουργήσει ο γονέας με τον πατέρα του.

Πίνακας 24: Παραμετρικές εκτιμήσεις για το είδος δεσμού με τον πατέρα

Παραμετρικές εκτιμήσεις						
Εξαρτημένη Μεταβλητή: διαγενεακή διαβίβαση γονεϊκής φροντίδας						
Παράμετρος	B	Τυπικό σφάλμα	t	P - value	95% Διάστημα εμπιστοσύνης	
					Χαμηλότερο όριο	Ανώτερο όριο
Intercept	21,409	,504	42,512	,000	20,413	22,405
Στοργικός περιορισμός	1,769	,673	2,629	,010	,439	3,100
Μη στοργικός έλεγχος	-,041	,633	-,064	,949	-1,292	1,211
Βέλτιστος δεσμός	1,780	,599	2,971	,004	,595	2,964
Αδιάφορος δεσμός	0 ^a	.	.	.	.	.

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε πως οι γονείς με το δεσμό «Στοργικός περιορισμός», διαφοροποιούνται στατιστικά σημαντικά ως προς τη διαγενεακή διαβίβαση της φροντίδας από τους γονείς με αδιάφορο δεσμό. Η σύγκριση αυτή μας δίνει στατιστικά σημαντική διαφορά διότι το P-Value=0,01, οπότε $p<0,05$. Ακόμη αυτός ο πίνακας μας δίνει και τη σύγκριση μεταξύ των γονέων με αδιάφορο δεσμό και με τους γονείς που ανέπτυξαν με τον πατέρα τους, τον δεσμό «Μη στοργικός έλεγχος». Αναλυτικότερα, οι γονείς που έχουν αναπτύξει με τον πατέρα τους αδιάφορο δεσμό δε διαφέρουν στατιστικά σημαντικά διότι P-Value=0,949 μεγαλύτερο από κάθε σύνηθες επίπεδο σημαντικότητας $p>0,05$. Τέλος, οι γονείς που έχουν αναπτύξει με τον πατέρα τους βέλτιστο δεσμό, διαφοροποιούνται ισχυρά στατιστικά σημαντικά ως προς τη διαγενεακή διαβίβαση της φροντίδας από τους γονείς που ανέπτυξαν αδιάφορο δεσμό. Η σύγκριση αυτή μας δίνει ισχυρά στατιστικά σημαντική διαφορά διότι το P-Value=0,004 μικρότερο από κάθε σύνηθες επίπεδο σημαντικότητας ($p<0,01$), άρα οι γονείς που ανέπτυξαν με τον πατέρα τους βέλτιστο δεσμό, διαφοροποιούνται ισχυρά στατιστικά σημαντικά ως προς την επανάληψη της φροντίδας από τους γονείς που ανέπτυξαν αδιάφορο δεσμό.

Παρακάτω γίνεται η ίδια ανάλυση (ANOVA), με τη μόνη διαφορά να είναι πως θα συγκριθούν όλοι οι τύποι δεσμού μεταξύ τους, και όχι με βάση μόνο ένα, όπως παρουσιάστηκε παραπάνω.

Πίνακας 25: Περιγραφικός Πίνακας ANOVA

	Άθροισμα τετραγώνων	Βαθμοί Ελευθερίας	Μέσα αθροίσματα τετραγώνων	F	P-Value
Μεταξύ των ομάδων	111,931	3	37,310	6,687	,000
Εντός ομάδων	764,381	137	5,579		
Σύνολο	876,312	140			

Στον παραπάνω πίνακα καταγράφονται τα αποτελέσματα που εξήχθησαν από την Ανάλυση Διακύμανσης Μόνης Κατεύθυνσης (One Way Anova). Παρατηρείται λοιπόν, πως τα αποτελέσματα είναι ισχυρά στατιστικά σημαντικά [$F(3)=6,687, P=0,000$]. Αναλυτικότερα, το P- Value=0,000, μικρότερο από κάθε σύνηθες επίπεδο σημαντικότητας $p<0,01$, άρα απορρίπτουμε τη μηδενική υπόθεση H_0 , και συμπεραίνουμε ότι δύο τουλάχιστον από τις μέσες τιμές του δεσμού που έχει δημιουργήσει ο γονέας με τον πατέρα του διαφέρουν και επιδρούν μεταξύ τους διαφορετικά στην επανάληψη της γονεϊκής φροντίδας.

Πίνακας 26: Πολλαπλές συγκρίσεις μέσων – Bonferroni

(I) Είδος δεσμού με πατέρα	(J) Είδος δεσμού με πατέρα	Διαφορά μέσων όρων (I-J)	Τυπικό Σφάλμα	P-Value
Στοργικός περιορισμός	Μη στοργικός έλεγχος	1,81015*	,58830	,015
	Βέλτιστος Δεσμός	-,01011	,55185	1,000
	Αδιάφορος Δεσμός	1,76948	,67296	,057
Μη στοργικός έλεγχος	Στοργικός περιορισμός	-1,81015*	,58830	,015
	Βέλτιστος Δεσμός	-1,82026*	,50209	,002
	Αδιάφορος Δεσμός	-,04067	,63280	1,000
Βέλτιστος Δεσμός	Στοργικός περιορισμός	,01011	,55185	1,000
	Μη στοργικός έλεγχος	1,82026*	,50209	,002
	Αδιάφορος Δεσμός	1,77959*	,59907	,021
Αδιάφορος Δεσμός	Στοργικός περιορισμός	-1,76948	,67296	,057
	Μη στοργικός έλεγχος	,04067	,63280	1,000
	Βέλτιστος Δεσμός	-1,77959*	,59907	,021

Ο παραπάνω πίνακας δείχνει μεταξύ ποιων από τους τέσσερεις τύπους δεσμού, υπάρχει στατιστική σημαντική διαφορά στις μέσες τιμές. Αυτός ο έλεγχος που διενεργήθηκε είναι ο έλεγχος Bonferroni. Αρχικά από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε πως ο γονέας με το είδος δεσμού «Στοργικός περιορισμός» που έχει δημιουργήσει με τον πατέρα του, επαναλαμβάνει τη γονεϊκή φροντίδα κατά 1,81 μονάδες περισσότερο απ' ότι ο γονέας με είδος δεσμού «Μη στοργικός έλεγχος». Η διαφορά αυτή είναι στατιστικά σημαντική διότι το P- Value= 0,015 το οποίο είναι μικρότερο από $\alpha=0,05$ ($p<0,05$). Με άλλα λόγια ο γονέας που έχει συνάψει με τον πατέρα του έναν δεσμό «Στοργικό περιορισμό» και αυτός που έχει συνάψει έναν δεσμό «Μη στοργικό έλεγχο », επηρεάζει διαφορετικά τη διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας, καθώς έχει την τάση να την επαναλαμβάνει περισσότερο. Επιπλέον, βλέπουμε πως ο γονέας με το είδος δεσμού «Στοργικός περιορισμός» που έχει δημιουργήσει με τον πατέρα του, επαναλαμβάνει τη γονεϊκή φροντίδα κατά 1,76 μονάδες περισσότερο απ' ότι ο γονέας με είδος δεσμού «Αδιάφορος δεσμός». Η διαφορά αυτή είναι ασθενώς στατιστικά σημαντική διότι το P- Value= 0,057 το οποίο είναι μεγαλύτερο από $\alpha=0,05$ ($p>0,05$). Επομένως δε διαφοροποιούνται μεταξύ τους οι παραπάνω τύποι δεσμού.

Από την άλλη, ο γονέας που έχει δημιουργήσει βέλτιστο δεσμό με τον πατέρα του επαναλαμβάνει τη γονεϊκή φροντίδα κατά 0,01 μονάδες περισσότερο απ' ότι ο γονέας με είδος δεσμού «Στοργικό περιορισμό». Η διαφορά αυτή είναι ισχυρά μη στατιστικά σημαντική διότι το P- Value= 1,00 το οποίο είναι μεγαλύτερο από κάθε σύνηθες επίπεδο σημαντικότητας $\alpha=0,05$ ($p>0,05$). Επομένως δε διαφοροποιούνται καθόλου μεταξύ τους οι παραπάνω τύποι δεσμού. Επιπροσθέτως, ο γονέας που έχει δημιουργήσει βέλτιστο δεσμό με τον πατέρα του επαναλαμβάνει τη γονεϊκή φροντίδα κατά 1,82 μονάδες περισσότερο απ' ότι ο γονέας με είδος δεσμού «Μη στοργικός έλεγχος». Η διαφορά αυτή είναι ισχυρά στατιστικά σημαντική διότι το P- Value= 0,002 το οποίο είναι μικρότερο από κάθε σύνηθες επίπεδο σημαντικότητας ($p<0,01$). Με άλλα λόγια ο γονέας που έχει συνάψει με τον πατέρα του έναν «Βέλτιστο δεσμό» και αυτός που έχει συνάψει έναν δεσμό «Μη στοργικό έλεγχο », επηρεάζει διαφορετικά τη διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας, καθώς έχει την τάση να την επαναλαμβάνει περισσότερο. Ακόμη ένα στοιχείο που μας δίνει ο παραπάνω πίνακας είναι πως, ο γονέας που έχει δημιουργήσει βέλτιστο δεσμό με τον πατέρα του επαναλαμβάνει τη γονεϊκή φροντίδα κατά 1,78 μονάδες περισσότερο απ' ότι ο γονέας με είδος δεσμού «Αδιάφορος δεσμός». Η διαφορά αυτή είναι στατιστικά σημαντική διότι το P- Value= 0,021 το οποίο είναι μικρότερο από $\alpha=0,05$ ($p<0,05$). Με άλλα λόγια ο γονέας που έχει συνάψει με τον πατέρα του έναν δεσμό «Βέλτιστο δεσμό» και αυτός που έχει συνάψει έναν δεσμό «Μη στοργικό έλεγχο », επηρεάζει διαφορετικά τη διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας, καθώς και αυτός έχει την τάση να την επαναλαμβάνει περισσότερο. Η τελευταία πληροφορία που λαμβάνουμε από τον

παραπάνω πίνακα είναι πως ο γονέας που έχει συνάψει αδιάφορο δεσμό με τον πατέρα του επαναλαμβάνει τη γονεϊκή φροντίδα κατά 0,04 μονάδες περισσότερο, απ' ότι ο γονέας με είδος δεσμού «Μη στοργικός έλεγχος». Η διαφορά αυτή είναι ισχυρά μη στατιστικά σημαντική διότι το P- Value= 1,00 το οποίο είναι μεγαλύτερο από κάθε σύνηθες επίπεδο σημαντικότητας $\alpha=0,05$ ($p>0,05$). Επομένως δε διαφοροποιούνται καθόλου μεταξύ τους οι παραπάνω τύποι δεσμού.

13.7. Στατιστική ανάλυση ερευνητικού ερωτήματος 6: Η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας επηρεάζεται από το είδος του δεσμού που έχει δημιουργήσει ο γονέας με τη μητέρα του.

Ζεύγος στατιστικών υποθέσεων:

H_0 : Οι μέσες τιμές των τεσσάρων επιπέδων δεσμού που έχει δημιουργήσει ο γονέας με τη μητέρα του είναι ίσες μεταξύ τους, όσον αφορά στην επίδραση που έχουν στη διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας.

H_1 : Δύο τουλάχιστον από τις μέσες τιμές του δεσμού που έχει δημιουργήσει ο γονέας με τη μητέρα του διαφέρουν μεταξύ τους, όσον αφορά στην επίδραση που έχουν στη διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας.

Πίνακας 27: Επιδράσεις τεστ μεταξύ υποκειμένων

Επιδράσεις τεστ μεταξύ υποκειμένων					
Εξαρτημένη Μεταβλητή: διαγενεακή διαβίβαση γονεϊκής φροντίδας					
Πηγή	Τύπος III αθροιστικότητα τετραγώνων	Βαθμοί Ελευθερίας	Μέσα τετράγωνα	F	P-Value
Διορθωμένο Μοντέλο	62,909 ^a	3	20,970	3,580	,016
Intercept	60817,719	1	60817,719	10383,750	,000
Μητρικός δεσμός	62,909	3	20,970	3,580	,016
Σφάλμα	802,410	137	5,857		
Σύνολο	71506,000	141			
Διορθωμένο Σύνολο	865,319	140			
RSquared (τετράγωνο) = ,073 (Προσαρμοσμένο RTετράγωνο) = ,052					

Σύμφωνα με την Ανάλυση Διακύμανσης Μονής Κατεύθυνσης (One Way Anova, από την επιλογή general linear model) στον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε πως ο συντελεστής προσδιορισμού $R^2= 0,073$ και το προσαρμοσμένο $R^2= 0,052$. Αυτό σημαίνει πως στη συγκεκριμένη περίπτωση το ποσοστό της μεταβλητότητας της διαγενεακής διαβίβασης της γονεϊκής φροντίδας (εξαρτημένη) που ερμηνεύεται από το είδος του δεσμού που έχει συνάψει με τη μητέρα (ανεξάρτητη μεταβλητή) ανέρχεται στο 7,3% , δηλαδή το συγκεκριμένο μοντέλο ερμηνεύει σχετικά μικρό ποσοστό της μεταβλητότητας αυτής. Άρα, γίνεται αντιληπτό πως το είδος δεσμού της μητέρας είναι ένας σχετικά μικρός προβλεπτικός παράγοντας για το πώς επηρεάζει τη διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας. Με άλλα λόγια, τα παραπάνω σημαίνουν πως το είδος του μητρικού γονεϊκού δεσμού και η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας έχουν σχετικά μικρή συσχέτιση μεταξύ τους. Γίνεται αντιληπτό λοιπόν πως η ερμηνευσιμότητα αυτού του μοντέλου είναι σχετικά μικρή.

Εκτός από το συντελεστή προσδιορισμού, από τον παραπάνω πίνακα μπορούμε να παρατηρήσουμε πως το P-Value= 0,016 είναι μικρότερο από $\alpha=0,05$ [$F(3)=3,580$, $p=0,016$]. Επομένως αφού $p<0,05$ απορρίπτουμε τη μηδενική υπόθεση (H_0) και συμπεραίνουμε πως η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής συμπεριφοράς φροντίδας επηρεάζεται τουλάχιστον από δύο είδη δεσμού που έχει δημιουργήσει ο γονέας με τη μητέρα του.

Πίνακας 28: Παραμετρικές εκτιμήσεις για το είδος δεσμού με τη μητέρα

Παραμετρικές εκτιμήσεις						
Εξαρτημένη Μεταβλητή: διαγενεακή διαβίβαση γονεϊκής φροντίδας						
Παράμετρος	B	Τυπικό σφάλμα	t	P - value	95% Διάστημα εμπιστοσύνης	
					Χαμηλότερο όριο	Ανώτερο όριο
Intercept	22,300	,541	41,208	,000	21,230	23,370
Στοργικός περιορισμός	,992	,733	1,353	,178	-,457	2,441
Μη στοργικός έλεγχος	-,689	,633	-1,087	,279	-1,942	,564
Βέλτιστος δεσμός	,584	,655	,891	,374	-,712	1,879
Αδιάφορος δεσμός	0 ^a	.	.	.	.	.

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε πως οι γονείς που έχουν αναπτύξει με τη μητέρα τους αδιάφορο δεσμό, δε διαφοροποιούνται στατιστικά σημαντικά (ως προς την επανάληψη συμπεριφορών φροντίδας) με τους γονείς που έχουν αναπτύξει με τους δικούς τους γονείς ένα δεσμό που χαρακτηρίζεται ως «Στοργικός περιορισμός» , διότι το P-Value=0,178, οπότε $p>0,05$. Ακόμη,

αυτός ο πίνακας μας δίνει και τη σύγκριση μεταξύ των γονέων με αδιάφορο δεσμό και με τους γονείς που ανέπτυξαν με τη μητέρα τους, τον δεσμό «Μη στοργικός έλεγχος». Αναλυτικότερα, οι παραπάνω τύποι δεσμού δε διαφοροποιούνται στατιστικά σημαντικά μεταξύ τους, διότι P-Value=0,279 μεγαλύτερο από κάθε σύνηθες επίπεδο σημαντικότητας $p > 0,05$. Τέλος, οι γονείς που έχουν αναπτύξει με τον πατέρα τους αδιάφορο δεσμό, δε διαφοροποιούνται στατιστικά σημαντικά με τους γονείς που έχουν αναπτύξει με τους δικούς τους γονείς ένα βέλτιστο δεσμό, διότι το P-Value=0,374 μεγαλύτερο από κάθε σύνηθες επίπεδο σημαντικότητας ($p < 0,05$).

Παρακάτω γίνεται η ίδια ανάλυση (ANOVA), με τη μόνη διαφορά να είναι πως θα συγκριθούν όλοι οι τύποι δεσμού μεταξύ τους. και όχι με βάση μόνο ένα, όπως παρουσιάστηκε παραπάνω.

Πίνακας 29: Περιγραφικός Πίνακας ANOVA

	Άθροισμα τετραγώνων	Βαθμοί Ελευθερίας	Μέσα αθροίσματα τετραγώνων	F	P-Value
Μεταξύ των ομάδων	62,909	3	20,970	3,580	,016
Εντός ομάδων	802,410	137	5,857		
Σύνολο	865,319	140			

Στον παραπάνω πίνακα καταγράφονται τα αποτελέσματα που εξήχθησαν από την Ανάλυση Διακύμανσης Μόνης Κατεύθυνσης (One Way Anova). Παρατηρείται λοιπόν, πως τα αποτελέσματα είναι ισχυρά στατιστικά σημαντικά [$F(3)=3,580, P=0,016$]. Αναλυτικότερα, το P-Value=0,016, $p < 0,05$, άρα απορρίπτουμε τη μηδενική υπόθεση H_0 , και συμπεραίνουμε ότι δύο τουλάχιστον από τις μέσες τιμές του δεσμού που έχει δημιουργήσει ο γονέας με τον πατέρα του διαφέρουν μεταξύ τους και επιδρούν διαφορετικά στη διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας.

Πίνακας 30: Πολλαπλές συγκρίσεις μέσων – Bonferroni

(I) Είδος δεσμού με πατέρα	(J) Είδος δεσμού με πατέρα	Διαφορά μέσων όρων (I-J)	Τυπικό Σφάλμα	P-Value
Στοργικός περιορισμός	Μη στοργικός έλεγχος	1,68056*	,59372	,032
	Βέλτιστος Δεσμός	,40795	,61665	1,000
	Αδιάφορος Δεσμός	,99167	,73273	1,000
Μη στοργικός έλεγχος	Στοργικός περιορισμός	-1,68056*	,59372	,032
	Βέλτιστος Δεσμός	-1,27261	,49464	,067
	Αδιάφορος Δεσμός	-,68889	,63349	1,000
Βέλτιστος Δεσμός	Στοργικός περιορισμός	-,40795	,61665	1,000
	Μη στοργικός έλεγχος	1,27261	,49464	,067
	Αδιάφορος Δεσμός	,58372	,65503	1,000
Αδιάφορος Δεσμός	Στοργικός περιορισμός	-,99167	,73273	1,000
	Μη στοργικός έλεγχος	,68889	,63349	1,000
	Βέλτιστος Δεσμός	-,58372	,65503	1,000

Ο παραπάνω πίνακας δείχνει μεταξύ ποιων από τους τέσσερεις τύπους δεσμού, υπάρχει στατιστική σημαντική διαφορά στις μέσες τιμές. Αρχικά από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε πως ο γονέας με το είδος δεσμού «Στοργικός περιορισμός» που έχει δημιουργήσει με τη μητέρα του , επαναλαμβάνει τη γονεϊκή φροντίδα κατά 1,68 μονάδες περισσότερο απ' ότι ο γονέας με είδος δεσμού «Μη στοργικός έλεγχος». Η διαφορά αυτή είναι στατιστικά σημαντική διότι το P- Value= 0,032, το οποίο είναι μικρότερο από $\alpha=0,05$ ($p<0,05$). Με άλλα λόγια, ο γονέας που έχει συνάψει με τη μητέρα του ένα δεσμό «Στοργικό περιορισμό» και αυτός που έχει συνάψει ένα δεσμό «Μη στοργικό έλεγχο », επηρεάζει διαφορετικά τη διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας, καθώς έχει την τάση να την επαναλαμβάνει περισσότερο. Επιπλέον, βλέπουμε πως ο γονέας με το είδος δεσμού «Στοργικός περιορισμός» που έχει δημιουργήσει με τη μητέρα του, επαναλαμβάνει τη γονεϊκή φροντίδα κατά 0,99 μονάδες περισσότερο απ' ότι ο γονέας με είδος δεσμού «Αδιάφορος δεσμός». Η διαφορά αυτή είναι ισχυρά μη στατιστικά σημαντική διότι το P- Value= 1,00 το οποίο είναι μεγαλύτερο από κάθε σύνηθες επίπεδο σημαντικότητας $\alpha=0,05$ ($p>0,05$). Επομένως δε διαφοροποιούνται μεταξύ τους οι παραπάνω τύποι δεσμού.

Από την άλλη, ο γονέας που έχει δημιουργήσει βέλτιστο δεσμό με τη μητέρα του επαναλαμβάνει τη γονεϊκή φροντίδα κατά 0,40 μονάδες λιγότερο, απ' ότι ο γονέας με είδος δεσμού «Στοργικό περιορισμό». Η διαφορά αυτή είναι ισχυρά μη στατιστικά σημαντική διότι το P- Value= 1,00 το οποίο είναι μεγαλύτερο από κάθε σύνηθες επίπεδο σημαντικότητας

$\alpha=0,05$ ($p>0,05$). Επομένως, δε διαφοροποιούνται καθόλου μεταξύ τους οι παραπάνω τύποι δεσμού. Επιπροσθέτως, ο γονέας που έχει δημιουργήσει βέλτιστο δεσμό με τη μητέρα του επαναλαμβάνει τη γονεϊκή φροντίδα κατά 1,27 μονάδες περισσότερο, απ' ότι ο γονέας με είδος δεσμού «Μη στοργικός έλεγχος». Η διαφορά αυτή είναι ασθενώς στατιστικά σημαντική, διότι το P- Value= 0,067 το οποίο είναι μεγαλύτερο από $\alpha=0,05$ ($p>0,05$). Ακόμη ένα στοιχείο που μας δίνει ο παραπάνω πίνακας είναι πως, ο γονέας που έχει δημιουργήσει βέλτιστο δεσμό με τη μητέρα του επαναλαμβάνει τη γονεϊκή φροντίδα κατά 0,53 μονάδες περισσότερο, απ' ότι ο γονέας με είδος δεσμού «Αδιάφορος δεσμός». Η διαφορά αυτή είναι μη στατιστικά σημαντική, διότι το P- Value= 1,00 είναι μεγαλύτερο από κάθε σύνηθες επίπεδο σημαντικότητας από $\alpha=0,05$ ($p<0,05$). Η τελευταία πληροφορία που λαμβάνουμε από τον παραπάνω πίνακα είναι πως ο γονέας που συνάψει αδιάφορο δεσμό με τον πατέρα του επαναλαμβάνει τη γονεϊκή φροντίδα κατά 0,69 μονάδες περισσότερο, απ' ότι ο γονέας με είδος δεσμού «Μη στοργικός έλεγχος». Η διαφορά αυτή είναι ισχυρά μη στατιστικά σημαντική διότι το P- Value= 1,00 το οποίο είναι μεγαλύτερο από κάθε σύνηθες επίπεδο σημαντικότητας $\alpha=0,05$ ($p>0,05$). Επομένως, δε διαφοροποιούνται καθόλου μεταξύ τους οι παραπάνω τύποι δεσμού.

13.8. Στατιστική ανάλυση ερευνητικού ερωτήματος 7: Η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας επηρεάζεται από το είδος της σχέσης με τους γονείς.

Ζεύγος στατιστικών υποθέσεων:

H_0 : Οι μέσες τιμές των τριών επιπέδων της σχέσης που έχει δημιουργήσει ο γονέας με τους δικούς του γονείς του είναι ίσες μεταξύ τους

H_1 : Δύο τουλάχιστον από τις μέσες τιμές των επιπέδων της σχέσης που έχει δημιουργήσει ο γονέας με τους δικούς του γονείς του είναι ίσες μεταξύ τους

Πίνακας 31: Επιδράσεις τεστ μεταξύ υποκειμένων

Επιδράσεις τεστ μεταξύ υποκειμένων					
Εξαρτημένη Μεταβλητή: διαγενεακή διαβίβαση γονεϊκής φροντίδας					
Πηγή	Τύπος III αθροιστικότητας τετραγώνων	Βαθμοί Ελευθερίας	Μέσα τετράγωνα	F	P-Value
Διορθωμένο Μοντέλο	70,287 ^a	2	35,143	6,046	,003
Intercept	43427,989	1	43427,989	7470,689	,000
Μητρικός δεσμός	70,287	2	35,143	6,046	,003
Σφάλμα	808,023	139	5,813		
Σύνολο	72182,000	142			
Διορθωμένο Σύνολο	878,310	141			
RSquared (τετράγωνο) = ,080(ΠροσαρμοσμένοRTετράγωνο) = ,067					

Σύμφωνα με την Ανάλυση Διακύμανσης Μονής Κατεύθυνσης (One Way Anova, από την επιλογή general linear model) στον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε πως ο συντελεστής προσδιορισμού $R^2 = 0,080$ και το προσαρμοσμένο $R^2 = 0,067$. Αυτό σημαίνει πως στη συγκεκριμένη περίπτωση το ποσοστό της μεταβλητότητας της διαγενεακής διαβίβασης της γονεϊκής φροντίδας (εξαρτημένη) που ερμηνεύεται από το είδος της σχέσης που έχει συνάψει με τους γονείς του (ανεξάρτητη μεταβλητή) ανέρχεται στο 8% , δηλαδή το συγκεκριμένο μοντέλο ερμηνεύει σχετικά μικρό ποσοστό της μεταβλητότητας αυτής. Άρα, γίνεται αντιληπτό πως το είδος της σχέσης με τους γονείς τους είναι ένας σχετικά μικρός προβλεπτικός παράγοντας για το πώς επηρεάζει τη διαγενεακή διαβίβαση γονεϊκής φροντίδας. Με άλλα λόγια, τα παραπάνω σημαίνουν πως το είδος της γονεϊκής σχέσης και η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας έχουν σχετικά μικρή συσχέτιση μεταξύ τους. Γίνεται αντιληπτό λοιπόν πως η ερμηνευσιμότητα αυτού του μοντέλου είναι σχετικά μικρή.

Εκτός από το συντελεστή προσδιορισμού, από τον παραπάνω πίνακα μπορούμε να παρατηρήσουμε πως το P-Value= 0,003 είναι μικρότερο από κάθε σύνηθες επίπεδο σημαντικότητας [F(2)=6,046, p=0,003].Επομένως αφού $p < 0,01$ απορρίπτουμε τη μηδενική υπόθεση (H_0) και συμπεραίνουμε πως η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής συμπεριφοράς φροντίδας επηρεάζεται τουλάχιστον από δύο είδη σχέσης που έχει συνάψει με τους γονείς τους.

Πίνακας 32: Παραμετρικές εκτιμήσεις για το είδος σχέσης με τους γονείς

Παραμετρικές εκτιμήσεις						
Εξαρτημένη Μεταβλητή: διαγενεακή διαβίβαση γονεϊκής φροντίδας						
Παράμετρος	B	Τυπικό σφάλμα	t	P - value	95% Διάστημα εμπιστοσύνης	
					Χαμηλότερο όριο	Ανώτερο όριο
Intercept	20,824	,585	35,610	,000	19,667	21,980
Δημοκρατική	2,056	,637	3,227	,002	,796	3,315
Αυταρχική	1,118	,716	1,561	,121	-,298	2,534
Αδιάφορη	0 ^a	.	.	.	.	.

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε πως οι γονείς που έχουν αναπτύξει με τους γονείς τους αδιάφορη σχέση, διαφέρουν ισχυρά στατιστικά σημαντικά (ως προς την επανάληψη συμπεριφορών φροντίδας) από τους γονείς που έχουν μεγαλώσει με δημοκρατικό τρόπο, διότι το P-Value=0,002 μικρότερο από κάθε σύνηθες επίπεδο σημαντικότητας, οπότε $p < 0,01$. Ακόμη αυτός ο πίνακας μας δίνει και τη σύγκριση μεταξύ των γονέων με αδιάφορη σχέση και με τους γονείς που ανατράφηκαν σε περιβάλλον με αυταρχικό τρόπο. Αναλυτικότερα, οι γονείς που έχουν ανατραφεί αδιάφορα δε διαφέρουν στατιστικά σημαντικά από τους γονείς που έχουν ανατραφεί με αυταρχικό, διότι P-Value=0,121 μεγαλύτερο από κάθε σύνηθες επίπεδο σημαντικότητας $p > 0,05$.

Παρακάτω γίνεται η ίδια ανάλυση (ANOVA), με τη μόνη διαφορά να είναι πως θα συγκριθούν όλοι οι τύποι δεσμού μεταξύ τους. και όχι με βάση μόνο ένα, όπως παρουσιάστηκε παραπάνω

Πίνακας 33: Περιγραφικός Πίνακας ANOVA

	Άθροισμα τετραγώνων	Βαθμοί Ελευθερίας	Μέσα αθροίσματα τετραγώνων	F	P-Value
Μεταξύ των ομάδων	70,287	2	35,143	6,046	,003
Εντός ομάδων	808,023	139	5,813		
Σύνολο	878,310	141			

Στον παραπάνω πίνακα καταγράφονται τα αποτελέσματα που εξήχθησαν από την Ανάλυση Διακύμανσης Μόνης Κατεύθυνσης (One Way Anova). Παρατηρείται λοιπόν, πως τα αποτελέσματα είναι ισχυρά στατιστικά σημαντικά [$F(3)=6,046, P=0,03$]. Αναλυτικότερα, το $P\text{-Value}=0,003$, είναι μικρότερο από κάθε σύνηθες επίπεδο σημαντικότητας $p<0,01$, άρα απορρίπτουμε τη μηδενική υπόθεση (H_0) και συμπεραίνουμε ότι δύο τουλάχιστον από τις μέσες τιμές των σχέσεων που έχει δημιουργήσει ο γονέας με τους δικούς του γονείς, διαφέρουν μεταξύ τους.

Πίνακας 34: Πολλαπλές συγκρίσεις μέσων – Bonferroni

(I) Πως θα χαρακτηρίζατε τη σχέση σας με τους γονείς σας;	(J) Πως θα χαρακτηρίζατε τη σχέση σας με τους γονείς σας;	Διαφορά μέσων όρων (I-J)	Τυπικό Σφάλμα	P-Value
Δημοκρατική	Αυταρχική	,93794	,48462	,165
	Αδιάφορη	2,05559*	,63705	,005
Αυταρχική	Δημοκρατική	-,93794	,48462	,165
	Αδιάφορη	1,11765	,71619	,363
Αδιάφορη	Δημοκρατική	-2,05559*	,63705	,005
	Αυταρχική	-1,11765	,71619	,363

Ο παραπάνω πίνακας δείχνει μεταξύ ποιων από τους τρεις τύπους σχέσεων, υπάρχει στατιστική σημαντική διαφορά στις μέσες τιμές. Αρχικά, από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε πως η δημοκρατική σχέση που έχει ο γονέας με τους δικούς του γονείς, επαναλαμβάνει τη γονεϊκή φροντίδα κατά 0,937 μονάδες περισσότερο απ' ότι ο γονέας που έχει ανατραφεί με αυταρχικό τρόπο. Η διαφορά αυτή ωστόσο δεν είναι στατιστικά σημαντική διότι το $P\text{-Value}= 0,165$ το οποίο είναι μεγαλύτερο από κάθε σύνηθες επίπεδο σημαντικότητας, $\alpha=0,05$ ($p<0,05$). Επιπλέον, βλέπουμε πως ο γονέας που έχει ανατραφεί με δημοκρατικό τρόπο επαναλαμβάνει τη γονεϊκή φροντίδα κατά 2 μονάδες περισσότερο, απ' ότι ο γονέας που έχει μεγαλώσει σε ένα περιβάλλον γεμάτο αδιαφορία. Η διαφορά αυτή είναι ισχυρά στατιστικά σημαντική, διότι το $P\text{-Value}= 0,005$ είναι μικρότερο από κάθε σύνηθες επίπεδο σημαντικότητας ($p<0,01$). Με άλλα λόγια, ο γονέας που έχει ανατραφεί με δημοκρατικό τρόπο και αυτός που έχει ανατραφεί με έναν αδιάφορο τρόπο, επηρεάζει διαφορετικά την διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας καθώς έχει την τάση να την επαναλαμβάνει περισσότερο.

Τέλος, ο γονέας που έχει μεγαλώσει σε ένα αυταρχικό οικογενειακό περιβάλλον τείνει να επαναλαμβάνει τη γονεϊκή φροντίδα κατά 1,11 μονάδες περισσότερο απ' ότι ο γονέας που

μεγάλωσε σε ένα αδιάφορο περιβάλλον. Η διαφορά αυτή είναι ισχυρά μη στατιστικά σημαντική διότι το P- Value= 0,363 το οποίο είναι μεγαλύτερο από κάθε σύνηθες επίπεδο σημαντικότητας $\alpha=0,05$ ($p>0,05$). Επομένως, δε διαφοροποιούνται καθόλου μεταξύ τους οι παραπάνω τρόποι ανατροφής σχετικά με την διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας .

Παραπάνω είδαμε πως η κάθε μία από τις παραπάνω μεταβλητές επηρεάζει ξεχωριστά η μία την άλλη, στην παρακάτω ανάλυση τοποθετούμε όλες τις ανεξάρτητες μεταβλητές μαζί, για να δούμε ποιες από αυτές τις ανεξάρτητες μεταβλητές συγχρόνως επηρεάζουν τη διαγενεακή διαβίβαση της φροντίδας. Μετά από την αφαίρεση των μεταβλητών, στη παρακάτω ανάλυση χρησιμοποιήθηκε το βέλτιστο μοντέλο (φειδωλό μοντέλο), δηλαδή χρησιμοποιήθηκαν μόνο οι στατιστικά σημαντικές μεταβλητές.

Στατιστική ανάλυση ερευνητικού ερωτήματος 8: Η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας επηρεάζεται από την ανθεκτικότητα, την πατρική/μητρική αντιληπτική αποδοχή-απόρριψη, το φύλο, το είδος δεσμού που έχουν δημιουργήσει με το πατέρα τους και τη μητέρα τους, το είδος της σχέσης με την οποία ανατράφηκαν από του γονείς, τον τρόπο που οι γονείς συμπεριφέρονταν στους ίδιους και στα αδέρφια τους και τις αλληλεπιδράσεις που υπάρχουν μεταξύ τους.

Ζεύγος στατιστικών υποθέσεων:

H_0 : Στατιστική ανάλυση ερευνητικού ερωτήματος 8: Η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας δεν επηρεάζεται από την ανθεκτικότητα, την πατρική/μητρική αντιληπτική αποδοχή-απόρριψη, το φύλο, το είδος δεσμού που έχουν δημιουργήσει με το πατέρα τους και τη μητέρα τους, το είδος της σχέσης με την οποία ανατράφηκαν από του γονείς, τον τρόπο που οι γονείς συμπεριφέρονταν στους ίδιους και στα αδέρφια τους και τις αλληλεπιδράσεις που υπάρχουν μεταξύ τους.

H_1 : Η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας επηρεάζεται από την ανθεκτικότητα, την πατρική/μητρική αντιληπτική αποδοχή-απόρριψη, το φύλο, το είδος δεσμού που έχουν δημιουργήσει με το πατέρα τους και τη μητέρα τους, το είδος της σχέσης με την οποία ανατράφηκαν από του γονείς, τον τρόπο που οι γονείς συμπεριφέρονταν στους ίδιους και στα αδέρφια τους και τις αλληλεπιδράσεις που υπάρχουν μεταξύ τους.

Πίνακας 35: Επιδράσεις τεστ μεταξύ υποκειμένων

Επιδράσεις τεστ μεταξύ υποκειμένων					
Εξαρτημένη Μεταβλητή: διαγενεακή διαβίβαση γονεϊκής φροντίδας					
Πηγή	Τύπος III αθροιστικότητας τετραγώνων	Βαθμοί Ελευθερίας	Μέσα τετράγωνα	F	P- Value
Διορθωμένο Μοντέλο	385,580 ^a	27	14,281	3,319	,000
Intercept	711,585	1	711,585	165,361	,000
Φύλο	40,715	1	40,715	9,461	,003
Είδος γονεϊκής σχέσης	2,145	2	1,073	,249	,780
Συμπεριφορά γονέων στα παιδιά	7,169	2	3,584	,833	,437
Είδος δεσμού με μητέρα	19,593	3	6,531	1,518	,214
Είδος δεσμού με πατέρα	59,665	3	19,888	4,622	,004
Ανθεκτικότητα	1,800	1	1,800	,418	,519
Πατρική αντιληπτική αποδοχή- απόρριψη	20,123	1	20,123	4,676	,033
Φύλο * Είδος δεσμού με πατέρα	56,151	3	18,717	4,350	,006
Είδος γονεϊκής σχέσης * Είδος δεσμού με μητέρα	72,849	5	14,570	3,386	,007
Ίδια συμπεριφορά γονέων στα παιδιά * Είδος δεσμού με μητέρα	49,586	5	9,917	2,305	,049
Φύλο * Ανθεκτικότητα	34,626	1	34,626	8,047	,005
Σφάλμα	477,658	111	4,303		
Σύνολο	70581,000	139			
Διορθωμένο Σύνολο	863,237	138			

a. Rτετράγωνο = ,447 (προσαρμοσμένοRτετράγωνο = ,312)

Σύμφωνα με την Ανάλυση Συνδιακύμανσης (ANCOVA) (από την επιλογή general linear model) στον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε πως ο συντελεστής προσδιορισμού $R^2=0,447$ και το προσαρμοσμένο $R^2=0,312$. Αυτό σημαίνει πως στη συγκεκριμένη περίπτωση το ποσοστό της μεταβλητότητας της διαγενεακή διαβίβασης της γονεϊκής φροντίδας (εξαρτημένη) που ερμηνεύεται από το φύλο, το είδος δεσμού που είχε με τον πατέρα του και τη μητέρα του, τη συμπεριφορά των γονέων του προς τον ίδιο και τα αδέρφια του, την ανθεκτικότητα, το είδος της σχέσης με τους γονείς τους, την αντιλαμβανόμενη πατρική αντιληπτική αποδοχή-απόρριψη και τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ αυτών των μεταβλητών (ανεξάρτητες μεταβλητές) ανέρχεται στο 44,7% , δηλαδή το συγκεκριμένο μοντέλο ερμηνεύει ένα αρκετά ικανοποιητικό ποσοστό της μεταβλητότητας αυτής. Άρα, γίνεται αντιληπτό πως οι παραπάνω ανεξάρτητες μεταβλητές

είναι αρκετά καλοί προβλεπτικοί παράγοντες για το πώς επηρεάζουν την διαγενεακή διαβίβαση γονεϊκής φροντίδας. Με άλλα λόγια, τα παραπάνω σημαίνουν πως οι παραπάνω ανεξάρτητες μεταβλητές και η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας έχουν αρκετά καλή συσχέτιση μεταξύ τους. Γίνεται αντιληπτό λοιπόν πως η ερμηνευσιμότητα αυτού του μοντέλου είναι ικανοποιητική.

Εκτός από το συντελεστή προσδιορισμού, από τον παραπάνω πίνακα, αρχικά, μπορούμε να παρατηρήσουμε πως το είδος της σχέσης με τους γονείς από μόνο του δεν είναι στατιστικά σημαντικό [F(2)=0,249, p=0,780], αλλά είναι ισχυρά στατιστικά σημαντικό όταν αλληλοεπιδρά με το είδος δεσμού της μητέρας [F(5)=3,386, p=0,007,], διότι το P-Value είναι μικρότερο από κάθε σύνηθες επίπεδο σημαντικότητας ($p < 0,01$). Το ίδιο παρατηρείται με την ανθεκτικότητα καθώς από μόνο της δεν είναι στατιστικά σημαντική [F(1)=0,418, p=0,519], αλλά είναι ισχυρά στατιστικά σημαντική με την αλληλεπίδραση με το φύλο [F(1)=8,047, p=0,005]. Παρομοίως, το είδος δεσμού με τη μητέρα δεν είναι στατιστικά σημαντικό [F(3)=1,518, p=0,214], αλλά όπως αναφέρθηκε παραπάνω αλληλοεπιδρά με το είδος της σχέσης με τους γονείς. Ακόμη, ούτε η ίδια συμπεριφορά των γονέων προς τους απογόνους από μόνη της δεν είναι στατιστικά σημαντική [F(2)=0,833, p=0,437]. Αντιθέτως τόσο το φύλο [F(1)=9,461, p=0,003] και το είδος του δεσμού με τον πατέρα [F(3)=4,622, p=0,004] είναι ισχυρά στατιστικά σημαντικά διότι το P-Value είναι μικρότερο από κάθε σύνηθες επίπεδο σημαντικότητας ($p < 0,01$), αλλά και η αντιλαμβανόμενη πατρική αποδοχή απόρριψη [F(1)=4,676, p=0,33], είναι στατιστικά σημαντικά,. Τέλος οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ του είδους του δεσμού της μητέρας και της ίδιας συμπεριφοράς των γονέων προς τους απογόνους [F(5)=2,305, p=0,049] είναι στατικά σημαντική αλλά και του φύλου με το είδος του δεσμού με τον πατέρα [F(3)=4,350, p=0,006] είναι ισχυρά στατιστικά σημαντική, διότι το P-Value είναι μικρότερο από κάθε σύνηθες επίπεδο σημαντικότητας.

Επομένως αφού όλες οι παραπάνω ανεξάρτητες μεταβλητές είναι στατιστικά σημαντικές $p < 0,05$ απορρίπτουμε τη μηδενική υπόθεση (H_0) και συμπεραίνουμε πως η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής συμπεριφοράς φροντίδας επηρεάζεται από όλες τις παραπάνω ανεξάρτητες μεταβλητές.

Πίνακας 36: Παραμετρικές εκτιμήσεις για τις παραπάνω μεταβλητές

Παραμετρικές εκτιμήσεις				
Εξαρτημένη Μεταβλητή: διαγενεακή διαβίβαση γονεϊκής φροντίδας				
Παράμετροι	B	Τυπικό Σφάλμα	t	P- Value
Intercept	21,756	3,363	6,469	,000
Άρρεν	9,171	3,518	2,607	,010
Θήλυ	0 ^a	.	.	.
Σχέση με γονείς= Δημοκρατική	-3,552	1,724	-2,061	,042
Σχέση με γονείς= Αυταρχική	-4,685	2,077	-2,255	,026
Σχέση με γονείς= Αδιάφορη	0 ^a	.	.	.
Ίδια συμπεριφορά γονέων = Ναι	,621	1,652	,376	,708
Ίδια συμπεριφορά γονέων = Όχι	-,835	1,944	-,430	,668
Ίδια συμπεριφορά γονέων = Δεν έχω αδέρφια	0 ^a	.	.	.
Μητέρα= Στοργικός περιορισμός	-4,173	2,395	-1,742	,084
Μητέρα= Μη στοργικός έλεγχος	-6,979	2,558	-2,728	,007
Μητέρα= Βέλτιστος δεσμός	-1,503	2,901	-,518	,606
Μητέρα= Αδιάφορος δεσμός	0 ^a	.	.	.
Πατέρας= Στοργικός περιορισμός	2,021	1,148	1,762	,081
Πατέρας = Μη στοργικός έλεγχος	-1,606	1,022	-1,572	,119
Πατέρας = Βέλτιστος δεσμός	2,081	1,040	2,001	,048
Πατέρας = Αδιάφορος δεσμός	0 ^a	.	.	.
Ανθεκτικότητα	,072	,028	2,621	,010
Πατρική αντιληπτική αποδοχ.-απόρ.	-,046	,021	-2,162	,033

Από τον παραπάνω πίνακα οι πληροφορίες που αντλούμε είναι ποικίλες. Αρχικά φαίνεται πως οι γυναίκες επαναλαμβάνουν πιο συχνά συμπεριφορές φροντίδας που έχουν δεχτεί από τους γονείς τους και έχει στατιστικά σημαντικό αποτέλεσμα $p=0,010$ όπου $p<0,05$. Επιπλέον φαίνεται πως όσοι γονείς βίωσαν μια αδιάφορη σχέση με τους γονείς τους επανέλαβαν λιγότερο συχνά συμπεριφορές φροντίδας απ' ότι οι γονείς που μεγάλωσαν με δημοκρατικό τρόπο ($p=0,042$ όπου $p<0,05$) και αυταρχικό τρόπο ($p=0,026$ όπου $p<0,05$). Αξίζει να σημειωθεί πως και τα δύο παραπάνω αποτελέσματα είναι στατιστικά σημαντικά. Επίσης φαίνεται πως δε βγήκαν στατιστικά σημαντικά αποτελέσματα για την ίδια συμπεριφορά των γονέων ($p=0,708$ και $p=0,668$ όπου $p>0,05$). Άλλο ένα στατιστικά σημαντικό αποτέλεσμα ασθενώς βέβαια, ($p=0,087$ όπου $p>0,05$), είναι πως όσοι γονείς είχαν αναπτύξει «Στοργικό περιορισμό» με τη μητέρα τους επαναλαμβάνουν περισσότερο συμπεριφορές που σχετίζονται με τη φροντίδα απ' ότι οι γονείς με αδιάφορο δεσμό. Ομοίως, οι γονείς που είχαν δημιουργήσει με τη μητέρα τους το δεσμό «Μη στοργικό έλεγχο» επαναλαμβάνουν (ισχυρά στατιστικά

σημαντικά) και αυτοί περισσότερο συμπεριφορές που σχετίζονται με τη φροντίδα απ' ότι οι γονείς με αδιάφορο δεσμό ($p=0,007$ όπου $p<0,01$). Από την άλλη δε υπάρχουν στατιστικά σημαντικά αποτελέσματα για το «Βέλτιστο δεσμό» ($p=0,606$ όπου $p>0,05$). Επίσης,, όσον αφορά τους δεσμούς που έχει ο γονέας με τον πατέρα του παρατηρείται πως όσοι γονείς δημιούργησαν μαζί τους «Στοργικό περιορισμό» επαναλαμβάνουν περισσότερο συμπεριφορές που σχετίζονται με τη φροντίδα απ' ότι οι γονείς με αδιάφορο δεσμό. Βέβαια αυτό το αποτέλεσμα είναι ασθενώς στατιστικά σημαντικό ($p=0,081$ όπου $p>0,05$). Ωστόσο, δεν παρατηρούνται στατιστικά σημαντικά αποτελέσματα για το δεσμό «Μη στοργικός έλεγχος» ($p=0,119$ όπου $p>0,05$), ενώ όσοι γονείς είχαν δημιουργήσει μία σχέση δεσμού «Βέλτιστο δεσμό» φαίνεται να επαναλαμβάνουν περισσότερο συμπεριφορές φροντίδας σε σύγκριση με αυτούς που δημιούργησαν αδιάφορο δεσμό ($p=0,049$ όπου $p>0,05$).

Τέλος, στατιστικά σημαντικά αποτελέσματα υπάρχουν για την ανθεκτικότητα που φαίνεται να έχει σημαντικό ρόλο στην επανάληψη συμπεριφορών φροντίδας ($p=0,010$ όπου $p<0,05$) και για την αντιλαμβανόμενη πατρική αντιληπτική αποδοχή-απόρριψη ($p=0,033$ όπου $p<0,05$).

13.10. Στατιστική ανάλυση ερευνητικού ερωτήματος 9: Κατά πόσο η ανθεκτικότητα μπορεί να επηρεάσει τη διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας.

Ζεύγος στατιστικών υποθέσεων:

H_0 : Η ανθεκτικότητα δεν επηρεάζει τη διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας.

H_1 : Η ανθεκτικότητα επηρεάζει τη διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας.

Πίνακας 37: Παραμετρικές εκτιμήσεις και προσαρμοσμένο R τετράγωνο για την ανθεκτικότητα

Παραμετρικές εκτιμήσεις						
Εξαρτημένη Μεταβλητή: διαγενεακή διαβίβαση γονεϊκής υπερπροστασίας						
Παράμετρος	B	Τυπικό σφάλμα	t	P - value	95% Διάστημα εμπιστοσύνης	
					Χαμηλότερο όριο	Ανώτερο όριο
Intercept	17,924	3,421	5,240	,000	11,160	24,689
Ανθεκτικότητα	-,088	,042	-2,108	,037	-,171	-,005
RSquared (τετράγωνο) = ,032 (ΠροσαρμοσμένοRTετράγωνο = ,025)						

Από τον παραπάνω πίνακα μπορούμε να εξάγουμε αρκετές πληροφορίες. Σύμφωνα με την ανάλυση απλής παλινδρόμησης (από την επιλογή general linear model) αρχικά

παρατηρούμε πως ο συντελεστής προσδιορισμού $R^2 = 0,32$ και το προσαρμοσμένο $R^2 = 0,025$. Στη συγκεκριμένη περίπτωση το 3,2% της μεταβλητότητας της διαγενεακής διαβίβασης της γονεϊκής υπερπροστασίας ερμηνεύεται από την ανθεκτικότητα, δηλαδή το συγκεκριμένο μοντέλο ερμηνεύει σε μικρό βαθμό την μεταβλητότητα αυτή, άρα η ανθεκτικότητα είναι μη προβλεπτικός παράγοντας για το πώς επηρεάζει τη διαγενεακή διαβίβαση γονεϊκής υπερπροστασίας. Με άλλα λόγια τα παραπάνω σημαίνουν πως η ανθεκτικότητα και η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας έχουν πολύ μικρή συσχέτιση μεταξύ τους. Γίνεται αντιληπτό λοιπόν πως η ερμηνευσιμότητα αυτού του μοντέλου είναι μικρή.

Επιπλέον, σύμφωνα με την ανάλυση απλής παλινδρόμησης μεταξύ των δύο παραπάνω μεταβλητών μπορούμε να παρατηρήσουμε πως τα αποτελέσματα είναι στατιστικά σημαντικά καθώς το P-Value = 0,037 το οποίο είναι μικρότερο από $\alpha = 0,05$ ($p < 0,37$) [$F(1) = 4,442$, $p = 0,037$]. Εφόσον το P-Value < α τότε απορρίπτουμε την H_0 , άρα η ανθεκτικότητα επηρεάζει την διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας.

13.11. Στατιστική ανάλυση ερευνητικού ερωτήματος 10: Κατά πόσο η αντιλαμβανόμενη πατρική αποδοχή - απόρριψη επηρεάζει τη διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας.

Ζεύγος στατιστικών υποθέσεων:

H_0 : Η αντιλαμβανόμενη πατρική αποδοχή – απόρριψη δεν επηρεάζει διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας

H_1 : Η αντιλαμβανόμενη πατρική αποδοχή – απόρριψη επηρεάζει διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας

Πίνακας 38: Παραμετρικές εκτιμήσεις και προσαρμοσμένο R τετράγωνο για την αντιλαμβανόμενη αποδοχή – απόρριψη του πατέρα

Παραμετρικές εκτιμήσεις						
Εξαρτημένη Μεταβλητή: διαγενεακή διαβίβαση γονεϊκής υπερπροστασίας						
Παράμετρος	B	Τυπικό σφάλμα	t	P - value	95% Διάστημα εμπιστοσύνης	
					Χαμηλότερο όριο	Ανώτερο όριο
Intercept	12,909	2,148	6,009	,000	8,661	17,158
Αντιλ. αποδοχή-απόρριψη	-,030	,029	-1,051	,295	-,086	,026
RSquared (τετράγωνο) = ,008 (Προσαρμοσμένο RTετράγωνο = ,001)						

Σύμφωνα με την ανάλυση απλής παλινδρόμησης (από την επιλογή general linear model) αρχικά παρατηρούμε πως ο συντελεστής προσδιορισμού $R^2 = 0,008$ και το προσαρμοσμένο $R^2 = 0,001$. Στη συγκεκριμένη περίπτωση το ποσοστό της μεταβλητότητας της διαγενεακής διαβίβασης της γονεϊκής υπερπροστασίας (εξαρτημένη) που ερμηνεύεται από την αντιληπτική αποδοχή – απόρριψη (ανεξάρτητη μεταβλητή) ανέρχεται στο 0,8% , δηλαδή το συγκεκριμένο μοντέλο ερμηνεύει σχεδόν μηδενικό ποσοστό της μεταβλητότητας αυτής, άρα η αντιληπτική αποδοχή – απόρριψη από τον πατέρα είναι ένας εξαιρετικά μη ισχυρός προβλεπτικός παράγοντας για το πώς επηρεάζει την διαγενεακή διαβίβαση γονεϊκής υπερπροστασίας. Με άλλα λόγια, τα παραπάνω σημαίνουν πως η αντιληπτική αποδοχή – απόρριψη του πατέρα και η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας δεν έχουν συσχέτιση μεταξύ τους. Γίνεται αντιληπτό λοιπόν πως η ερμηνευσιμότητα αυτού του μοντέλου είναι σχεδόνμηδενική.

Επιπλέον, σύμφωνα με την ανάλυση απλής παλινδρόμησης μεταξύ των δύο παραπάνω μεταβλητών μπορούμε να παρατηρήσουμε πως τα αποτελέσματα δεν ήταν στατιστικά σημαντικά καθώς το $P\text{-Value} = 0,289$ το οποίο είναι μεγαλύτερο από κάθε σύνηθες επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας $\alpha = 0,05$ [$F(1)=1,104, p=0,289$]. Εφόσον το $P\text{-Value} > \alpha$ τότε δεν απορρίπτουμε την H_0 , άρα η αντιληπτική αποδοχή – απόρριψη του πατέρα δεν επηρεάζει την διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας.

13.12. Στατιστική ανάλυση ερευνητικού ερωτήματος 11: Κατά πόσο η αντιλαμβανόμενη μητρική αποδοχή - απόρριψη επηρεάζει τη διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας.

Ζεύγος στατιστικών υποθέσεων:

H_0 : Η αντιλαμβανόμενη μητρική αποδοχή – απόρριψη δεν επηρεάζει τη διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας

H_1 : Η αντιλαμβανόμενη μητρική αποδοχή – απόρριψη επηρεάζει τη διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας

Πίνακας 39: Παραμετρικές εκτιμήσεις και προσαρμοσμένο R τετράγωνο για την αντιλαμβανόμενη αποδοχή – απόρριψη της μητέρας

Παραμετρικές εκτιμήσεις						
Εξαρτημένη Μεταβλητή: διαγενεακή διαβίβαση γονεϊκής υπερπροστασίας						
Παράμετρος	B	Τυπικό σφάλμα	t	P - value.	95% Διάστημα εμπιστοσύνης	
					Χαμηλότερο όριο	Ανώτερο όριο
Intercept	11,031	2,104	5,243	,000	6,870	15,191
Αντιλ. αποδοχή-απόρριψη	-,005	,031	-,154	,877	-,067	,057
RSquared (τετράγωνο) = ,000 (ΠροσαρμοσμένοRTετράγωνο = -,007)						

Από τον παραπάνω πίνακα μπορούμε να εξάγουμε αρκετές πληροφορίες. Σύμφωνα με την ανάλυση απλής παλινδρόμησης (από την επιλογή general linear model) αρχικά παρατηρούμε πως ο συντελεστής προσδιορισμού $R^2 = 0,00$ και το προσαρμοσμένο $R^2 = -0,007$. Στη συγκεκριμένη περίπτωση το 0% της μεταβλητότητας της διαγενεακής διαβίβασης της γονεϊκής υπερπροστασίας ερμηνεύεται από τη μητρική αντιληπτική αποδοχή-απόρριψη, δηλαδή το συγκεκριμένο μοντέλο δεν ερμηνεύει καθόλου την μεταβλητότητα αυτή, άρα η μητρική αντιληπτική αποδοχή-απόρριψη είναι εξαιρετικά μη ισχυρός προβλεπτικός παράγοντας για το πώς επηρεάζει τη διαγενεακή διαβίβαση γονεϊκής υπερπροστασίας. Με άλλα λόγια τα παραπάνω σημαίνουν πως η μητρική αντιληπτική αποδοχή-απόρριψη και η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας δεν έχουν καμία συσχέτιση μεταξύ τους. Γίνεται αντιληπτό λοιπόν πως η ερμηνευσιμότητα αυτού του μοντέλου είναι μηδενική.

Επιπλέον, σύμφωνα με την ανάλυση απλής παλινδρόμησης μεταξύ των δύο παραπάνω μεταβλητών μπορούμε να παρατηρήσουμε πως τα αποτελέσματα δεν ήταν στατιστικά σημαντικά καθώς το P-Value= 0,877 μεγαλύτερο από κάθε σύνηθες επίπεδο σημαντικότητας, όπου $p > 0,05$ [$F(1)=0,24, p=0,877$]. Εφόσον το P-Value > α τότε δεν απορρίπτουμε την H_0 , άρα η αντιληπτική αποδοχή – απόρριψη της μητέρας επηρεάζει την διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας.

13.13. Στατιστική ανάλυση ερευνητικού ερωτήματος 12: Η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας επηρεάζεται διαφορετικά ανάλογα με το φύλο.

Ζεύγος στατιστικών υποθέσεων:

H₀: Δεν υπάρχει διαφορά στις μέσες τιμές μεταξύ ανδρών και γυναικών ως προς τον τρόπο που επηρεάζει τη διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας.

H₁: Δεν υπάρχει διαφορά στις μέσες τιμές μεταξύ ανδρών και γυναικών ως προς τον τρόπο που επηρεάζει τη διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας.

Πίνακας 40: Παραμετρικές εκτιμήσεις και προσαρμοσμένο R τετράγωνο για το φύλο

Παραμετρικές εκτιμήσεις						
Εξαρτημένη Μεταβλητή: διαγενεακή διαβίβαση γονεϊκής υπερπροστασίας						
Παράμετρος	B	Τυπικό σφάλμα	t	P - value	95% Διάστημα εμπιστοσύνης	
					Χαμηλότερο όριο	Ανώτερο όριο
Intercept	11,297	,572	19,735	,000	10,165	12,429
Άρρεν	-1,251	,837	-1,495	,137	-2,907	,404
Θήλυ	0 ^a	.	.	.	.	.
RSquared (τετράγωνο) = ,016 (ΠροσαρμοσμένοRTετράγωνο = ,009)						

Σύμφωνα με την ανάλυση T-test για δύο ανεξάρτητα δείγματα (Independent Samples T-Test) (από την επιλογή general linear model), παρατηρούμε πως ο συντελεστής προσδιορισμού $R^2 = 0,016$ και το προσαρμοσμένο $R^2 = 0,009$. Αυτό σημαίνει πως στη συγκεκριμένη περίπτωση το ποσοστό της μεταβλητότητας της διαγενεακής διαβίβασης της γονεϊκής υπερπροστασίας (εξαρτημένη) που ερμηνεύεται από το φύλο(ανεξάρτητη μεταβλητή) ανέρχεται στο 1,6% , δηλαδή το συγκεκριμένο μοντέλο ερμηνεύει εξαιρετικά μικρό ποσοστό της μεταβλητότητας αυτής. Άρα, γίνεται αντιληπτό πως το φύλο είναι ένας μη ισχυρός προβλεπτικός παράγοντας για το πώς επηρεάζει τη διαγενεακή διαβίβαση γονεϊκής υπερπροστασίας. Με άλλα λόγια, τα παραπάνω σημαίνουν πως το φύλο και η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας έχουν πολύ μικρή συσχέτιση μεταξύ τους. Γίνεται αντιληπτό λοιπόν πως η ερμηνευσιμότητα αυτού του μοντέλου είναι εξαιρετικά μικρή.

Επιπλέον, άλλη μία πληροφορία που εξάγουμε από αυτόν τον πίνακα είναι πως αυτή η σύγκριση, δε μας δίνει στατιστικά σημαντική διαφορά διότι P -Value= 0,137, μεγαλύτερο από κάθε σύνηθες επίπεδο σημαντικότητας όπου $p > 0,05$. Επομένως δεν απορρίπτουμε την H₀, άρα η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας φαίνεται να επηρεάζεται με τον ίδιο τρόπο και τους άνδρες (πατέρες) και τις γυναίκες (μητέρες).

13.14. Στατιστική ανάλυση ερευνητικού ερωτήματος 13: Η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας επηρεάζεται από το είδος του δεσμού που έχει δημιουργήσει ο γονέας με τον πατέρα του.

Ζεύγος στατιστικών υποθέσεων:

H_0 : Οι μέσες τιμές των τεσσάρων επιπέδων δεσμού που έχει δημιουργήσει ο γονέας με τον πατέρα του είναι ίσες μεταξύ τους όσον αφορά στην επίδραση που έχουν στη διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας

H_1 : Δύο τουλάχιστον από τις μέσες τιμές του δεσμού που έχει δημιουργήσει ο γονέας με τον πατέρα του διαφέρουν μεταξύ τους όσον αφορά στην επίδραση που έχουν στη διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας

Πίνακας 41: Επιδράσεις τεστ μεταξύ υποκειμένων

Επιδράσεις τεστ μεταξύ υποκειμένων					
Εξαρτημένη Μεταβλητή: διαγενεακή διαβίβαση γονεϊκής υπερπροστασίας					
Πηγή	Τύπος III αθροιστικότητα τετραγώνων	Βαθμοί Ελευθερ ίας	Μέσα τετράγων α	F	P- Valu e
Διορθωμένο Μοντέλο	333,792 ^a	3	111,264	4,909	,003
Intercept	14064,088	1	14064,088	620,456	,000
Πατρικός δεσμός	333,792	3	111,264	4,909	,003
Σφάλμα	3037,425	134	22,667		
Σύνολο	19158,000	138			
Διορθωμένο Σύνολο	3371,217	137			
RSquared (τετράγωνο) = ,099 (Προσαρμοσμένο RTετράγωνο) = ,079					

Σύμφωνα με την Ανάλυση Διακύμανσης Μονής Κατεύθυνσης (One Way Anova, από την επιλογή general linear model) στον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε πως ο συντελεστής προσδιορισμού $R^2 = 0,099$ και το προσαρμοσμένο $R^2 = 0,079$. Αυτό σημαίνει πως στη συγκεκριμένη περίπτωση το ποσοστό της μεταβλητότητας της διαγενεακή διαβίβασης της γονεϊκής υπερπροστασίας (εξαρτημένη) που ερμηνεύεται από το είδος του δεσμού του πατέρα (ανεξάρτητη μεταβλητή) ανέρχεται στο 9,9% , δηλαδή το συγκεκριμένο μοντέλο ερμηνεύει σχετικά μικρό ποσοστό της μεταβλητότητας αυτής. Άρα, γίνεται αντιληπτό πως το είδος δεσμού του πατέρα είναι ένας σχετικά μικρός προβλεπτικός παράγοντας για το πώς επηρεάζει τη διαγενεακή διαβίβαση γονεϊκής υπερπροστασίας. Με άλλα λόγια, τα παραπάνω σημαίνουν

πως το είδος του πατρικού γονεϊκού δεσμού και η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας έχουν σχετικά μικρή συσχέτιση μεταξύ τους. Γίνεται αντιληπτό λοιπόν πως η ερμηνευσιμότητα αυτού του μοντέλου είναι σχετικά μικρή.

Εκτός από το συντελεστή προσδιορισμού, από τον παραπάνω πίνακα μπορούμε να παρατηρήσουμε πως το P-Value= 0,003 είναι μικρότερο από κάθε σύνηθες επίπεδο σημαντικότητας $\alpha=0,05$ [$F(3)=4,909$, $p=0,00$]. Επομένως αφού $p<0,01$ απορρίπτουμε τη μηδενική υπόθεση (H_0) και συμπεραίνουμε πως η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής συμπεριφοράς υπερπροστασίας επηρεάζεται τουλάχιστον από δύο είδη δεσμού που έχει δημιουργήσει ο γονέας με τον πατέρα του.

Πίνακας 42: Παραμετρικές εκτιμήσεις για το είδος δεσμού με τον πατέρα

Παραμετρικές εκτιμήσεις						
Εξαρτημένη Μεταβλητή: διαγενεακή διαβίβαση γονεϊκής υπερπροστασίας						
Παράμετρος	B	Τυπικό σφάλμα	T	P - value	95% Διάστημα εμπιστοσύνης	
					Χαμηλότερο όριο	Ανώτερο όριο
Intercept	9,050	1,065	8,501	,000	6,944	11,156
Στοργικός περιορισμός	3,307	1,394	2,373	,019	,550	6,064
Μη στοργικός έλεγχος	3,239	1,315	2,463	,015	,638	5,841
Βέλτιστος δεσμός	,219	1,253	,175	,861	-2,258	2,697
Αδιάφορος δεσμός	0 ^a	.	.	.	.	.

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε πως οι γονείς που έχουν αναπτύξει με τον πατέρα τους αδιάφορο δεσμό διαφοροποιούνται στατιστικά σημαντικά ως προς τη διαγενεακή διαβίβαση της υπερπροστασίας από τους γονείς με δεσμό «Στοργικός περιορισμός», διότι το P-Value=0,019. Ακόμη αυτός ο πίνακας μας δίνει και τη σύγκριση μεταξύ των γονέων με αδιάφορο δεσμό και με τους γονείς που ανέπτυξαν με τον πατέρα τους, τον δεσμό «Μη στοργικός έλεγχος». Αναλυτικότερα, οι γονείς που έχουν αναπτύξει με τον πατέρα τους δεσμό «Μη στοργικό έλεγχο» διαφοροποιούνται στατιστικά σημαντικά ως προς τη διαγενεακή διαβίβαση της υπερπροστασίας από τους γονείς που ανέπτυξαν αδιάφορο δεσμό, διότι το P-Value=0,015 μικρότερο από $\alpha=0,05$ ($p<0,05$).

Τέλος, οι γονείς που έχουν αναπτύξει με τον πατέρα τους βέλτιστο δεσμό δε διαφοροποιούνται στατιστικά σημαντικά από τους γονείς με αδιάφορο δεσμό ως προς την επανάληψη της γονεϊκής υπερπροστασίας, διότι το P-Value=0,861 είναι μεγαλύτερο από κάθε σύνηθες επίπεδο σημαντικότητας ($p>0,05$).

Παρακάτω γίνεται η ίδια ανάλυση (ANOVA), με τη μόνη διαφορά να είναι πως θα συγκριθούν όλοι οι τύποι δεσμού μεταξύ τους, και όχι με βάση μόνο ένα, όπως παρουσιάστηκε παραπάνω.

Πίνακας 43: Περιγραφικός Πίνακας ANOVA

	Άθροισμα τετραγώνων	Βαθμοί Ελευθερίας	Μέσα αθροίσματα τετραγώνων	F	P-Value
Μεταξύ των ομάδων	333,792	3	111,264	4,909	,003
Εντός ομάδων	3037,425	134	22,667		
Σύνολο	3371,217	137			

Στον παραπάνω πίνακα καταγράφονται τα αποτελέσματα που εξήχθησαν από την Ανάλυση Διακύμανσης Μόνης Κατεύθυνσης (One Way Anova). Παρατηρείται λοιπόν, πως τα αποτελέσματα είναι ισχυρά στατιστικά σημαντικά [$F(3)=4,909, P=0,003$]. Αναλυτικότερα, το P- Value=0,003, μικρότερο από κάθε σύνηθες επίπεδο σημαντικότητας $p<0,01$, άρα απορρίπτουμε τη μηδενική υπόθεση H_0 , και συμπεραίνουμε ότι δύο τουλάχιστον από τις μέσες τιμές του δεσμού που έχει δημιουργήσει ο γονέας με τον πατέρα του διαφέρουν μεταξύ τους και επιδρούν διαφορετικά στην διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας.

Πίνακας 44: Πολλαπλές συγκρίσεις μέσων – Bonferroni

(I) Είδος δεσμού με πατέρα	(J) Είδος δεσμού με πατέρα	Διαφορά μέσων όρων (I-J)	Τυπικό Σφάλμα	P-Value
Στοργικός περιορισμός	Μη στοργικός έλεγχος	,06767	1,18577	1,000
	Βέλτιστος Δεσμός	3,08791*	1,11600	,039
	Αδιάφορος Δεσμός	3,30714	1,39389	,115
Μη στοργικός έλεγχος	Στοργικός περιορισμός	-,06767	1,18577	1,000
	Βέλτιστος Δεσμός	3,02024*	1,01608	,021
	Αδιάφορος Δεσμός	3,23947	1,31525	,090
Βέλτιστος Δεσμός	Στοργικός περιορισμός	-3,08791*	1,11600	,039
	Μη στοργικός έλεγχος	-3,02024*	1,01608	,021
	Αδιάφορος Δεσμός	,21923	1,25271	1,000
Αδιάφορος Δεσμός	Στοργικός περιορισμός	-3,30714	1,39389	,115
	Μη στοργικός έλεγχος	-3,23947	1,31525	,090
	Βέλτιστος Δεσμός	-,21923	1,25271	1,000

Ο παραπάνω πίνακας δείχνει μεταξύ ποιων από τους τέσσερεις τύπους δεσμού, υπάρχει στατιστική σημαντική διαφορά στις μέσες τιμές. Αρχικά από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε πως ο γονέας με το είδος δεσμού «Στοργικός περιορισμός» που έχει δημιουργήσει με τον πατέρα του, επαναλαμβάνει τη γονεϊκή υπερπροστασία κατά 0,67 μονάδες περισσότερο απ' ότι ο γονέας με είδος δεσμού «Μη στοργικός έλεγχος». Η διαφορά αυτή είναι ισχυρά μη στατιστικά σημαντική, διότι το P- Value= 1,00 το οποίο είναι μεγαλύτερο από κάθε σύνηθες επίπεδο σημαντικότητας από $\alpha=0,05$ ($p>0,05$). Επομένως δε διαφοροποιούνται μεταξύ τους οι παραπάνω τύποι δεσμού. Επιπλέον, βλέπουμε πως ο γονέας με το είδος δεσμού «Στοργικός περιορισμός» που έχει δημιουργήσει με τον πατέρα του, επαναλαμβάνει τη γονεϊκή υπερπροστασία κατά 3,08 μονάδες περισσότερο απ' ότι ο γονέας με βέλτιστο δεσμό. Η διαφορά αυτή είναι στατιστικά σημαντική διότι το P- Value= 0,039 το οποίο είναι μικρότερο από $\alpha=0,05$ ($p<0,05$). Με άλλα λόγια ο γονέας που έχει συνάψει με τον πατέρα του έναν δεσμό «Στοργικό περιορισμό» και αυτός που έχει συνάψει έναν βέλτιστο δεσμό, επηρεάζει διαφορετικά τη διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας καθώς έχει την τάση να την επαναλαμβάνει περισσότερο

Από την άλλη, ο γονέας που έχει δημιουργήσει το είδος δεσμού «Στοργικός περιορισμός με τον πατέρα του επαναλαμβάνει τη γονεϊκή υπερπροστασία κατά 3,3 μονάδες περισσότερο απ' ότι ο γονέας με αδιάφορο δεσμό. Η διαφορά αυτή είναι μη στατιστικά σημαντική διότι το P- Value= 0,115 το οποίο είναι μεγαλύτερο από κάθε σύνηθες επίπεδο σημαντικότητας $\alpha=0,05$ ($p>0,05$). Επομένως δε διαφοροποιούνται καθόλου μεταξύ τους οι παραπάνω τύποι δεσμού. Επιπροσθέτως, ο γονέας που έχει δημιουργήσει βέλτιστο δεσμό με τον πατέρα του επαναλαμβάνει τη γονεϊκή υπερπροστασία κατά -3,02 μονάδες λιγότερο απ' ότι ο γονέας με είδος δεσμού «Μη στοργικός έλεγχος». Η διαφορά αυτή είναι στατιστικά σημαντική διότι το P- Value= 0,021 το οποίο είναι μικρότερο από, $\alpha=0,05$ ($p<0,05$). Με άλλα λόγια ο γονέας που έχει συνάψει με τον πατέρα του έναν «Βέλτιστο δεσμό» και αυτός που έχει συνάψει έναν δεσμό «Μη στοργικό έλεγχο», επηρεάζει διαφορετικά την διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας καθώς έχει την τάση να την επαναλαμβάνει λιγότερο. Ακόμη ένα στοιχείο που μας δίνει ο παραπάνω πίνακας είναι πως, ο γονέας που έχει δημιουργήσει βέλτιστο δεσμό με τον πατέρα του επαναλαμβάνει τη γονεϊκή υπερπροστασία κατά 0,02 μονάδες περισσότερο απ' ότι ο γονέας με είδος δεσμού «Αδιάφορος δεσμός». Η διαφορά αυτή είναι ισχυρά μη στατιστικά σημαντική διότι το P- Value= 1,00 το οποίο είναι μεγαλύτερο από κάθε σύνηθες επίπεδο σημαντικότητας από $\alpha=0,05$ ($p>0,05$). Άρα, δε διαφοροποιούνται καθόλου μεταξύ τους οι παραπάνω τύποι δεσμού.

Η τελευταία πληροφορία που λαμβάνουμε από τον παραπάνω πίνακα είναι πως ο γονέας που συνάμει αδιάφορο δεσμό με τον πατέρα του επαναλαμβάνει τη γονεϊκή υπερπροστασία κατά -3,24 μονάδες λιγότερο απ' ότι ο γονέας με είδος δεσμού «Μη στοργικός έλεγχος». Η διαφορά αυτή είναι μη στατιστικά σημαντική διότι το P- Value= 0,09 το οποίο είναι μεγαλύτερο από $\alpha=0,05$ ($p>0,05$).

13.15. Στατιστική ανάλυση ερευνητικού ερωτήματος 14: Η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας επηρεάζεται από το είδος του δεσμού που έχει δημιουργήσει ο γονέας με τη μητέρα του.

Ζεύγος στατιστικών υποθέσεων:

H₀: Οι μέσες τιμές των τεσσάρων επιπέδων δεσμού που έχει δημιουργήσει ο γονέας με τη μητέρα του είναι ίσες μεταξύ τους, όσον αφορά στην επίδραση που έχουν στην διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας

H₁: Δύο τουλάχιστον από τις μέσες τιμές του δεσμού που έχει δημιουργήσει ο γονέας με τη μητέρα του διαφέρουν μεταξύ τους, όσον αφορά στην επίδραση που έχουν στην διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας

Πίνακας 45: Επιδράσεις τεστ μεταξύ υποκειμένων

Επιδράσεις τεστ μεταξύ υποκειμένων					
Εξαρτημένη Μεταβλητή: διαγενεακή διαβίβαση γονεϊκής υπερπροστασίας					
Πηγή	Τύπος III αθροιστικότη ας τετραγώνων	Βαθμο ί Ελευθε ρίας	Μέσα τετράγωνα	F	P-Value
Διορθωμένο Μοντέλο	201,401 ^a	3	67,134	2,853	,040
Intercept	14309,450	1	14309,450	608,194	,000
Μητρικός δεσμός	201,401	3	67,134	2,853	,040
Σφάλμα	3152,722	134	23,528		
Σύνολο	19291,000	138			
Διορθωμένο Σύνολο	3354,123	137			
RSquared (τετράγωνο) = ,060(ΠροσαρμοσμένοRTετράγωνο) = ,039					

Σύμφωνα με την Ανάλυση Διακύμανσης Μονής Κατεύθυνσης (One Way Anova) (από την επιλογή general linear model) στον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε πως ο συντελεστής προσδιορισμού $R^2 = 0,060$ και το προσαρμοσμένο $R^2 = 0,039$. Αυτό σημαίνει πως στη συγκεκριμένη περίπτωση το ποσοστό της μεταβλητότητας της διαγενεακή διαβίβασης της γονεϊκής υπερπροστασίας (εξαρτημένη) που ερμηνεύεται από το είδος του δεσμού που έχει συνάψει με τη μητέρα (ανεξάρτητη μεταβλητή) ανέρχεται στο 6% , δηλαδή το συγκεκριμένο μοντέλο ερμηνεύει σχετικά μικρό ποσοστό της μεταβλητότητας αυτής. Άρα, γίνεται αντιληπτό πως το είδος δεσμού της μητέρας είναι ένας σχετικά μικρός προβλεπτικός παράγοντας για το πώς επηρεάζει την διαγενεακή διαβίβαση γονεϊκής υπερπροστασίας. Με άλλα λόγια, τα παραπάνω σημαίνουν πως το είδος του μητρικού γονεϊκού δεσμού και η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας έχουν σχετικά μικρή συσχέτιση μεταξύ τους. Γίνεται αντιληπτό λοιπόν πως η ερμηνευσιμότητα αυτού του μοντέλου είναι σχετικά μικρή.

Εκτός από το συντελεστή προσδιορισμού, από τον παραπάνω πίνακα μπορούμε να παρατηρήσουμε πως το P-Value= 0,040 είναι μικρότερο από $\alpha = 0,05$ [$F(3) = 2,853$, $p = 0,040$]. Επομένως αφού $p < 0,05$ απορρίπτουμε τη μηδενική υπόθεση (H_0) και συμπεραίνουμε πως η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας επηρεάζεται τουλάχιστον από δύο είδη δεσμού που έχει δημιουργήσει ο γονέας με τη μητέρα του.

Πίνακας 46: Παραμετρικές εκτιμήσεις για το είδος δεσμού με τη μητέρα

Παραμετρικές εκτιμήσεις						
Εξαρτημένη Μεταβλητή: διαγενεακή διαβίβαση γονεϊκής υπερπροστασίας						
Παράμετρος	B	Τυπικό σφάλμα	t	P - value	95% Διάστημα εμπιστοσύνης	
					Χαμηλότερο όριο	Ανώτερο όριο
Intercept	12,211	1,113	10,973	,000	10,010	14,411
Στοργικός περιορισμός	,137	1,504	,091	,927	-2,837	3,111
Μη στοργικός έλεγχος	-1,451	1,294	-1,122	,264	-4,010	1,108
Βέλτιστος δεσμός	-3,020	1,341	-2,252	,026	-5,672	-,368
Αδιάφορος δεσμός	0 ^a	.	.	.	.	.

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε πως οι γονείς που έχουν αναπτύξει με τη μητέρα τους αδιάφορο δεσμό δεν έχουν στατιστικά σημαντική διαφορά από τους γονείς (ως προς την επανάληψη συμπεριφορών υπερπροστασίας) που έχουν αναπτύξει με τους γονείς τους ένα δεσμό που χαρακτηρίζεται ως «Στοργικός περιορισμός», διότι το P-Value=0,927 το οποίο είναι μεγαλύτερο από κάθε σύνηθες επίπεδο σημαντικότητας, οπότε $p > 0,05$. Ακόμη αυτός ο

πίνακας μας δίνει και τη σύγκριση μεταξύ των γονέων με αδιάφορο δεσμό και με τους γονείς που ανέπτυξαν με τη μητέρα τους, τον δεσμό «Μη στοργικός έλεγχος». Αναλυτικότερα, οι γονείς που έχουν αναπτύξει με τη μητέρα τους αδιάφορο δεσμό δεν έχουν στατιστικά σημαντική διαφορά από τους γονείς που έχουν αναπτύξει με τους γονείς τους ένα δεσμό που χαρακτηρίζεται ως «Μη στοργικός έλεγχος». διότι P-Value=0,264 μεγαλύτερο από κάθε σύνηθες επίπεδο σημαντικότητας $p > 0,05$. Τέλος, εάν οι γονείς που έχουν αναπτύξει με τη μητέρα τους βέλτιστο δεσμό διαφοροποιούνται στατιστικά σημαντικά ως προς την διαγενεακή διαβίβαση της υπερπροστασίας από τους γονείς που ανέπτυξαν αδιάφορο δεσμό, διότι το P-Value=0,026 ($p < 0,05$).

Παρακάτω γίνεται η ίδια ανάλυση (ANOVA), με τη μόνη διαφορά να είναι πως θα συγκριθούν όλοι οι τύποι δεσμού μεταξύ τους. και όχι με βάση μόνο ένα, όπως παρουσιάστηκε παραπάνω.

Πίνακας 47: Περιγραφικός Πίνακας ANOVA

	Άθροισμα τετραγώνων	Βαθμοί Ελευθερίας	Μέσα αθροίσματα τετραγώνων	F	P-Value
Μεταξύ των ομάδων	201,401	3	67,134	2,853	,040
Εντός ομάδων	3152,722	134	23,528		
Σύνολο	3354,123	137			

Στον παραπάνω πίνακα καταγράφονται τα αποτελέσματα που εξήχθησαν από την Ανάλυση Διακύμανσης Μόνης Κατεύθυνσης (One Way Anova). Παρατηρείται λοιπόν, πως τα αποτελέσματα είναι ισχυρά στατιστικά σημαντικά [$F(3)=2,853, p=0,040$]. Αναλυτικότερα, το P- Value=0,040, $p < 0,05$, άρα απορρίπτουμε τη μηδενική υπόθεση H_0 , και συμπεραίνουμε ότι δύο τουλάχιστον από τις μέσες τιμές του δεσμού που έχει δημιουργήσει ο γονέας με τον πατέρα του διαφέρουν μεταξύ τους και επηρεάζουν διαφορετικά την διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας.

Πίνακας 48: Πολλαπλές συγκρίσεις μέσων – Bonferroni

(I) Είδος δεσμού με πατέρα	(J) Είδος δεσμού με μητέρα	Διαφορά μέσων όρων (I-J)	Τυπικό Σφάλμα	P-Value
Στοργικός περιορισμός	Μη στοργικός έλεγχος	1,58857	1,20774	1,000
	Βέλτιστος Δεσμός	3,15735	1,25823	,080
	Αδιάφορος Δεσμός	,13730	1,50375	1,000
Μη στοργικός έλεγχος	Στοργικός περιορισμός	-1,58857	1,20774	1,000
	Βέλτιστος Δεσμός	1,56878	,99794	,710
	Αδιάφορος Δεσμός	-1,45127	1,29383	1,000
Βέλτιστος Δεσμός	Στοργικός περιορισμός	-3,15735	1,25823	,080
	Μη στοργικός έλεγχος	-1,56878	,99794	,710
	Αδιάφορος Δεσμός	-3,02005	1,34108	,156
Αδιάφορος Δεσμός	Στοργικός περιορισμός	-,13730	1,50375	1,000
	Μη στοργικός έλεγχος	1,45127	1,29383	1,000
	Βέλτιστος Δεσμός	3,02005	1,34108	,156

Ο παραπάνω πίνακας δείχνει μεταξύ ποιων από τους τέσσερεις τύπους δεσμού, υπάρχει στατιστική σημαντική διαφορά στις μέσες τιμές. Αρχικά από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε πως ο γονέας με το είδος δεσμού «Στοργικός περιορισμός» που έχει δημιουργήσει με τη μητέρα του, επαναλαμβάνει τη γονεϊκή υπερπροστασία κατά 1,58 μονάδες περισσότερο απ' ότι ο γονέας με είδος δεσμού «Μη στοργικός έλεγχος». Η διαφορά αυτή είναι ισχυρά μη στατιστικά σημαντική διότι το P- Value= 1,00 το οποίο είναι μεγαλύτερο από κάθε σύνηθες επίπεδο σημαντικότητας από $\alpha=0,05$ ($p>0,05$). Επιπλέον, βλέπουμε πως ο γονέας με το είδος δεσμού «Στοργικός περιορισμός» που έχει δημιουργήσει με τη μητέρα του, επαναλαμβάνει τη γονεϊκή υπερπροστασία κατά 0,13 μονάδες περισσότερο απ' ότι ο γονέας με είδος δεσμού «Αδιάφορος δεσμός». Η διαφορά αυτή είναι ισχυρά μη στατιστικά σημαντική διότι το P- Value= 1,00 το οποίο είναι μεγαλύτερο από κάθε σύνηθες επίπεδο σημαντικότητας $\alpha=0,05$ ($p>0,05$). Επομένως δε διαφοροποιούνται μεταξύ τους οι παραπάνω τύποι δεσμού.

Από την άλλη, ο γονέας που έχει δημιουργήσει βέλτιστο δεσμό με τη μητέρα του επαναλαμβάνει τη γονεϊκή υπερπροστασία κατά - 3,15 μονάδες λιγότερο απ' ότι ο γονέας με είδος δεσμού «Στοργικό περιορισμό». Η διαφορά αυτή είναι ασθενώς στατιστικά σημαντική διότι το P- Value= 0,080 το οποίο είναι μεγαλύτερο από, $\alpha=0,05$ ($p>0,05$). Επομένως δε διαφοροποιούνται καθόλου μεταξύ τους οι παραπάνω τύποι δεσμού. Επιπροσθέτως, ο γονέας που έχει δημιουργήσει βέλτιστο δεσμό με τη μητέρα του επαναλαμβάνει τη γονεϊκή υπερπροστασία κατά - 1,56 μονάδες λιγότερο απ' ότι ο γονέας με είδος δεσμού «Μη

στοργικός έλεγχος». Η διαφορά αυτή είναι μη στατιστικά σημαντική διότι το P- Value= 0,710 το οποίο είναι μεγαλύτερο από κάθε σύνηθες επίπεδο σημαντικότητας, $\alpha=0,05$ ($p>0,05$). Ακόμη ένα στοιχείο που μας δίνει ο παραπάνω πίνακας είναι πως, ο γονέας που έχει δημιουργήσει βέλτιστο δεσμό με τη μητέρα του επαναλαμβάνει τη γονεϊκή υπερπροστασία κατά - 3,02 μονάδες λιγότερο απ' ότι ο γονέας με είδος δεσμού «Αδιάφορος δεσμός». Η διαφορά αυτή είναι μη στατιστικά σημαντική διότι το P- Value= 0,156 το οποίο είναι μεγαλύτερο από κάθε σύνηθες επίπεδο σημαντικότητας από $\alpha=0,05$ ($p>0,05$). Η τελευταία πληροφορία που λαμβάνουμε από τον παραπάνω πίνακα είναι πως ο γονέας που έχει συνάψει αδιάφορο δεσμό με τη μητέρα του επαναλαμβάνει τη γονεϊκή υπερπροστασία κατά 1,45 μονάδες περισσότερο απ' ότι ο γονέας με είδος δεσμού «Μη στοργικός έλεγχος». Η διαφορά αυτή είναι ισχυρά μη στατιστικά σημαντική διότι το P- Value= 1,00 το οποίο είναι μεγαλύτερο από κάθε σύνηθες επίπεδο σημαντικότητας $\alpha=0,05$ ($p>0,05$). Επομένως δε διαφοροποιούνται καθόλου μεταξύ τους οι παραπάνω τύποι δεσμού.

13.16. Στατιστική ανάλυση ερευνητικού ερωτήματος 15: Η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας επηρεάζεται από το είδος της σχέσης με τους γονείς.

Ζεύγος στατιστικών υποθέσεων:

H_0 : Οι μέσες τιμές των τριών επιπέδων της σχέσης που έχει δημιουργήσει ο γονέας με τους δικούς το γονείς του είναι ίσες μεταξύ τους, όσον αφορά στην επίδραση που έχουν στην διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας

H_1 : Δύο τουλάχιστον από τις μέσες τιμές των επιπέδων της σχέσης που έχει δημιουργήσει ο γονέας με τους δικούς το γονείς του είναι ίσες μεταξύ τους, όσον αφορά στην επίδραση που έχουν στην διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας.

Πίνακας 49: Επιδράσεις τεστ μεταξύ υποκειμένων

Επιδράσεις τεστ μεταξύ υποκειμένων					
Εξαρτημένη Μεταβλητή: διαγενεακή διαβίβαση γονεϊκής υπερπροστασίας					
Πηγή	Τύπος III αθροιστικότητας τετραγώνων	Βαθμοί Ελευθερίας	Μέσα τετράγωνα	F	P-Value
Διορθωμένο Μοντέλο	44,570 ^a	2	22,285	,910	,405
Intercept	10638,651	1	10638,651	434,241	,000
Είδος σχέσης με γονείς	44,570	2	22,285	,910	,405
Σφάλμα	3331,919	136	24,499		
Σύνολο	19327,000	139			
Διορθωμένο Σύνολο	3376,489	138			
RSquared (τετράγωνο) = ,013 (ΠροσαρμοσμένοRTετράγωνο) = -,001					

Σύμφωνα με την Ανάλυση Διακύμανσης Μονής Κατεύθυνσης (One Way Anova, από την επιλογή general linear model) στον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε πως ο συντελεστής προσδιορισμού $R^2 = 0,013$ και το προσαρμοσμένο $R^2 = -0,001$. Αυτό σημαίνει πως στη συγκεκριμένη περίπτωση το ποσοστό της μεταβλητότητας της διαγενεακή διαβίβασης της γονεϊκής υπερπροστασίας (εξαρτημένη) που ερμηνεύεται από το είδος της σχέσης που έχει συνάψει με τους γονείς του (ανεξάρτητη μεταβλητή) ανέρχεται στο 1,3% , δηλαδή το συγκεκριμένο μοντέλο ερμηνεύει σχετικά μικρό ποσοστό της μεταβλητότητας αυτής. Άρα, γίνεται αντιληπτό πως το είδος της σχέσης με τους γονείς τους είναι ένας σχετικά μικρός προβλεπτικός παράγοντας για το πώς επηρεάζει την διαγενεακή διαβίβαση γονεϊκής υπερπροστασίας. Με άλλα λόγια, τα παραπάνω σημαίνουν πως το είδος της γονεϊκής σχέσης και η διαγενεακή διαβίβαση γονεϊκής υπερπροστασίας έχουν σχετικά μικρή συσχέτιση μεταξύ τους. Γίνεται αντιληπτό λοιπόν πως η ερμηνευσιμότητα αυτού του μοντέλου είναι σχετικά μικρή.

Εκτός από το συντελεστή προσδιορισμού, από τον παραπάνω πίνακα μπορούμε να παρατηρήσουμε πως το P-Value= 0,405 είναι μεγαλύτερο από κάθε σύνηθες επίπεδο σημαντικότητας $\alpha = 0,05$ [$F(2) = 0,910$, $p = 0,405$]. Επομένως αφού $p > 0,05$ δεν απορρίπτουμε τη μηδενική υπόθεση (H_0) και συμπεραίνουμε πως η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής συμπεριφοράς φροντίδας επηρεάζεται το ίδιο από όλες τις μέσες τιμές των επιπέδων της σχέσης που έχει δημιουργήσει ο γονέας με τους δικούς του γονείς.

Πίνακας 50: Παραμετρικές εκτιμήσεις για το είδος σχέσης με τους γονείς

Παραμετρικές εκτιμήσεις						
Εξαρτημένη Μεταβλητή: διαγενεακή διαβίβαση γονεϊκής φροντίδας						
Παράμετρος	B	Τυπικό σφάλμα	t	P - value	95% Διάστημα εμπιστοσύνης	
					Χαμηλότερο όριο	Ανώτερο όριο
Intercept	10,471	1,200	8,722	,000	8,097	12,845
Δημοκρατική	-,096	1,311	-,073	,942	-2,689	2,498
Αυταρχική	1,235	1,470	,840	,402	-1,672	4,143
Αδιάφορη	0 ^a	.	.	.	.	.

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε πως οι γονείς που έχουν αναπτύξει με τους γονείς τους αδιάφορη σχέση δε διαφέρουν στατιστικά σημαντικά από τους γονείς που έχουν αναπτύξει με τους δικούς τους γονείς μία δημοκρατική σχέση, διότι το P-Value=0,942 μεγαλύτερο από κάθε σύνηθες επίπεδο σημαντικότητας, οπότε $p > 0,05$. Ακόμη αυτός ο πίνακας μας δίνει και τη σύγκριση μεταξύ των γονέων με αδιάφορη σχέση και με τους γονείς που ανατράφηκαν σε περιβάλλον με αυταρχικό τρόπο. Αναλυτικότερα, οι γονείς που έχουν ανατραφεί αδιάφορα δε διαφέρουν στατιστικά σημαντικά από τους γονείς που έχουν ανατραφεί αυταρχικά, διότι P-Value=0,402 μεγαλύτερο από κάθε σύνηθες επίπεδο σημαντικότητας $p > 0,05$.

Παρακάτω γίνεται η ίδια ανάλυση (ANOVA), με τη μόνη διαφορά να είναι πως θα συγκριθούν όλοι οι τύποι δεσμού μεταξύ τους, και όχι με βάση μόνο ένα, όπως παρουσιάστηκε παραπάνω.

Πίνακας 51: Περιγραφικός Πίνακας ANOVA

	Άθροισμα τετραγώνων	Βαθμοί Ελευθερίας	Μέσα αθροίσματα τετραγώνων	F	P-Value
Μεταξύ των ομάδων	70,287	2	35,143	6,046	,003
Εντός ομάδων	808,023	139	5,813		
Σύνολο	878,310	141			

Στον παραπάνω πίνακα καταγράφονται τα αποτελέσματα που εξήχθησαν από την Ανάλυση Διακύμανσης Μόνης Κατεύθυνσης (OneWayAnova). Παρατηρείται λοιπόν, πως τα αποτελέσματα είναι ισχυρά στατιστικά σημαντικά [$F(3)=6,046, P=0,03$]. Αναλυτικότερα, το P-Value=0,003, είναι μικρότερο από κάθε σύνηθες επίπεδο σημαντικότητας $p < 0,05$, άρα

απορρίπτουμε τη μηδενική υπόθεση (H_0) και συμπεραίνουμε ότι δύο τουλάχιστον από τις μέσες τιμές των σχέσεων που έχει δημιουργήσει ο γονέας με τους δικούς του γονείς, διαφέρουν μεταξύ τους.

Πίνακας 52: Πολλαπλές συγκρίσεις μέσων – Bonferroni

(I) Πως θα χαρακτηρίζατε τη σχέση σας με τους γονείς σας;	(J) Πως θα χαρακτηρίζατε τη σχέση σας με τους γονείς σας;	Διαφορά μέσων όρων (I-J)	Τυπικό Σφάλμα	P-Value
Δημοκρατική	Αυταρχική	-1,33088	,99949	,556
	Αδιάφορη	-,09559	1,31131	1,000
Αυταρχική	Δημοκρατική	1,33088	,99949	,556
	Αδιάφορη	1,23529	1,47028	1,000
Αδιάφορη	Δημοκρατική	,09559	1,31131	1,000
	Αυταρχική	-1,23529	1,47028	1,000

Ο παραπάνω πίνακας δείχνει μεταξύ ποιων από τους τρεις τύπους σχέσεων, υπάρχει στατιστική σημαντική διαφορά στις μέσες τιμές. Αυτός ο έλεγχος που διενεργήθηκε είναι ο έλεγχος Bonferroni. Αρχικά από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε πως η δημοκρατική σχέση που έχει ο γονέας με τους δικούς του γονείς, επαναλαμβάνει τη γονεϊκή φροντίδα κατά -1,33 μονάδες λιγότερο απ' ότι ο γονέας που έχει ανατραφεί με αυταρχικό τρόπο. Η διαφορά αυτή ωστόσο δεν είναι στατιστικά σημαντική διότι το P-Value= 0,556 το οποίο είναι μεγαλύτερο από κάθε σύνηθες επίπεδο σημαντικότητας, $\alpha=0,05$ ($p>0,05$). Επιπλέον, βλέπουμε πως ο γονέας που έχει ανατραφεί με δημοκρατικό τρόπο επαναλαμβάνει τη γονεϊκή φροντίδα κατά -0,95 μονάδες λιγότερο απ' ότι ο γονέας που έχει μεγαλώσει σε ένα περιβάλλον γεμάτο αδιαφορία. Η διαφορά αυτή δεν είναι στατιστικά σημαντική διότι το P-Value= 1,00 το οποίο είναι μεγαλύτερο από κάθε σύνηθες επίπεδο σημαντικότητας $\alpha=0,05$ ($p>0,05$). Τέλος, ο γονέας που έχει μεγαλώσει σε ένα αυταρχικό οικογενειακό περιβάλλον τείνει να επαναλαμβάνει τη γονεϊκή φροντίδα κατά 1,23 μονάδες περισσότερο απ' ότι ο γονέας που μεγάλωσε σε ένα αδιάφορο περιβάλλον. Η διαφορά αυτή είναι ισχυρά μη στατιστικά σημαντική διότι το P-Value= 1,00 το οποίο είναι μεγαλύτερο από κάθε σύνηθες επίπεδο σημαντικότητας $\alpha=0,05$ ($p>0,05$). Επομένως δε διαφοροποιούνται καθόλου μεταξύ τους οι παραπάνω τρόποι ανατροφής σχετικά με την διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας .

Στατιστική ανάλυση ερευνητικού ερωτήματος 16: Η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας, επηρεάζεται από την ανθεκτικότητα, το είδος δεσμού που έχουν δημιουργήσει με το πατέρα τους και τη μητέρα τους, τον τρόπο που συμπεριφέρονται στα δικά τους παιδιά ανάλογα με τις ανάγκες τους και τυχόν αλληλεπιδράσεις που υπάρχουν μεταξύ τους.

Ζεύγος στατιστικών υποθέσεων:

H_0 : Η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας, δεν επηρεάζεται από την ανθεκτικότητα, το είδος δεσμού που έχουν δημιουργήσει με το πατέρα τους και τη μητέρα τους, τον τρόπο που συμπεριφέρονται στα δικά τους παιδιά ανάλογα με τις ανάγκες τους και τυχόν αλληλεπιδράσεις που υπάρχουν μεταξύ τους.

H_1 Η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας, επηρεάζεται από την ανθεκτικότητα, το είδος δεσμού που έχουν δημιουργήσει με το πατέρα τους και τη μητέρα τους, τον τρόπο που συμπεριφέρονται στα δικά τους παιδιά ανάλογα με τις ανάγκες τους και τυχόν αλληλεπιδράσεις που υπάρχουν μεταξύ τους.

Πίνακας 53: Επιδράσεις τεστ μεταξύ υποκειμένων

Επιδράσεις τεστ μεταξύ υποκειμένων					
Εξαρτημένη Μεταβλητή: διαγενεακή διαβίβαση γονεϊκής υπερπροστασίας					
Πηγή	Τύπος III αθροιστικότητας τετραγώνων	Βαθμοί Ελευθερίας	Μέσα τετράγωνα	F	P-Value
Διορθωμένο Μοντέλο	970,685 ^a	15	64,712	3,350	,000
Intercept	206,354	1	206,354	10,682	,001
Διαφορετική συμπεριφορά γονέα στο παιδί	92,801	1	92,801	4,804	,030
Είδος δεσμού με μητέρα	19,916	3	6,639	,344	,794
Είδος δεσμού με πατέρα	253,765	3	84,588	4,379	,006
Ανθεκτικότητα	2,602	1	2,602	,135	,714
Διαφορετική συμπεριφορά γονέα στο παιδί *	79,230	1	79,230	4,101	,045
Ανθεκτικότητα					
Διαφορετική συμπεριφορά γονέα στο παιδί *	232,079	3	77,360	4,005	,009
Είδος δεσμού με πατέρα					
Διαφορετική συμπεριφορά γονέα στο παιδί *	227,805	3	75,935	3,931	,010
Είδος δεσμού με μητέρα					
Σφάλμα	2318,132	120	19,318		
Σύνολο	19113,000	136			
Διορθωμένο Σύνολο	3288,816	135			

a. R τετράγωνο = ,295 (προσαρμοσμένο R τετράγωνο = ,207)

Σύμφωνα με την Ανάλυση Συνδιακύμανσης (ANCOVA) (από την επιλογή general linear model) στον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε πως ο συντελεστής προσδιορισμού $R^2=0,295$ και το προσαρμοσμένο $R^2=0,207$. Αυτό σημαίνει πως στη συγκεκριμένη περίπτωση το ποσοστό της μεταβλητότητας της διαγενεακή διαβίβασης της γονεϊκής υπερπροστασίας (εξαρτημένη) που ερμηνεύεται από το είδος δεσμού που είχε με τον πατέρα του και τη μητέρα του, τη διαφορετική συμπεριφορά των γονέων προς το παιδί ανάλογα με τις ανάγκες του, την ανθεκτικότητα, και τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ αυτών των μεταβλητών (ανεξάρτητες μεταβλητές) ανέρχεται στο 29,5% , δηλαδή το συγκεκριμένο μοντέλο ερμηνεύει ένα αρκετά ικανοποιητικό ποσοστό της μεταβλητότητας αυτής. Άρα, γίνεται αντιληπτό πως οι παραπάνω ανεξάρτητες μεταβλητές είναι αρκετά καλοί προβλεπτικοί παράγοντες για το πώς επηρεάζουν την διαγενεακή διαβίβαση γονεϊκής υπερπροστασίας. Με άλλα λόγια, τα παραπάνω σημαίνουν πως οι παραπάνω ανεξάρτητες μεταβλητές και η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας έχουν αρκετά καλή συσχέτιση μεταξύ τους. Γίνεται αντιληπτό λοιπόν πως η ερμηνευσιμότητα αυτού του μοντέλου είναι ικανοποιητική.

Εκτός από το συντελεστή προσδιορισμού, από τον παραπάνω πίνακα, αρχικά, μπορούμε να παρατηρήσουμε πως το είδος δεσμού με τη μητέρα από μόνο του δεν είναι στατιστικά σημαντικό [$F(3)=0,344$, $p=0,794$], αλλά είναι στατιστικά σημαντικό όταν αλληλοεπιδρά με τη διαφορετική συμπεριφορά που πρέπει να έχει ο γονέας στο παιδί του ανάλογα με τις ανάγκες του [$F(3)=3,931$, $p=0,010$]. Το ίδιο παρατηρείται με την ανθεκτικότητα καθώς από μόνο της δεν είναι στατιστικά σημαντική [$F(1)=0,135$, $p=0,714$], αλλά είναι στατιστικά σημαντική όταν αλληλοεπιδρά με τη διαφορετική συμπεριφορά που πρέπει να έχει ο γονέας στο παιδί του ανάλογα με τις ανάγκες του [$F(1)=4,101$, $p=0,045$]. Αντιθέτως το είδος του δεσμού με τον πατέρα [$F(3)=4,622$, $p=0,04$], είναι ισχυρά στατιστικά σημαντικό [$F(3)=4,379$, $p=0,006$] από μόνο του, διότι το P-Value είναι μικρότερο από κάθε σύνηθες επίπεδο σημαντικότητας ($p<0,01$). Τέλος η αλληλεπίδραση μεταξύ του είδους του δεσμού του πατέρα με τη διαφορετική συμπεριφορά που πρέπει να έχει ο γονέας στο παιδί του ανάλογα με τις ανάγκες του [$F(3)=4,005$, $p=0,009$] είναι ισχυρά στατιστικά σημαντική, διότι το P-Value είναι μικρότερο από κάθε σύνηθες επίπεδο σημαντικότητας ($p<0,01$).

Επομένως αφού όλες οι παραπάνω ανεξάρτητες μεταβλητές είναι στατιστικά σημαντικές $p<0,05$ απορρίπτουμε τη μηδενική υπόθεση (H_0) και συμπεραίνουμε πως η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής συμπεριφοράς υπερπροστασίας επηρεάζεται από όλες τις παραπάνω ανεξάρτητες μεταβλητές.

Πίνακας 54: Παραμετρικές εκτιμήσεις για τις παραπάνω μεταβλητές

Παραμετρικές εκτιμήσεις				
Εξαρτημένη Μεταβλητή: διαγενεακή διαβίβαση γονεϊκής υπερπροστασίας				
Παράμετροι	B	Τυπικό Σφάλμα	t	P-Value
Intercept	1,095	8,346	,131	,896
Ανθεκτικότητα	,073	,073	1,000	,319
Μητέρα= Στοργικός περιορισμός	-2,441	3,432	-,711	,478
Μητέρα= Μη στοργικός έλεγχος	2,899	2,859	1,014	,313
Μητέρα= Βέλτιστος δεσμός	2,580	3,449	,748	,456
Μητέρα= Αδιάφορος δεσμός	0 ^a	.	.	.
Πατέρας= Στοργικός περιορισμός	8,341	5,216	1,599	,112
Πατέρας = Μη στοργικός έλεγχος	,798	4,808	,166	,868
Πατέρας = Βέλτιστος δεσμός	-,750	4,987	-,150	,881
Πατέρας = Αδιάφορος δεσμός	0 ^a	.	.	.
Διαφορετική συμπεριφορά γονέα στο παιδί=Ναι	18,789	9,322	2,016	,046
Διαφορετική συμπεριφορά γονέα στο παιδί=Όχι	0 ^a	.	.	.

Από τον παραπάνω πίνακα οι πληροφορίες που αντλούμε είναι ποικίλες. Αρχικά φαίνεται πως δεν διαφοροποιείται στατιστικά σημαντικά η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας, μεταξύ του δεσμού «Βέλτιστος δεσμός» που έχει συνάψει ο γονέας με τη μητέρα του ($p=0,456$ όπου $p>0,05$), σε σχέση με τους γονείς που δημιούργησαν έναν αδιάφορο δεσμό μαζί της. Επίσης, μη στατικά σημαντική διαφοροποίηση στην επανάληψη συμπεριφορών υπερπροστασίας έχουμε από τους γονείς που δημιούργησαν με τη μητέρα τους το δεσμό «Στοργικό περιορισμό» ($p=0,478$ όπου $p>0,05$) αλλά δεσμό «Μη στοργικό έλεγχο» ($p=0,313$ όπου $p>0,05$) σε σχέση με τους γονείς που δημιούργησαν έναν αδιάφορο δεσμό μαζί της. Ομοίως, όσον αφορά τους δεσμούς που έχουν συνάψει οι γονείς με τον πατέρα τους παρατηρείται πως όσοι γονείς δημιούργησαν μαζί τους «Στοργικό περιορισμό» δεν διαφοροποιούνται στατιστικά σημαντικά ($p=0,112$ όπου $p>0,05$) ως προς την επανάληψη της γονεϊκής υπερπροστασίας, σε σχέση με τους γονείς που δημιούργησαν με τον πατέρα τους αδιάφορο δεσμό. Ακριβώς την ίδια μη στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση έχουμε για τους γονείς που ανέπτυξαν τους δεσμούς «Μη στοργικό έλεγχο» ($p=0,868$ όπου $p>0,05$) και «Βέλτιστο δεσμό» ($p=0,881$ όπου $p>0,05$) σε σύγκριση με τους γονείς που ανέπτυξαν με το πατέρα τους αδιάφορο δεσμό.

Αντίθετα, στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση υπάρχει για τη διαφορετική συμπεριφορά του γονέα προς το παιδί του ανάλογα με τις ανάγκες του, καθώς φαίνεται να έχει σημαντικό ρόλο στην επανάληψη συμπεριφορών που αφορούν την υπερπροστασία ($p=0,046$ όπου $p<0,05$). Αναλυτικότερα, οι γονείς που δε φέρονται διαφορετικά και αντιμετωπίζουν με τον ίδιο τρόπο το κάθε παιδί τους,, επαναλαμβάνουν περισσότερο συμπεριφορές που αφορούν την υπερπροστασία σε σύγκριση με τους γονείς που αντιμετωπίζουν διαφορετικά τις ανάγκες τους. Τέλος, δεν παρατηρούνται στατιστικά σημαντικά αποτελέσματα μεταξύ της ανθεκτικότητας και της επανάληψης της γονεϊκής υπερπροστασίας.

14. ΣΥΖΗΤΗΣΗ-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στην παρούσα ενότητα, θα παρουσιαστούν και θα συζητηθούν τα αποτελέσματα που βρέθηκαν παραπάνω, σε σύγκριση με άλλες έρευνες για τυχόν ομοιότητες και διαφορές. Όπως αναφέραμε και στον πρόλογο, ο κύριος στόχος της παρούσας ερευνητικής εργασίας, ήταν να μελετήσει εάν υπάρχει σχέση και κατά πόσο επηρεάζουν διάφοροι παράγοντες την διαγενεακή διαβίβαση της συμπεριφοράς. Στη συγκεκριμένη έρευνα, εστίασαμε την προσοχή μας κυρίως κατά πόσο η ανθεκτικότητα, το είδος δεσμού και κατά συνέπεια η προσκόλληση, το φύλο, το είδος της γονεϊκής ανατροφής, η πατρική και μητρική αντιληπτική αποδοχή-απόρριψη, ο τρόπος που οι γονείς συμπεριφέρονταν στους ίδιους και στα αδέρφια τους, ο τρόπος που συμπεριφέρονται στα δικά τους παιδιά και τυχόν αλληλεπιδράσεις που υπάρχουν μεταξύ όλων αυτών των παραγόντων.

Αρχικά, θα αναφερθούμε στα αποτελέσματα που προκύπτουν από το αν η διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας επηρεάζεται από την πατρική αντιληπτική αποδοχή-απόρριψη. Στην ενότητα των αποτελεσμάτων είδαμε πως δε βρέθηκαν στατιστικά σημαντικά αποτελέσματα, άρα η πατρική αντιληπτική αποδοχή-απόρριψη δεν επηρεάζει τη διαγενεακή διαβίβαση συμπεριφορών που σχετίζονται με την υπερπροστασία (Πίνακας 38). Πιο αναλυτικά, βρέθηκε πως υπάρχει μικρή αρνητική συσχέτιση της αντιληπτικής αποδοχής-απόρριψης και της επανάληψης της γονεϊκής υπερπροστασίας, αλλά το αποτέλεσμα αυτό δεν είναι στατιστικά σημαντικό. Μία έρευνα που διαφωνεί πλήρως με τα δικά μας ευρήματα είναι αυτή των Erzinger & Steiger (2014), που είχαν ως στόχο να ερευνήσουν τη διαγενεακή διαβίβαση «σκληρών γονεϊκών τρόπων ανατροφής» από τη μητέρα και τον πατέρα. Αναλυτικότερα, βρήκαν στατιστικά σημαντική τη σχέση μεταξύ του πατέρα και της διαβίβασης των σκληρών γονεϊκών του πεποιθήσεων. Αυτό σημαίνει πως οι πατέρες με «σκληρές γονεϊκές πρακτικές» μπορούσαν να διαβιβάσουν στην επόμενη γενιά, τέτοιου είδους συμπεριφορές. Με τον όρο σκληρές γονεϊκές πρακτικές (harsh parenting) αναφέρονται συμπεριφορές όπως, η εχθρικότητα, η απόρριψη και επιθετικότητα, όρος που μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε για να δείξουμε την αντιληπτική απόρριψη και πως επιδρά σε παρόμοιες συμπεριφορές, όπως συμπεριφορές υπερπροστασίας και ελέγχου (Hinnant, Erath, & El-Sheikh, 2015). Kawabata, Alink, Tseng, van IJzendoorn, & Crick, 2011).

Αντιθέτως, διαφορετικά ευρήματα βρέθηκαν για την επίδραση της μητρικής αποδοχής-απόρριψης στη διαγενεακή διαβίβαση της συμπεριφοράς. Αναλυτικότερα παρατηρήθηκε πως η

μητρική αποδοχή-απόρριψη επιδρά πάνω στη διαβίβαση γονεϊκών πρακτικών που έχουν ως κύριο σημείο τους τη φροντίδα (Πίνακας 21). Αυτό μας δείχνει πως είναι πολύ σημαντική η άποψη της μητέρας για τα παιδιά της, στη ζωή των ενηλίκων και δη των διαζευγμένων γονέων, καθώς οι γονείς μετέπειτα επαναλαμβάνουν περισσότερο συμπεριφορές με επίκεντρο τη φροντίδα και τη ζεστασιά. Τα αποτελέσματα που παρατηρήθηκαν στην παρούσα έρευνα συμφωνούν με τα αποτελέσματα της έρευνας των Madden και συν (2015). Οι παραπάνω ερευνητές, αναφέρουν πως οι μητέρες που συμπεριφέρονταν με φροντίδα στα παιδιά τους είχε ως απότοκο, τα ίδια τους τα παιδιά και πιο συγκεκριμένα οι άνδρες να ανατρέφουν τους απογόνους τους με συμπεριφορές γεμάτες φροντίδα και κατανόηση. Ομοίως, οι Tanaka, Kitamura, Chen, Murakami, & Goto (2009), βρήκαν πως η ζεστή και γεμάτη φροντίδα συμπεριφορά της μητέρας σχετίστηκε με την ίδια ακριβώς συμπεριφορά και της κόρης. Σύμφωνα με τις παραπάνω έρευνες παρατηρείται και αποδεικνύεται ο σημαντικός ρόλος που έχουν οι συμπεριφορές φροντίδας της μητέρας για την διαβίβαση παρόμοιων συμπεριφορών και στην επόμενη γενιά.

Στη συνέχεια, θα γίνει αναφορά για τα αποτελέσματα που βρέθηκαν από το ερευνητικό ερώτημα «Η μητρική αποδοχή-απόρριψη επηρεάζει την διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας». Οι πληροφορίες που εξάγονται από τον Πίνακα 39, είναι πως στο συγκεκριμένο ερευνητικό ερώτημα δε σημειώθηκαν στατιστικά σημαντικά αποτελέσματα, δηλαδή μας δείχνει πως η μητρική αποδοχή-απόρριψη δεν επηρεάζει την διαγενεακή διαβίβαση συμπεριφορών που σχετίζονται με τον έλεγχο, την προστασία. Τα ευρήματα μας από το συγκεκριμένο ερευνητικό ερώτημα έρχονται σε πλήρη διαφωνία με την έρευνα των Madden και συν (2015). Συγκεκριμένα, αναφέρουν πως οι μητέρες που συμπεριφέρονταν με υπερπροστασία και έλεγχο στα παιδιά τους, είχε ως απόρροια τα ίδια τους τα παιδιά τόσο τα αγόρια όσο και τα κορίτσια να αναθρέφουν τους απογόνους τους με παρόμοιες αρνητικές συμπεριφορές. Εντελώς αντίθετα αποτελέσματα εξήχθησαν και από την έρευνα των Erzinger & Steiger (2014), οι οποίοι απέδειξαν πως οι «σκληρές γονεϊκές πρακτικές» διαβιβάζονται στατιστικά σημαντικά από τη μητέρα στο παιδί.

Συνοψίζοντας, παρατηρείται πως τα αποτελέσματα της δικιάς μας έρευνας όσον αφορά την αντιληπτική αποδοχή-απόρριψη της μητέρας και του πατέρα στην επανάληψη συμπεριφορών υπερπροστασίας διαφωνούν με τη διεθνή βιβλιογραφία. Αντίθετα, συμφωνούν με την επανάληψη συμπεριφορών φροντίδας όσον αφορά τη μητρική αντιληπτική αποδοχή-απόρριψη Αυτό πιθανώς να συμβαίνει διότι το δείγμα μας δεν αφορά το γενικό πληθυσμό, αλλά μία ειδική κατηγορία αυτή των διαζευγμένων και απ' ότι φαίνεται μέχρι στιγμής στα

αποτελέσματα μεγαλύτερο ρόλο στη ζωή τους διαμορφώνει η μητέρα σε αντίθεση με τον πατέρα.

Ακόμη, πρέπει να τονιστούν και κάποιες αντιθέσεις που έχουν παρατηρηθεί στα ευρήματα μας. Αρχικά, όπως φάνηκε και από τον Πίνακα 19 στην ενότητα των αποτελεσμάτων, η ανθεκτικότητα δεν επηρεάζει την διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας, δηλαδή μίας συμπεριφοράς που χαρακτηρίζεται από συναισθηματική ζεστασιά, αγάπη και ανταπόκριση. Όμως, σύμφωνα με τον Πίνακα 35 δείχνει πως επιδρά μαζί με άλλους παράγοντες, δείχνοντας έτσι πως η ανθεκτικότητα είναι ένα πολυπαραγοντικό φαινόμενο (Luthar & Zelazo, 2003), η οποία έχει το δικό της ρόλο όσον αφορά στην επανάληψη της γονεϊκής φροντίδας. Τα ευρήματα της έρευνας μας συμφωνούν με την έρευνα των Schofield, Conger & Neppl (2014), οι οποίοι ανέφεραν πως οι στρατηγικές αντιμετώπισης, η οποία σχετίζονται άμεσα και βαθιά με την ανθεκτικότητα (Leipold & Greve, όπως αναφέρεται στον Ki, 2015) και η θετική ανατροφή των γονέων είναι προβλεπτικοί παράγοντες για τη γονεϊκή συμπεριφορά. Ωστόσο δεν αναφέρουν εάν η ανθεκτικότητα επιδρά στην επανάληψη γονεϊκών συμπεριφορών που σχετίζονται με συμπεριφορές ελέγχου και ψυχρότητας.. Μια σημαντική διαφορά μεταξύ των δύο αυτών ερευνών είναι πως η μελέτη των Schofield, Conger & Neppl (2014) ήταν διαχρονική και ρωτήθηκαν μαζί με τους γονείς και τα παιδιά, σε αντίθεση με τη δικιά μας, που το δείγμα μας ήταν μόνο από ενήλικες γονείς και δη διαζευγμένους. Επίσης παρατηρείται πως η ανθεκτικότητα αλληλοεπιδρά μαζί με το φύλο, για την επανάληψη συμπεριφορών φροντίδας. Αυτό πιθανώς να δηλώνει πως με διαφορετικό τρόπο και ρυθμό θα επαναλαμβάνει συμπεριφορές φροντίδας ο ανθεκτικός πατέρας και διαφορετικά η ανθεκτική μητέρα.

Ομοίως παρατηρήσαμε, πως η ανθεκτικότητα από μόνη της επιδρά στη διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας δηλαδή σε συμπεριφορές των γονέων που σχετίζονται με τον έλεγχο και γενικότερα τη ψυχρότητα, την απόρριψη και την τιμωρία (Πίνακας 37). Επιπλέον, πρέπει να τονιστεί πως επιδρά μαζί και με άλλους παράγοντες στην επανάληψη συμπεριφορών που σχετίζονται με την υπερπροστασία, όπως για παράδειγμα το είδος δεσμού που έχει συνάψει με τον πατέρα και τη μητέρα ο γονέας κ.α. (Πίνακας 53), Σημαντικά είναι τα ευρήματα της έρευνας των Travis&Combs-Orme (2007) που δείχνουν πως τα άτομα που δεν είχαν καλές σχέσεις με τους γονείς τους κατάφεραν να ξεπεράσουν τις δυσκολίες ,να γίνουν ανθεκτικοί και επιτυχημένοι γονείς. Αυτό μας δείχνει πως η ανθεκτικότητα έπαιξε το ρόλο της, έτσι ώστε να αλλάξει τον τρόπο συμπεριφοράς των γονέων και να γίνει καλύτερος. Από τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό πως η έρευνα αυτή συμφωνεί με τη μία υπόθεση μας πως «η

ανθεκτικότητα επηρεάζει την διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας», και μπορούμε να βγάλουμε χρήσιμα συμπεράσματα. Ωστόσο, οι Travis&Combs-Orme (2007) δεν αναφέρουν ακριβώς ποιες ακριβώς πτυχές της συμπεριφοράς των γονέων αλλάζει. Μία ακόμη διαφορά που υπάρχει στη δικιά μας έρευνα με αυτή των Travis&Combs-Orme (2007) είναι πως στη παρούσα έρευνα το δείγμα μας ήταν διαζευγμένοι άνδρες και γυναίκες, ενώ στο δείγμα των παραπάνω ερευνητών ήταν γυναίκες. Τέλος, πρέπει να επισημανθεί πως υπάρχει αλληλεπίδραση της διαφορετικής συμπεριφοράς των γονέων προς το παιδί ανάλογα τις ανάγκες του και με την ανθεκτικότητα για την επανάληψη γονεϊκών συμπεριφορών που δηλώνουν υπερπροστασία.

Από την άλλη, τα ευρήματα της πρόσφατης έρευνας των Schofield, Conger & Conger (2016), δείχνουν πως οι προστατευτικοί παράγοντες (που σχετίζονται άμεσα με την ανθεκτικότητα) που ανέφερε η Masten κατάφεραν να επιδράσουν πάνω στη διαγενεακή διαβίβαση της συμπεριφοράς. Αναλυτικότερα, ο αυτό-έλεγχος, η καλή επικοινωνία που έχουν οι σύντροφοι του μεταξύ τους και η καλή σχέση του ερωτικού συντρόφου με το παιδί, σχετίστηκαν αρνητικά με την επανάληψη σκληρών γονεϊκών πρακτικών. Τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας συνάδουν με τα αποτελέσματα της δικιά μας, καθώς και στη δικιά μας παρατηρείται πως η ανθεκτικότητα σχετίζεται αρνητικά με την επανάληψη της γονεϊκής υπερπροστασίας (Πίνακας 37). Ομοίως, στην έρευνα των Schofield, Conger & Conger (2016), οι προστατευτικοί παράγοντες που έχουν άμεση σχέση με την ανθεκτικότητα, σχετίζονται και αυτοί αρνητικά με την επανάληψη των γονεϊκών πρακτικών. Η μόνη διαφορά αυτής της έρευνας με της δικιά μας που είναι αξιοσημείωτη να τονιστεί, είναι πως παίρνουν ξεχωριστά τους προστατευτικούς παράγοντες και δε μετράνε την ανθεκτικότητα αυτή καθαυτή.

Γενικά, παρατηρείται να υπάρχει έλλειψη βιβλιογραφίας για το αν η ανθεκτικότητα επηρεάζει τη διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής συμπεριφοράς και ειδικά στις συμπεριφορές που σχετίζονται με την υπερπροστασία του γονέα. Αυτό πιθανώς να συμβαίνει διότι η ανθεκτικότητα από πολλούς ερευνητές χαρακτηρίζεται ως η «συνέπεια» από κάποιο στρεσογόνο ερέθισμα (Bonano, Westphal & Mancini 2011, Masten, 2001) και δεν έχει δοθεί ιδιαίτερη μνεία στο αν είναι ένας προβλεπτικός παράγοντας για την επανάληψη γονεϊκών συμπεριφορών.

Όπως και παραπάνω με την ανθεκτικότητα, έτσι και με την πατρική αντιληπτική αποδοχή-απόρριψη παρατηρούνται διαφορετικά αποτελέσματα, όταν επιδρά μόνη της και όταν επιδρά μαζί με άλλους παράγοντες. Όταν η αντιληπτική αποδοχή ή απόρριψη του πατέρα επιδρά μόνη της επηρεάζει αλλά ασθενώς την επανάληψη γονεϊκών συμπεριφορών φροντίδας,

(Πίνακας 20). Αντιθέτως, όταν αλληλεπιδρά μαζί με άλλους παράγοντες όπως το φύλο, το είδος δεσμού που έχει συνάψει ο γονέας με τον πατέρα του και τη μητέρα του κ.α., επηρεάζει ισχυρά την διαγενεακή διαβίβαση της φροντίδας (Πίνακας 35). Έτσι λοιπόν, τα ευρήματα της δικιά μας έρευνας έρχονται σε πλήρη συμφωνία με αυτής των Hofferth, Pleck & Vesely (2012), οι οποίοι βρήκαν στατιστικά σημαντικά αποτελέσματα για το ρόλο του πατέρα στη διαβίβαση της γονεϊκής συμπεριφοράς. Αναλυτικότερα, βρήκαν πως οι νέοι άνδρες των οποίων οι πατέρες τους είχαν άμεση εμπλοκή στην ανατροφή τους, ανέφεραν πιο θετικές γονεϊκές πρακτικές ανατροφής σε αντίθεση με αυτούς που δεν είχαν μία τόσο άμεση σχέση με τους γονείς τους. Μία διαφορά μεταξύ των δύο ερευνών αλλά η οποία είναι αρκετά σημαντική, είναι πως το δείγμα της παραπάνω έρευνας αναφέρεται μόνο σε άντρες, ενώ στο δικό μας υπάρχουν και γυναίκες. Από την άλλη, η έρευνα των Madden και συν (2015), αναφέρει πως καμία από τις συμπεριφορές του πατέρα δε σχετίζεται με την επανάληψη συμπεριφοράς των γονέων, πράγμα που διαφωνεί με τα δικιά μας ευρήματα. Από τα παραπάνω ευρήματα, αντιλαμβανόμαστε πως δεν υπάρχει κοινή γραμμή μεταξύ των ερευνών για το ρόλο του πατέρα στην διαγενεακή διαβίβαση των συμπεριφορών φροντίδας.

Από τις παραπάνω έρευνες, γίνεται αντιληπτό πως δεν υπάρχει μία κοινή γραμμή στη διεθνή βιβλιογραφία για το αν η πατρική αντιληπτική αποδοχή-απόρριψη επηρεάζει τη διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας.

Έπειτα, παρατηρείται, πως το φύλο από μόνο του επηρεάζει αλλά ασθενώς την επανάληψη των συμπεριφορών φροντίδας (Πίνακας 22), ενώ όταν αλληλοεπιδρά μαζί με άλλες μεταβλητές, τότε έχει μεγαλύτερη επίδραση πάνω στη διαγενεακή διαβίβαση συμπεριφορών φροντίδας (Πίνακας 35). Τα ευρήματα μας έρχονται σε συμφωνία με τα αποτελέσματα της έρευνας των Tanak και συν (2009), στην οποία συμμετείχαν 396 πατέρες και 733 μητέρες με παιδιά ηλικίας μεταξύ 1-10 ετών απέδειξε πως το γονεϊκό στυλ επαναλαμβάνεται ανάλογα με το φύλο. Αναλυτικότερα αποδείχθηκε πως η φροντίδα της μητέρας διαβιβάζεται στα δικιά της παιδιά με τον ίδιο τρόπο. Πράγμα που συμφωνεί με τα δικιά μας αποτελέσματα, διότι και αυτά αναφέρουν πως οι γυναίκες (μητέρες) τείνουν να επαναλαμβάνουν περισσότερο συμπεριφορές φροντίδας απ' ό,τι οι άνδρες (Πίνακας 36). Αυτό πιθανώς να συμβαίνει διότι η μητέρα για παράδειγμα, περνά πολύ περισσότερο χρόνο στην ανατροφή των παιδιών της και αλληλοεπιδρά με αυτά περισσότερο απ' ό,τι ο πατέρας. Ο ρόλος της μητέρας είναι πιο προστατευτικός και φροντίζει περισσότερο τα παιδιά της, ενώ ο ρόλος του πατέρα είναι μεν σημαντικός αλλά πιο βοηθητικός (Putallazόπως αναφέρεται στους Klarin, Prorokovic & Simunic, 2014. Deković & Raboteg-Šarić, όπως αναφέρεται στους Klarin,

Prorokovic & Simunic, 2014). Ακόμη στον Πίνακα 35 βλέπουμε πως το φύλο αλληλοεπιδρά μαζί με την ανθεκτικότητα και με το είδος δεσμού που έχει συνάψει ο γονέας με τον πατέρα του για την επανάληψη συμπεριφορών φροντίδας.

Όσον αφορά, την επίδραση του φύλου στη διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας φαίνεται πως δεν υπάρχουν στατιστικά σημαντικά αποτελέσματα (Πίνακας 40). Αυτό δείχνει πως το φύλο δεν επηρεάζει την διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας. Το συγκεκριμένο εύρημα έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τα ευρήματα της προαναφερθείσας έρευνας των Tanakakai συν (2009), οι οποίοι ανέφεραν πως η υπερπροστασία των πατέρων επαναλαμβάνεται από τα παιδιά του και συγκεκριμένα από τα αγόρια.

Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε πως γενικά στη βιβλιογραφία το φύλο επηρεάζει την επανάληψη των συμπεριφορών και της φροντίδας αλλά και της υπερπροστασίας. Αντίθετα, στους διαζευγμένους γονείς, η διαγενεακή διαβίβαση των συμπεριφορών υφίστανται μόνο σε αυτές που σχετίζονται με τη φροντίδα και όχι με συμπεριφορές που σχετίζονται με την υπερπροστασία. Αυτό πιθανώς να συμβαίνει διότι νιώθουν την ανάγκη να συμπεριφέρονται με φροντίδα στα παιδιά τους, διότι πιθανώς να γνωρίζουν πως το διαζύγιο είναι ένα πολύ σκληρό γεγονός για τη ζωή τους. Έτσι, πιθανώς να προσπαθούν να περιορίσουν το ψυχολογικό αντίκτυπο του διαζυγίου.

Επιπροσθέτως, αξίζει να σημειωθεί πως το είδος της σχέσης με τους γονείς επηρεάζει από μόνο του (Πίνακας 31) αλλά και μαζί με άλλες μεταβλητές (Πίνακας 35) τη διαγενεακή διαβίβαση συμπεριφορών που σχετίζονται με τη φροντίδα. Διαφορετικά αποτελέσματα εξήχθησαν από την έρευνα του Pasternak (2011), που αναφέρει πως τα παιδιά επανέλαβαν το είδος της σχέσης που είχαν αναπτύξει με τους γονείς τους, δηλαδή όσα παιδιά μεγάλωσαν με δημοκρατικό τρόπο, επανέλαβαν συμπεριφορές γεμάτες φροντίδα, εγγύτητα και ζεστασιά στα δικά τους παιδιά. Αντίθετα μειωμένες ήταν οι αυταρχικές συμπεριφορές, δηλαδή ήταν λιγότεροι οι γονείς που είχαν ανατραφεί με αυταρχικό τρόπο. Τα αποτελέσματα της παραπάνω έρευνας σε σχέση με την παρούσα έρχονται σε αντίθεση. Ειδικότερα, στη δικιά μας έρευνα βρέθηκε πως όσοι γονείς είχαν αναπτύξει αδιάφορη σχέση με τους δικούς του γονείς επανέλαβαν περισσότερο συμπεριφορές φροντίδας απ' ότι οι γονείς που βίωσαν μία δημοκρατική και αυταρχική σχέση. Μία σημαντική διαφορά μεταξύ αυτών των δύο ερευνών είναι πως στην έρευνα του Pasternak (2011) χρησιμοποιήθηκαν μόνο γυναίκες και κυρίως από περιοχές του Ισραήλ και αραβικό-μουσουλμανικών περιοχών, γυναίκες δηλαδή με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο. Ενώ, η δικιά μας έρευνα αποτελούνταν από διαζευγμένα άτομα και των

δύο φύλων, με διαφορές εμπειρίες και πολιτισμικές επιρροές. Από την άλλη, στη παρούσα έρευνα δεν παρατηρήθηκε καμία επίδραση του είδους της σχέσης στην επανάληψη συμπεριφορών που σχετίζονται με την υπερπροστασία (Πίνακας 49). Τα ευρήματα αυτά διαφωνούν εν μέρει με τα αποτελέσματα της έρευνας των Campbell & Gilmore (2007), οι οποίοι αναφέρουν πως υπάρχει διαγενεακή συνέχεια μεταξύ αυταρχικών μορφών γονεϊκής ανατροφής. Επίσης στη συγκεκριμένη έρευνα παρατηρείται και ασυνέχεια μεταξύ της διαγενεακής διαβίβασης του υποστηρικτικού στυλ γονεϊκής ανατροφής, δείχνοντας έτσι πως διαφορετικά ερμηνεύουν τα παιδιά το υποστηρικτικό στυλ ανατροφής και διαφορετικά οι γονείς.

Από όλα όσα αναφέρθηκαν παραπάνω, καταλήγουμε στο γεγονός πως γενικά στη διεθνή βιβλιογραφία παρατηρείται πως έχει βρεθεί διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής ανατροφής τόσο σε συμπεριφορές φροντίδας όσο και σε υπερπροστασίας. Ωστόσο στη δικιά μας έρευνα το είδος της γονεϊκής ανατροφής επηρέασε μόνο την διαγενεακή διαβίβαση συμπεριφορών φροντίδας και όχι συμπεριφορές που σχετίζονται με την υπερπροστασία. Αυτό πιθανώς να συμβαίνει, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, διότι οι γονείς θέλουν να συμπεριφέρονται όσο το δυνατόν με περισσότερη φροντίδα το παιδί τους πιθανώς λόγω της επίπονης ψυχολογικής διαδικασίας του διαζυγίου αλλά και επειδή έχουν βιώσει το γνωστικό σχήμα της αδιαφορίας και απόρριψης να μη θέλουν να το μεταβιβάσουν στα παιδιά τους (Bengston & Kuypers, όπως αναφέρεται στους Scabini & Marta, 2006)..

Στη συνέχεια περνώντας στη συζήτηση των αποτελεσμάτων για το είδος δεσμού που ο γονέας έχει συνάψει με τη μητέρα του, παρατηρείται, πως επηρεάζει την επανάληψη συμπεριφορών που σχετίζονται με τη φροντίδα (Πίνακας 27). Επιπλέον, παρατηρείται πως επηρεάζει την διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας και όταν αλληλοεπιδρά μαζί με άλλους παράγοντες (Πίνακας 35). Αναλυτικότερα τα αποτελέσματα που βρέθηκαν δηλώνουν πως οι γονείς που ανέπτυξαν με τη μητέρα τους δεσμούς «Στοργικό περιορισμό» και «Μη στοργικό έλεγχο» έτειναν να επαναλαμβάνουν περισσότερο συμπεριφορές φροντίδας απ' ότι οι γονείς που ανέπτυξαν με τη μητέρα τους αδιάφορο και βέλτιστο δεσμό (Πίνακας 36).

Από τις πληροφορίες που παίρνουμε από την των Wilhelm, Gillis & Parker (2016) φαίνεται πως στις γυναίκες υπάρχει άμεση σχέση μεταξύ βέλτιστου δεσμού και ασφαλούς προσκόλλησης, και μεταξύ του δεσμού «Μη στοργικός έλεγχος» προκατειλημμένης προσκόλλησης. Εάν αναγάγουμε τα αποτελέσματα της παραπάνω έρευνας με τα δικά μας αποτελέσματα παρατηρούμε πως οι γονείς με «Στοργικό περιορισμό» και «Μη στοργικό έλεγχο» (δηλαδή προκατειλημμένη προσκόλληση) επαναλαμβάνουν περισσότερο από τους

γονείς που είχαν αναπτύξει με τη μητέρα τους αδιάφορο αλλά και με βέλτιστο δεσμό (που σχετίζεται άμεσα με την ασφαλή προσκόλληση), συμπεριφορές που σχετίζονται με τη φροντίδα (Πίνακας 36). Τα αποτελέσματα που βρέθηκαν έρχονται εν μέρει σε αντίθεση με το γενικό θεωρητικό πλαίσιο του Bowlby (1969/1982), ότι δηλαδή, οι γονείς έχουν την τάση να ανακατασκευάζουν το περιβάλλον και τα εσωτερικά μοντέλα εργασίας που δημιουργήθηκαν από τις σχέσεις που βίωσαν με τους γονείς τους ως παιδιά. Αυτές οι πρώιμες εμπειρίες επηρεάζουν την ανατροφή των δικών τους παιδιών. Πιο αναλυτικά, στη συγκεκριμένη έρευνα μόνο ο γονέας που ανέπτυξε «Στοργικό περιορισμό» έρχεται σε συμφωνία με το θεωρητικό πλαίσιο του Bowlby, καθώς χαρακτηρίζεται από υψηλά επίπεδα φροντίδας και επαναλαμβάνει συμπεριφορές φροντίδας στα δικά του παιδιά. Αντίθετα, οι γονείς με δεσμό «Μη στοργικός έλεγχος» και κατ' επέκταση με προκατειλημμένη προσκόλληση χαρακτηρίζονται από χαμηλά επίπεδα φροντίδας αλλά ήταν απολύτως ικανοί να συμπεριφέρονται με φροντίδα στα παιδιά τους. Επίσης, διαφορετικά αποτελέσματα φαίνεται να υπάρχουν μεταξύ της συγκεκριμένης έρευνας και της έρευνας του Atkinson και συν (2005). Ειδικότερα, ανέφεραν πως η μητρική φροντίδα για αρκετό χρονικό διάστημα θεωρούνταν ως ο πιο σημαντικός παράγοντας μεσολάβησης της διαβίβασης των γονεϊκών συμπεριφορών λόγω των αναπαραστάσεων της προσκόλλησης. Ειδικότερα στην έρευνα τους βρήκαν πως, οι ασφαλείς μητέρες είναι πιο βοηθητικές, πιο προστατευτικές και συμπεριφέρονται με μεγαλύτερη ευαισθησία απ' ότι οι μητέρες που είναι ανασφαλείς (όπως αναφέρεται στους Sette, Coppola & Cassibba, 2015). Ακόμη, ως ένα σημείο, τα ευρήματα της έρευνας μας συμφωνούν με τα αποτελέσματα της έρευνας των Tanaka και συν (2009) οι οποίοι ανέφεραν πως οι συμμετέχοντες που έλαβαν από τη μητέρα τους συμπεριφορές φροντίδας, τις υιοθέτησαν και στο δικό τους τρόπο ανατροφής. Ωστόσο, αυτή η έρευνα δεν συμφωνεί πλήρως με τα δικά μας ευρήματα διότι, στην δικιά μας έρευνα οι γονείς που επανέλαβαν συμπεριφορές φροντίδας είχαν βιώσει είτε αρκετά ψηλά επίπεδα ελέγχου και φροντίδας (Στοργικός περιορισμός) είτε χαμηλά επίπεδα φροντίδας και υψηλά επίπεδα ελέγχου (Μη στοργικός έλεγχος).

Επίσης, όπως παρουσιάζεται στον Πίνακα 35, φαίνεται να υπάρχει αλληλεπίδραση μεταξύ του είδους δεσμού που έχει συνάψει ο γονέας με τη μητέρα του μαζί με το είδος της σχέσης που είχε ο γονέας με τους δικούς του γονείς. Ακόμη μία αλληλεπίδραση που παρατηρείται είναι αυτή μεταξύ του είδους δεσμού που έχει συνάψει ο γονέας με τη μητέρα του μαζί με την ίδια συμπεριφορά που είχαν οι γονείς τους σε αυτούς και στα αδέρφια τους. Με άλλα λόγια, ο τρόπος που ανατράφηκε από τους γονείς του αλλά και η ίδια συμπεριφορά που είχαν οι γονείς τους σε αυτούς και στα αδέρφια τους αλληλοεπιδρά με το είδος του δεσμού που έχει αναπτύξει ο γονέας με τη μητέρα του στην επανάληψη συμπεριφορών

φροντίδας. Εκτός από τα παραπάνω, πρέπει να τονιστεί πως το είδος δεσμού με τη μητέρα επηρεάζει την επανάληψη συμπεριφορών που σχετίζονται με την υπερπροστασία (Πίνακας 45). Επίσης, στον Πίνακα 53, όταν τοποθετήσαμε το είδος δεσμού με άλλους παράγοντες φαίνεται πως δεν επηρεάζει μεμονωμένα την διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής υπερπροστασίας αλλά αλληλοεπιδρά μαζί με άλλους παράγοντες όπως είναι η διαφορετική συμπεριφορά του γονέα προς το παιδί του ανάλογα με τις ανάγκες του. Εδώ παρατηρούμε μία αντίθεση μεταξύ της επανάληψης των συμπεριφορών φροντίδας και υπερπροστασίας. Αναλυτικότερα, βλέπουμε πως στην επανάληψη συμπεριφορών φροντίδας οι γονείς τους, τους αντιμετώπιζαν ισότιμα με τα αδέρφια τους, δίνοντας την ίδια στοργή και φροντίδα σε όλα τα μέλη της οικογένειας. Επομένως, αυτός ίσως να είναι ένας ακόμη λόγος πως υπάρχει διαγενεακή διαβίβαση της γονεϊκής φροντίδας από τη μία γενιά στην άλλη. Ωστόσο, όσον αφορά τις συμπεριφορές υπερπροστασίας φαίνεται πως οι γονείς που διαβιβάζουν τέτοιες συμπεριφορές, πραγματοποιούν έναν πιο ενδεδεγμένο έλεγχο για τις ανάγκες που έχουν τα παιδιά τους, δείχνοντας πιθανώς έτσι την απερίσπαστη προσοχή τους στο να προστατεύουν τις ανάγκες τους.

Τέλος, όσον αφορά το είδος δεσμού που έχει συνάψει ο γονέας με τον πατέρα του παρατηρείται, πως επηρεάζει την επανάληψη συμπεριφορών που σχετίζονται με τη φροντίδα (Πίνακας 23). Επιπλέον, παρατηρείται πως επηρεάζει την επανάληψη της γονεϊκής φροντίδας και όταν αλληλοεπιδρά μαζί με άλλους παράγοντες (Πίνακας 35).. Συγκεκριμένα, τα αποτελέσματα που βρέθηκαν δείχνουν πως οι γονείς που ανέπτυξαν με τον πατέρα τους «Στοργικό περιορισμό» και «Βέλτιστο δεσμό» έτειναν να επαναλαμβάνουν περισσότερο συμπεριφορές φροντίδας απ' ό,τι οι γονείς που ανέπτυξαν με το πατέρα τους αδιάφορο δεσμό και «Μη στοργικό έλεγχο» (Πίνακας 36).

Από την έρευνα των Wilhelm, Gillis & Parker (2016) φαίνεται πως υπάρχει άμεση σχέση μεταξύ του δεσμού «Στοργικός περιορισμός» με τον απορριπτικό τύπο προσκόλλησης αλλά και του αδιάφορου δεσμού με τον προκατειλημμένο τύπο προσκόλλησης. Εάν αναγάγουμε τα αποτελέσματα της παραπάνω έρευνας με τα δικά μας αποτελέσματα, παρατηρούμε πως οι γονείς με «Βέλτιστο δεσμό» και «Στοργικό περιορισμό» (δηλαδή απορριπτικό τύπο προσκόλλησης) επαναλαμβάνουν περισσότερο από τους γονείς που είχαν αναπτύξει με τον πατέρα τους με αδιάφορο δεσμό (δηλαδή προκατειλημμένο τύπο προσκόλλησης) αλλά και «Μη στοργικό έλεγχο», συμπεριφορές που σχετίζονται με τη φροντίδα (Πίνακας 36). Σύμφωνα με τα ευρήματά μας λοιπόν, παρατηρούμε πως οι γονείς που είχαν δημιουργήσει με το πατέρα τους μία σχέση που βασιζόταν κυρίως στη φροντίδα

(βέλτιστος δεσμός) και λιγότερο στη φροντίδα και στην υπερπροστασία ήταν αυτοί που επανέλαβαν περισσότερο συμπεριφορές φροντίδας. Τα ευρήματα αυτά έρχονται σε συμφωνία με την έρευνα των Yan, Han&Li (2016), οι οποίοι βρήκαν πως η φροντίδα που έλαβαν οι συμμετέχοντες από το πατέρα τους είχε ως συνέπεια να μεγαλώσουν τα παιδιά του περισσότερα συναισθηματικά. Μία σημαντική όμως διαφορά μεταξύ αυτών των δύο ερευνών είναι πως στη δικιά μας έρευνα συμμετείχαν και γυναίκες ενώ στη μελέτη των παραπάνω ερευνητών οι συμμετέχοντες αποτελούνταν μόνο από άνδρες. Αντίθετα, εάν συσχετίσουμε το «Στοργικό περιορισμό» με τον απορριπτικό τύπο προσκόλλησης όπως αναφέρουν οι Wilhelm, Gillis & Parker (2016), τότε τα ευρήματα μας διαφωνούν με το γενικότερο θεωρητικό πλαίσιο του Bowlby (1969/1982). Επίσης, σύμφωνα με τον Πίνακα 35 στην ενότητα των αποτελεσμάτων βλέπουμε πως το είδος δεσμού που έχει συνάψει ο γονέας με τον πατέρα φαίνεται να αλληλοεπιδρά με το φύλο του γονέα. Αυτό σημαίνει πως διαφορετικά αλληλοεπιδρούν οι γυναίκες και διαφορετικά οι άνδρες με τον πατέρα τους.

Από την άλλη πλευρά, παρατηρούμε πως ο πατρικός γονεϊκός δεσμός επηρεάζει την επανάληψη συμπεριφορών υπερπροστασίας τόσο μεμονωμένα (Πίνακας 41), όσο μαζί και με άλλους παράγοντες όπως είναι η ανθεκτικότητα, το είδος δεσμού που έχει συνάψει ο γονέας με τη μητέρα του αλλά και η διαφορετική αντιμετώπιση που έχει ο γονέας προς το παιδί του ανάλογα με τις ανάγκες του (Πίνακας 53). Τα αποτελέσματα της έρευνας μας συμφωνούν με τα ευρήματα της έρευνας των Yan, Han&Li (2016), οι οποίοι βρήκαν πως η υπερπροστασία που έλαβαν οι συμμετέχοντες από το πατέρα τους είχε ως συνέπεια να μεγαλώσουν τα παιδιά τους λιγότερο συναισθηματικά σε σύγκριση με τους συμμετέχοντες που δέχτηκαν από το πατέρα τους φροντίδα. Μία σημαντική όμως διαφορά μεταξύ αυτών των δύο ερευνών είναι πως στη δικιά μας έρευνα συμμετείχαν και γυναίκες ενώ στη μελέτη των παραπάνω ερευνητών οι συμμετέχοντες αποτελούνταν μόνο από άνδρες. Επίσης παρατηρήθηκε, όπως ακριβώς και στο είδος του μητρικού δεσμού που έχει αναπτύξει ο γονέας με τη μητέρα του, πως υπάρχει αλληλεπίδραση μεταξύ του είδους του πατρικού δεσμού με τη διαφορετική συμπεριφορά του γονέα προς το παιδί του ανάλογα με τις ανάγκες του.

Συνοψίζοντας όλα τα παραπάνω ευρήματα, φαίνεται πως στους διαζευγμένους γονείς υπάρχει μία διαφοροποίηση σχετικά με τις εμπειρίες που έχουν βιώσει και πως αυτές διαμόρφωσαν τη δικιά τους συμπεριφορά προς τους απογόνους τους. Αυτό γίνεται αντιληπτό διότι κάποια από τα ευρήματα μας συμφωνούν με προηγούμενες έρευνες, ενώ κάποια άλλα διαφωνούν. Ειδικότερα, βλέπουμε πως στους διαζευγμένους γονείς η πατρική αλλά και η μητρική αντιληπτική αποδοχή-απόρριψη δεν επηρεάζουν τη διαγενεακή διαβίβαση

συμπεριφορών υπερπροστασίας, γεγονός που έρχεται σε αντίθεση με τη διεθνή βιβλιογραφία και το γενικό πληθυσμό. Αντιθέτως, παρατηρήθηκε πως η μητρική αντιληπτική αποδοχή-απόρριψη επηρεάζει την διαγενεακή διαβίβαση συμπεριφορών φροντίδας σε διαζευγμένους γονείς και αυτό παρατηρείται στη διεθνή βιβλιογραφία. Από την άλλη η πατρική αντιληπτική αποδοχή-απόρριψη επηρεάζει ασθενώς την επανάληψη συμπεριφορών φροντίδας και ισχυράμαζι με άλλους παράγοντες. Αυτό πιθανώς να σημαίνει πως η συμπεριφορά του πατέρα στη μετέπειτα ανατροφή των παιδιών του επηρεάζεται από πολλούς παράγοντες ενώ της μητέρας είναι πιο θεμελιώδης, καθώς μπορεί από μόνη της να επηρεάσει την επανάληψη μία γονεϊκής συμπεριφοράς και συγκεκριμένα της φροντίδας.

Άλλα σημαντικά ευρήματα αυτής της έρευνας δείχνουν πως και η ανθεκτικότητα αποτελεί έναν παράγοντα επίδρασης τόσο στη διαγενεακή διαβίβαση συμπεριφορών φροντίδας όσο και υπερπροστασίας. Αναλυτικότερα, η ανθεκτικότητα στους διαζευγμένους γονείς φαίνεται να μην επιδρά μόνη της αλλά μαζί με άλλους παράγοντες, σε αντίθεση με το γενικό πληθυσμό που φαίνεται να επιδρά από μόνη της. Ωστόσο, στην επανάληψη συμπεριφορών υπερπροστασίας επιδρά και μόνη της αλλά και μαζί με άλλους παράγοντες, δείχνοντας έτσι πως στη διαγενεακή διαβίβαση συμπεριφορών ελέγχου, προστασίας και απόρριψης, αποτελεί έναν πιο σταθερό παράγοντα.

Από την άλλη το φύλο επιδρά στην επανάληψη συμπεριφορών φροντίδας τόσο μόνο του (ασθενώς), όσο επαναλαμβάνει περισσότερο συμπεριφορές φροντίδας από τον πατέρα. Στη συγκεκριμένη αναφορά δεν υπάρχει καμία διαφοροποίηση των διαζευγμένων γονέων με το γενικό πληθυσμό. Διαφορά όμως, μεταξύ των διαζευγμένων γονέων σε σύγκριση με το γενικό πληθυσμό παρατηρείται στην επίδραση που έχει το φύλο στη διαγενεακή διαβίβαση συμπεριφορών φροντίδας καθώς στους διαζευγμένους γονείς δεν παρατηρείται καμία επίδραση.

Επιπροσθέτως, ο δεσμός και κατ' επέκταση η προσκόλληση που έχει συνάψει ο διαζευγμένος γονέας τόσο με τον πατέρα του όσο και με τη μητέρα του επιδρά στη διαγενεακή διαβίβαση συμπεριφορών φροντίδας. Αναλυτικότερα φαίνεται πως οι διαζευγμένοι γονείς ήταν πιο «κοντά» με το πατέρα τους σε αντίθεση με τη μητέρα τους, διότι ο δεσμός που αναπτύχθηκε με το πατέρα τους αποτελούνταν από υψηλά επίπεδα φροντίδας αλλά και υπερπροστασίας σε αντίθεση με τη μητέρα τους που ο δεσμός τους χαρακτηρίστηκε κυρίως με υψηλά επίπεδα υπερπροστασίας και χαμηλότερα επίπεδα φροντίδας. Είναι ένα σημαντικό εύρημα διότι στο γενικό πληθυσμό συνηθίζεται η μητέρα να συνάπτει μια πιο ζεστή σχέση με το παιδί απ' ότι ο πατέρας. Αυτός μπορεί να είναι και ένας από τους πιο κύριους λόγους που οι

συγκεκριμένοι άνθρωποι οδηγήθηκαν στο διαζύγιο, διότι σύμφωνα με αρκετούς ερευνητές οι υγιείς σχέσεις με τους γονείς τους έχουν αντίκτυπο στις μετέπειτα ερωτικές και συναισθηματικές σχέσεις που συνάπτουν. Επομένως, τα άτομα με υποστηρικτικούς γονείς μπορούν να δημιουργήσουν υγιείς ερωτικές σχέσεις και οι σχέσεις που δημιουργούν αυτά τα βασίζονται στην εμπιστοσύνη και εγγύτητα (Siegler και συν, όπως αναφέρεται στην DelToro, 2012). Στο ίδιο μήκος κύματος, άλλες έρευνες τονίζουν πως τα άτομα που έχουν δημιουργήσει υγιείς δεσμούς και κατ' επέκταση ασφαλή προσκόλληση συνάπτουν υγιείς ερωτικές σχέσεις με τους συντρόφους τους (Lowyck και συν, 2008. Gleeson&Fitzgerald, 2014). Τέλος, ο δεσμός που έχει δημιουργήσει ο γονέας με τον πατέρα του και τη μητέρα του επιδρά στην επανάληψη συμπεριφορών υπερπροστασίας, πράγμα που συμφωνεί με τις πληροφορίες που αντλούμε από τη διεθνή βιβλιογραφία. Επομένως, παρατηρείται πως οι διαζευγμένοι γονείς και οι γονείς στο γενικό πληθυσμό επαναλαμβάνουν με τον ίδιο τρόπο συμπεριφορές υπερπροστασίας. Επίσης, φαίνεται να μην υπάρχει διαφοροποίηση στο δεσμό που δημιούργησαν τόσο με τη μητέρα τους όσο και τον πατέρα τους στη διαγενεακή διαβίβαση συμπεριφορών υπερπροστασίας καθώς από τα αποτελέσματα παρατηρούμε πως κανένας δεσμός δε διαφοροποιείται σημαντικά έναντι του άλλου (Πίνακας 54).

Η έρευνα εντούτοις χαρακτηρίζεται και από κάποιους περιορισμούς. Ένας από αυτούς είναι πως δε χρησιμοποιήθηκε μία κλίμακα για το είδος της ανατροφής που έλαβαν οι συμμετέχοντες από τους δικούς του γονείς, διότι πιθανώς να υπήρξαν διαφορετικά αποτελέσματα από ένα ψυχομετρικό εργαλείο απ' ότι από μία αυτό-αναφορική ερώτηση. Η συγκεκριμένη πληροφορία, εξήχθη από την ερώτηση «Πως θα χαρακτηρίζατε τη σχέση σας με τους γονείς σας;» και οι επιλογές των συμμετεχόντων ήταν «δημοκρατική», «αυταρχική», «αδιάφορη». Άλλος ένας περιορισμός ήταν πως πήραν μέρος μόνο οι γονείς, ενώ συνετό θα ήταν να ρωτούνταν και τα παιδιά πως θα χαρακτήριζαν τη σχέση με τους γονείς τους ή να διενεργούνταν μία διαχρονική μελέτη, διότι διαφορετικά τα αντιλαμβάνεται ο γονέας και διαφορετικά το παιδί όπως αναφέρουν και οι Campbell & Gilmore (2007). Επίσης, ένας τελευταίος περιορισμός που μπορεί να αναφερθεί είναι πως για να μετρηθεί σε όλο το εύρος ο τύπος προσκόλλησης πρέπει να χρησιμοποιηθεί μία κλίμακα που να μετράει την προσκόλληση, διότι στη συγκεκριμένη έρευνα, ο χαρακτηρισμός του τύπου προσκόλλησης έγινε μέσω του PBI.

Κλείνοντας, μελλοντικές έρευνες θα μπορούσαν να επιχειρήσουν τη μακροπρόθεσμη μελέτη των μεταβλητών που χρησιμοποιήθηκαν στην παρούσα έρευνα, για τη διαγενεακή διαβίβαση συμπεριφορών. Επίσης, θα μπορούσαν να μελετηθούν σε μεγαλύτερο βάθος οι

αλληλεπιδράσεις που βρέθηκαν μεταξύ του είδους δεσμού του πατέρα και της μητέρας με την διαφορετική συμπεριφορά προς το παιδί του που πρέπει να έχει ο γονέας, ανάλογα βέβαια με τις ανάγκες του στην επανάληψη συμπεριφορών υπερπροστασίας. Ακόμη, θα ήταν συνετό να μελετηθεί περαιτέρω αλλά και με άλλους παράγοντες η αλληλεπίδραση του φύλου με την ανθεκτικότητα αλλά και με το είδος του δεσμού του πατέρα στη διαγενεακή διαβίβαση συμπεριφορών φροντίδας.

15. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E., & Wall, S. (1978). *Patterns of Attachment: A Psychological Study of the Strange Situation*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Aber, J. L., Belsky, J., Slade, A., & Crnic, K. (1999). Stability and change in mothers' representations of their relationship with their toddlers. *Developmental Psychology*, 35(4), 1038-1047.
- Akee, R. K., Copeland, W. E., Keeler, G., Angold, A., & Costello, E. J. (2010). Parents' incomes and children's outcomes: a quasi-experiment using transfer payments from casino profits. *American Economic Journal: Applied Economics*, 2(1), 86-115.
- Amato, P. (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of Marriage and the Family*, 62, 1269-1287.
- Avagianou, P. A., Mouzas, O. D., Siomos, K. E., & Zafiropoulou, M. (2010). The relationship of parental bonding to depression in patients with chronic pain. *International Journal on Disability and Human Development*, 9(4), 339-342.
- Bartholomew, K. (1990). Avoidance of intimacy: An attachment perspective. *Journal of Social and Personal Relationships*, 7, 147-178.
- Bartholomew, K., & Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: a test of a four-category model. *Journal of personality and social psychology*, 61(2), 226-244.
- Baumrind, D. (1966). Effects of authoritative parental control on child behavior. *Child development*, 887-907.
- Baumrind, D. (1967). Child care practices anteceding three patterns of preschool behavior. *Genetic psychology monographs*, 75(1), 43-88.
- Behrens, K. Y., Haltigan, J. D., & Bahm, N. I. G. (2016). Infant attachment, adult attachment, and maternal sensitivity: revisiting the intergenerational transmission gap. *Attachment & human development*, 1-17.
- Belsky, J. (1984). The determinants of parenting: A process model. *Child development*, 83-96.
- Belsky, J., Conger, R., & Capaldi, D. M. (2009). The intergenerational transmission of parenting: introduction to the special section. *Developmental psychology*, 45(5), 1201-1204.

- Belsky, J., Houts, R. M., & Fearon, R. M. P. (2010). Infant attachment security and timing of puberty: Testing an evolutionary hypothesis. *Psychological Science*, 21, 1195–1201.
- Belsky, J., & Pluess, M. (2009). Beyond diathesis stress: differential susceptibility to environmental influences. *Psychological bulletin*, 135(6), 885-908.
- Benoit, D. (2004). Infant-parent attachment: Definition, types, antecedents, measurement and outcome. *Paediatrics & child health*, 9(8), 541.
- Benzies, K., & Mychasiuk, R. (2009). Fostering family resiliency: A review of the key protective factors. *Child & Family Social Work*, 14(1), 103-114.
- Berghaus, B. J. (2011). A new look at attachment theory and adult attachment behavior. *Behaviorology Today*, 14(2), 3-10.
- Bjorklund, D.F., Shackelford, T.K. (1999). Differences in Parental Investment Contribute to Important Differences Between Men and Women. *Current Directions in Psychological Science*, 8 (3), 86-89.
- Bornstein, M. H., & Zlotnik, D. (2010). Parenting Styles and their Effects. In Benson, J. B., & Haith, M. M. (Eds.). *Social and emotional development in infancy and early childhood* (pp. 496-509). Oxford: Academic Press.
- Bonanno, G. A., Westphal, M., & Mancini, A. D. (2011). Resilience to loss and potential trauma. *Annual review of clinical psychology*, 7, 511-535.
- Bowlby, J. (1969/1982). *Attachment and loss: Vol. 1. Attachment* (2nd ed.). New York, NY: Basic Books.
- Bowlby, J. (1988). *A secure base. Parent-child attachment and healthy human development*. New York: Basic Books.
- Bratter, J., & King, R.B. (2008). But will it last? Marital instability among interracial and same-race couples. *Family Relations*, 57, 160–171.
- Braza, P., Carreras, R., Muñoz, J. M., Braza, F., Azurmendi, A., Pascual-Sagastizábal, E., ... & Sánchez-Martín, J. R. (2015). Negative maternal and paternal parenting styles as predictors of children's behavioral problems: Moderating effects of the child's sex. *Journal of Child and Family Studies*, 24(4), 847-856.
- Bretherton, I., & Munholland, K. A. (2008). Internal working models in attachment relationships: Elaborating a central construct in attachment theory. In J. Cassidy & P. R.

- Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (2nd ed., pp. 102–127). New York, NY: Guilford Press.
- Campbell, J., & Gilmore, L. (2007). Intergenerational continuities and discontinuities in parenting styles. *Australian Journal of Psychology*, *59*(3), 140-150.
- Campbell-Sills, L., Cohan, S. L., & Stein, M. B. (2006). Relationship of resilience to personality, coping, and psychiatric symptoms in young adults. *Behaviour research and therapy*, *44*(4), 585-599.
- Caspi, A., Hariri, A. R., Holmes, A., Uher, R., & Moffitt, T. E. (2010). Genetic sensitivity to the environment: the case of the serotonin transporter gene and its implications for studying complex diseases and traits. *Focus*, *8*(3), 398-416.
- Cassidy, J., & Berlin, L. J. (1994). The insecure/ambivalent pattern of attachment: Theory and research. *Child development*, *65*(4), 971-991.
- Chen, Z., Kaplan, H.B. (2001). Intergenerational Transmission of Constructive Parenting, *Journal of Marriage and Family*, *63*(1), 17-31.
- Cheng, H., & Furnham, A. (2004). Perceived parental rearing style, self-esteem and self-criticism as predictors of happiness. *Journal of Happiness Studies*, *5*(1), 1-21.
- Cicchetti, D. (2013). Annual research review: Resilient functioning in maltreated children – past, present, and future perspectives. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, *54*, 402 – 422.
- Cicchetti, D., & Rogosch, F. A. (2012). Gene× Environment interaction and resilience: Effects of child maltreatment and serotonin, corticotropin releasing hormone, dopamine, and oxytocin genes. *Development and psychopathology*, *24*(02), 411-427.
- Connor, K. M., & Davidson, J. R. (2003). Development of a new resilience scale: The Connor- Davidson resilience scale (CD- RISC). *Depression and anxiety*, *18*(2), 76-82.
- Cowen, E. L., Wyman, P. A., Work, W. C., Kim, J. Y., Fagen, D. B., & Magnus, K. B.(1997). Follow up study of young stress-affected and stress-resilient urban children. *Development and Psychopathology*, *9*(03), 565-577.
- Cummings, E. M., Davies, P. T., & Campbell. S. B. (2000). *Developmental psychopathology and family process: Theory, research, and clinical implications*. New York: Guilford Press.

- Curtis, W. J., & Cicchetti, D. (2007). Emotion and resilience: A multilevel investigation of hemispheric electroencephalogram asymmetry and emotion regulation in maltreated and non maltreated children. *Development and psychopathology*, 19(3), 811-840.
- Del Toro, M. (2012). The influence of parent-child attachment on romantic relationships. *McNair Scholars Research Journal*, 8(1), 5.
- Doinita, N. E., & Maria, N. D. (2015). Attachment and Parenting Styles. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 203, 199-204.
- Dykas, M. J., & Cassidy, J. (2011). Attachment and the processing of social information across the life span: theory and evidence. *Psychological bulletin*, 137(1), 19.
- Englund, M. M., Kuo, S. I., Puig, J., & Collins, W. A. (2011). Early roots of adult competence: The significance of close relationships from infancy to early adulthood. *International Journal of Behavioral Development*, 35, 490 – 496.
- Erzinger, A. B., & Steiger, A. E. (2014). Intergenerational transmission of maternal and paternal parenting beliefs: The moderating role of interaction quality. *European Journal of Developmental Psychology*, 11(2), 177-195.
- Eurostat Yearbook 2016. Ανακτήθηκε στις 8/12/2016 από [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Europe_in_figures - Eurostat yearbook](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Europe_in_figures_-_Eurostat_yearbook)
- Evans, G. W., Li, D., & Whipple, S. S. (2013). Cumulative risk and child development. *Psychological Bulletin*, 139(6), 1-55.
- Feeney, B. C., & Thrush, R. L. (2010). Relationship influences on exploration in adulthood: the characteristics and function of a secure base. *Journal of personality and social psychology*, 98(1), 57-76.
- Flaherty, S. C., & Sadler, L. S. (2011). A review of attachment theory in the context of adolescent parenting. *Journal of Pediatric Health Care*, 25(2), 114-121.
- Folkman, S., & Moskowitz, J. T. (2004). Coping: Pitfalls and promise. *Annual Review of Psychology*, 55, 745-774.
- Fraley, R. C., Roisman, G. I., Booth-La Force, C., Owen, M. T., & Holland, A. S. (2013). Interpersonal and genetic origins of adult attachment styles: A longitudinal study from infancy to early adulthood. *Journal of Personality and Social Psychology*, 104(5), 817.

- Garnezy, N., Masten, A. S., & Tellegen, A. (1984). The study of stress and competence in children: A building block for developmental psychopathology. *Child development*, 97-111.
- Gavidia-Payne, S., Denny, B., Davis, K., Francis, A., & Jackson, M. (2015). Parental resilience: A neglected construct in resilience research. *Clinical Psychologist*, 19(3), 1-11.
- Geher, G., Fairweather, K., Mollette, N., Ugonabo, U., Murphy, J.W. & Wood, N. (2007). Sex Differences in Response to Cues of Parental Investment: An Evolutionary Social Psychological Perspective. *Journal of Social, Evolutionary and Cultural Psychology*, 1(2), 18-34.
- Gera, M., & Kaur, J. (2015). Study of resilience and parenting styles of adolescents. *International Journal of Multidisciplinary Approach Studies*, 2(1), 168-177.
- Giaouzi, A., & Giovazolias, T. (2015). Remembered parental rejection and social anxiety: The mediating role of partner acceptance-rejection. *Journal of Child and Family Studies*, 24(11), 3170-3179.
- Gittleman, M. G., Klein, M. H., Smider, N. A., & Essex, M. J. (1998). Recollections of parental behavior, adult attachment and mental health: Mediating and moderating effects. *Psychological medicine*, 28(06), 1443-1455.
- Gleeson, G., & Fitzgerald, A. (2014). Exploring the association between adult attachment styles in romantic relationships, perceptions of parents from childhood and relationship satisfaction. *Health*, 2014.
- Hall, L. A., Peden, A. R., Rayens, M. K., & Beebe, L. H. (2004). Parental bonding: a key factor for mental health of college women. *Issues in Mental Health Nursing*, 25(3), 277-292.
- Hazan, C., & Shaver, P. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of personality and social psychology*, 52(3), 511.
- Hesse, E. (2008). The Adult Attachment Interview: Protocol, method of analysis, and empirical studies. In J. Cassidy & P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (2nd ed., pp. 552-598). New York, NY: Guilford Press.
- Hesse, E., & Main, M. (2000). Disorganized infant, child, and adult attachment: Collapse in behavioral and attentional strategies. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 48(4), 1097-1127.

- Hinnant, J. B., Erath, S. A., & El-Sheikh, M. (2015). Harsh parenting, parasympathetic activity, and development of delinquency and substance use. *Journal of abnormal psychology, 124*(1), 137-151.
- Hofferth, S. L., Pleck, J. H., & Vesely, C. K. (2012). The transmission of parenting from fathers to sons. *Parenting, 12*(4), 282-305.
- Hunter, J., Maunder, R., & Le, T. L. (2016). Fundamentals of Attachment Theory. In *Improving Patient Treatment with Attachment Theory* (pp. 9-25). Springer International Publishing.
- Jones, J. D., Cassidy, J., & Shaver, P. R. (2015). Parents' Self-Reported Attachment Styles A Review of Links with Parenting Behaviors, Emotions, and Cognitions. *Personality and Social Psychology Review, 19*(1), 44-76.
- Jordan, L. P., & Graham, E. (2012). Resilience and well-being among children of migrant parents in South-East Asia. *Child Development, 83*, 1672–1688.
- Kafetsios, K. (2003). Attachment, emotion regulation and psychological well being: Review and clinical applications. *Encephalos, 40*, 30-45.
- Καφέτσιος, Κ. (2005). *Δεσμός, Συναίσθημα και Διαπροσωπικές Σχέσεις*. Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Karreman, A., & Vingerhoets, A. J. (2012). Attachment and well-being: The mediating role of emotion regulation and resilience. *Personality and Individual differences, 53*(7), 821-826.
- Kawabata, Y., Alink, L. R., Tseng, W. L., Van Ijzendoorn, M. H., & Crick, N. R. (2011). Maternal and paternal parenting styles associated with relational aggression in children and adolescents: A conceptual analysis and meta-analytic review. *Developmental Review, 31*(4), 240-278.
- Kerr, D. C., Capaldi, D. M., Pears, K. C., & Owen, L. D. (2009). A prospective three generational study of fathers' constructive parenting: Influences from family of origin, adolescent adjustment, and offspring temperament. *Developmental psychology, 45*(5), 1257-1275.
- Ki, P. (2015). *Affective coping among individuals reporting a history of rejection* (Ανέκδοτη διδακτορική διατριβή). University of Connecticut, Storrs.
- Kilmann, P. R., Vendemia, J. M., Parnell, M. M., & Urbaniak, G. C. (2009). Parent characteristics linked with daughters' attachment styles. *Adolescence, 44*(175), 557-568.

- Kim, D. H., & Im, Y. J. (2014). Resilience as a protective factor for the behavioral problems in school-aged children with atopic dermatitis. *Journal of Child Health Care, 18*(1), 47-56.
- Kim-Cohen, J., & Gold, A. L. (2009). Measured gene–environment interactions and mechanisms promoting resilient development. *Current Directions in Psychological Science, 18*(3), 138-142.
- Kim-Cohen, J., & Turkewitz, R. (2012). Resilience and measured gene–environment interactions. *Development and psychopathology, 24*(04), 1297-1306.
- Klarin, M., Prorokovic, A., & Simunic, A. (2014). The Role of Intergenerational Transmission of Parenting in Close Relationships of Male and Female Adolescents. *Mediterranean Journal of Social Sciences, 5*(20), 1821-1832.
- Kritzas, N., & Grobler, A. A. (2005). The relationship between perceived parenting styles and resilience during adolescence. *Journal of Child and Adolescent Mental Health, 17*(1), 1-12.
- Lamb, M. E. (2012). Mothers, fathers, families, and circumstances: Factors affecting children's adjustment. *Applied Developmental Science, 16*(2), 98-111.
- Luecken, L. J., & Gress, J. L. (2010). Early adversity and resilience in emerging adulthood. In Reich, J. W., Zautra, A. J., & Hall, J. S. (Eds.). *Handbook of adult resilience*. Guilford Press (pp. 238-257). New York, NY: Guilford.
- Luthar, S. S., Cicchetti, D., & Becker, B. (2000). The construct of resilience: A critical evaluation and guidelines for future work. *Child development, 71*(3), 543-562.
- Luthar, S. S., Doernberger, C. H., & Zigler, E. (1993). Resilience is not a unidimensional construct: Insights from a prospective study of inner-city adolescents. *Development and Psychopathology, 5*(4), 703-717.
- Luthar, S.S. & Zelazo, L.B. (2003). Resilience and vulnerability: Adaptation in the context of childhood adversities. In S.S. Luthar (ed), *Resilience and Vulnerabilities: Adaptation in the Context of Childhood Adversities*(pp. 510-549). New York: Cambridge University Press.
- Madden, V., Domoney, J., Aumayer, K., Sethna, V., Iles, J., Hubbard, I., ... & Ramchandani, P. (2015). Intergenerational transmission of parenting: findings from a UK longitudinal study. *The European Journal of Public Health, 25*(6), 1030–1035

- Madigan, S., Bakermans-Kranenburg, M. J., Van Ijzendoorn, M. H., Moran, G., Pederson, D. R., & Benoit, D. (2006). Unresolved states of mind, anomalous parental behavior, and disorganized attachment: A review and meta-analysis of a transmission gap. *Attachment & human development, 8*(2), 89-111.
- Main, M., Kaplan, N., & Cassidy, J. (1985). Security in infancy, childhood, and adulthood: A move to the level of representation. *Monographs of the society for research in child development, 66*-104.
- Malekpour, M. (2007). Effects of attachment on early and later development. *The British Journal of Development Disabilities, 53*, 81-95.
- Manassis, K., Owens, M., Adam, K. S., West, M., & Sheldon-Keller, A. E. (1999). Assessing attachment: convergent validity of the adult attachment interview and the parental bonding instrument. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry, 33*(4), 559-567.
- Masten, A. S. (2001). Ordinary magic: Resilience processes in development. *American psychologist, 56*(3), 227-238.
- Masten, A. S. (2007). Resilience in developing systems: Progress and promise as the fourth wave rises. *Development and Psychopathology, 19*, 921-930.
- Masten, A. S. (2011). Resilience in children threatened by extreme adversity: Frameworks for research, practice, and translational synergy. *Development and Psychopathology, 23*(2), 493-506.
- Masten, A. S. (2014). Global perspectives on resilience in children and youth. *Child development, 85*(1), 6-20.
- Masten, A. S., Best, K. M., & Garmezy, N. (1990). Resilience and development: Contributions from the study of children who overcome adversity. *Development and psychopathology, 2*(4), 425-444.
- Masten, A. S., Burt, K. B., Roisman, G. I., Obradovic, J., Long, J. D., & Tellegen, A. (2004). Resources and resilience in the transition to adulthood: Continuity and change. *Development and psychopathology, 16*(04), 1071-1094.
- Masten, A. S., & Cicchetti, D. (2016). Resilience in development: Progress and transformation. In D. Cicchetti, *Developmental psychopathology, (Vol. 4) Risk, Resilience, and Intervention*(3rd ed., pp. 1-63). John Wiley & Sons.

- Masten, A. S., & Coatsworth, J. D. (1998). The development of competence in favorable and unfavorable environments: Lessons from research on successful children. *American psychologist*, *53*(2), 205-220.
- Masten, A.S., & Gewirtz, A.H. (2006). Vulnerability and resilience in early child development. In K. McCartney, & D.A. Phillips (Eds.) *Blackwell Handbook of early childhood development* (pp. 22-43). Oxford: Blackwell Publishing Ltd.
- Masten, A. S., & Monn, A. R. (2015). Child and family resilience: A call for integrated science, practice, and professional training. *Family Relations*, *64*(1), 5-21.
- Masten, A.S. & Motti-Stefanidi, F. (2009). Understanding and promoting resilience in children: Promotive and protective processes in schools. In T. B. Gutkin & C. R. Reynolds (Eds.), *The Handbook of School Psychology* (4th ed., pp. 721-738). Hoboken, NJ.: Wiley.
- Masten, A. S., & Narayan, A. J. (2012). Child development in the context of disaster, war and terrorism: Pathways of risk and resilience. *Annual Review of Psychology*, *63*, 227 – 257.
- Masten, A. S., & Obradović, J. (2008). Disaster preparation and recovery: Lessons from research on resilience in human development. *Ecology and Society*, *13*(1): 9.
- Masten, A. S., & Tellegen, A. (2012). Resilience in developmental psychopathology: Contributions of the Project Competence Longitudinal Study. *Development and Psychopathology*, *24*, 345–361.
- Masten, A. S., & Wright, M. O. (2010). Resilience over the lifespan: Developmental perspectives on resistance, recovery, and transformation. In Reich, J. W., Zautra, A. J., & Hall, J. S. (Eds.). *Handbook of adult resilience*. (pp. 213–237). New York, NY: Guilford.
- Mathibe, G. E. (2015). *The relationship between perceived parenting styles, resilience and emotional intelligence among adolescents* (Ανέκδοτη διδακτορική διατριβή).
- Mayseless, O. (1996). Attachment patterns and their outcomes. *Human Development*, *39*(4), 206-223.
- McEwen, B. S., & Gianaros, P. J. (2011). Stress-and allostasis-induced brain plasticity. *Annual review of medicine*, *62*, 431- 445.
- Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2003). The attachment behavioral system in adulthood: Activation, psychodynamics, and interpersonal processes. *Advances in experimental social psychology*, *35*, 53-152.

- Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2007). *Attachment in Adulthood: Structure, Dynamics, and Change*, New York, NY: Guilford Press.
- Millings, A., Walsh, J., Hepper, E., & O'Brien, M. (2013). Good partner, good parent responsiveness mediates the link between romantic attachment and parenting style. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *39*(2), 170-180.
- Neal, J., & Frick-Horbury, D. (2001). The effects of parenting styles and childhood attachment patterns on intimate relationships. *Journal of Instructional Psychology*, *28*(3), 178-183.
- Nichols, W. C. (2013). Roads to understanding family resilience: 1920s to the twenty-first century. In D. S. Becvar (Ed.), *Handbook of family resilience* (pp. 1–16). New York, NY: Springer.
- Obradović, J., Shaffer, A., & Masten, A. S. (2012) Risk in developmental psychopathology :Progress and future directions. In L. C. Mayes & M. Lewis (Eds.), *The Cambridge handbook of environment of human development: A handbook of theory and measurement* (pp. 35–57).New York, NY: Cambridge University Press.
- Parker, G. (1990). The parental bonding instrument. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, *25*(6), 281-282.
- Parker, G., Tupling, H., & Brown, L. B. (1979). A parental bonding instrument. *British journal of medical psychology*, *52*(1), 1-10.
- Pasternak, R. (2011). Intergenerational transmission: Do Mothers Perceive Their Parenting Style and Parental Authority as Similar to Their Parents. *Sociology Study*, *1*(7), 515-528.
- Pepping, C. A., Davis, P. J., O'Donovan, A., & Pal, J. (2015). Individual differences in self-compassion: The role of attachment and experiences of parenting in childhood. *Self and Identity*, *14*(1), 104-117.
- Petrowski, K., Brähler, E., & Zenger, M. (2014). The relationship of parental rearing behavior and resilience as well as psychological symptoms in a representative sample. *Health and quality of life outcomes*, *12*(1), 1-9.
- Pluess, M., & Belsky, J. (2013). Vantage sensitivity: Individual differences in response to positive experiences. *Psychological bulletin*, *139*(4), 901-916.
- Repetti, R. L., Robles, T. F., & Reynolds, B. (2011). Allostatic processes in the family. *Development and psychopathology*, *23*(03), 921-938.

- Rinaldi, C. M., & Howe, N. (2012). Mothers' and fathers' parenting styles and associations with toddlers' externalizing, internalizing, and adaptive behaviors. *Early Childhood Research Quarterly, 27*(2), 266-273.
- Rohner, R. P. (2016). Introduction to Interpersonal Acceptance-Rejection Theory (IPARTheory) and Evidence. *Online Readings in Psychology and Culture, 6*(1). <http://dx.doi.org/10.9707/2307-0919.1055>
- Roisman, G. I., Booth-LaForce, C., Cauffman, E., Spieker, S., & NICHD Early Child Care Research Network. (2009). The developmental significance of adolescent romantic relationships: Parent and peer predictors of engagement and quality at age 15. *Journal of Youth and Adolescence, 38*(10), 1294-1303.
- Roskam, I. (2013). The transmission of parenting behaviour within the family: an empirical study across three generations. *Psychologica Belgica, 53*(3) 49-64.
- Rutter, M. (2006). Implications of resilience concepts for scientific understanding. *Annals of the New York Academy of Sciences, 1094*(1), 1-12.
- Rutter, M. (2007). Resilience, competence, and coping. *Child abuse & neglect, 31*(3), 205-209.
- Rutter, M. (2012). Resilience as a dynamic concept. *Development and psychopathology, 24*(2), 335-344.
- Rutter, M. (2013). Annual research review: resilience—clinical implications. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 54*(4), 474-487.
- Sam, J., Ghosh, H., & Richardson, C. G. (2015). Examining the relationship between attachment styles and resilience levels among Aboriginal adolescents in Canada. *Alter Native: An International Journal of Indigenous Peoples, 11*(3), 240-255.
- Sandler, I., Schoenfelder, E., Wolchik, S., & MacKinnon, D. (2011). Long-term impact of prevention programs to promote effective parenting: Lasting effects but uncertain processes. *Annual review of psychology, 62*, 299-329.
- Sart, Z. H., Börkan, B., Erkman, F., & Serbest, S. (2016). Resilience as a Mediator Between Parental Acceptance–Rejection and Depressive Symptoms Among University Students in Turkey. *Journal of Counseling & Development, 94*(2), 195-209.
- Scabini, E., & Marta, E. (2006). Changing intergenerational relationship. *European review, 14*(01), 81-98.

- Schofield, T. J., Conger, R. D., & Conger, K. J. (2016). Disrupting intergenerational continuity in harsh parenting: Self-control and a supportive partner. *Development and psychopathology*, 1-9.
- Schofield, T. J., Conger, R. D., & Neppl, T. K. (2014). Positive parenting, beliefs about parental efficacy, and active coping: three sources of intergenerational resilience. *Journal of Family Psychology*, 28(6), 973.
- Selcuk, E., Günaydin, G., Sumer, N., Harma, M., Salman, S., Hazan, C., ... & Ozturk, A. (2010). Self-reported romantic attachment style predicts everyday maternal caregiving behavior at home. *Journal of Research in Personality*, 44(4), 544-549.
- Sette, G., Coppola, G., & Cassibba, R. (2015). The transmission of attachment across generations: The state of art and new theoretical perspectives. *Scandinavian journal of psychology*, 56(3), 315-326.
- Shaver, P. R., & Mikulincer, M. (2002). Attachment-related psychodynamics. *Attachment & human development*, 4(2), 133-161.
- Shean, M. (2015). *Current theories relating to resilience and young people: A literature review*. Victorian Health Promotion Foundation: Melbourne.
- Shibue, Y., & Kasai, M. (2014). Relations between attachment, resilience, and Earned Security in Japanese University students. *Psychological reports*, 115(1), 279-295.
- Sun, S. X., Fan, F., Zheng, Y. H., Zhu, Q., Chen, S., Zhang, L., & Tan, Y. (2012). Mediating effect of resilience between parenting styles and PTSD symptoms in adolescents. *Chinese Journal of Clinical Psychology*, 20(4), 502-505.
- Swanson, J., Valiente, C., Lemery-Chalfant, K., & O'Brien, T. C. (2011). Predicting early adolescents' academic achievement, social competence, and physical health from parenting, ego resilience, and engagement coping. *The Journal of Early Adolescence*, 31(4), 548-576.
- Tanaka, M., Kitamura, T., Chen, Z., Murakami, M. & Goto, Y. (2009). Do parents Rear their Children as they were Reared Themselves? Intergenerational Transmission of Parental Styles (Warmth and Control) and Possible Mediation by Personality Traits. *The Open Family Studies Journal*, 2, 82-90.
- Terzi, S. (2013). Secure attachment style, coping with stress and resilience among university students. *The Journal of Happiness & Well-Being*, 1(2), 97-109.

- Thompson, R. A. (2000). The legacy of early attachments. *Child development*, *71*(1), 145-152.
- Tolan, P., Gorman-Smith, D., & Henry, D. (2006). Family violence. *Annual Review of Psychology*, *57*, 557 – 583.
- Torres Fernandez, I., Schwartz, J. P., Chun, H., & Dickson, G. (2013). Family resilience and parenting. In D. S. Becvar (Ed.), *Handbook of family resilience* (pp. 119–136). New York: Springer.
- Travis, W. J., & Combs-Orme, T. (2007). Resilient parenting: Overcoming poor parental bonding. *Social Work Research*, *31*(3), 135-149.
- Van Egeren, L. A., Barratt, M. S., & Roach, M. A. (2001). Mother infant responsiveness: Timing, mutual regulation, and interactional context. *Developmental Psychology*, *37*(5), 684-697.
- Van Ijzendoorn, M. H. (1992). Intergenerational transmission of parenting: A review of studies in nonclinical populations. *Developmental review*, *12*(1), 76-99.
- Van Ijzendoorn, M. H. (1995). Adult attachment representations, parental responsiveness and infant attachment: A meta-analysis on the predictive validity of the adult attachment interview. *Psychological Bulletin*, *117*, 387-403.
- Waters, E., & Cummings, E. M. (2000). A secure base from which to explore close relationships. *Child development*, *71*(1), 164-172.
- Waters, E., Hamilton, C. E., & Weinfield, N. S. (2000). The stability of attachment security from infancy to adolescence and early adulthood: General introduction. *Child development*, *71*(3), 678-683.
- Wickrama, K. A. S., Conger, R. D., & Abraham, W. T. (2005). Early adversity and later health: The intergenerational transmission of adversity through mental disorder and physical illness. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, *60*(Special Issue 2), S125-S129.
- Wilhelm, K., Gillis, I., & Parker, G. (2016). Parental Bonding and Adult Attachment Style: The Relationship between Four Category Models. *International Journal of Womens and Health Wellness*, *2*: 016.
- Wright, M. O'D., Masten, A. S., & Narayan, A. J. (2013). Resilience processes in development: Four waves of research on positive adaptation in the context of adversity. In S. Goldstein

- & R. B. Brooks (Eds.), *Handbook of resilience in children* (pp. 15 – 37). New York, NY: Springer.
- Yan, J., Han, Z. R., & Li, P. (2016). Intergenerational Transmission of Perceived Bonding Styles and Paternal Emotion Socialization: Mediation Through Paternal Emotion Dysregulation. *Journal of Child and Family Studies*, 25(1), 165-175.
- Yárnoz-Yaben, S. (2010). Attachment style and adjustment to divorce. *The Spanish journal of psychology*, 13(01), 210-219.
- Yterdal, R. D. (2016). *Parenting styles and parental bonding styles as risk factors for adolescent suicidality* (Ανέκδοτη πτυχιακή).
- Zakeri, H., Jowkar, B., & Razmjooe, M. (2010). Parenting styles and resilience. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 5, 1067-1070.
- Zhong, X., Wu, D., Nie, X., Xia, J., Li, M., Lei, F., ... & Mahendran, R. (2016). Parenting style, resilience, and mental health of community-dwelling elderly adults in China. *BMC geriatrics*, 16(1), 135.
- Zigler, E., & Glick, M. (1986). *A developmental approach to adult psychopathology*. New York: Wiley.